CEZAR PETRESCU

nuvele

CEZAR PETRESCU

NUVELE

CEZAR PETRESCU

NUVELE

Ediție îngrijită de

MIHAI GAFIȚA

EDITURA MINERVA

București — 1978

NOTA EDITORULUI

Întîia oară cînd Cezar Petrescu a anunțat și a realizat o ediție definitivă a prozei sale a fost în 1941, cînd i s-a retipărit volumul de debut, din 1922, *Scrisorile unui răzeș*, urmat curînd de altele. Acțiunea a continuat pînă în 1948, stînjenită desigur de război, dar nu într-atît cît ar fi de presupus astăzi. Editorul P. Georgescu-Delafras, patronul și directorul Editurii Cugetarea, făcuse o afacere profitabilă achiziționînd această serie „de autor", cum numai Editura Fundațiilor realiza, în suita ei de „ediții definitive" ale scriitorilor contemporani.

Planul ediției era de a reproduce, cu oarecari mărunte revizuiri de text, principalele romane și volume de nuvele anterioare pe care *Scrisorile* le și enumerau pe o pagină interioară, sub titlul „de același autor". Importanța volumului *Scrisorile unui răzeș* era subliniată în *Cuvîntul editurii*, care prefațează astfel întreaga serie :

„Intîiul volum, *Scrisorile unui răzeș*, apărut în prima ediție în 1922, are valoarea unui prolog.

Toate întrebările, toate problemele, toate dezvoltările și concluziile ulterioare sunt indicate. Nu arar, o «scrisoare» de trei pagini schița o temă ce avea să-și găsească deplina desăvîrșire și naturala concluzie, după un deceniu, într-un roman de 300 de pagini. Astfel, romanul *Apostol* e anunțat în fugarele notații din *Doi dascăli*. Romanul *Întunecare*, de cel puțin trei povestiri : *Ion*, *Dacia felix*, *Lîngă o piatră veche de hotar*...

Autorul — după cît ne împărtășește — se socoate de mult desprins de lirismul acestui volum de debut. Nu l-ar mai scrie.

Sau nu l-ar mai scrie tot astfel. Chiar modificările și completările pentru ediția definitivă de față le-a executat la cererea noastră, fără entuziasm. E mai absorbit de romanul epocii pe care îl scrie, de alte romane pe care le va mai scrie, decît de soarta cărților pe care le-a scris și le consideră că nu-i mai aparțin.

Am crezut altfel.

Am crezut că această ediție completă și definitivă a celor vreo treizeci volume apărute pînă acum se cuvine inaugurată cu primul volum apărut în ordine cronologică, fiindcă prefațează o operă și exprimă în elementele esențiale o epocă.

O epocă — anii pe care i-am pierdut, atunci cînd mai puteau încă să nu fie atît de tragic pierduți."

Sumarul volumului de față este selectiv și cuprinde nuvelele și schițele care măsoară mai bine treptele, coordonatele, direcțiile operei lui Cezar Petrescu, scara ei de valori, și pe acelea care răspund mai direct în proza ulterioară a scriitorului, pentru a se urmări și un proces de evoluție.

Avem, în linii mari, trei cîmpuri tematice pe care le ilustrăm în mod deosebit, după însăși preferința scriitorului: rustic („Rodul pămîntului"), reprezentat prin *Scrisorile unui răzeș*, citadin („Tîrgurile unde se moare"), reprezentat prin *Drumul cu plopi*, și acela aparținînd abisului interior al omului, reacțiilor inconștiente, subconștientului, absurdului moderat, fantasticului aparent („Fantasticul interior"), reprezentat prin *Aranca, știma lacurilor* și *Omul din vis*.

Textele sînt orînduite în succesiunea indicată în sumarele volumelor apărute în cadrul „ediției definitive" de la Editura Cugetarea și sînt reproduse în ortografia actuală, cu respectarea particularităților de limbă ale scriitorului.

În 1958 a fost inițiată pregătirea celei de a doua „ediții definitive", neintitulată ca atare, dar existînd în intenția scriitorului și a Editurii pentru literatură și artă. Din această serie nu a putut apare nici un volum pînă în martie 1961, cînd scriitorul a murit pe neașteptate și proiectul ediției s-a amînat.

Unicul volum, aflat în curs de constituire, a fost cel de nuvele, tipărit în decembrie 1961, sub titlul *Drumul cu plopi*.

Cu toate că ultima formă a multora din nuvele este cea din culegerea apărută în 1961, am reprodus textele în versiunea apărută la Editura Cugetarea, întrucît autorul a intervenit masiv în textul său inițial, mai mult decît era strict necesar. Dorința

veche a lui Cezar Petrescu de a fi *la zi* cu pulsul cărților sale îl stăpînea și acum, astfel că, nu o dată, la revizuirea unor romane și nuvele, el a pus în gura personajelor sale din vremea primului război mondial — și chiar în propriile comentarii — teze și formule posibile numai după cel de-al doilea. Atari intervenții aduceau cel mai adesea un spor de pagini, subțiind epica, diluînd-o, încărcînd subiectul, dezechilibrînd compoziția.

Cum în realitate știm care sînt acele sporuri de text, revenim practic la forma din „ediția definitivă" a Editurii Cugetarea, unde trebuințele temelor sînt întotdeauna suficient rezolvate stilistic și compozițional, firește în linia și în limitele specifice lui Cezar Petrescu.

Considerăm că opera unui scriitor trebuie uneori și apărată de o prea insistentă dorință de inovare, atunci cînd rezultatele coboară nivelul literar al formei prime. În atari cazuri, credem, devine o obligație folosirea uneia din formele complete, anterioare celei ce exprimă „voința ultimă" a autorului.

Nu grupăm în alt chip nuvelele selectate, ci urmăm distribuirea lor pe volume, în ordinea cronologică a apariției lor, după sumarul seriei de la Cugetarea.

În totul, nuvelistica lui Cezar Petrescu se plasează în două momente distincte : între debut și anul 1931 — deci e o activitate de început — și apoi între 1947 și 1958, deci e o activitate și de final de carieră literară. Volumul de față cuprinde numai seria primă a nuvelisticii lui Cezar Petrescu, preambulul operei sale de romancier, aceasta fiind partea cea mai redutabilă a scrisului său ; există însă destui exegeți și cititori care afirmă că, în concentrația ei, mai relevantă decît în romane, nuvelistica primei sale perioade e cea mai importantă secțiune a prozei scriitorului.

În ordinea cronologică a edițiilor princeps, volumele de nuvele ale lui Cezar Petrescu, din spațiul interbelic, sînt, așadar, cele următoare, cu sumarele lor :

SCRISORILE UNUI RĂZEȘ — apărut în Editura Cultura națională, în 1922, mai exact la jumătatea lui decembrie, după cum se poate deduce din anunțul care începe a fi publicat în *Gîndirea* (20 dec. 1922). Ținînd seamă că în n-rul din 5 martie 1922 se anunța încheierea ciclului *Scrisorilor*, din aceeași revistă, ar trebui să conchidem că aproximativ acum s-a constituit sumarul volumului și el a fost dat la tipar ; însă în epocă tipărirea unei

cărți dura uneori puțin timp, deci trebuie să presupunem că numai calculele editurii, nou înființată, au dictat un atît de lung circuit tipografic, pentru necesitatea lansării concomitente a unui mai mare număr de lucrări, care să-i configureze un profil în cele „36 biblioteci" (colecții și serii) ale ei. Volumul lui Cezar Petrescu, deși al unui debutant, apărea într-o frumoasă companie (alături de Duiliu Zamfirescu, Delavrancea, Minulescu, M. Sorbul, Ispirescu, Negruzzi, Iorga — iar dintre străini : Benjamin Constant, Holberg, Wilde, Benedetto Croce etc.).

Faptul, apreciabil în sine, a avut însă drept urmare întreruperea timpurie a ciclului *Scrisorilor*, ceea ce-l va determina pe scriitor să reia ulterior formula în *Carnet de vară*. Acum se declară și boala, tuberculoză la șira spinării, care avea să-l imobilizeze la pat timp de opt luni și pe care o va celebra tragic în schița *Omul de calcar*, publicată la 1 mai 1922 în *Gîndirea*. Volumul *Scrisorile unui răzeș* e o recoltă adunată chinuit și probabil nu reelaborată final la nivelul pe care l-ar fi atins poate autorul, dacă s-ar fi aflat în deplinătatea puterilor sale. Momentul definitivării textului coincide și cu moartea soției sale Marcela.

Volumul — odată apărut și întîmpinat cu deosebită căldură — avea să fie premiat de Academie și de Societatea Scriitorilor.

Sumarul volumului, în prima sa ediție — reprodus și la reeditarea din 1928, în Editura Socec — a fost următorul :

Predoslovie, În podgoria de odinioară, Năluca, Moara lui Iliuț, Rîsul, Dacia felix, Isaac, Valsul rozelor, Printre merii sălbăticiți, Fiul cîmpurilor, Povestea lui Moș Toma, Prietenul meu Jan, Fugarul, Doi dascăli, Balul, Ion, Socoteala, Întoarcerea eroului, Lîngă o piatră veche de hotar, Pe Arieș în sus, Triptic basarabean, Vera Arcadievna, Stejarul de pe culme.

Cînd va alcătui, în 1941, ediția „definitivă" a *Scrisorilor*, în Editura Cugetarea, sumarul va fi mult amplificat, vădindu-se intenția desființării unor alte culegeri intermediare (îndeosebi a volumului *Flori de gheață*, tipărit la repezeală în Editura Casei școalelor, în 1931). Sumarul, socotit definitiv în 1941, se îmbogățește cu următoarele nuvele și schițe :

Dezertarea lui Toader Mînzu, Zair, Povestire de iarnă, Mormîntul închipuit și celălalt, Morți fără cuvînt la înviere, Lumina din fereastră, Omul de calcar, Vîni din țara de dincolo de noapte, Pădurea de argint, din basm, Noapte de Crăciun, Drumul din urmă.

Comparativ cu varianta primă a *Scrisorilor*, numărul de pagini al „ediției definitive" din 1941 este aproape dublat, îndeosebi prin nuvela *Morți fără cuvînt la înviere* (figurînd inițial în volumul *Flori de gheață*). Nu am inclus-o în ediția de față, ea reluînd obsesiv și prea dilatat motivul întorșilor din război, care-și găsesc familia distrusă, chiar viața colectivității lor prime schimbată pînă la a nu mai putea fi recunoscută.

Motivul e cel din *Prietenul meu Jan*, *Fugarul*, iar mai tîrziu din *Invierea căpitanului Lazăr* și, mai ales, din romanul *Ochii strigoiului*.

Alte schițe la care s-a renunțat pentru ediția prezentă (*Lumina din fereastră*, *Vera Arcadievna*, *Vînt din țara de dincolo de noapte*, *Pădurea de argint*, *din basm*, *Noapte de Crăciun* etc.) sînt acelea care fac parte mai mult din seria de schiță eseistică, specifică scrisului lui Cezar Petrescu, apropiată de literatură, dar nefiind schiță propriu-zisă sau nuvelă, și ideația lor fiind, în principiu, cuprinsă în structurile romanești. Cea mai interesantă dintre acestea rămîne *Omul de calcar*, expresie a conștiinței compromisului postbelic; întrucît tezele ei sînt prima formulare rotundă a opiniei scriitorului despre „generația care s-a trădat", cum o va numi el și pe care o va condamna mereu în rechizitoriile sale literare, definind ideologia generală a lui Cezar Petrescu, o păstrăm pentru acest volum.

La organizarea și distribuirea operei sale în cadrul *Cronicii românești a veacului XX*, scriitorul a plasat *Scrisorile unui răzeș* în ciclul prim: „Rodul pămîntului", alături de *Carnet de vară*, *Apostol*, ciclul *Aurul negru* și ciclul *1907*.

DRUMUL CU PLOPI — apărut în Editura Cultura națională, în 1924, cu următorul sumar:

[Predoslovie], *Adevărul*, *Unchiul din America*, *Căsuța de nisip*, *Zăpada*, *Aventura*, *Înjunghierea din Fundătura 13 septembrie*, *Cariera lui Vidran*, *Inelul cu piatra de rubin*.

Sumarul e alcătuit din lucrări apărute uneori concomitent cu acelea care aveau să intre în compunerea *Scrisorilor unui răzeș*. Dacă scriitorul nu le-a introdus între acestea, în volum, e desigur numai pentru că el urmărise să dea fiecăreia din cele două prime cărți ale sale o configurație proprie.

Drumul cu plopi e mărturia îndepărtării de schița-eseu, de schița introspectivă, și trecerea de partea prozei obiective, a „realismului psihologic" — termenul fusese recent pus la noi în

circulație de H. Sanielevici, după Henry James —, așadar, o formulă care implică analiza psihologică, radiografierea unor cazuri de conștiință. Scriitorul era, deci, în continuare partizanul literaturii pe care o va numi de „investigare verticală", în conștiințe, preocupat de „abisul interior" al personajelor — și de al său propriu —, deci de „fantasticul interior". Acestuia îi va fi dedicat următorul volum, *Omul din vis*, compus din nuvele elaborate, în linii mari, concomitent cu cele din *Scrisorile unui răzeș* și *Drumul cu plopi*. Cezar Petrescu avansa decis și dintr-odată pe toate fronturile viitoarei sale arte de romancier.

Ceea ce deosebește, de asemenea, volumul acesta de precedentul e mediul unde se plasează subiectele nuvelelor: acela citadin, în timp ce *Scrisorile* erau în principal ale mediului rural sau ale oazelor, prelungirilor de citadinism către mediul sătesc.

Volumul *Drumul cu plopi* a fost înscris de autor în ciclul „Tîrgurile unde se moare", alături de *Flori de gheață*, *Oraș patriarhal* și *La Paradis general*.

Ediția „definitivă" din 1942 a volumului *Drumul cu plopi* (Editura Cugetarea) reproduce sumarul din 1924, adăugîndu-i nuvela *Fereastra*, inițial făcînd parte din componența volumului *Aranca, știma lacurilor*.

Întregul sumar se reproduce în ediția prezentă, inclusiv *[Predoslovia]*.

OMUL DIN VIS — apărut în Editura Ramuri din Craiova, 1926, subintitulat: *Trei povestiri cu morți* și avînd pentru fiecare nuvelă cîte o gravură-titlu și o gravură-vignetă finală, executate de pictorul și graficianul Horațiu Dimitriu, căruia îi aparține și coperta, ca și gravura de pe coperta a patra, o emblemă cu inițiala editurii.

Cele trei piese ale sumarului erau *Omul din vis*, *Păianjenul negru*, *Povestire de iarnă*.

În 1945, în seria „definitivelor" de la Cugetarea, apare un volum, *Omul din vis*, cu sumarul următor: *Somnul*, *Palace*, *Păianjenul negru*, *Omul din vis*.

CARNET DE VARĂ — apărut în Editura Ramuri, Craiova, 1927, cu desene de Demian. Sumarul este următorul: *Dialoguri și monolog preliminar*, *De ce invidiez melcii*, *Vulnerat omnes*, *Erau două veveriță mici*, *Cum poate fi oare cineva, persan*, *Astfel*

vorbește capripedul, Miuf, Doamna, Cu trei și Umbreluța roșie, La moartea lui Iliuță, Boerebista, Buchetul lui Sami, Șarpele și porumbița, Ah! ce frumos e!, Duduia Gaița, Natură, Natură!..., O! brad frumos!, Domnul Zgîrcea, Mă cheamă o fantomă irezistentă, Ploaie, Splendidă vilă de vînzare, Solitudine, Tac doi bătrîni, Taina, Sfîrșit de vacanță.

Volumul nu a mai fost reeditat; el trebuia să intre totuși în seria „ediții definitive", dar nu a apărut.

Foiletoanele din *Carnet de vară* au apărut în cotidianul *Cuvîntul* (între 6 iulie și 6 septembrie 1925 și între 8 august și 9 septembrie 1926) — 20 de texte care vor intra în compunerea volumului din 1927; celelalte trei din sumarul volumului au fost publicate în 1926 în *Viața românească* sub titlul *Scrisori bucureștene*. Despre *Carnet de vară*, scriitorul avea să consemneze următoarea argumentare sau prezentare pentru tipărirea lor în volumul care s-a numit *Drumul cu plopi* (1961): „Aceste însemnări de vacanță au apărut două veri consecutive, în foiletoane de ziar. Unele lirice, altele satirice, cele mai multe fără un anume obiectiv, toate scrise în vremea cînd migăleam la forma definitivă a romanului *Intunecare*; toate n-au însemnat pentru autor decît un divertisment de destindere, în toiul unei trude mult mai încordate. Cititorul e rugat să le accepte ca atare. Mînăstirea Agapia, 1925—1926."

După precizarea scriitorului însuși (F. Aderca, *Mărturia unei generații*, 1929), foiletoanele *Carnetului de vară* continuau vizibil formula acreditată cu *Scrisorile unui răzeș*; dar, spre deosebire de *Scrisori*, valorificau o valență mai slab exploatată pînă acum — satira. Ea e destul de voalată, iar umorul e și mai ascuns. Sînt schițe mici, arabescuri literar-gazetărești, scrise în pauzele dintre capitolele romanului *Intunecare*, divagații, claviaturi sau marginalii de viață curentă, paralele cu romanul întunecat al războiului. O amărăciune e vizibilă și aici, mai ales în *Sfîrșit de vacanță*, *Taina*, *Tac doi bătrîni*, reminiscențe directe din Cehov sau mai curînd din Sadoveanu. E o literatură moderat-simbolică, unită cu un experiment în perimetrul satirei, pe aceasta dezvoltînd-o în romanul *La Paradis general* și apoi în ciclul *Miss România*. Simbolul va fi el însuși cultivat în *Baletul mecanic*, pentru care unele schițe din *Carnet de vară* sînt de asemenea un preludiu îndepărtat.

În cadrul *Cronicii românești a veacului XX*, volumul *Carnet de vară* e plasat în ciclul „Rodul pămîntului".

OMUL CARE ȘI-A GĂSIT UMBRA — a apărut în 1928 la Editura Cartea românească, avînd următorul sumar: *Omul care și-a găsit umbra, Palace, Dezertarea lui Toader Mînzu, Somnul.*

La alcătuirea „ediției definitive", nuvelele *Somnul* și *Palace* au fost incluse în volumul *Omul din vis*, iar *Dezertarea lui Toader Mînzu* fusese introdusă în *Scrisorile unui răzeș* — deci volumul inițial *Omul care și-a găsit umbra* era practic desființat. Nuvela *Omul care și-a găsit umbra* a intrat în componența volumului *Aranca, știma lacurilor.*

Judecînd cu dreptate, locul nuvelei *Dezertarea lui Toader Mînzu*, istorie realistă din seria celor ale lui Bassarabescu sau Brătescu-Voinești, nu era în acest volum, în care celelalte trei nuvele se întemeiază pe vis și fantastic. Putem aprecia că nici în *Scrisorile unui răzeș* nu-și are un loc prea potrivit, decît doar prin faptul că protagonistul întîmplării e țăran, transplantat ad-hoc la oraș, ca ordonanță de ofițer.

În cadrul *Cronicii românești a veacului XX*, volumul *Omul care și-a găsit umbra* figurează în ciclul „Fantasticul interior".

ARANCA, ȘTIMA LACURILOR — s-a publicat în 1929 la Editura Socec, avînd în sumar trei nuvele: *Adevărata moarte a lui Guynemer, Fereastra, Aranca, știma lacurilor.* În „ediția definitivă" din 1943, locul nuvelei *Fereastra* care fusese inclusă în volumul *Drumul cu plopi*, e luat de *Omul care și-a găsit umbra.*

În *Cronica românească a veacului XX*, face parte din ciclul „Fantasticul interior".

FLORI DE GHEAȚĂ — apărut în „Colecția literară a Casei școalelor", în 1931, cu următorul sumar: *Valparaizo, Tip și Top sau frații inamici, Bucolică, Întoarcerea, Drum spre oraș străin, 2 Aprilie, Pădurea de argint, din basm, Noapte de Crăciun, Flori de gheață.*

Este volumul cel mai divers ca structură — de fapt, singurul atît de eclectic, fără un ax călăuzitor, alcătuit la repezeală din ceea ce nu-și definea apartenența precisă la un ciclu de preocupări unitare, ca precedentele volume. *Întoarcerea* e o lucrare realistă, inclusă ulterior între *Scrisorile unui răzeș*, sub titlul *Morți fără cuvînt la înviere* (pentru a se diferenția de *Întoarcerea eroului*, prezentă în acest volum de la prima ediție). *Bucolică* și *2 Aprilie*

sînt parodii ușoare — a doua mai acuzat după Caragiale, sugestie dată și prin titlu, și publicată ca o păcăleală de 1 aprilie, chiar sub semnătura lui Caragiale !

În culegerea din 1961, Cezar Petrescu alcătuise cu ele un ciclu aparte, *Momente*, după titulatura lui Caragiale, prima, *2 Aprilie*, fiind explicitată de un subtitlu : *În maniera lui I. L. Caragiale*, iar a doua, *Bucolică*, de altul : *În maniera autorului*. Deci o parodie și o autoparodie. În ziarul *Cuvîntul* din 6 noiembrie 1925, scriitorul va avea o întreagă pagină de *Parodii inofensive după articole ofensive*, majoritatea șarje la adresa colaboratorilor ziarului, dar între ele ciclul *Politicale* e o nouă parodie după Caragiale, iar *Dumitrița din asfalt* e autoparodie după schița-articol *Copacul din asfalt*, publicată cu cinci luni înainte în *Gîndirea*.

Pădurea de argint, din basm, Noapte de Crăciun, Vînt din țara de dincolo de noapte (inițial *Valparaizo*) erau mutate în „ediția definitivă" a *Scrisorilor unui răzeș*, cu care au în adevăr afinități de structură și atmosferă, fără a fi însă și de pregnanța majorității acelora. Cu toate că unele schițe-articol au fost reproduse de scriitor și în *Gîndirea* și *Hiena (Vînt din țara de dincolo de noapte)* sau în *Gîndirea* și *Cuvîntul (Noapte de Crăciun*, inițial *Cronică de Crăciun)*, aceste schițe sînt vădit sub nivelul celorlalte din volumul *Scrisorile unui răzeș* și de aceea ele nu figurează în ediția de față.

Nu mai puțin, unele din schițele menționate au fost integrate, în formă bine modificată, în structura altor volume ale scriitorului, mai ales romane : *Pădurea de argint, din basm* în vol. II din ciclul *1907 (Noi vrem pămînt) ; Noapte de Crăciun*, în *Luceafărul — Romanul lui Eminescu*.

Flori de gheață este unicul volum cu subiecte și din spațiul altor continente *(Vînt din țara de dincolo de noapte)*. În *Cronica românească a secolului XX* figurează, destul de nepotrivit, în ciclul „Tîrgurile unde se moare".

În afara acestor volume de nuvele princeps, apărute autonom, există și alte două de selecție din precedentele, ambele alcătuite pentru colecția „Biblioteca pentru toți", și anume : *Cain și Abel* și *Omul din vis*, primul în 1935 și al doilea în 1936. Sumarele sînt următoarele : *Cain și Abel : Cain și Abel ; 2 Aprilie — după rețeta lui I. L. Caragiale, Bucolică*.

Nuvela care dă titlul volumului e cea apărută în *Flori de gheață* sub titlul *Tip și Top sau frații inamici*; celelalte două nuvele aparțineau inițial tot volumului *Flori de gheață*.

Fiind un volum constituit în acest chip, dintr-unul precedent, e surprinzător că scriitorul îl socoate totuși ca unul autonom și-l înscrie deci în ciclul „Satyricon" — în timp ce *Flori de gheață* e plasat în „Tîrgurile unde se moare" !

Omul din vis: Omul din vis; Păianjenul negru; Povestire de iarnă; Adevărul; Unchiul din America; Zăpada.

E sumarul primei ediții a volumului cu acest titlu, din 1925, lărgit cu alte trei nuvele din *Drumul cu plopi*.

M. G.

NUVELE

SCRISORILE UNUI RĂZEȘ

PREDOSLOVIE

1921, iunie 17, Poiana Negrei

Era o încăpere scundă, cu pereții oblici, vecină cu cerul ; vara încropită de arșiță, în decemvrie zguduită de viscol.

V-aduceți aminte ?

Stăpînul acelei zidării fortificate cu beton, săpînd temelia, ținuse cu zgîrcenie să nu piardă nici un ungher din fășia pămîntului îngust, și clădirea se înălțase în văzduhuri triunghiulară, ca un bot de navă.

Acolo sus, la al șaselea rînd, în colțul cel mai ascuțit unde se despicau vînturile, am descoperit cabina aceea în care cu o săptămînă înainte o femeie își luase zilele.

Fusese o trecătoare neînsemnată prin viață, o femeie fără vîrstă și fără frumusețe, strecurată în tălăzuirea mulțimii în veșminte fumurii, nevăzută și mistuită de suferințe de nimeni luate în seamă. Nu se știa bine de unde venise, nici ce tăinuite dureri curmase cu ceașca de băutură omoritoare. Deșertîndu-i moștenirea ei săracă, pentru a face loc și mai puținului meu avut cu care poposisem în cetatea plină de larmă, proprietarul se tînguise doar că a rămas păgubit cu plata cîtorva luni, și meșteșugit îmi lăsase să pricep că această îngăduială nu-mi va fi și mie acordată.

Iar umbra moartei necunoscute se desfăcu după aceea multă vreme din unghere, tîrziu, cînd noaptea potolea vaierul orașului. Prin somn, își pleca fața ei nevăzută deasupra pernelor ; misterioasă mă cerceta de aproape ;

nu-i zăream chipul și totuși îl presimțeam de o nemărginită tristețe, purtîndu-mi visurile în ținutul împăcărilor veșnice, unde sufletul eliberat flutură ca o pasăre albă.

Cu această tovărășie de întunecoase vedenii îmi pornisem acolo viața, și n-a fost anevoie de înțeles de ce orașul vostru, din cele dintîi ceasuri, nu-mi mai păru o vale a desfătărilor.

Dar ați venit voi, aducînd îndată îndrăzneală și înveselire.

Cutia strîmtă a cămăruiei s-a umplut de furtunoase dezbateri și siguranța tuturor biruințelor a fost atît de vehement demonstrată cu pumnul în masă, încît înfricoșată, umbra moartei s-a furișat din fostu-i lăcaș, rătăcind aiurea, în adăposturi mai pașnice.

De acolo, de la fereastra deschisă în înălțimi, seara, cînd se aprindea colierul luminilor de-a lungul zidurilor sure, urmăreați jos furnicarea mulțimii și sufletele vi se încărcau de toate nădejdile.

În puhoirea fără odihnă a străzii, vă trudeați privirea să descoperiți frații voștri necunoscuți : eroi care vă înduioșeau sufletele, tineri înfrigurați și famelici ce-au visat pe cărțile lui Balzac, pe care capitala îi chemase din somnolența tîrgurilor tihnite și din cătune cu bisericuțe mucedă, ispitiți de pilda lui Rastignac, Rubempré ori Rafael de Valentin. Îi recunoșteați după pașii grăbiți cu care străbăteau strada. După nepăsarea cu care, singuratici în mijlocul mulțimilor, își purtau glorios, ca viteze trofee de bătălie, vestmintele lor roase și prea îndelung înfruntînd vremelnicia modelor. Spre dînșii înduioșarea voastră cobora ca o dezmierdare. Vă regăseați. Vă numărați. Înverșunarea voastră își oțelea armătura. Erați legiune. Erați legați printr-o ascunsă francmasonerie.

Cetatea vă sta acolo, la picioarele voastre, clocotind de ispite și gata să îngenunche. Era nevoie numai s-o îmblînziți, ca pe-o fiară care învață să se tîrîie supusă, cînd știe în mînă biciul temut, cu sfîrcuri de plumbi.

Pe mine, spasmul acela necurmat mă obosea.

Fără vrere, îmi desprindeam coatele amorțite de la fereastra voastră și-mi găseam odihnă ochilor, dincolo, la celălalt pervaz, deschis către alte priveliști.

Era altă ferestruie, care privea peste acoperişuri de tablă cenuşie, peste cartiere sărace şi prăfuite, spre marginea oraşului, peste încrucişările, diagonalele, paralelele de şine lucii ale gării, unde veşnic poposea şi pleca un tren. Dar prin culisele afumate ale zidurilor, se mai întrevedea încă şi un colţ de cîmp ; o şuviţă îngustă, verde şi atît de departe, că mă îndoiam ades de adevărata ei fiinţă, că-mi părea uneori o amăgire a ochilor, un ostrov ireal, fata morgana *a sufletului sugrumat de ziduri fierbinţi şi însetat de răcoarea pajiştilor.*

La ferestruia aceea, lîngă peretele cu tencuiala grunzoasă, se chinuia să ajungă spre cer un copac crescut în pămîntul zguros. Avea frunzele colbăite, crengile noduroase şi torturate ; arşiţa asfaltului şi umbra uscată a zidurilor îi înăbuşise într-atît seva puţină în trunchiul sclerozat, că-mi păruse din cea dintîi zi un copac-martir.

Nici nu s-ar fi putut spune fără şovăială ce copac anume va fi fost. Poate un savant ar fi găsit un prilej rar, să studieze cu iscusinţă din închirceala frunzelor, din convulsia încîlcită a crengilor, deznădăjduita încăpăţînare de viaţă a arborilor smulşi pădurii.

Seara, cînd frunzele abia îndrăzneau să susure timid la o adiere nesimţită, copacul părea că-mi suspină. Că-mi împărtăşeşte, ca unui tovarăş de exil, nostalgica suferinţă pe care eu singur i-o puteam înţelege.

Vă amintiţi apoi ?

După ani, chilia mea nu mai fu încăpătoare îndestul pentru fabuloasele voastre plănuiri. Vă risipeaţi. Rămîneam singur. În urmă, în cuvintele voastre, după o strîngere moale de mînă, străbătea o fugară compătimire. Mă dovedisem cu aripi prea scurte, pentru zborul vostru îndrăzneţ. Şi poate vă întrebaţi de n-ar fi fost mai bine să fi rămas în sătucul acela — despre care vă povesteam — cu cîntec de cristei în dimineţile cu cer cristalin.

Fusese o iarnă cu zăpada murdară pe uliţi, cu întunecările grăbite de neguri. Deasupra acoperişului erau trei gratii de fier ruginit, cu ceşti albe de porţelan în care se adunaseră parcă, înnodate, toate sîrmele de telefon ale oraşului. În coardele acelea întinse, se văitase toată iarna viscolul. Şi nopţile, nopţile durau oprite pe loc, fără sfîrşit.

Din nou singurătatea mi-o cercetase moartă necunoscută. Din nou își apleca în întunerec, peste obrazul meu, fața nevăzută, în care desluşeam cu spaimă o întrebare ce însemna un îndemn.

Iar la începutul primăverii, într-o dimineață, în zorii plumburii încă, am auzit în strada adormită scîrțiitul dureros al carelor. A fost ca o chemare deznădăjduită a cîmpurilor. În lumina vînătă se înşira convoiul cu poveri. Acoperind gemătul osiilor, se înălțau glasurile cărăuşilor şi ele îmi sunară trist, ca un plînset de acasă.

Atît de trist, ca un plînset de acasă !

N-am închis ochii... La ferestruia dinspre şes am aşteptat soarele. Vîntul dimineții aducea răsufletul răcoros al ogoarelor. În pîcla albăstruie acoperişurile se înălțau fără număr, geometrice şi monotone : mii şi mii de temnițe cu obloanele trase, care peste un ceas aveau să-şi trimită condamnații la osînda cea silnică.

Ce căutam acolo ? Ce aşteptam ? Ce mă putea aştepta ? În gară un tren pufni un nor alb şi porni zorit peste cîmpuri. Se vedea acolo un lan crud înverzit. Strălucea o lucire de ape. Copacul de lîngă zid îşi tremură ramurile şi n-am ştiut de-a fost geamătul meu ori suspinul frunzelor.

Mai era nevoie de-o hotărîre ?

În căsuța de bîrne, cu muşcate la fereastră şi adumbrită de nucul străbun, sub care am visat şi eu odinioară să cuceresc lumea, m-am întors atunci obosit şi cuminte. În răzeşia părintească, ecoul glasurilor voastre ajunge acum înăbuşit, ca din alte lumi ; cu vuietul îndepărtatelor furtuni, ce mor sub norii albi, la orizont. Asfințitul mă prinde ades cu o carte pe genunchi. Livada cîntă de zumzetul albinelor. Porumbeii cu picioarele de mărgean coboară să ciugulească grăunțele din mînă-mi.

Ce-aş mai dori ?

Aţi vrut cîteva însemnări din sihăstria asta.

Mă tem că vor însemna dezamăgiri, de la cele dintîi file.

ÎN PODGORIA DE ODINIOARĂ

Cînd am ajuns sus, soarele se stingea fără putere. Vîntul îngrămădea nori fumurii pe culmile rotunde. Era o lumină turbure, cu ceasul nehotărît. Din înălțimi stau gata să curgă stropii de ploaie. Și nu se deslușea de-i început de ziuă ori cele dintîi întunecimi ale asfințitului.

Acolo, la gardul cu vreascurile rupte, la podețul putred și la poarta strîmbă și dată în lături a pustiu, m-am oprit cu răsuflarea tăiată ; poate de urcușul prea repede, poate de amintirea lucrurilor moarte. Un cățelandru alb m-a întîmpinat cu larmă dușmănoasă. Din fund, de sub prunii bătrîni și cu crengile răsucite, moșneagul grăbi către mine săltîndu-și pe umeri sumanul sur.

Ca întotdeauna, întîlnirea noastră se petrecu zgîrcită în vorbe.

Paznicul livezii secătuită de rod și al viei părăginite e ursuz și surd ; iar drumul meu pe nevestite-i păru și de astă dată încă un semn de neîncredere și o iscodire vicleană de stăpîn. De aceea m-a purtat tăcut la cele trei clăi de fîn, clădite ca trei jucării netede, în dosul cramei cu ferestrele sparte. Îmi arătă cei din urmă pomi noduroși care mai rodeau fructe pipernicite și iarăși mă duse, cu gînd de mustrare, la casa bătrînească, cu dranița mucedă și cu pereții coșcoviți, din care cărămizile dezgolite arătau răni roșii.

Aici paznicul mă întrebă din ochi. I-am ocolit privirea. I-am strigat ceva, la întîmplare, în urechea surdă, pentru a-i strămuta gîndul în altă parte.

De ani nenumărați întîlnirea noastră sfîrșea la fel. Păragina în care lăsam să se macine gospodăria moștenită îi părea cea din urmă nelegiuire cu putință. Și nu pierdea prilej să mi-o amintească dușmănos. Nu-l puteam îmbuna. Nu-i cunoșteam nici o patimă care să-l ademenească. Țigară nu pusese în gură, nici rachiu. Singuratec și posomorît, colinda via pustiită, ca un strigoi credincios ținutului.

Noaptea, cînd în toate viile cu rodul pîrguit trosneau împușcăturile paznicilor, ieșea și el cu pușca la pîndă, între puținii butuci cu aguridă. Dar fără folos își ascuțea auzul slab să prindă urme de pași. Cine era nebunul să rîvnească cele cîteva ciorchine acre ? Și cartușele rugineau în țevile de oțel înnegrit.

Așa am rămas amîndoi fără să rostim cuvînt, în fața casei cu obloanele trase.

Dintr-un cuib cenușiu de rîndunele sub streașină, spînzurau cîteva fire de paie legănate de vînt. Ochii noștri întîrziau fără vrere acolo. Rîndunelele de mult se călătoriseră. Culcușul căptușit cu puf cald, îl moștenise o căsnicie gureșă de vrăbii. Iar neastîmpărul acestor oaspeți zburliți de frigul umed al toamnei și tăbărîți în cuib străin, ciripitul lor mulțumit, goana după firele de paie cu care își durau un așternut stufos și fără frumusețe în cuceritul lăcaș capitonat, toate turburau gîndurile jalnice.

M-am întors scurt pe călcîie.

Am coborît de cealaltă parte, printre rîndurile de viță uscată, de unde pe alocuri se prindeau cu deznădejde, de rămășițele haracilor, cîrcei sălbătăciți. Am ajuns la mărul din vale. Acolo, pe țărmul izvorului secătuit, unde se întinde astăzi, între ierburile crețe, un fund de baltă uscat și albit de sare.

Adăpost neuitat al celor dintîi neliniști de odinioară ! Umbră pe brazdele verzi unde coatele amorțeau deasupra întîielor cărți ademenitoare ! Amintire de alinare, spre care în funinginea tîrgurilor colindate, mi s-a oprit întotdeauna, odihnit, gîndul...

Dar mărul m-a primit întinzîndu-mi spre îmbrățișare crengi fără frunziș. Sub scoarța dezghiocată încetase să curgă viața. În bețele albe vîntul suna înghețat. Din pămîntul rădăcinii țîșniseră îndrăznet cîteva vlăstare crude. Pentru ce bucurie însă să înmugurească de-acum și să lege flori trandafirii la primăvară ?

Atîta tăcere aci.

Și dincolo, în celelalte văi, pe celelalte povîrnișuri, din celelalte podgorii, atîta nepotolită înveselire și atîtea chiote de cules străbat pînă în tihna acestui cimitir abandonat !

Sus pe culme, pîndarul surd rătăcește aproape de norii grei de apă. Se oprește încovoiat. Cercetează ceva. Pornește iar. Se înalță pe umărul sterp și rotund al dealului. Și lîngă cer, în răstimpuri, gesticulează amenințînd depărtările.

Vorbește cu pustiul.

NĂLUCA

Era o vietate sperioasă, abia smulsă din culcuşul cald al căprioarei, cu ochi umezi şi cu picioare subţiri şi atît de fragile, încît ne aşteptam la fiecare pas să se frîngă sub povara trupului.

După cele dintîi dezmierdări care-i înfiorară blana pe trupul înfricoşat, fugi în tufişurile de zmeură în jurul scărilor şi se piti acolo, ca în cine ştie ce tainic umbrar de pădure.

Ne-am împrietenit însă de îndată.

Trăise prea puţin în codru. Doniţa cu lapte izbuti să înlocuiască, după puţină sfială, ugerul matern. Iar fiindcă obişnuinţa ne sileşte să botezăm fiecare vietate familiară, cu nume oarecum obligatorii prin uzul veacurilor, copiii îi descoperiră unul, feciorelnic şi potrivit ameţitoarei iuţeli cu care străbătu grădina la prima spaimă, zvîcnind peste arbuştii cu frunzele creţe.

I-au spus aşadar : Năluca.

Evenimentul avu loc chiar cu o deosebită solemnitate. Gigi aduse crucifixul de metal alb şi Zoe se lepădă de trei ori de satana, întru mîntuirea pădurateceі captive creştinate. Năluca se bucură cu acest prilej de o îndoită porţie de lapte, ceea ce-i înlesni fără îndoială să simtă superioritatea şi privilegiile creştinismului faţă de celelalte confesiuni.

Începînd de la această dată, Năluca deveni singura grijă a copiilor şi tirana întregei ogrăzi.

Ciinii rămaseră zi și noapte legați în lanț și, nedumeriți de acest regim fără precedent în scurta istorie a existenței lor libere de pînă atunci, se puseră să urle în fiecare noapte cu acea solidaritate energică și neobosită, care caracterizează toate revendicările egalitare. Celelalte vietăți ale ogrăzii: cele două pisici vărgate, păunul solitar și înfumurat, curcanul cu pufnituri de indignare, cîrdul de gîște care vociferează ofensate nu se mai bucurau de nici o atenție, și rămaseră în sfîrșit liniștite, în mediocritatea lor comună, de unde jocurile copiilor nu le mai turburau digestia.

Sălbătăciunea crescu astfel în captivitatea domestică, între grajd și bucătărie, urcînd scările și zburdînd printre pomii grădinii, cu o bunăvoie și o resemnare care dintru-ntîi mă încîntă, dar care începu curînd să mă mîhnească.

Prea lingușitor venea să adulmece mîna, cînd simțea înlăuntru bucata de zahăr. Prea supusă participa la jocurile copiilor. Prea se amesteca în toată liota celorlalte animale, ca o vulgară prăsilă domestică.

O întreagă imaginație întreținută de literatură mi-o dezmințea trist și fără putere de amăgire. Romantica apariție a pădurilor, care emoționează vînătorul în ceasul de pîndă și vrăjește drumețul cînd săgetează ca o umbră imaterială sub frunzarul codrului, creștea între orătănii ca o simplă viței.

Pîndeam adesea să-i descopăr o urmă de neliniște, scara, cînd vîntul aducea mirosul umed al otavei de pădure. În grădina atunci golită, cîteva păsări ciripesc somnoroase în cuiburi. Adierele înfioară frunzele abia simțit. În liniștea aceea, aș fi dorit s-o văd dilatînd nările, ciulind urechile la o chemare mie neauzită, alergînd în jurul zaplazului înalt, în căutarea unui pîrleaz pe unde să evadeze.

Uneori credeam că i-am surprins în sfîrșit tainica nostalgie a codrului.

Sub nucii cu umbrarul întunecat, se oprea neclintit, cu capul ridicat, ascultînd.

Contemplam picioarele subțiri care tremurau, capul răsturnat pe spate, urechile îndreptate să soarbă ecourile,

silueta aceea de stampă vînătorească, din care nu lipsea decît apariţiunea zveltă a Dianei cu tolba de săgeţi.

Dar după cîteva clipe se smulgea locului spre alte sunete, care într-altfel o chemau. Nu era decît zgomotul cuţitelor de bucătărie, unde ştia că o aşteaptă doniţa cu lapte.

Totuşi, în cea dintîi noapte, cînd poarta fu uitată în lături, am găsit culcuşul ei gol.

Copiii o căutară în zadar, scotocind toate ascunzişurile grădinii, şi zadarnic nădăjduiră să o afle undeva, în apropiere. Pădurea o înghiţise fără urmă. Şi cu toată nemîngîiata tristeţe a copiilor, nu izbuteam s-ascund o naivă şi nemărturisită bucurie.

Captiva se reabilitase.

Cîinii, desfăcuţi din lanţul de acum inutil, încetară concertul nocturn. Copiii se întoarseră la pisicile resemnate, la păunul înfipt în creştetul hambarului, la curcanul care se refugia sub magazii strănutînd indignat, la cîrdul de gîşte care se văită zbătîndu-şi aripele albe.

Năluca fu uitată.

În culcuşul ei, cu satisfacţia martirului în sfîrşit înţeles, îşi instală cartierul de noapte Bob, cîinele ce îndurase patru luni umilitorul regim al lanţului.

Cînd îmi punea labele pe piept clătinîndu-şi coada scurtă, în semn de cea mai neţărmurită bucurie, părea că în ochii lui apoşi şi supuşi citesc o iertătoare mustrare :

— „Vezi ? numai noi am rămas credincioşi ! Nimic nu ne poate alunga de la casa ta, unde bucătăreasa ne azvîrle duşmănoasă cu bucăţi de lemn, copiii ne batjocoresc în jocurile lor, împopoţonîndu-ne cu vestminte caraghioase de paiaţă, şi Ion, vizitiul, îşi încearcă biciul pe spinarea noastră, cînd se întoarce cu chef de la cîrciuma lui Hascăl !“

Dar Bob, bietul, nu avea nici un haz. Nu era, după cum ştiţi, decît un cîine comun.

Aseară, mă întorceam de la Prisaca Mărgineanului, scurtînd calea de-a curmezişul pădurii.

Cernuse o bură de dimineaţă.

Frunzele picurau încă stropi de cleştar. Poteca rar umblată mă înfunda în tufişuri jilave. Printre vîrfuri înalte, pe razele piezişe, jucau ţînţari de aur. Dincolo

de țîrîitul lor subțire de aripi și de înfiorarea frunzelor, nu străbătea nici un sunet. Singurătatea aceea solemnă și tăcută, care amuțește codrul în ceasul dinaintea nopții, mă învăluia cucernic ca sub bolta unei uriașe catedrale.

Atunci, pe cărarea strîmtă, veniră spre mine, fără sunet de pași, două vedenii. Un căprior și perechea.

M-am oprit cu răsuflarea înăbușită. Era atît de neașteptată întîlnirea ! S-au oprit și dînșii cu o tresărire de spaimă. Și într-o clipă, căpriorul cu ramurile coarnelor culcate pe spate, se năpusti în frunzișul întunecat.

Perechea îi rămase însă neclintită. Mă privea acum cu ochi neînspăimîntați, aproape cu prietenie. În mijlocul pădurii îmi păru a doua apariție care convertise cîndva pe Sfîntul Hubert. Și am recunoscut-o cu bătaia de inimă cu care întîlnești neașteptat o iubită pierdută :

— Năluca !

Fără voie, împins de obiceiul trecutului, i-am întins pumnul strîns, așa cum o ademeneam odinioară cu bucata de zahăr ascunsă. Șovăi o clipă, își apropie primii pași cu îndoială, cucerită poate de aceeași amintire care mă îndemnase să-i întind, cu o mișcare familiară, pumnul. Mai erau cîțiva pași, aproape să-i netezesc botul umed, să-i cuprind gîtul cenușiu, să-i mîngîi capul mic, pe care și-l supunea dezmierdător odinioară. Cîțiva pași încă. Doi, unul...

Și deodată Năluca își smulse privirea din ochii mei, o înfipse în codru, cercetă luminișurile. Se răsuci scurt pe picioarele cutremurate și zvîcni în adîncuri.

Înaintea ochilor nu-mi rămaseră decît crengile tremurînd. Mîna întinsă după umbra ei mi-a căzut moale.

Și poteca pădurii fu deodată atît de pustie ! Și înnoptarea fu atît de posomorîtă.

MOARA LUI ILIUȚ

Din somn m-a trezit un zvon de glasuri. Am deschis ochii cu părere de rău, abia îndurîndu-mă să risipesc visul care mă purtase pe alte tărîmuri.

Luna se strămutase de cealaltă parte a cerului. Era tîrziu. La adăpostul stogului de fîn, cei doi tovarăși de vînătoare cisluiau pe șoptite, deșteptați înainte de vreme.

Dar noaptea dura încă. Spre răsărit, orizontul albastru se decolora cristalin. Carul mare își înclina oiștea frîntă ; sus, Vega scînteia ca un licurici verzui al cerului. Un răsuflet de vînt, mînat din șesul umed de rouă, mă cutremură cu o dezmierdare rece. O pasăre speriată țipă în întunerec, mecanic și aspru. Încolo, tot cîmpul era îngropat în tăcerea aceea de moarte dinaintea zorilor.

Înfășurat în manta, mi-am afundat capul în fînul cu mireasmă amețitoare încercînd să aținesc iarăși. La picioare prepelicarul se încolăci mai apropiat, scîncind prin vis. Voiam să adorm. Dar somnul se desprinsese de mine. De undeva, din adîncuri moarte, mă turburau deodată amintirile.

După cîteva ceasuri de rătăcire în fînețele cosite și de-a curmezișul miriștilor țepoase, trebuia să odihnim la amiaz, la moară, într-o stuhărie din marginea iazului. Cele cîteva prepelițe pe care întîmplarea le-a scos decuseară în bătaia puștilor noastre, ne deschiseseră pofta pentru un vînat mai rar, în ochiurile de baltă pitite după zidul întunecat al papurei.

Astfel, după cîţiva ani, aveam să calc din nou la moara lui Iliuţ, unde mă purtaseră odinioară fiorii celei dintîi dragoste. Ştiam : Iliuţ s-a odihnit demult întru Domnul. Gura lui neobosită la hître tîlcuiri a amuţit astupată de ţărînă, în cimitirul din capul satului. Moara cea veche s-a măcinat de vreme ; alta mai chipeşă, cu două pietre uriaşe, cu grinzile voinice, cu zăgazul şi opustul înnoite, i-au luat locul. Gospodăria din coada iazului s-a schimbat ; iar fata lui Iliuţ — după spusele oamenilor — îmbătrînită prea devreme şi veştedă, cu un cîrd de copii, duce astăzi tot rostul casei împotriva risipitoarelor năravuri ale unui bărbat chefliu şi glumeţ.

„Îmbătrînită şi veştedă !" Cu pleoapele închise, înfrigurat de rouă, încercam să-mi închipui ce urme adînci va fi crestat vremea pe obrazul gingaş altădată ; ce umbră turbure va fi coborît în lumina albastră şi clară a ochilor care-mi nelinişteau odinioară somnul.

Încercam să-mi zugrăvesc singur, sînii atunci îndrăzneţi sub cămaşa albă, acum topiţi de gura lacomă a atîtor copii. Şi nu-mi răsărea, îndărătnică, decît vedenia aceleiaşi fetişcane cu trupul de amforă, cu rîsul şiret care abia îi dezvelea dinţii puternici şi albi, dinţii ce-mi muşcau ades mîna prea îndrăzneaţă.

Dealtfel, cum mi-aş fi putut sfărîma oare într-această tîrzie noapte de august, singurul talisman pe care l-am purtat neatins şi pur, în toată tina unde prea des m-a tîrît necruţătoarea viaţă de mai tîrziu ?

În toate rătăcirile de apoi, amintirea fetei de ţăran, cu sînii tari ca fructele crude şi cu buzele roşii ca muşcata, mi-a fost întotdeauna nedespărţită. În fundul cafenelelor, în sălile glaciale de bibliotecă, în mansarda mea de cărturar nevoiaş, în muzeele cu mitologice frumuseţi de piatră şi în sălile supraîncălzite de aţiţătoare spectacole : pretutindeni, amintirea ei mă învioara ca un val de vînt, sosit deodată din cătunul meu cu miros de livadă şi iasomie.

Firește, pe lîngă iubirile de mai tîrziu, în care numele Laurei de Novi ori al Beatricei Portinari a fost de atîtea ori invocat fără sfială, istoria celei dintîi dragoste crescută în umbra răchitelor, legănată de vîntul răsfirat în asfinţit prin desişul papurei, îmi apărea de multe ori ridicolă şi umilitoare. Femei şi-au rîs de dînsa, şi cu o ironică indis-

creţie, în ceasurile mele slabe, mi-au cerut să destăinui savoarea sărutului rustic. Rîsul lor mi-a şfichiuit obrazul. Amintirea ei am tîrît-o din ce în ce mai ofilită. Tîrziu am crezut c-o înăbuş. Mi-am întors gîndul la ea, numai în ceasurile cînd, doborît cerşeam anilor trecuţi o imagină fragedă.

Dar iată că departe de mine, şi fără mine, viaţa şi-a urmat în tihnă drumul. Iată că subţirateca făptură ce mai învia cîteodată din fumul ţigării în ceasurile mele singuratice, a uitat şi dînsa salcia sub care ne întîlneam în amurg şi lotca cu botul putred dintre trestii, şi jurămintele noastre din ceasurile tăcute cînd soarele se prăvălea în asfinţit, cînd mrenele spărgeau, jucîndu-se, oglinda lacului, şi cînd pasările cu zbor grăbit se întorceau la culcuşuri, în stuf.

Încleştarea înfrigurată şi plină de neisprăvite dorinţi a mîinilor noastre va fi fost şi ea uitată. Buzele muşcate de un sărut furat pe neaşteptate s-au veştejit. Peste nevinovata noastră rătăcire a celei dintîi tinereţi, viaţa a coborît o perdea posomorîtă şi cenuşie...

Pentru amîndoi, o perdea îndeopotrivă de posomorîtă şi cenuşie.

Gîndul mă durea într-acel ceas de nesomn. Iar zorile mă prinseră zvîrcolindu-mă cu neastîmpăr, în culcuşul meu de fîn, umed de rouă şi îmbălsămat de parfumul florilor retezate.

Am rătăcit toată dimineaţa, fără să trag un foc. Pasările stîrnite de cîine izbucneau din cuiburi, sfîrîiau din aripi mînate drept în faţă, dar îmi scăpau. Dezamăgit, prepelicarul mă părăsi. Alerga înaintea celorlalţi tovarăşi mai vrednici.

Restul drumului l-am făcut furat de gînduri, cu puşca în spate, pe muchea răzoarelor, numărînd loviturile din plin ale altora.

Spre amiazi, un vînt fierbinte răscoli nori cenuşii. Vîrtejuri de praf se răsuciră deasupra miriştilor.

La moara lui Iliuţ am ajuns odată cu furtuna.

Sălciile îşi zvîrcoleau frunzişul deasupra apei, stufuI se legăna înfiorat ; pe luciul vînăt al iazului, spre ţărm,

alergau valuri mărunte. Păşeam pe poteci cunoscute, dar la fiecare pas mă întîmpinau priveliști străine.

Nici sălciile nu mai erau aceleaşi. Unele îmbătrînite, acele sub care mă adăposteam odinioară, aşteptînd asfinţitul, căscau acum scorburi negre în care şuiera furtuna. Altele, tinere, necunoscute, crescute în anii cînd nu mai călcasem cărările de aci, îşi încolăceau în suflarea vîntului, vergile fragede şi despletite pînă în oglinda încreţită a apei.

Anii schimbaseră prea multe ; firea prea grabnic înlocuia morţii ! Căci plină de întristare ca amintirea nefiinţei era pajiştea bătătorită şi ştearsă, care se întindea în locul copacilor robuşti, cu umbra umedă şi primitoare de altădată.

Un stol de raţe sălbatice pogorî oblic în papură, cu zvîcniri scurte de aripi. Le-am privit toţi cu părere de rău.

Ploaia îşi aruncă deodată, deasupra iazului, picăturile repezi şi grele ca plumbii.

În pragul morii am ajuns cu răsuflarea tăiată de fugă. Din întuneric, coborînd greoi treptele, ne-a ieşit în cale Sava, morarul cel nou. Se înveseli. Tovarăşii mei, în drumurile lor vînătoreşti, se abătuseră ades ; iar în nopţile tîrzii de iarnă, încercaseră cîte un început de petrecere, cu vînatul şi peştele udat de vinul morarului, acruţ dar prietenos. În sihăstria unde nu-l călcau îndeobşte decît sătenii nevoiaşi cu grăunţele la măciniş, oaspeţii aceştia aleşi, cu poftă de mîncare şi băutură în lege, erau binevenîţi pentru gazda noastră cu dragoste de petrecanie.

Sava îşi descreţi faţa într-un rîs bucuros. Ne strînse mîinile, împingîndu-ne alături, într-o odaie întunecată, cu lumina umbrită de stamba perdelelor înflorite. Doi copii bălani se ghemuiră fricoşi lîngă vatră. O pisică gălbuie se strecură repede sub laviţă. De la cea dintîi ochire, se simţea că Sava morarul ştiuse să se facă temut în casa lui.

Ne-am rezemat puştile de perete, iar pentru a prinde glas, dintru-nceput, un clondir vînătoresc cu drojdie făcu ocolul. Sava ne deslusi între altele că nevasta e la ogor, că a prins-o acolo furtuna şi că trebuie să pice dintr-o clipă în alta. Îşi ceru iertare pentru sărăcăcioasa lui gospodărie.

Așteptînd gospodina, vorbareț și dezghețat, ne destăinui păsurile fără învăluiri de tînguire, ci cu o porneală a lua toate potrivniciile vremii și semenilor în derîdere, ca unul ce se știa tare și dîrz, înfipt pe picioarele sale. Din umbră, îi cercetam amănunțit trăsăturile săpate adînc, ochii lucioși, și mă chinui gîndul că omul acela, voinic și chipeș, era stăpînul pe viață al femeii pe care o iubisem odinioară ca nici una alta. Ascultîndu-l, simțeam furișîndu-se în suflet o gelozie tîrzie și proastă.

Afară ploaia curgea repede ; cutremura acoperișul de draniță ; se zbătea între răchitele clătinate de vînt. Ploaia mă chema la fereastră, iar eu aș fi vrut să fiu oriunde, departe, cu fruntea răcorită de bătaia stropilor reci.

Tîrziu, cînd am auzit glasul femeii dincolo de perete, cînd a deschis ușa și a apărut în prag, înfășurată în sumanul ud, cu fața aprinsă de bătaia ploii, am rămas neclintit, încleștat pe marginea laviței, neîndrăznind să ridic bărbătește privirea.

Mă gîndeam că oricît de uitate vor fi fost toate, va fi și ea turburată o clipă măcar, de neogoita chinuire care mă mistuise întreaga zi. Și nu simțeam îndestulă tărie s-o înfrunt.

Dar dînsa pofti oaspeților bun venit, fără sfială, mă descoperi în colțul meu, și, ca de ieri despărțiți, se miră doar :

— A ! Domnia-ta erai ?

Atît. Cu o grabă de bună gospodină care nu-și pierde timpul, lepădă hainele ude și apăru în plină lumină da ! așa cum mi-o spuseseră tovarășii mei de drum : îmbătrînită și veștedă.

Cu ochi lacomi încercam să descopăr în femeia aceasta cu sînii subțiați și cu pîntecul crescut de apropiata naștere, o cît de slabă și mîngîietoare asemănare cu fecioara zveltă căreia îi cerșeam odinioară un sărut fugar, smuls sub sălciile ce nu mai sunt acum.

Plecată cu greu deasupra vetrei, încerca să aprindă focul. Șuvițele de păr îi atîrnau sărace, mîinile subțiri și aspre despicau anevoios așchiile. Pe albul afumat al peretelui umbra ei se zugrăvea dureros și diform, mărită și micșorată odată cu pîlpîitul flăcărilor. În colțul acela de încăpere cu miros de fum și de făină încinsă, îmi apăru

așa cum nu voise s-o vadă niciodată închipuirea mea : o biată femeie ca altele, mii și mii, vlăguită de truda pământului.

Iar la plecare, cuprins de milă, cercetîndu-i îndărătnic privirea în care nădăjduiam încă să descoper o șovăielnică licărire a amintirilor, am întrebat-o cu ce-aș putea s-o fericesc acum.

Mi-a răspuns, mîngîind creștetul bălan al copilului, lipit strîns de ea :

— Păi de ? ce să vreau, amu, domnule !... Doar de mi-i boteza pruncul, de m-o milostivi Domnul și coana moașa din sat, să-l slobod pe la Sînta Mărie...

Prieteni, de ce nu știu să moară femeile pe care le-am iubit întîi ?

RÎSUL

Gîngu rîdea în întunerec.

Trenul trecu peste podul alb şi sălciile de dedesubt se frămîntară într-un iureş de furtună. O clipă, dincolo de parapet, jos în apa molcomă şi neagră, reflexul luminilor săgetă o sîrmă de foc ; acum scăpat în larg, între taluzurile cu salcîmi, expresul fugea străpungînd noaptea cu trei ochi înroşiţi, care se închideau tot mai îndepărtat, în cîmpurile de păcură.

Rezemat de stîlpul de fier, cu mîna la gură, Gîngu-guşatul rîse încă mult timp în întunerec.

Cînd ultimul răsunet al roţilor muri în depărtări, undeva aproape, clopotul unui canton tîngui trei bătăi întristate. Gîngu ştia acum că nu mai are ce aştepta. Veselia i se şterse. Coborî posomorît la bordei.

Jos lumina nu era stinsă... Se înălţă în vîrful picioarelor să cerceteze înăuntru, prin fereastra cu geamurile turburi.

La vatră, moşneagul îşi meşteruia uneltele de pescuit. Cu un capăt de sfoară dregea ceva. Sub mustăţile stufoase, buzele se mişcau monoton. Poate moşneagul vorbea singur. Poate cînta. Gîngu-guşatul, nu ştiuse niciodată să facă deosebire.

Aşa, cu fruntea lipită de sticlă, rămase iscodind îndelung. În întunerec, flacăra înecată de fum a opaiţului abia tremura un sîmbure de lumină ceţoasă. Moşneagul prindea cu o andrea de fier ochiurile de sfoară rupte, le încerca tăria după fiecare împunsătură ; pe perete

şi în tavan umbra uriaşă, plecată deasupra omului, repeta mişcările, tăcută şi misterioasă. În sufletul guşatului se făcu bucurie şi temere. Se miră că, singur, moşneagul nu trînteşte şi nu înjură. Acolo, cu spatele încovoiat, cu mîinile uscate şi păroase, alergînd îndemînatic deasupra plasei de sfoară, în tovărăşia umbrei care nu încăpea în bordeiul prea strîmt, moşneagul părea alt om. Mai bun şi mai puţin duşmănos. Şi guşatul ar fi vrut cu un rîs să-şi spună mulţumirea.

Dar omul dinăuntru ridică neaşteptat ochii spre fereastră şi străpunse întunerecul bănuitor. Gîngu se trase cu spaimă la o parte. Mîniile moşneagului se înteţeau tot mai aprig de la o vreme.

Şi guşatul nu mai înţelegea de mult ce-i este şi ce nu-i este îngăduit...

*

În mlaja de pe prunduri, o pasăre de noapte fluieră deodată un viers. Cîntecul cristalin dezmierdă noaptea ; freamătul sălciilor se potoli s-asculte.

Gîngu-guşatul, ridică un deget şi rîse. Dar o bucată de mal se prăbuşi undeva. Pasărea, speriată, tăcu. Împrejur nu mai fu din nou decît întunerec, clipotitul valurilor în ţărmurile de lut şi tăcerea de spaimă, din bezna cîmpurilor.

Gîngu îşi împături sumanul de prispă, se răsuci de cîteva ori şi se cuibări să adoarmă. Cîinele îl simţi de departe. Se repezi bucuros ca în fiecare noapte, îi puse labele pe piept clătinînd coada scurtă. Gîngu îi trase capul lîngă guşa lucioasă, îl netezi pe ochi şi gemu de fericire. Apoi cîinele îşi încolăci trupul cald la picioare. O floare de salcîm se scutură de sus şi gîdilă obrazul guşatului. El rîse. Dar nu atinse floarea cu mîna. O lăsă aşa, tremurînd pe pleoape, ca mîngîierea unui deget prietenos. Şi în visurile nehotărîte, rîsul lui Gîngu şi scîncetul cîinelui prin somn se întovărăşiră îndelung în noapte.

Tîrziu, pasărea din prunduri fluieră iarăşi. Guşatul n-o mai auzea acum. Iar vîntul îi fură apoi şi floarea albă de pe pleoape.

Printre spinii cîmpului, Gîngu mergea alături de cîine. Pămîntul era dospit de ploi ; din iarba măruntă, apa țîșnea sub apăsarea fiecărui pas. Departe se vedea o turmă albă... Ar fi vrut să ajungă acolo. Cînd se opreau să asculte, Gîngu cu gura chinuită de rîs, cîinele cu urechile ciulite, sunetul tălăngilor străbătea stins ca o ademenire din altă lume. Gușatul însă nu îndrăznise niciodată să se îndepărteze de lîngă podul cu sălcii. Nici nu știa să-și închipuie ce poate fi dincolo, departe, oriunde, de jur împrejur.

Lumea se sfîrșea pentru el, în șesul acela pustiu, acolo unde se închidea și orizontul rotund. Nu erau sate, nici culmi. Nu se zăreau drumuri. O cumpănă de fîntînă părăsită ridica gîtul spre cer, în fund, acolo unde bolta se împreuna cu pămîntul. Nimeni nu o mai clintise vreodată.

De acolo, Gîngu știa că răsare soarele ; dincolo, știa că apune.

De unde izvorau trenurile încete de marfă, ce abia se tîrau de-a lungul șinelor ? De unde țîșneau expresurile vertiginoase ? Unde călătoreau drezinele ronțăind depărtarea ca niște gîndaci enormi ? Ce putea fi dincolo de ultimul canton cu acoperișul roșu ? Nu-și făcea decît o închipuire turbure.

De unde venise el singur, nu-și putea desluși în amintire.

Se trezise în bordeiul de lîngă apă, la picioarele de piatră ale podului, poate de zece ani, poate de mai mult. O zi sau veșnicia, tot una erau în bezna-i din cuget. El nu știa să numere, cum nu știa să vorbească. Rîsul însemna pentru el bucurie, mulțumire, plăcere ; un rîs înăbușit, fără hohote, mai mult o chinuire a buzelor. Pentru durere și spaimă nu cunoștea decît un mormăit, care sfîrșea în salturile gușei ca un gîrîit de pasăre înfricoșată.

Turma îl chema departe. Clopotul adîncea tăcerea cîmpurilor. Cîinele o luă la goană, cu nările lărgite. Dar Gîngu privi în urmă. Îl cuprinse teama. Se întoarse printre spinii șesului, cu capul plecat, retezînd din mers cu nuiaua vîrful răzleților flori de sînziană. S-ar fi spus că le alegea îna-

dins, ca să extermine tot ce e pe lume frumos și cu adieri de mireasmă.

*

În apă, pînă la brîu, moșneagul așeza năvoadele. De sus, de pe mal, Gîngu privea pentru a suta oară, fără să înțeleagă deplin.

Știa că mîine, moșneagul are să tragă plasele încărcate de pești argintii, are să-i răstoarne în iarbă unde își zbat solzii în lumina soarelui, pînă cînd se astîmpără cu ochii stinși și cu gurile căscate rotund după aer. Dar vrăjitoria aceasta nu o putea pricepe. Tainica putere a moșneagului stăpîn pe ape și pe vietățile ascunse în adîncuri îl înspăimînta mai mult decît pumnii care îl izbeau în fiecare zi.

Omul din apă legă între pietre cele din urmă ochiuri de sfoară și ieși la țărm frecîndu-și mulțumit palmele ude. Treburile îi mergeau zdravăn în acest an. Sacul era plin de mălai ; pe poliță, deasupra vetrei, se înșirau pacurile de tutun pentru cîteva luni, iar peștii cădeau orbi de un timp încoace. Se îmbrăcă fluierînd ; pe urmă răsuci o țigară. Prinzînd de veste la ochii lacomi ai gușatului, îi întinse punga de piele :

— Na, poghidanie !

Gîngu rîse întîi cu teamă. Întinse mîna fricos, bănuind o ispită răutăcioasă. Foaia subțire plesni între degetele lui aspre. Moșneagul se încruntă, își trase punga cu tutun și Gîngu rămase fără țigare.

Tîrziu, mîhnirea i-o alungă o mreană care se juca sărind deasupra valurilor, dincolo, sub sălciile de sub celălalt țărm, unde apele adînci și verzui păreau neclintite.

*

De amîndouă părțile podului, la depărtări egale, între două șiraguri de salcîmi, erau două cantoane, cu pereții albi, cu acoperișurile roșii, identice ca două căsulii de carton. Gîngu știa că la cantonul de aci e un om bălan, cu glasul moale ; iar de cealaltă parte, un paznic răstit și aspru ca și moșneagul.

Astfel, în acel șes pustiu unde nu văzuse în fiecare zi, de aproape, decît trei bărbați și un cîine, învățase că lumea se împarte în oameni blînzi și alții, dușmănoși. Iar

cumințenia lui puțină îl apropiase mai mult de cîinele alb, bătrîn acum și aproape surd, care niciodată nu-l mîhnise și căruia oamenii nu-i dăruiseră măcar un nume.

*

Într-o dimineață, un expres s-a oprit brusc înaintea podului alb.

Înspăimîntat de la locul său de lîngă stîlp, Gîngu măsură cu ochii ascunzișurile, căutînd cel mai adăpostit ungher unde să fugă. Întîmplarea era atît de departe de tot ce-i văzuseră ochii pînă atunci, încît presimți începutul unor întîmplări pline de necunoscute primejdii.

O clipă apoi închise pleoapele să alunge această vedenie. Cînd le redeschise iar, vagoanele erau la locul lor, nemișcate în bătaia soarelui ; la ferestre, călătorii se îmbulzeau vorbind tare, întrebînd, glumind și aprinzîndu-și țigările.

Gîngu se apropie cu sfială.

Niciodată nu văzuse un tren decît gonind: Cu mîna fricoasă, pipăi mînerele de alamă în care jucau razele, butonii nichelați, treptele de fier.

Un glas de femeie rosti deasupra capului ceva, într-un grai necunoscut, dar dulce cum nu mai auzise. Gîngu ridică ochii. Îi coborî îndată orbiți de-o atît de luminoasă minune.

La fereastră, o femeie cu părul de aur, cu ochii ca florile albastre ale cîmpului, cu buzele de garoafă și cu pieptul rotund rezemat în bara de alamă, îl privea cu milă și groază :

— O ! le pauv' idiot !...

Avea fața atît de albă, sprîncenele atît de subțire încondeiate, genele atît de lungi umbreau ochii albaștri, bluza era atît de imaterială pe umerii mici și voalul trandafiriu înfășura această minune cu o spumă atît de străvezie de lumină, încît Gîngu ar fi voit să îngenunche și să-i sărute haina.

Dar nu știu decît să rîdă.

Cu mîna la gură, săltîndu-și gușa lucioasă, hohoti înăbușit, scoțînd din gîtlej sunete cartilaginoase.

Femeia întoarse spatele înfiorată de dezgust. Apoi mila birui. Scotoci în sacul de piele și aruncă jos în iarbă un ban galben.

Gușatul se repezi, îl ridică și-l ascunse hulpav în gură. Mașina fluieră, trenul urni din loc ; în cîteva clipe, Gîngu nu mai văzu departe decît spuma trandafirie a voalului, fluturînd la fereastră deasupra cîmpurilor, mai goale acum și de-acum mai posomorîte.

*

Cînd soarele coboară spre asfințit, șesul pustiu se umple de larmă. În ierburi sfîrîitul uscat al lăcustelor se înviorează, în sălciile de sub țărm păsările își încearcă glasul, deasupra apelor săgetează lăstunii cu țipete ascuțite și țînțari cu aripele metalice joacă spre soare-apune cu acele pline de venin. Toată cîmpia murmură.

Atunci Gîngu se așază pe malul înalt, cu picioarele spînzurate deasupra apelor și așteaptă să vină noaptea. Ca un uriaș ban retezat, soarele se înfige în dunga neagră și dreaptă a orizontului, acolo unde nu se văd nici dealuri, nici codri. Departe, în capătul liniilor, sclipesc lumini tremurătoare ; poate semnalele unei gări, poate numai licărirea stelelor. Apoi noaptea coboară brusc. Rîul se întunecă. Dincolo cîntul privighetorii picură lin.

Cîinele așezat pe labele dinainte, urmărește cu ochi sticloși ascensiunea lunii. Nu se mișcă, e încremenit. Pe nesimțite se ridică, clănțăne dinții albi și cu gîtul întins începe să urle. Gușatul se cutremură. Alături nu mai e cîinele prietenos ce-i pune în fiecare seară labele pe piept. E o făptură străină și misterioasă. Urletul umple noaptea. Pasărea a tăcut înfricoșată. De departe, din adîncul cîmpurilor, ecoul răspunde cu un alt urlet...

Gîngu își ascunde capul în pămînt, cu unghiile înfipte în iarbă. Întunerecul s-a umplut cu vedenii de spaimă. Aude pași. Cîmpurile au înviat. Mîini nevăzute îi sugrumă răsuflarea. Și cu gura în țărînă începe să urle și el.

Glasurile lor se întovărășesc, se întrec unul pe altul, se împletesc într-o psalmodie de început de lume... Tîrziu, un nor negru șterge luna ; în gîtlejul cîinelui urletul scade ca o furtună care se ogoiește... S-ar părea că un duh necurat se furișează tiptil, alungat din trupul alb. Și supus, tremurînd, cîinele se gudură cerînd iertare. Gîngu îl strînge la piept, își strîmbă gura într-un rîs de împăcare. S-au

regăsit. Cuminți, stau pe mal, ascultă fîșiitul abia simțit al apelor, privesc la stelele căzute în adîncurile negre.

Guşatul își pipăie în fundul cingătorii banul galben, o fericire nehotărîtă îi zvîcnește sîngele mai repede spre inimă, și gîngav, vorbește șoptit cu cîinele.

*

Drezina fuge din ce în ce mai repede, străbate locuri necunoscute, trece peste podețe înguste pe lîngă cantoane de a căror ființă n-a bănuit pînă ieri. Șinele se deșiră în urmă ca doi șerpi nesfîrșiți. Gîngu se sprijină cu mîinile încleștate de scîndură, și în sufletul lui bucuria și teama se amestecă turburătoare.

Nu știe unde merge, nici de ce l-a luat moșneagul cu dînsul.

De cu noapte i-a dat schimburi albe, a închis ușa cu lacătul ruginit, cîinele a fugit o bucată de drum după ei, apoi s-a întors să se culce de-a curmezișul pragului. La cantonul de dincolo de pod, doi oameni necunoscuți le-au făcut loc în drezină ; acum stau alături cu moșneagul în față, împing de mînerul de fier, vorbesc și rîd ; și el privește în urmă, inima bate să i se rupă, pămîntul se învîrtește jos sub roți, soarele îl arde în creștet, mîinile înțepenite cu unghiile în lemn îl dor, și rîsul de bucuria acestei goane amețitoare îi moare în gîtlej.

Apoi, deodată, toate i se turbură în minte.

Au ajuns lîngă o casă mare, trenuri înșirate de o parte și de alta stau gata să plece, mașini răbufnesc valuri de fum negru, oameni aleargă strigînd, fluierînd, ghiontindu-se ; nu-și dă seama cînd au coborît ; înspăimîntat, se agață de sumanul moșneagului, care-l tîrîie printre lume, pe sub un pod de sticlă, afară.

Acolo alte minuni nevăzute îl amețesc. Case lipite una de alta se-nalță pînă la cerul fumegos ; căruțe aleargă din toate părțile, duruind pe pietrele vinete ; altele, fără cai, abia ating pămîntul fără vuiet ; un om pe două roate fuge spre dînsul sunînd dintr-un clopoțel.

Gîngu, înfricoșat, se trage lîngă un zid. Nu se desmeticește încă, și o casă pe roate plină de oameni vine să-l

calce, mugind, pe la spate. Răcnește și se lipește de un grilaj de fier. Moșneagul suduie și blestemă. Undeva se aude o muzică minunată, femei străbat ușor ca vedeniile îmbulzeala aceasta fără astîmpăr. Gîngu vede în fiecare femeie zîna care i-a aruncat banul ; toate îi joacă înaintea ochilor într-un val roșu ; huietul îi sparge urechile și moșneagul îl tîrîie mai departe printre case, în forfota de trăsuri, fără să se teamă și fără să-i pese de hărmălaia asta fără istov.

Abia pe-o uliță mai potolită, pe ulița prăvăliilor, începe să răsufle. Oameni cu bărbi sure îl strigă pe moșneag cu glas plîngător, din ușile dughenelor unde spînzură bucăți de piele cu miros acru.

Moșneagul se oprește, pipăie marfa, se tocmește cu jupînii. Gîngu nu înțelege, privește, și cînd negustorul îl întreabă și pe el ceva, rînjește săltîndu-și gușa așa de spăimîntător, încît ovreiul sare speriat într-o parte... Dar moșneagul și-a umplut traista și se întoarce din nou în furnicarul cel mare de lume, puhoind între zidurile caselor ca o turbure apă. Acum merg încet, căscînd gura la ferestrele încărcate cu podoabe strălucitoare. Gîngu nu se mai teme ; a înțeles că acolo, pe lîngă pereți, nu se suie nici una din mașinile diavolului.

Un copil zbiară de mîna unei femei ; femeia îl ia în brațe și-l întinde spre gușat :

— Te dau la caua !

Gîngu rîde și copilul încremenește de frică, cu țipătul înăbușit pe buzele vinete.

Deodată apoi, lumini albăstrii încep să se aprindă la geamuri, învăluiesc orașul într-un abur străveziu. Amîndoi se opresc multă vreme în fața unui birt unde cîntă lăutarii afară. Moșneagul lasă traista jos, răsucește o țigare, se reazimă de un pervaz de alamă și ascultă cîntecele de lume, care de mult nu i-au mai încălzit sufletul în pustietatea lui. Dar Gîngu are ochii în altă parte.

Lîngă el s-a oprit o mașină cu roatele de gumă și cu geamuri de cleștar, de-acolo a coborît o fetiță cu părul auriu și o femeie cu haina de spumă. O recunoaște. Acum o recunoaște. E vedenia care i-a vorbit cu un glas atît de milostiv din tren, în dimineața aceea, și i-a dăruit banul galben pe care-l ascunde și acum în șerpar.

Gîngu nu știe cum să-și arate bucuria, mugește și rîde, gîlgîindu-și glasul în gușa ce se zvîrcolește așa de hidos pe cămașa albă, încît trecătorii se opresc roată, să vadă mai de-aproape această dihanie de vis rău. O babă mărunță își mută coșul sub mîna stîngă și își face cruce repede-repede, ca la arătarea necuratului.

Femeia cu haina de spumă însă s-a întors și ea, o clipă s-a oprit nehotărîtă, apoi își amintește de dimineața aceea cînd revenea din ținuturi îndepărtate și pline de soare, cu sufletul vindecat de o adînc scormonită rană ; își amintește bucuria lină cu care regăsea șesurile ce-i apăruseră la plecare atît de cenușii și jalnice, prin perdeaua de lacrămi ; își amintește cele cîteva clipe oprite la capătul unui pod alb, în mijlocul unui cîmp pustiu, de unde apăruse deodată omul acela fioros și sălbatec, cu ochii bulbucați, cu mîinile dincolo de genunchi, cu țepi roșcați în barbă și cu rînjetul care o dezgustase ca o profanare adusă dimineții aceleia plină de soare. I-a fost milă atunci ? A fost mai tare dezgustul ? Nu-și amintește. Alege din punga de piele cafenie un ban și-l dă fetiței care se apropie fricoasă, își scutură inelele părului auriu, se oprește și se întinde în vîrful picioarelor. N-are curaj să înainteze mai mult, buzele roșii îi tremură de teama nestăpînită, apoi scapă banul jos și, speriată, se ascunde în rochia femeii.

Gușatul se repede, ridică banul rostogolit între picioarele trecătorilor, scoate din gît un urlet de fericire, baba mai înspăimîntată își face alt rînd de cruci...

— 'ol visezi noaptea dom'le ! face o ordonanță care a întîrziat cu o rețetă la farmacie și-o pornește la trap.

— Vinde-l, moșule ! 'l facem spărietoare-n via boierului ! spune un rîndaș care s-a apropiat de gușat și-l privește de aproape, ca pe-o fiară printre gratiile unei menagerii.

Gîngu nu înțelege ce spun oamenii aceștia cari s-au adunat în jurul lui și-l arată cu degetul ; el e bucuros și rîde la toți. Dar moșneagului îi e rușine ; îl tîrîie după el, pe străzi mărginașe, la hanul unde are prieteni.

Acolo Gîngu s-a așezat pe-un capăt de bancă și rumegă dintr-un sfert de pîine amăruie și neagră. Moșneagul stă la masă cu trei necunoscuți, bea rachiu tare, își po-

vestește necazurile... Ceilalți ascultă și din cînd în cînd întorc ochii spre guşat :

— „Cu dihania asta își mănîncă bietul unchiaș zilele !"

Și toți se miră, dau din cap, țistuie și deșeartă rîndurile de pahare.

Ochii guşatului se împăinjenesc, zidurile încep să joace, se topesc în fumul acru al țigărilor ; ațipește rezimat de perete... Într-un timp se trezește și nu-și dă seama unde se află. Unul din tovarășii moșneagului, cu obrazul ciupit și șapcă roșie, cîntă dintr-o armonică, ceilalți vorbesc smuncind mîinile aţîţate de băutură. Toate abia se deslușesc într-o pîclă nepătrunsă de fum. Felinarul spînzurat în grinda neagră aruncă jos o cruce de lumină murdară, și pe perete, umbrele mărite și strîmbe fac altă masă și alți tovarăși negri și uriași, cari schimonosesc mișcările celor de jos.

O femeie cu bluza albastră și cu broboada căzută pe spate cîntă răguşit. Moșneagul o ține de gît și-i suflă ceva în ureche. Gîngu nu știe cînd a venit femeia aceea ; apoi toate se turbură iarăși și în visurile guşatului realitatea se amestecă cu închipuirea ; cîntecul smuncit al armonicei se preface în cor de heruvimi, tovarășa despletită a moșneagului ia trupul mlădios al femeii cu haina de spumă, o fetiță cu ochii de floare îi întinde o poamă de aur. apoi și acestea se topesc, o apă dezmierdătoare îl poartă dulce, printre pomi cu păsări minune.

— Scoal' trîntore !

Gîngu sare speriat.

Afară e ziuă. Moșneagul e spălat pe ochi, gata de drum. Tovarășii au dispărut.

Hanul e gol și în față doi bouleni dejugați ronțăie dintr-o mînă de paie.

Guşatul se freacă la ochi ; îl dor oasele, e încă buimac, nu-și dă seama ce a fost vis și ce a fost aievea din cîte le-a trăit de ieri.

*

Acum drezina a pornit înapoi.

Gara cu vînzoleala de călători a rămas în urmă ; țipătul locomotivelor moare surd ; orașul se micșorează alb în soarele proaspăt de dimineață, și Gîngu privește mîhnit

minunea care se sfîrșește. Apoi linia se încovoaie după o pădurice cu ramurile subțiri, toată priveliștea piere astupată de-o mînă neagră și rea.

În urmă gușatul nu mai zărește decît șinele lucii ce fug spre orașul fermecat, traversele ce se perindă sub picioarele spînzurate, și departe încă, deasupra copacilor, un vîrf de turlă și o cruce poleită, pe care mai joacă o clipă razele soarelui.

Apoi și soarele s-a întunecat. Cîmpurile s-au întins pustii. Și Gîngu a plecat capul în jos, la prundul care curge ca o apă cenușie sub roți.

*

Săptămîni îndelungi, cu ploi mărunte de toamnă, au început să se scurgă lînced în bordeiul de sub piciorul podului alb.

Șesul s-a învăluit în neguri posomorîte, trenurile săgetează ude dintr-un capăt în altul al pustiului, fluierul mașinilor se înăbușe sub cerul căptușit de nori, semnalele de clopot plîng în mohoreala toamnei și cei trei stau ursuzi în jurul focului de vreascuri jilave.

Moșneagul răsucește țigări groase după țigări, tușește și privește în spuza ce învăluie cărbunii. Cîinele doarme cu botul întins pe vatră, iar Gîngu, cu ochii închiși, ascultă curgerea ploii fără sfîrșit, de afară. Vede în ademenirea închipuirii, orașul cu larmă, străzile scăldate de lumină, furnicarul de lume, mașinile drăcești ce fug ameților fără cai, și muzici cerești îi cîntă în urechi.

Le vede ; le-aude ; le trăiește.

Și nu mai rîde.

Ochii s-au micșorat în fundul capului, buzele s-au strîns vinete ; pe laiță, cu mîinile strînse în jurul genunchilor, stă ceasuri întregi nemișcat, ca să nu surpe vedenia dinlăuntru. Nici goana trenurilor nu-l mai cheamă afară. El știe acum de unde vin și unde se duc ; știe spre ce lume a minunilor aleargă prin perdeaua sură a ploii ; iar bordeiul din mijlocul pustiului îl sugrumă ca o temniță hain ferecată.

Așa stau toți trei și tac, și apa șuruie afară.

*

Apoi, cei dintîi fulgi au început să ningă molcom peste cîmpuri. Într-o singură noapte s-a înfăşurat şesul pînă-n depărtările sinilii, cu învelitoarea albă a nămeţilor. Apele s-au tivit cu margini sticloase de gheaţă, şi iarna a început a curge cu nopţi nesfîrşite, cînd ţipătul iepurilor fugăriţi de vulpi răsună trist, ca un plînset de copil.

Cu ochii deschişi în întunerec, Gîngu nu-şi mai găseşte somn.

Moşneagul sforăie pe scîndura tare ; focul se stinge tîrziu sub cenuşe, cu scîntei de vis ; cîinele geme prin somn ; afară viscolul zgîlţîne pereţii ; fereastra taie o pată turbure în beznă ; uneori urlete de fiară se îngînă departe ; gheaţa se aude trosnind ; noaptea a stat pe loc şi guşatul se frămîntă cu ochii căscaţi în întunerec.

Un tren săgetează noaptea, pămîntul se cutremură odată cu el, în depărtarea ninsă unde ţăcăne din ce în ce mai stins duce şi cugetul lui Gîngu-guşatul, spre oraşul cu lumini albăstrii.

Cînd cîmpurile tac iar, înaintea ochilor zidul se apropie, coboară să-i înăbuşe răsuflarea, să-i ucidă şi plăpînda văpaie a amintirii, în temniţa hain ferecată.

*

Întors pe-o coastă, moşneagul îşi priveşte înspăimîntat mîna ţeapănă, pe cerga aspră.

Vrea s-o ridice şi mîna nu se supune.

Vrea să ridice piciorul şi piciorul rămîne neclintit.

Cu cealaltă mînă se ajută ; mîna bolnavă cade înapoi moartă.

De dimineaţă Gîngu se uită la zvîrcolirile acestea şi nu pricepe. Bănuieşte un joc viclean, o glumă, ceva nou care-l nelinişteşte.

Cîinele s-a ridicat în două labe pe marginea laiţei şi geme uşor, lingînd mîna fără viaţă. Atunci pe obrazul moşneagului încep să lunece lacrămile ; lacrămi din izvorul secat de zeci şi zeci de ani.

Într-o clipită şi-a măsurat sfîrşitul, aci în pustiul despărţit de cealaltă lume, singur cu guşatul slab de minte,

care nu poate să-i fie de nici un ajutor. Cîte zile vor trece pînă să prindă alții de veste ?

Deznădejdea îi frămîntă jumătatea de trup sănătoasă și lacrămile se scurg pe obrazul uscat. Gîngu se apropie cu sfială. Stă cu mîna la gură, o clipă se pare că în ochii apoși îi lucește o scînteie de înțelegere șovăielnică, de care bolnavul se agață cu tot ce i-a mai rămas viață în trupul înțepenit. Dacă se întîmplă o minune ? Moșneagul își face ochii blînzi, încearcă să-i vorbească. Îl roagă atît cît poate lega chinuite cuvinte cu limba încleștată ; cu mîna sănătoasă prinde mîna bătătorită a lui Gîngu, o dezmiardă ca pe a unui copil, îi arată pacurile de tutun de pe poliță ; îi dă voie să ia cîte vrea, n-are să-l mai bată. Numai el îl poate scăpa, e destul să dea veste...

Gîngu ascultă.

Cînd moșneagul a isprăvit și așteaptă cu bătăile inimii oprite de îndoială, gușatul se apleacă și-i pipăie mîna și piciorul, le ridică pe amîndouă, le lasă să cadă pe scîndură ca două lemne și începe să rîdă. Așa ceva n-a mai văzut !... Și rîsul lui umple încăperea atîta de nebunesc, că inima bolnavului se golește de sînge.

*

La marginea rîului, așezat pe o piatră, Gîngu stă cu fruntea în pumni, uitîndu-se-n rostogolirea turbure a apelor.

De-o săptămînă cîmpul s-a dezghețat ; de sus ploaia caldă nu mai conține și năvala apei nu mai încape în țărmuri. Puhoiul cu spuma lutoasă tîrîie garduri smulse și acoperișuri omenești. De o parte și de alta, apa se răsfiră viclean peste malurile prăbușite, lunecă deasupra întinderilor înecate.

O salcie se desprinde cu țărînă cu tot, se cufundă cu rădăcinile albe în sus, se clatină spre mijloc și de acolo pornește smulsă deodată de șuvoi, se rostogolește la întrecere cu paiele putrede și cu glugile de strujeni. Ploaia se întărește mai dîrz, clocotesc mărunțaiele pămîntului, noaptea coboară cernită și Gîngu stă nemișcat acolo, pătruns de udeală, fără să simtă frigul, cu gîndurile străine de potopul apelor.

Din ascunzișurile ceţoase ale minţii se desluşeşte o nesăbuită hotărîre. Nebună şi nestrămutată.

Pe măsură ce hotărîrea creşte, îi creşte şi rîsul fioros pe buzele late. Apoi rîsul se curmă deodată. Buzele hide au pecetluit hotărîrea. A înţeles că-i mai trebuie şi tăria s-o ducă fără şovăire la capăt.

*

Cînd se ridică, a înnoptat de mult. Rîul nu se mai vede jos. Se aude numai zbaterea apelor. Cu teamă deschide uşa bordeiului. În închipuirea lui, o singură frică îl mai stăpîneşte acum : nu cumva moşneagul să se fi ridicat, să-l aştepte acolo, undeva, după uşă, să-l năpădească poate cu pumnii.

Băjbîie prin întunerec cu laba întinsă. Freacă un chibrit şi aprinde opaiţul cu lumina tremurată.

Moşneagul întins cu faţa în sus e încă şi mai livid la chip. Numai ochii trăiesc sticloşi, urmărind mişcările guşatului. Caută să-i ghicească gîndurile.

Cîinele s-a repezit la Gîngu, îl împinge cu botul ud, bucuros. Dar Gîngu îl dă deoparte. N-are timp de joacă. Întunecat, se aşază la vatra răcită, cu capul între mîini, să-şi adîncească mai fără de greş hotărîrea din el... Aşa trec ceasuri. Şi ochii moşneagului nu-l slăbesc, duşmănoşi. Afară ploaia se zbate, apele hăuiesc fără sfîrşit, gem şi se frămîntă cu glas omenesc, umplînd întunerecul de duhuri spăimoase.

Apoi ochii moşneagului sunt atraşi cu o tresărire, în altă parte.

Pe sub pragul uşei o şuviţă neagră de apă, ca un şarpe, a vîrît capul. S-a părut că priveşte cercetător în încăperea strîmtă, s-a oprit o clipă, şi-a întins trupul împins de-afară, apoi s-a lungit deodată pînă în fund, ca şi cum s-ar fi repezit după o pradă nevăzută. Ar vrea moşneagul să-şi şteargă ochii, ca să alunge priveliştea. Să creadă un vis rău... Ştie ce însemnează asta... Se desluşeşte bine acum fîşîitul apei pe lîngă pereţii de scîndură.

Apele au trecut peste apărătoarea de piatră, într-un ceas au să fie sus, din bordei n-are să rămînă pînă dimineaţă decît scînduri smulse. Şi ochii lui se întorc cu spaimă din nou la Gîngu : nici acum n-are să înţeleagă ?

Gîngu își ridică picioarele să le ferească de apă. Rînjește înveselit. Niciodată n-a intrat apa acolo... Uite cum joacă un scaun, cum se clatină, cum plutește și se învîrte ! Acuma se ascunde sub laiță, se întoarce înapoi, se răsucește și se leagănă... Cîinele, urcat lîngă moșneag, cu părul zburlit, începe să urle. Îl ajunge apa și pe Gîngu, acolo pe vatră... Se scoală, iar ochii moșneagului îl urmăresc cu o lucire de nădejde.

Gușatul pășește prin baltă, caută în ascunzișuri cele mai de preț bucluciuri din sărăcăciosul lor avut. Va să zică a înțeles ?... Se gătește de drum ! Are să-l tîrîie și pe el afară. E gata ; și-a răsturnat în traistă vestmintele, își îmbracă sumanul. Numai de s-ar grăbi, să nu fie prea tîrziu... Dar ce înseamnă asta ?... Nu cumva ? Nu se poate...

Începe să geamă, îl strigă ; degetele mîinii sănătoase se frămîntă pe cergă ca niște omizi înnebunite. Gîngu nici n-a întors ochii. Deschide ușa. Răbufneala vîntului smulge flacăra opaițului, trîntește ușa la loc, în încuietoare.

O clipă, în întunerec, omul și cîinele au tăcut. Ascultă. Pașii lui Gîngu se aud înconjurînd bordeiul prin apă, urcînd... Apoi nimic. Cîinele se zbate înăuntru... Începe din nou să urle.

Gîngu a ajuns sus. Un expres taie bezna vertiginos. Se dă la o parte și-l așteaptă să treacă ; apoi, după lumina roșie, pornește încet, prin ploaie, spre orașul pe care îl știe cu lumini albastre și cu nenumărate minuni, undeva, dincolo de zidul întunerecului.

Din cînd în cînd se oprește să asculte. În urmă, mai tare decît hăuitul apelor și vaietul ploii, vîntul aduce răcnetul omului și urletul cîinelui.

O clipă tac.

Vîntul singur chiuie în întunecimi. Apoi glasurile pornesc iar, aproape de tot și din nou îndepărtate.

DACIA FELIX

Miroase a toamnă. Şi nu e încă toamnă.

Încep a se desprinde frunzele prea timpuriu veştede. Cerul a coborît aproape, cu nori vineţi şi răsfiraţi, pe dealurile unde vîntul fîşie în porumburi uscate. Departe, pădurile trag în negură o dungă sură. Seara aud chiuituri în podgorii. Iar scîrţiitul carelor împrăştie în asfinţit nu ştiu ce somnoroasă melancolie.

Dar nu e încă toamnă. Bruma nu mi-a ornorît încă dumitriţele din grădină. N-am auzit încă, noaptea, tînguirea de copil a cocorilor care pleacă. N-au coborît încă ploile cernute fără sfîrşit, monoton, monoton, împotmolind cărările şi putrezind frunzele înnegrite. De unde atunci neliniştea aceasta, ce mă înfăşoară ca o presimţire ?

...Şi astăzi, pentru a-mi preciza mîhnirea nehotărîtă, o veste învechită şi tîrziu purtată de poştă prin aceste ţinuturi pustii mi-a întors gîndurile îndărăt, spre toamnele copilăriei.

Dascălul nostru bătrîn s-a odihnit, în sfîrşit, şi dînsul. Mi-o încredinţează un răvaş cu chenarul negru şi cu un înger neîndemînatec gravat, lîngă o cruce umbrită de nelipsita salcie plîngătoare.

Nu e învăţătorul de sat, care ne-a pus întîia oară în mînă abecedarul cu scoarţe tari şi cu parabola fiului rătăcit. Acela de mult doarme în ţintirimul de lîngă biserica cu şindrila mucedă de ploi. În locul lui de mult ne-a des-

călicat în sat un dascăl tînăr, care poartă mustăţile rase, dumineca pune manşete albe şi guler de celuloid cu cravată înnodată strîmb ; citeşte gazete politice şi va fi în curînd, fără îndoială, deputat.

Cel plecat acum, în lumea celor drepţi, e cel dintîi dascăl al nostru de oraş. „Domnu Preda, de la Trei Ierarhi" căruia nu puţine zile i-am amărît odinioară.

Îl credeam atunci aproape nemuritor... Înalt şi uscat, cu hainele întotdeauna mirosind a naftalină şi tutun, zgîrcit la vorbă şi rîzînd o dată într-o lună, îl socoteam o mumie sortită să biruie timpul. Nimic nu-l tulbura din măsura cu care îşi cîntărea glasul şi-şi socotea paşii, aceiaşi din fundul clasei pînă la catedră. Generaţii trecuseră pe băncile roase ; alte cataloage noi înregistrează pricepe-rea sau trîndăvia celor cincizeci de şcolari din clasa lui ; se schimbaseră directori, elevii crescuseră şi prinseseră aripi, alţii se întoarseră în oraş cu mustăţi groase şi cu glasul bărbătesc ; domnul Preda, neclintit veghea la catedra sa lîngă harta României cu hotarele decolorate, lîngă tabela cu negrul lucios şi cu buretele albit de praful cretei.

Printre noi crescuseră o sumă de legende, transmise din generaţie în generaţie şi înflorite de fantezia fiecăruia cu un nou amănunt.

Unii spuneau că se ascunde sîmbăta seara în odaia din fund, de la „Ursul alb", şi bea pînă-n ziuă, cînd îl duce gardistul acasă de subţiori. Alţii „ştiau" că adună bani, că e zgîrcit ca Hagi-Tudose, şi că noaptea vîntură între degetele uscate napoleonii cu cari a umplut sertarul mesii.

De fapt, domnul Preda lupta cu sărăcia, şi într-o căsuţă închiriată, cu livadă în fund şi cu un nuc la poartă, îşi creştea din greu cei trei copii care-i împovărau văduvia. Am ştiut-o mai tîrziu, într-al doilea an de şcoală, cînd întîmplarea ne-a găzduit în vecini.

De-acolo, de peste zăbrelele gardului, am privit întîia oară cu mirare în curte, la fetiţa cu şorţul roşu care se juca în praf, la cei doi elevi de la gimnaziu, cu şepcile albastre, cari învăţau la masa de sub nuc, la cîinele cenuşiu care dormea pe scări.

Va să zică, domnu Preda era om ca toţi oamenii ; avea necazurile lui, creştea un cîine, avea găini pestriţe şi negre în curte, îşi îmbrăca copiii cu straie curate ; şi nici nu

strîngea bani de aur în sertarul mesei, nici nu petrecea pînă la ziuă la „Ursul Alb".

L-am văzut mai apoi, direticînd în ogradă, aruncînd grăunţe la păsări, curăţind pomii de omidă şi certînd servitoarea. Am ştiut că pe fetiţă o cheamă Nuţi şi am înţeles că o iubeşte nemăsurat şi neîndemînatec, cu stîngăcia aceea a văduvilor prea vîrstnici cari îşi caută în copil ceva din amintirea femeii pierdute înainte de vreme.

Dar toate dispăreau cînd domnu Preda intra în clasă, cu hainele mirosind a naftalină şi tutun, şi cînd, cu acelaşi glas egal, striga catalogul, cerceta caietele, punea întrebări întortocheate şi ne împărţea pedepse.

Între noi şi dînsul se punea din nou un zid nepătruns.

Şi iarăşi începeam a crede că trebuie să aibă o patimă ascunsă, care-i întunecă privirea, îi strînge buzele subţiri neîngăduindu-i nici o veselie, şi-l „face zgîrcit la note"... O singură dată ne-a cucerit sufletele o jumătate de ceas, ţinîndu-ne sub stăpînirea unei emoţii pe care nu i-o cunoşteam, pe care nu ne-o cunoşteam.

Era aproape de sfîrşitul anului, în ultimele zile de mai.

Salcîmii de la ferestre înfloriseră şi prin geamul deschis vîntul ne flutura un parfum jilav, de primăvară, de cîmp şi de pămînt întinerit ; o înfrigurare care ne neliniştise în băncile noastre scrijilate de iscălituri. Cerul se vedea albastru şi ne îndemna afară. Unul dintre noi (Nucleş cel mic, unde o mai fi astăzi ?) prinsese un liliac pe care-l închisese în ghiozdanul cartonat, şi toate gîndurile noastre erau fără voie ţintite spre ghiozdanul acela. Toţi răspunseserăm prost, gîngăvisem lecţia ; nerăbdători, aşteptam să se sfîrşească ora, pentru a ne năpusti asupra liliacului înghemuit în întunerecul cutiei, cu aripele de gutapercă strînse şi cu răsuflarea tăiată de spaimă.

Atunci ne-am pomenit deodată cuceriţi de lecţia domnului Preda.

Nu luasem aminte cum o începuse, nici prin ce tainic meşteşug ne desprinsese pe nesimţite gîndul de la ghiozdanul cu şoarecele înaripat.

Ne vorbea despre Legiunea a XIII-a Gemina, despre Dacia romană — lucruri moarte pentru nepăsarea copilăriei noastre. De prin nu ştiu ce nebănuită însufleţire care-i

spărsese cumpătarea uscată, înviase înaintea ochilor noştri nesfîrşite şosele cu piatră albă, apeducte cu picioarele arcuite, cetăţi cu ziduri cenuşii, amfiteatre spaţioase şi băi cu bazine de marmoră, mine de aur şi saline în care robii războiului ciocăneau sub bolţi de sare translucidă... Din inscripţiile sarcofagiilor şi a pietrelor funerare, din basoreliefurile monumentelor rupte şi din efigiile monedelor dezgropate de fierul plugurilor în oale de lut, călăul copilăriei noastre, căruia nu-i descoperisem vreodată o tresărire de emoţie, înviase magic acea „Dacie felix", despre care programul prevedea o lecţie plicticoasă mai mult.

De unde găsise alte cuvinte decît acelea din toate zilele ? Cum de ştiuse omul acela avar cu graiul şi măsurat în mişcări ca un automat, de unde ştiuse oare să sufle cenuşa celor douăzeci de veacuri şi să ne înfăţişeze aievea o lume epică şi misterioasă, care ne-a exaltat frageda noastră închipuire ?

Nici unul n-a mai ridicat ochii spre geamul cu cer albastru şi spre crengile albe de salcîm. Privirile noastre fugeau cu vîrful nuielii lucioase, pe harta decolorată, căutînd urmele nevăzute ale cetăţilor cu nume sonore şi tainice : Napoca, Potaissa, Porolissum...

Sunase sfîrşitul orei şi brusca erupţie a clopoţelului nichelat nu clintise nici un nerăbdător. Întîia oară în viaţa noastră şcolărească ne-am desprins cu părere de rău din bancă ; atunci cînd încheind lecţia cu o ultimă încercuire a hotarelor cu varga albă, domnul Preda ne aminti că „Dacia felix" nu va mai învia, nu mai poate învia niciodată. În pauză, cu toţii jurarăm solemn să ne facem oşteni şi să alungăm ungurii ; Stroescu, arendaş acum în nu ştiu ce judeţ din Oltenia, confecţionă chiar prima strofă a unei poezii brave şi furtunoase.

Dar ora următoare, la lecţia de aritmetică, domnul Preda îşi intrase în vechea crustă. Am căpătat cu toţii note rele, cîţiva au trecut la „genunchi" şi gîndurile ni s-au întors din nou la ghiozdanul cu liliacul uitat o clipă.

Apoi, s-a sfîrşit anul, întîmplările ne-au risipit în alte colţuri de ţară ; de oraşul acela m-am depărtat, credeam, pentru totdeauna...

*

Iar domnul Preda și amintirea „Daciei felix" mi-au apărut tîrziu de tot, într-o noapte cînd aburii alcoolului ne împăienjeniseră ochii și mințile ; la trei după miezul nopții, într-un cabaret cu miros acru de fum, de vin și de femei vulgar transpirate.

Vă amintiți ? Era în prima toamnă după război. Masa noastră fusese înconjurată de toate stelele localului, nebunul de Vancea se urcase pe masă și striga chelnerilor să înece femeile în vin.

Nu alcătuiam o excepție. Nici noi. Nici nopțile noastre. Se desăvîrșise a doua oară acea „Dacie felix" în care dascălul meu nu mai crezuse. Iar fiindcă idealul era îndeplinit, deșertați de orice eroism, ne amăgeam zădărnicia în asemenea frenetice nopți.

Fiecare dintre noi își alăturase cîte o vietate dintr-acelea cu obrajii înviorați de fard, dar cu ochii stinși de trista lor meserie nocturnă. Nerăbdători, pipăind sînurile căzute, încleștîndu-ne degetele umede, ne alegeam perechea cu care să sfîrșim noaptea. Era tîrziu, fumul răgușise glasurile ; florile veștede, strivite pe masă, miroseau amar ; femeile amețite de vin hohoteau sălbătăcite.

Sfîrșeam încă una dintr-acele nopți care făcuseră odinioară faima bandei noastre. Și tovarășa mea, la nu știu ce cuvînt ofensător, începuse să plîngă, cu coatele muiate în vin și cu părul desfăcut, unde Vancea plantase cîteva flori murdare și le stropea galant cu un sifon verde care bîzîia pe gîtul de metal coclit. În dezmierdările bete cu care încercam să-i potolesc supărarea, i-am smuls atunci, nu-mi amintesc cum, mărturisirea orașului de provincie de unde o adusese trotuarul. Minți-se mai întîi. Dar cucerită poate de cuminția ipocrită cu care o apărasem de batjocurile voastre, sau numai de nevoia aceea a femeilor care cerșesc cîteodată, pe lîngă banii dejunului, și un cuvînt omenesc, îmi destăinui acolo, între paharele de vin vărsate, țipînd pentru a covîrși zbieretele lăutarilor, orașul acela și întîmplările vieții în care se amestecau deopotrivă așternuturi silnice cu amăgiri sentimentale.

Era orașul copilăriei, iar femeia cu obrajii leoarcă de vin și de plîns era Nuți, fetița cu șorțul roșu a domnului Preda.

Vă amintiți ?

V-am stricat atunci toată petrecerea. Am smuls fața de masă, rostogolind paharele care s-au spart cu scrîșnete de cristal. Am urlat lăutarilor să tacă și am încercat să povestesc întîmplarea aceea melodramatică și să-mi tîngui copilăria pe care o aduceam fragedă și albă, să o mînjim în văzduhul acela dospit de vin. V-am povestit și despre domnul Preda și despre după-amiaza aceea cu lilîacul ascuns în ghiozdan și cu lecția despre „Dacia felix". Și v-a părut atît de ridicolă povestirea mea, iar amintirea acelor apeducte cu picioarele arcuite și a acelor sarcofagii cu inscripții șterse v-a sunat atît de nelalocul lor în sala cu luminile trandafirii și cu amorul arvunit între două pahare, încît ați început a zbiera cu toții aria la modă, sărind în jurul nostru într-un adevărat dans irochez, improvizînd un cuplet al cărui refren acompaniat de toate arcușurile lăutarilor sfîrșea cu : „Dacia felix, Dacia felix !"...

Vancea, mai ales, a fost neîntrecut ! Am tîrît femeia, împleticindu-ne amîndoi, pînă la o trăsură, ne-ați strigat în urma noastră urări obscene, și birja ne-a purtat pe străzi strîmbe, spre adresa abia gîngăvită.

Ea adormise cu pălăria răsturnată pe ceafă, cu picioarele ridicate prea sus în spatele birjarului și cu rochia trasă dincolo de marginea ciorapilor. Nu i-am putut scoate nimic alt, decît scîncete încleiate de alcool. Aș fi dorit lacom s-o întreb, să știu, dar fiecărei întrebări răspundea doar cu un sughiț care cutremura penele frînte ale pălăriei.

Se lumina de ziuă. Becurile se stingeau în calea noastră. Măturătorii alungau noaptea cu valuri de praf.

Resemnat și toropit de vin, renunțasem să mai întreb ceva ; alături de femeie, cu mîna încleștată sub brațul ei umed, urzeam o melodramă, pe care cu eroism mă hotăram s-o aștern pe hîrtie îndată ce voi ajunge acasă. Străzile cu ziduri estompate în ceața cenușie a dimineții se perindau fără sfîrșit înaintea ochilor împăienjeniți ; și eu vedeam scenele, ticluiam actele, puneam în gura personagiilor dialoguri patetice.

Avea să fie ceva mișcător și tragic ; dascălul acela de provincie, rigid și aspru, care predica o morală severă și neiertătoare la catedră. În sufletul lui uscat mocnea totuși o scînteiere omenească nebănuită. Emoția cu care evocase întîmplări pentru totdeauna moarte din acea „Dacie felix" scuturată din paginile cronicilor... Cei trei copii în care își concentrase toată sentimentalitatea de văduv. Apoi războiul ! Inventam aci, ca necesitate scenică, moartea celor doi feciori, îngropați undeva pe front. Fata pribegită de acasă și căzută în noroiul trotuarului. Și pentru actul final : pensionarul bătrîn și singuratec din provincie, părăsit de toți și străin de toată bucuria „Daciei felix", pentru el zădarnic reînviată, murind cu un suprem blestem. Vedeam cele treizeci de reprezentații și o glorie coborîtă subit în aburii chefurilor noastre monstre. Iar femeia de alături nu mă mai interesa decît ca obiect de literatură.

Realitatea s-a îngrijit să fie mai cruntă. A depășit melodramatica-mi, dar debila mea fantezie.

Cînd, în sfîrșit, trăsura a terminat vagabondajul pe străzile întortochiate și s-a oprit în fața unei căsuțe mărginașe, mă hotărîsem să cobor femeia adormită, s-o culc în patul ei pregătit pentru oaspeții amorului, și să mă strecor tiptil pe ușă afară, la aer, rătăcind pe ulițele răcorite, să-mi cuget „subiectul".

Rezemată de ușă, femeia, dormind pe picioare, aștepta să deschid : iar eu cu mîna nesigură de răceala zorilor și de vin, abia am reușit să găsesc gaura cheii. Am intrat într-o sălită întunecoasă : de aci, în camera cu lumina roșiatic umbrită. Plutea un miros înăbușit de săpun, de apă încălzită și de parfumuri fade și proaste — ca în toate odăile unde se cumpără în grabă iubirea.

Femeia s-a lăsat să cadă în pat, toropită, trăgîndu-mă prin somn spre dînsa. Mă chinuiam să-i desprind copcile rebele, cînd ușa se deschise fără zgomot și cineva intră cu o cană de apă și cu un șervet împăturit, pe care le așeză discret lîngă lavoar. Nu se vedea bine în cameră. Lumina dimineții era încă turbure, iar lampa prea slabă. M-am apropiat să-i deslușesc fața și să-i întind obișnuitul ban de mulțumită. Și atunci am rămas încremenit, întîia oară în viață.

În faţa mea era domnul Preda !

Acelaşi, cu spatele încovoiat mai mult de bătrîneţe, dar cu straiele curate, şterse pînă la ultimul fir de praf, şi cu figura severă şi împietrită, ca în zilele cînd ne învăţa la tabela neagră proba înmulţirii şi cele nouă fericiri.

Nu m-a recunoscut. N-avea cum să mă recunoască. Încercam să pătrund prin ce misterioase şi tragice căderi, prin ce înşiruire de umilinţe şi prin ce înăbuşită şi continuă adormire de conştiinţă a ajuns aci. Asistam la ceva monstruos şi în afară de putinţa unei înţelegeri. Şi iarăşi voiam să întreb, şi iarăşi simţeam nevoia dureroasă să aflu.

Atunci aţi izbucnit voi la fereastră. Aţi venit încărcaţi în două trăsuri. Vă adusese Gina cea blondă. Şi aţi început a zbiera la fereastră, cu lăutarii împreună, cupletele care sfîrşeau cu „Dacia felix".

Aţi stîrnit toţi cînii cartierului. Vecinii au ieşit în cămăşi la ferestre, a intervenit gardistul şi ne-am îmbarcat din nou în trăsuri. Vă amintiţi cu ce sălbatică sete m-am abrutizat apoi în dimineaţa aceea ?

Nuţi a rămas de atunci miruită cu un nume nou : „Dacia felix ; a făcut senzaţie în lumea localurilor de noapte. Se pare că aţi avut o inspiraţie fericită. I-a adus în anul acela oarecare faimă. Am văzut-o mai tîrziu într-o superbă limuzină cu pernele capitonate, în tovărăşia unui tînăr care înainte de a-şi toca moştenirea acorda un soi de blazon femeilor cu amorul cotat.

Şi iată de ce ieri, cînd poşta mi-a adus, tîrziu, în aceste ţinuturi pustii, vestea că a murit tatăl „Daciei felix", gîndurile mi s-au întors spre toamnele copilăriei.

E frig aci. Şi trist. Şi singurătatea doare. Încep a se desprinde frunzele prea timpuriu veştede. Cerul a coborît aproape, cu nori vineţi şi răsfiraţi pe dealuri, unde vîntul fîşie în porumburi uscate.

La noapte voi auzi sus, în înălţimile negre, tînguirea de copil a cocorilor care pleacă.

VALSUL ROZELOR

După miezul nopții, ne-am înfundat într-o cameră înecată de fumul țigaretelor, la două mese de cărți. Prin ușa întredeschisă, în salon, se vedeau perechi dansînd, melodiile orchestrei străbăteau înăbușite, dar nimeni nu aveam nici ochi, nici urechi pentru aceste desfătări juvenile. Cartoanele zburau de la unul la altul, vrafurile de bancnote făceau ocolul mesei, figurile apăreau în pîcla albastră de fum cînd întunecate, cînd de o veselie nervoasă, după întorsăturile fanteziste ale hazardului. Mormanele de țigări stinse se îngrămădiseră în scrumiere. Nu mai vorbeam decît în monosilabe.

— Pas...

— Și...

— Deschiderea...

— Plus potul...

— Trei ași...

— Ești scandalos, *mon cher*...

Și iarăși :

— Pas...

— Deschiderea... Și mie trei...

— Plus potul...

Într-un timp, nenea Iorgu aruncă departe cărțile pe postavul verde.

— Băieți, eu m-am declarat mulțumit ! Altul la rînd... Mai bine ascultăm niță muzică...

L-am urmat pe nenea Iorgu pe canapea, să răsfoim ultimele reviste ilustrate. Tovărășia lui îmi era totdeauna plăcută. Din călătoriile tinereții, din lumea dispărută a cărei amintire o mai păstra printre puțini, din povestirile lui cu miez și de o îngăduitoare ironie, nenea Iorgu știa întotdeauna să însufleţească un ceas de plictiseală cu o măestrie care îl făcea pentru noi nepreţuit, în orășelul acela pustiu, unde ne aruncase întîmplarea să ne îngropăm pentru multă vreme tinereţile.

Cu o lună în urmă, unul dintre noi, judecător abia ieșit de pe băncile facultății, își zburase creierii pentru o femeie. Întîmplarea ne despărțise în două tabere, și discutam și acum cu înfierbîntare, dacă femeia va fi fost ori nu vinovată.

Firește, noi tinerii, înăcriți în viața aceea de provincie, unde totul se sfîrșea între cafenea, club și cinematograf unde femeile aveau înfățișări antediluviene și veșminte întotdeauna cu un sezon în urmă, eram cei mai înverșunați vrăjmași ai sexului fără barbă. Toată filozofia lui Schopenhauer, Stendhal și tuturor pesimiștilor în iubire era pusă la contribuție și acomodată după cerințele sumbrelor noastre teorii. Iar cum nenea Iorgu se înfuria întotdeauna cînd asista la discuțiile noastre eretice și se înverșuna cavaleresc apărător al femeii, diavolul contradicției m-a împins și în seara aceea să-i recapitulez din nou toate capetele de acuzare din rechizitoriul pe care tabăra tinerilor îl dresase nopți de-a rîndul, „îngerului căzut" între sticlele de bere și turceștile cu caimac, de la „Cafeneaua lui Traian".

Împotriva așteptărilor, nenea Iorgu nu sări de pe canapea, nici nu începu să se plimbe ca de obicei, fierbînd în jurul meu, vîrîndu-mi sub ochi degetele subțiri și nervoase, odată cu argumentele care aveau să mă biruie.

Mă lăsă să-mi sfîrșesc tot repertoriul și păru chiar încîntat de patima cu care mă trudeam să zugrăvesc în cele mai negre culori *femeia* pe care în definitiv o doream, care ne lipsea tuturor acolo și la picioarele căreia ne-am fi tîrît cu toții, și cu toate teoriile noastre misogine, dacă am fi descoperit-o undeva ideală și angelică, în acel oraș unde în trăsurile de casă, în lojile de cinematograf și în ceasul de plimbare nu apăreau spre

înfricoșarea ochilor decît sub înfățișarea de jandarmi călări sau mumii travestite în haine feminine. Și în ce fel de haine, Doamne !

Cînd crezu că am sfîrșit, nenea Iorgu își puse pe măsuță, alături de ceașca de cafea golită, țigareta de chilimbar, și mă trase aproape, stăpînindu-se :

— Femeia uită ?... Numai noi suferim, ne torturăm, ne zburăm creierii ?... Bine, Nenișorule ! n-am să-ți dezgrop maxime și înțelepciuni filozofice. O să facem împreună o probă, aici, în scurt, și să vorbim apoi, Nenișorule !...

Cînd nenea Iorgu o lua cu „Nenișorule" însemna că a ajuns la maximum de indignare. Și mă așteptam la obișnuita explozie, care să adune iarăși în jurul nostru toți chibiții de la mesele de joc.

Dar nenea Iorgu se plecă mai aproape și continuă cu glasul deodată șoptit :

— Fii bun, Nenișorule, și treci în sala de bal. Roagă pe Nae țiganul, din partea mea, să cînte *Valsul rozelor*... Un vals vechi, un edec al nostru, de acum patruzeci de ani... Și vino să stai alături de mine, să-l privim amîndoi pe Gogu Vlahopol, colonelul...

M-am executat, cu toate că nu pătrundeam unde vrea să ajungă.

Am trecut printre perechi, în sala de bal, m-am strecurat printre ofițerii strînși în tunică, printre femeile care miroseau a parfumuri grele și a nădușeală, și Nae țiganul a încercat îndată să-și amintească, în surdină, pe gîtul vioarei, melodia.

Era se vede ceva foarte vechi, căci a fost nevoie de consultarea celorlalți țigani mai bătrîni... În sfîrșit, după ce-a dibuit două-trei valsuri preistorice, descoperi. Mi-a rînjit încîntat, cu dinții albi care tăiau fața neagră ca o reclamă de apă dentrifice, și cînd m-am întors alături de nenea Iorgu, perechile se învîrteau dincolo, în ritmul unui vals somnoros, ce-mi aducea vag aminte de copilărie și de tînguirea caterincilor pe ulițele mărginașe.

La semnul lui nenea Iorgu, am rămas privind amîndoi la colonel, eu cu nedumerire, dînsul cu vădită satisfacție.

Gogu Vlahopol era asudat ; boabe mari se rostogoleau pe fruntea-i dezgolită și pe ceafa cu trei valuri ; din cînd în cînd își scotea batista din buzunar, ștergea apa de pe

obrajii dogoriți și era cu totul absorbit jocului. Cîștiga. Vraful de hîrtii se urcase înaintea lui ; din cînd în cînd, între două tururi de cărți, număra pripit cu degetele grase și păroase bancnotele ; le împărțea pe categorii ; punea hîrtiile noi deoparte. Oglindea în sfîrșit cea mai desăvîrșită înfățișare a jucătorului de club provincial, imbecilizat de aceleași partizi, la aceeași masă, cu aceiași tovarăși. Niciodată nu mi s-a părut mai vulgar, cu trupul invadat de grăsime, cu stîngăcia de militar îmbrăcat în haine civile, incomodat de manșetele scrobite și cu batista udă, pusă în jurul gulerului tare, așa cum o punea odinioară, fără îndoială, înainte de a ieși la pensie, între gulerul tunicii.

Ce-avea însă de-a face aceasta și cu *Valsul rozelor* ?

Pentru Gogu Vlahopol nu exista nici bal, nici muzică, nici vals, nici noi ; toată ființa lui voluminoasă era absorbită de cartoanele care lunecau amețitor pe postavul verde, de hîrtiile care treceau de la unul la altul ; arar își îngăduia doar o clipă de răgaz, să scuture scrumul țigării care se sfărîma pe vestă.

Cînd țiganii au isprăvit, nenea Iorgu își frecă mîinile triumfător :

— Ah ! ai văzut, bruta ?... Animalul !... Poftim, plus potul, și mie treizeci, rigi cu valeți, servit !... Asta-i viața lui !... Aici mucezește de la patru după-amiază pînă la opt și de la zece seara pînă la două-trei de noapte... Nimic nu există pentru el în afară de cărți, de țigările care-și leapădă scrumul pe haine, de bîrfelile noastre și de cafelele pe care Max i le pune înainte cu regularitate de cronometru, la fiecare ceas, pentru ca să le soarbă cu ochii la cărți și cu mîinele tremurînd, îngrijorat să nu-i scape cumva o întîlnire... A tresărit el cînd a auzit mizeria aia de vals, care trebuia să-i amintească singura întîmplare ce n-a fost stupidă și de prisos în viața lui redusă la scurtul circuit dintre club și cazarmă ?... Aș ! Îi era teamă să nu-l relanseze Mitulescu !... Pîndea să prindă cacialmalele lui Victor, măcar că se cunosc de-o poștă ! Își numără, ca un maniac ce este, cele cîteva sute de lei pe care are să le dea acuși-acuși, într-o jumătate de ceas, pentru ca să se vaiete apoi, ca întotdeauna, la toți chibiții din spate. Asta-i eroul dumneavoastră, Nenișorule ! Poftim ! Privește-l ! Admiră-l ! Îmbrățișează-l !... Ah ! bruta... Mi-a

întrecut așteptările... Îți spun drept, mă temeam... Zic : cine știe ? din movila aia de grăsime se mai trezește o licărire ; poate rămîne o clipă pe gînduri cu ochii în altă parte, uitînd cacialmalele lui Victor... Dar e Gogu al nostru ! Nu se dezminte !... Haide, îmbrățișează-l, Nenișorule !...

Am început să rîd. Într-adevăr, colonelul zvîrlise cărțile, se uita peste umăr, la jocul vecinului, să nu scape cumva vreun amănunt din capriciile partidei. Și așa, aplecat, cu ochii lacomi, cu fruntea asudată și roșie, nu dezmintea cu nimic portretul lui nenea Iorgu.

— Și acum, să-ți povestesc ce e cu mizeria asta de vals...

Cu acest „Nenișor" am fost coleg de școală — cum vezi istorisirea mea se pierde în noaptea timpurilor ! Era pe atunci un băiețandru subțire, cu ochii migdalați, cu părul buclat și cu buzele întotdeauna umede, ca și cum ar fi fost veșnic după mușcătura unui fruct savuros. Pe stradă femeile întorceau capul după el, și canalia nu se lăsa mai prejos. Eram prieteni nedespărțiți, și mai eram și confidentul lui. Chiar și un fel de secretar amoros, fiindcă eu trebuia să răspund pentru el scrisorilor din plicuri albastre, cu alte scrisori, în care compilam din cărțile celebre, mărturisiri de iubiri eterne, versuri din antologii, în sfîrșit toată literatura aceea amoroasă, care la optsprezece ani ni se pare singurul lucru de preț pe pămînt. Gogu nu putea scrie o vorbă fără greșeli de ortografie și fără să toarne pe hîrtie declarații într-adevăr catastrofale.

Astfel, doi ani am fost cu neîntrerupere unicul său interpret sentimental. Apoi ne-am despărțit : el, feciorul unui funcționar nevoiaș, a intrat la școala de ofițeri, eu îmi luam o licență vagă și-mi treceam aproape tot timpul la țară. Acolo îl chemam și pe dînsul în vacanțele de vară. Era un admirabil tovarăș de vînat, de călărie, de înot și de hoinăreală pe cîmpuri. La o mică depărtare de moșie se ridicaseră atunci niște băi la un izvor sărat ; veneau familii din toată Moldova, fete, orchestră, excursii, — nu simțeam cînd se duce vara. Ne trezeam deodată cu ziua micșorată, cu vînturi reci, cu florile ofilite și cu cele dintîi frunze galbene...

Gogu își strîngea cu adevărată jale zestrea lui sărăcăcioasă de băiat nevoiaș ; pleca într-o dimineață cu ochii întristați ; îl petreceam din cerdac cu privirea, pînă cînd docarul dispărea la cotitura șoselei și mă întorceam iarăși la singurătatea mea.

Mă așteptau zile de toamnă ploioase, iarna cu viscole care mă despărțeau de restul lumii, nopți nesfîrșite de amorțeală ; toată tristețea aceea a tinereții îngropată departe de orașul cu ademenirile lui, ce ni se par atunci fără seamăn de scumpe. Această singurătate mi-a deschis sufletul și la cea dintîi dragoste nemărturisită și dealtfel îndestul de ridicolă. Cum în jurul nostru nu aveam vecini decît arendași ovrei, ursuzi, într-o mizerie aprigă și lacomă, nu-mi rămîneau pentru prietenie, pentru ucis cîteva ceasuri de vorbă, decît un medic, bătrîn și plin de tabieturi, de la un spital de sat, subprefectul care descălica o dată pe lună să doarmă o noapte la mine și popii sfătoși, lungi la povești și plini de ortodoxie, din vreo trei cătune apropiate.

Pentru fata unui astfel de popă, sărac și întunecat de-o îndelungată văduvie, a început să-mi bată întîia oară inima repede și ascuțit în piept, ca o durere, într-un sfîrșit de toamnă cu miros de frunze putrede și cu triști de miriști jilave, ce mă alungau din chiliile mele.

Poate nici nu era frumoasă. Frumusețea la vîrsta aceea o găseam în noi... Mă aduceau pe drumuri noroioase și înecate de ploi ochii ei fricoși, gura cu buzele cărnoase, părul înnodat la ceafă dintr-o singură și fugară răsucitură de mînă, naivitatea cu care asculta toate basmele mele timide și stîngace.

Poate nici n-a înțeles ce mă chema atît de des acolo. Poate nici eu n-am vrut să înțeleagă... Mă întorceam acasă cu sufletul luminat, peste cîmpurile turburi, fluierînd a voie bună, strîngînd calul în pinteni, cu fericirea aceea pe care tinerețea o culege oriunde, ca albina ce-și soarbe mierea din cea mai umilă floare de cîmp. Cîteodată mă hotăram să-i iau mîna ei mică, să-i spun, s-o lipesc cu trupul alături de mine și să-i sărut ochii peste care știam că pleoapele au să coboare înfricoșate și poate fericite. Apoi gîndeam : la ce bun ? Ne despărțeau atîtea !

La începutul verii, cînd Gogu Vlahopol a coborît din docar, cu mica lui zestre nevoiaşe, îmi spuneam chiar că voi găsi prilej să răresc drumurile pe acolo, să-mi cercetez sufletul mai de-aproape şi, de va fi nevoie, să uit. Am reluat hoinărelile noastre peste cîmpuri. El avea acum tresă de aur la chipiu, seara îmi împărtăşea planurile, îşi făgăduia, îndată ce va fi trimis la regiment, să înceapă o viaţă turbată, în care, firește, femeia avea să joace rolul cel mai de seamă. Mărturisesc : îl invidiam ! Tata era bolnav, de trei ani colinda sanatoriile din străinătate, eu eram condamnat, poate multă vreme încă, să putrezesc acolo la ţară, să supraveghez ariile, să mă cert cu ţăranii, să pîndesc jafurile vechilului, să mă lipsesc de toate mulţumirile spre care tinereţea mea mă împingea cu lăcomie. Şi iată, el, băiatul unui funcţionăraş vag de la primăria unui mizerabil tîrguşor, crescut în nenumărate şi crude umilinţi, avea dreptul să spere de la viaţă de-acum înainte toate bunurile mie neîngăduite.

Au început din nou şi drumurile noastre la acele băi care erau la modă pe timpuri şi unde găsecam adunată o lume veselă, femei, faţă de care docarul nostru englezesc ne dădea un prestigiu deosebit, tineri cu care legam o trecătoare prietenie. Deveniseră un eveniment pentru tot ţinutul şi acele „serate de sîmbătă", cum le numea cu emfază corespondentul ocazional al unei gazete din capitală ; biete petreceri nevinovate, unde perechi tinere învîrteau dansuri acum demodate, unde se putea cunoaşte într-o jumătate de noapte toată lumea, cu acea uşoară familiaritate îngăduită numai două luni pe an, între aleele de brazi sau pe plajele marine, la băi şi la locuri de odihnă. Veneau familii de la două poşte, în trăsuri care ajungeau prăfuite, în poştalioane cu clopotele ce sunau de departe, în asfinţituri învăluite în nori de colb pe şosea...

Acolo, m-am gîndit să pun înaintea lui Gogu Vlahopol şi fetiţa aceea fricoasă de popă sătesc, pentru a-i destăinui apoi neliniştea ce mă mistuise toată toamna, iarna şi primăvara, pentru a-i cere apoi părerea şi un sfat, ca unui precoce dar straşnic cunoscător al femeii, ce se afla. Căci, dacă eu devenisem de mult secretarul său sentimental şi dacă el nu putea aşterne un răspuns de cinci rînduri la o scrisoare, fără să toarne o catastrofă, în schimb, faţă

în față cu „inamicul", cum îi spuneam noi femeii, se pricepea să-i întoarcă mințile, să-i strecoare în urechi toate obrăzniciile și să descopere slăbiciunile, cu o intuiție de brută minunată, care îmi stîrnea pe atunci toată admirația mea de nelecuit timid...

...Așa am pierdut-o pe Margareta. Seara aceea a fost o adevărată sfîșiere. De la primul vals, cînd Gogu Vlahopol i-a trecut mîna în jurul trupului, pentru a porni amîndoi pe parchetul lucios, am simțit că se îndepărtează pentru totdeauna de mine. Era subțire, avea ochii migdalați, uniformă strălucitoare, valsa ca un duce, și eu eram un tînăr plicticos, ce nu putusem învăța să fac trei pași fără a turbura toată sala, ciocnindu-mă de toate perechile din cale și de acele mai depărtate, pe care le căutam parcă înadins.

Într-acel an se cînta pînă la exasperare *Valsul rozelor*, mizeria auzită adineaori, care a înviat fantome.

Era melodia scheunată de toți lăutarii restaurantelor, de toate muzicile militare, valsul fluierat de trecători pe stradă, auzit după toate perdelele, silabisit la clavir, cîntecul anului, în sfîrșit, ce te urmărește ca o obsesie, fără să se știe de unde a pornit, pentru a se șterge fără a-ți da seama cum, cînd alt refren îl moștenește. Și această brută de Gogu, care nădușește acum cu cărțile în mînă și-și șterge pe obraz cu batista sudoarea îndoită cu scrum, valsa dumnezeiește. Urmăream cu ochii perechea lor alunecînd printre celelalte, pînă cînd toți s-au oprit și au rămas singuri, ei doi ; ea cu figura palidă și cu buzele strînse, el cu obrajii rumeniți și cu un surîs de vanitate neascunsă, alunecînd vertiginos pe oglinda parchetului, — „pereche făcută unul pentru altul" — cum șopti la spatele meu un glas de femeie. Cînd s-au oprit amețiți, cîțiva au aplaudat ca la teatru. Sîngele a năvălit în obrajii fetei. M-a căutat din ochi, și a descoperit poate în privirea mea o mustrare, pe care n-a vrut s-o înfrunte pentru a nu-și întuneca fericirea. M-a ocolit. A căzut pe un scaun în alt capăt al sălii. Toată noaptea nu s-au despărțit.

În zori, cînd am plecat în docar, tăceam amîndoi, privind îngîndurați geana trandafirie a răsăritului. Gogu Vlahopol aprindea țigară după țigară, voia să-mi spună

ceva, mă spiona cu coada ochiului, şi eu aşteptam să pot izbucni, să-i cer socoteală pentru ticăloşia din seara aceea, să-i rostesc cuvintele grele pe care le rostogoleam în minte de cîteva ceasuri. El respira cu sete aerul fraged al dimineţii, îşi mușca buzele umede, surîdea propriilor gînduri. Era, în ceea ce numeam noi altădată, cu înveselire : *perioada de incubaţie amoroasă.*

De la un timp, nu mai putu răbda, şi exclamă aruncînd ţigara :

— Ştii că începe să-mi fie dragă şerpoaica aia ?... Mi se pare c-o să-mi faci după masă o scrisoare, dar, ştii, una teribilă !...

Atîta seninătate m-a dezarmat ! Ce-i puteam spune ? Am dat bici cailor şi m-am răcorit trăgînd o goană pe şosea de sfîrîiau roţile. Ajuns acasă, animalul a dormit cu pumnii strînşi pînă la amiază. Eu zadarnic m-am răsucit în aşternut. Nu se prindea somnul de mine şi nu găseam nici o cale, decît o explicaţie hotărîtă, care avea să sfîrşească poate cu cearta noastră şi cu plecarea lui.

După-masă s-a prezentat cu aerul cel mai nevinovat din lume, în cămara mea, cu cutia de plicuri în mînă, încîntat şi sigur de izbîndă. Îşi întocmise un plan : „trimitem pe Sava vizitiul, cu mănuşile pe care le-a uitat la mine"...

Bruta se gîndise la toate ! Mă dezarma a doua oară... M-am pus să scriu furios... Îmi spuneam, ca eternul Cyrano şi ceva mai perfid ca el : voi trimite o scrisoare, ori două, apoi voi mărturisi într-a treia, pe care Gogu nu va cunoaşte-o, că eu mi-am pus acolo tot sufletul, că eu mă frămînt noaptea fără odihnă, că mie mi se cuvine sărutarea cu buzele apăsate, pe care o cerşeam pentru altul ! Am scris, fără îndoială, ceva mişcător şi neobişnuit, căci după ce i-am citit epistola cu glasul sugrumat de propria-mi emoţie, Gogu m-a îmbrăţişat şi a început să joace prin casă ca un turbat, cu plicul în mînă, răsturnînd scaunele, privindu-se în oglindă, izbindu-şi fericit pintenii argintaţi...

Şi din ziua aceea, sub ochii mei, s-au desfăşurat toate peripeţiile unei patimi, în care zadarnic aş mai fi încercat să intervin după planurile dinainte urzite... Gogu Vlahopol

nu-şi găsea astîmpăr ; toată dimineaţa iscodea cele mai fantastice pretexte, pentru a face în asfinţit un drum la Şercaia, mă tîra după dînsul, mă silea să fiu martorul şoaptelor lor.

Fata îl aştepta cu ochii traşi, se însenina la cea dintîi neghiobie rostită de el, îl dezmierda cu privirea, şi eu trebuia să-mi caut de lucru, să răsfoiesc pe mese cu învelitori de lînă împletită, albume vechi cu cărţi poştale ilustrate, hîrţoage popeşti cu primele foi rupte, să-mi iau o înfăţişare nepăsătoare şi discretă. Ea l-a iubit din cel dintîi ceas cu toată sălbătăcia aceea a unei vietăţi care trăise singuratică, fără dezmierdări, fără să întîlnească decît oameni cu mîinile ciolănoase şi cu graiul aspru. Gogu Vlahopol, cu trupul lui subţire din tunica strînsă, îi apăruse în viaţă ca un prinţ minunat, coborît din basmul Cenuşăresei. Şi nu mai simţeam nici o amărăciune... „Erau prea mult făcuţi unul pentru altul" — cum şoptise în seara aceea femeia de la spatele meu. Eu eram prea stîngaci, prea ursuz, şi apoi oglinda nu-mi dădea drept la prea multe iluzii... Astfel, în alte seri, în sălile acelea de petreceri cînd viorile începeau din nou *Valsul rozelor* şi cînd din nou încleştaţi într-un singur trup alunecau pe lacul parchetului, ochii mei alergau după dînşii cu o îngăduială aproape iertătoare...

N-am prins de veste cînd s-a topit vara şi cînd au coborît cele dintîi vînturi reci, purtînd peste mirişti întîii nori de toamnă. Într-o dimineaţă, Gogu a primit ordinul să se prezinte la un regiment de pe ţărmul Dunării. Şi acest „Nenişor", pe care-l vezi acum îngropat în grăsime, agitîndu-se numai cînd e vorba de un relans menit să aducă senzaţie o săptămînă în tot clubul, acest „Nenişor" somnoros şi placid, care abia îşi tîrîie mîna păroasă ca un paianjen peste pînza verde, a plîns atunci, s-a zvîrcolit cu capul înfundat în perne, mi-a vorbit de hotărîri deznădăjduite...

A plecat într-o dimineaţă mîhnită de ploaie, cu gluga pelerinei trasă peste ochi, posomorît ca la o înmormîntare.

Şi iarăşi am rămas singur în chiliile mele, unde vîntul ofta nopţile îndelung la ferestre. Nu mă mai chema nimic, nicăieri. Iar pustiul mă potopea în încăperile

singuratece, fără nici un gînd luminos, fără nici o nădăjduire care să-mi încălzească inima... Apoi au început să curgă scrisorile. În orășelul acela rupt de lume, unde îl aruncase soarta, Gogu Vlahopol se mistuia ca o fiară în cușcă. Nu era ce visase. Un tîrg pe țărmul Dunării : dimineți cețoase, ploi fără sfîrșit, străzi înecate de mocirlă, cafenele cu mese murdare, cu ceștile nespălate, cu oamenii somnoroși, cu partide de cărți unsuroase, murdărie dobrogeană și trîndăvie molipsită din Orientul vecin. Stîngăcia lui din scrisori dispăruse, suferința îl făcuse elocvent. Și mă implora să-i trimit vești de la iubirea aceea ce-i îndurerase sufletul cu o rană pe care depărtarea o adîncise... N-am putut rezista ! Am bătut din nou drumul la Șercaia. Am devenit pe nesimțite prietenul acela inofensiv, căruia femeia îi destăinuie fără pudoare, toate suferințele, toate nopțile de nesomn, toate speranțele absurde și toate mizeriile acelea de suflet, divine și vane, ce întovărășesc pasiunile noastre dintîi... Apoi o telegramă a tatei m-a chemat odată cu iarna în străinătate. Am plecat pe neașteptate. Am rămas acolo cîțiva ani. M-am întors cuminții, îmbătrînit timpuriu, cu alte griji.

Am vîndut moșia. De urma lui Gogu n-am mai auzit decît prin vești vagi. Îl știam undeva, mutat dintr-o garnizoană în alta, mi-l închipuiam de mult potolit. Iar cea dintîi iubire a mea, atît de fără glorie sfîrșită, o uitasem pentru totdeauna...

Așa mi-am îngropat viața aci, treizeci de ani. Am văzut cum îmbătrînesc pomii din grădini, cum se taie străzi noi, cum case se dărîmă și altele se înalță, mi-am dus mulți prieteni la veșnicul locaș din deal, păr alb mi-a crescut întîi la tîmple, apoi m-a nins cu totul, altă lume s-a ridicat în jurul meu, lume străină pe care nu o mai cunosc, cu care nu mă pot împăca. M-am trezit singuratec, căzut în manii.

Cînd a venit vestea că Gogu Vlahopol, colonelul, e mutat comandant al regimentului de aci, nu mi-am putut stăpîni bucuria. Îmi venea în sfîrșit un prieten de altădată ! Mi-l închipuiam însurat, cu copii poate, îmi făgăduiam o casă frățească unde să găsesc după-amiază scaunul de odihnă, ceașca mea de cafea, copilul favorit pe care să-l

dezmierd pe păr în dorul celui ce-mi lipsea bătrîneţelor mele... Înaintea acestei movile de cărnuri fără formă, am rămas dureros surprins cînd am dat ochii întîia oară. Nu puteam înţelege cum băiatul acela de odinioară, zvelt, cu ochii migdalaţi, cu gura cărnoasă, cu părul buclat de paj, a devenit acest monstruos pachet de grăsime, în care ochii abia clipeau somnoroşi. Ne-am îmbrăţişat totuşi, ne-am confruntat ravagiile anilor, ne-am mîngîiat reciproc, am întîrziat cîteva nopţi, la masă, povestindu-ne întîmplări depărtate. Rămăsese singur, nici o femeie nu-i plăcuse atîta cît să şi-o facă tovarăşa de viaţă ; aducea cu el o sumă de amintiri neînsemnate, din toate garnizoanele pe unde trecuse, anecdote stupide, hazuri cazone, întîmplări fără miez, pe care mi le povestea ca şi cum ar fi fost vorba de foarte importante evenimente... Mi-a apărut îndată plicticos, şters, îndobitocit de treizeci de ani de cluburi şi de varieteuri provinciale. Nu ne mai apropia nimic. Ne-am rărit întîlnirile... Doar la vînători, de două-trei ori pe iarnă, făceam drumuri împreună, pentru a ne întoarce aducînd în sanie, la picioarele noastre, în paie, cîţiva iepuri, cîteodată o căprioară sau altă sălbăticiune cu blana străpunsă.

...După o astfel de vînătoare, într-o iarnă, ne-a prins noaptea la Şercaia, în satul acela unde mă purtase inima odinioară. Erau multe lucruri schimbate. Se croise o şosea cu pomi tineri, plantaţi pe marginea şanţurilor. Înfăşurat în blănuri, înfundat în sanie, cercam să recunosc sub nămeţi locurile familiare altădată, pe care asfinţitul plumburiu de iarnă le învăluia în mai adîncă întristare. Gogu fuma alături de mine ca şi atunci. Nu mai vorbisem niciodată despre fata aceea, despre plînsul lui, despre scrisorile pe care mi le trimisese deznădăjduite din orăşelul glodos de pe ţărmul Dunării... Şi îmi închipuisem că amintirile îl apasă tot atît de jalnic cum îmi cercau mie inima. De aceea am tăcut. De aceea l-am lăsat să trăiască cu ele.

La primărie am făcut sfat. Vătăşelul ne-a îndreptat la popă. Nu se găsea altă casă primitoare. Iar la întrebările noastre ne-a dat şi deslușiri. Întîmplarea ne ducea în aceeaşi casă unde poposisem odinioară. Casa nu era schimbată. Oamenii doar alţii. Părintele Costache murise de

mult. În locaşul lui vom găsi pe feciorul său, părintele Gherman, „un om foarte vesel şi vestit pentru ospeţele grozave şi pentru vinul ales din pivniţă".

Nu-mi închipuiam însă că vom găsi acolo şi vietatea aceea pentru care inimile noastre bătuseră odinioară, şi pe care, după atîţia ani, uitarea nu o îngropase.

Cînd am coborît din sanie şi cînd, în capul scărilor, părintele Gherman bucuros de mosafiri a strigat : „Margareto", cu acelaşi glas cu care striga odinioară părintele Costache, mi s-a părut că cei treizeci de ani, care ne înălbiseră părul, n-au trecut decît în închipuirea noastră.

O bătrînică ne-a deschis uşile şi a aprins lampa cu flacăra turbure.

Nu ne înşela lumina, nu încăpea nici o amăgire : bătrînica era Margareta noastră de odinioară. Sub părul sur, în ochii încă vii, în buzele subţiate de vîrstă şi în piepţii topiţi sub bluza neagră, trăia încă ceva nehotărît, o ruină, cenuşa din fecioara aceea sălbatică, pentru care în sufletul meu iubirea aprinsese o flacără grabnic potolită, pentru care tovarăşul meu plînsese odată, suferise şi îmi scrisese rînduri amare din cafenelele unui tîrg dunărean.

Am rămas lipit de uşă, ca în faţa unei vedenii. Dar Gogu se rotea voluminos în toată camera, îşi deznoda cheutorile blănilor gîfîind, tropăia să-şi desmorţească picioarele...

Îndelung şi minunat ospăţ ne-a pregătit în noaptea aceea părintele Gherman ! Admirabil, tămîiosul din cănile brumate ! Toate eu le-am înghiţit însă în silă.

Nu puteam pierde din ochi bătrîna tăcută care se strecura ca umbra printre noi, ridica farfuriile, schimba paharele, netezea faţa albă a mesei cu mîini subţiri şi tremurate, fără să îndrăznească a ne înfrunta privirile. Gogu Vlahopol devora ca o fiară, îşi umplea farfuriile, îşi turna singur, vorbea tare, rîdea cu hohote, îşi ştergea cu şervetul năduşeala de pe obraz. Găsise în sfîrşit un om care să-l asculte şi descărca pentru urechile părintelui Gherman tot sacul cu anecdote cazone culese din toate garnizoanele ţării. Băuse prea mult, făcea cu ochiul, se bătea zgomotos cu palmele peste genunchi cînd rîdea.

Eram umilit și mă întrebam cu spaimă ce trebuie să se întîmple într-acel ceas în sufletul femeii tăcute, care trecea printre noi ca o umbră a tinereței moarte. Apoi am gîndit — am vrut să gîndesc așa, pentru a-mi alunga o remușcare ce nu mă privea pe mine în definitiv — am gîndit că și dînsa va fi uitat, că nu are de ce s-o întristeze veselia și nepăsarea vulgară a tovarășului meu. Am vrut să mă conving pe mine însumi, că uitarea e o lege firească și că absurdă, stupidă și fără îndoială ridicolă, ar fi numai amintirea unor capricii trecătoare și tinerești. Și am încercat și eu să deșert paharele unul după altul, să mă înveselesc și eu de povestirile admirabilului meu prieten...

Tîrziu, cînd totul a fost strîns și cînd am rămas înainte numai cu paharele și cănile de vin, părintele Gherman a alunecat în destăinuiri. Îl bucura venirea noastră neașteptată. De mine își mai aducea aminte, din anii cînd era copil. Turbure își amintea încă și de bucuria pe care i-o făceam bătrînului, cînd descălicam cîteodată prin aceste locuri, și de cărțile pe care i le aduceam Margaretei, cînd era tînără și mai găsea desfătare în lectura închipuirilor lumești. Nepătrunsă îi rămînea părintelui Gherman, ca unui frate mai mic ce nu-și poate aminti toate întîmplările de demult decît printr-o negură, nepătrunsă îi rămînea taina care va fi silit-o odinioară pe această soră a sa să îmbătrînească fecioară cu cosița albă.

Am simțit că roșesc. Va să zică, *nu uitase !*

Iar atunci, din cealaltă cămară, ca răspunzînd la o chemare a amintirilor, străbătu slab și suspinat de viorile unei alte lumi *Valsul rozelor*. Era atît de neașteptat și atît de imaterial, de absurd și de imposibil, încît am crezut o halucinație a auzului. Părintele Gherman rîse cu milă și ne desluși ca un amănunt foarte neînsemnat :

— Asta-i mania ei !

Și se întoarse să asculte mai departe palavrele lui Gogu Vlahopol.

Am înțeles apoi. Era numai în gramofon. O cutie de acele mizerabile, vechi, de altădată, cu pîlnie de alamă, cu manivelă de rîșniță, cu plăcile roase, cu ariile ce nu se mai cîntă nicăieri. Tînguirea orchestrei ajungea pînă la noi înăbușită și găseam acest deznădăjduit apel la amintire

atît de stîngaci și atît de lugubru, încît n-am mai avut nevoie de nici o povestire pentru ca să-mi înfățișez anii care s-au scurs acolo, între pereții aceia, sub grinzile acelea cu mănunchiuri de busuioc, mai întîi în așteptare, mai apoi în amintirea sfîșiată de acest vals, cîntat de o mașină cu goarna de metal. Mai era oare nevoie să aflu serile care s-au scurs în cerdacul acela, diminețile pentru care nici un soare n-a mai fost destul de luminos, primăverile și toamnele ce-au înverzit și scuturat flori fără nici o bucurie pentru fața aceea stupidă, care îmbătrînea cu amintirea unui capriciu ?

...În camera noastră, după ce m-am răsucit zadarnic în așternut să adorm, am încercat să-l ispitesc.

Dar Gogu s-a întors somnoros pe cealaltă parte, mormăind :

— Ai 'ne nu mă 'ulțumeam 'umai cu sărutări... Am 'ost 'ște dobitoci a'îndoi... 'Ari dobitoci...

După cinci minute sforăia cu pumnii strînși, cu plapoma peste cap...

Nenea Iorgu vru să mai adaoge ceva. Apoi se stăpîni, mă trase numai de mînecă și îmi făcu semn să-l privesc încă o dată pe colonel.

Gogu Vlahopol dormea cu mîna rezemată pe masă. Pierduse, probabil. Altul îl înlocuise în partidă... Și cu patima aceea a jucătorului care nu părăsește clubul, pînă nu se închid toate ușile, veghea moțăind pe scaun, înaintea cești de cafea goală, cu hainele presărate de scrum.

O muscă îl necăjea prin somn.

Ca un copil cu mîna prea scurtă, ridica brațul gras, făcea un gest disperat care nu-și ajungea ținta, mîna cădea grea pe postavul verde. Și gîdilată de insecta neastîmpărată, chelia lui Gogu Vlahopol se mișca prin vis, ca o chelie-perucă trasă cu o sfoară nevăzută.

DEZERTAREA LUI TOADER MÎNZU

— Mă, băiatule ! Pssst !

Toader Mînzu se opri pietrificat, cu mîna arcuită la capelă.

Cum n-avusese timp să rectifice poziția, cu drumul retezat în goană, încremenise cu trupul plecat înainte, ca un rudimentar embrion de statuie desprins din soclu și gata să se prăvale la cea mai ușoară atingere cu degetul. O statuie șuroind de sudoare. Dublă sudoare : de arșița încropită și de emoție. Întîia oară îi vorbea direct un domn general. Și încă un domn general de corp de armată !

Generalul întinse scuturînd cu două degete pe fereastra vagonului o hîrtie despăturită de cinci sute și porunci, cu simplitatea oamenilor deprinși să dispună de timpul, de viața și de voința muritorilor în uniforme de rînd :

— Ascultă, băiatule ! Dă fuga și cumpără o cutie de țigarete regale R.M.S. Nu uita : lipite ! Ia seama de rest ! Mișcă !

Soldatul se supuse ordinului și mișcă — în direcția opusă debitului de tutun.

— Stai !

Toader Mînzu frînă brusc, ciocnind catastrofal o doamnă, un copil și un hamal.

Doamna suspină un reproș, copilul scînci, hamalul înjură. Toader Mînzu nu auzi, cum nu văzuse. Pe tot peronul forfotind de lume precipitată, urlînd de fluierături și ge-

mînd de duruitul vagoanelor de bagaje, nimic nu exista, nimeni nu mai exista, decît generalul de corp de armată, care-i ordonase : „stai !“ — şi el stătuse, după cum adineaori îi poruncise : „mişcă !“ — şi el se mişcase.

— Încotro o iei razna ? se încruntă generalul cu severitate. Nu ştii unde e debitul R.M.S. ?

— Ştiu, să trăiţi ! gîfîi într-o singură răsuflare Toader Mînzu, care nu ştia unde e debitul de tutun, dar învăţase din continuă şi aspră experienţă că unui soldat nu-i este îngăduit să nu ştie şi să nu poată, cînd superiorul dă ordin, să ştie şi să poată.

— Atunci, circulă ! În cinci minute porneşte trenul !

Soldatul se dezlănţui iar, tropăind cu bocancii potcoviţi în asfaltul peronului, ghiontind, deschizînd drum în piepturi moi şi inofensive, cu pumnul de fier asudat, în care strîngea hîrtia de cinci sute, strigînd : — „Păzeşte !“ — cu aerul important şi fatal al unei ştafete, purtînd un ordin secret, urgent, şi decisiv. În urmă-i, calea era semănată de ocări, de şchiopătările picioarelor strivite şi de vagi aluzii la ascendenţa curierului de la Maraton.

— *Il a l'air trop bête, papà !* îl compătimi fata generalului, aruncînd în plasă pălăria de pai uşor şi scuturîndu-şi zulufii blonzi. Ar fi nostim să rămîi fără rest şi fără ţigări...

Generalul duse degetul înmănuşat la tîmpla sură, indice de adîncă şi experimentată înţelepciune :

— Uite aci, fetiţo ! Am albit învăţînd să cunosc oamenii. Ăsta e dintre cei care aleargă pe jos jumătate de ţară să-ţi aducă o batistă pierdută.

— Bine, papà ! încuviinţă fără convingere copila alintată. Numai să nu-mi devastezi pe drum ţigaretele mele — ştii că sunt subţiri şi parfumate. Insuportabile ! întări, cu o undă de înveselire în ochi, scomptînd dinainte satisfacţia clipei, cînd omul cunoscător de oameni are să arunce priviri deznădăjduite şi lacome la tabachera ei de email roşu, cu dispreţuite ţigări : subţiri, parfumate şi insuportabile, după cum le calificase într-o veche tachinărie.

— Vom vedea ! spuse cu blîndeţe generalul, mai mult pentru el însuşi, ca să-şi întărească siguranţa puţin, imperceptibil clătinată.

— Vom vedea ! aprobă amenințător odrasla, trîntindu-se picior peste picior pe bancheta de pluș și aprinzînd ostentativ cea dintîi țigaretă-supliciu.

Generalul o admiră cu înduioșare paternă, netezindu-și mustața căruntă. Apoi crezu necesar să-și impună o nepăsare distrată, despăturind un ziar. Dar ochii căutară îndată fără voie, peste rînduri, spre fereastră. Treceau pe dinaintea vagonului, ghilotinate de rama neagră, tot soiul de capete, cîte își dau întîlnire într-o gară cu trei noduri de drum de fier : civili, doamne, ofițeri, soldați. Soldați din toate armele, în afară de cel cu țigările.

Regretă că n-a reținut numărul regimentului. Nici nu l-ar cunoaște dealtfel, după vreun semn sigur : n-a luat seamă, e negricios, bălan, înalt, scund ? — un soldat anonim ca zece mii alții, număr de matricolă. Ca întotdeauna, nici nu s-a gîndit că soldatul poartă un nume, că sub uniformă e un om. Cînd spusese adineaori că a albit învățînd să cunoască oamenii, generalizase sumar, fiindcă e un fel de a vorbi. Soldații, da, nu oamenii ! Pe-un soldat îl cîntărea de la cea dintîi ochire, cu o diagnoză întotdeauna fără greș. Dar civilii constituiau pentru generalul de corp de armată o lume necunoscută, anarhică și nebuloasă, care-l interesa prea puțin și ale cărei norme le disprețuia cu brutală sinceritate.

Îl împingea acum îndemnul să se înalțe și să privească peste bara ferestrei. Îl reținea însă calmul ironic al fetei, spionîndu-l cu coada ochiului strengărește micșorat de fum și scuturînd cu încetineală calculată scrumul fragil cu vîrful arătătorului. Cum de-a uitat țigările pe masa restaurantului ? Dealtfel, tot vina unui civil.

Un individ impertinent și fără nici o cuviință, vecinul care n-a contenit toată vremea să-i desfacă foșnind ziarele sub nas. La plecare, tipul a aruncat șervetul peste cutie. Acum își amintește bine, el l-a măsurat din creștet pînă în tălpi, cu o privire fulgurantă, încît civilul a coborît ochii intimidat și, ca să-și găsească de lucru, a început să încheie și să descheie nasturii hainei. Dar în enervare, a uitat cutia sub șervet, a rămas fără țigări și trenul pleacă.

Stîlpii peronului începură să lunece îndărăt. Plecarea era lină, fără fluierături și semnale inutile, cum orînduise cel mai recent regulament de C.F.R.

Își birui demnitatea și se plecă nerăbdător să privească, scoțînd mîna gata să facă semn, fiindcă nu încăpea nici o îndoială că soldatul nu mai nimerește vagonul.

Nici urmă de soldat.

Un hamal întovărăși fereasta vecină în pas crescend, cu șapca în mînă, să primească bacșișul. Ultimii stîlpi. Magazia de bagaje... Discul semnalelor... Acarul cu piciorul apăsînd în macaz... Mai privi încă, sincer convins că soldatul întîrziat aleargă în urma trenului cît îl țin bocancii, ca un zăvod fidel. Iar cînd nu se mai văzură decît casele strîmbe ale mahalalelor mărginașe, își dădu drumul pe banchetă declarînd pocăit :

— Aceasta nu mi s-a întîmplat niciodată ! Am dat, pesemne, peste cel mai teribil hoțoman din armata românească.

Fumătoarea de țigarete subțiri, parfumate și insuportabile aruncă trei măiestrite inele concentrice de fum și lărgi ochii cu cea mai perfidă și nevinovată mirare :

— Ciudat ! Părea un prost atît de onest !

— Dacă îmi cade el vreodată în mînă — amenință generalul —, vai de oasele lui ! Îți declar pe onoare : am dat peste cel mai teribil hoțoman !...

Ochii generalului — fumător nesățios cu rația șaizeci de țigări pe zi — rîvniră hipnotizați la portțigaretul deschis pe măsuța de sub fereastră, așa ca din întîmplare, ca să răsfețe privirei cele două rînduri de țigarete, din care nu lipsea decît una. Pumnul strîns în mănușă amenință în urmă soldatul fără nume, fără unitate și fără cinste, care dezonorase în cinci minute oștirea română. Și trenul scăpat în cîmpuri largi chiui voinicește așternîndu-se cu nădejde la drum lung.

În vremea aceasta, Toader Mînzu holba ochii cît discurile de semnal, la șinele goale.

Lăsase un tren, un vagon și, la fereastra vagonului, un general de corp de armată, așteptînd o cutie de regale R.M.S. ; acum nu mai era nici tren, nici vagon, nici general.

Lucrul îl umplea de uimire, cum rămăsese cu gura căscată, acum doi ani, la bîlciul de la Fălticeni, cînd scamatorul făcuse să dispară prin drăcească minune, dintr-o pălărie ca toate pălăriile, un iepure, o farfurie și o sticlă de vin. Toate fuseseră sub ochi, scamatorul îl invitase să le pipăie ; cît ai număra pînă la trei, pălăria rămăsese goală ! Goală, cum i s-a făcut gol în capul lui, acum, stînd prostit, cu țigările și restul asudat în palmă.

— Trap, Mînzule ! Te așteaptă domnul colonel. S-a făcut cucoana foc ! Tună și fulgeră !...

Toader Mînzu căzu din al nouălea fund al Infernului în cel mai afund.

Înaintea lui, cealaltă ordonanță, încărcată cu geamantane și cutii de pălării, umbrele și pleduri, ca o ambulantă reclamă a echipamentelor de voiaj, apăruse vîrtej, cu maximum de compas. Se răsuci, săltînd subsuoară un vraf de pelerini și mantăli.

— Ai oprit locuri ?

— Mihuț, ascultă ! bîlbîi Toader Mînzu, neștiind cum să istorisească toată întîmplarea grozavă cu minimum de cuvinte. Un domn general... general de corp de armată... era în vagon colea... Dă ordin : „Mînzule, cumpără o cutie de țigări Regale R.M.S., lipite“... Eu dau fuga, caut țigări R.M.S. lipite...

— Lasă țigările. Te întreb dacă ai oprit locurile ?

— Înțelege-mă odată, omule ! imploră Toader Mînzu, zdrobit de avalanșa catastrofelor. Dă ordin un domn general de corp de armată, ezecut ordinul. Un dom' general e mai mare decît dom' colonel. Zic, ezecut ordinul lu' dom' general, pe urmă fac și ce-a poruncit dom' colonel. Fug după țigări. Mă cert să-mi dea R.M.S. lipite că-s pentru un dom' general și dă de dracu, de-i închide prăvălia altfel, că nu te joci, c-un dom' general de corp de armată... Capăt țigările. Dau goană înapoi. Cînd colea, domnu general nicăiri...

— Mă, nu fi nărod ! Lasă generalu și lasă țigările. Te întreb atîta : ai ezecutat ordinu lu' don' colonel ? Am venit cu bagajele să le punem la locu rizirvat.

Toader Mînzu mărturisi că n-a executat ordinul domnului colonel, deși sunase lămurit și concis : „Mînzule !

Aştepţi în gară trenul de Constanţa. Ocupi două locuri în clasa întîi. Aştepţi, dacă întîrziem, şi nu te mişti nici mort !..." Trenul de Constanţa sosise în gară, el nu ocupase cele două locuri şi nu era nici mort. Nu-l înghiţise pămîntul. Era viu şi nevătămat, cu o cutie de ţigări în mînă şi cu restul de la cinci sute de lei, căutînd un general de corp de armată, pierdut fără urmă. Despre locuri rezervate, nici vorbă.

Mihuţ, cealaltă ordonanţă, clătină, în semn de urîte presimţiri, toată arhitectura de dromader din spate.

— Atunci, dragă Mînzule, are să te potcovească cucoana, să pomeneşti cîte zile-i mai zburda tu !

Şi răsucindu-se pe călcîie, goni pe scările subpămîntene, la celălalt peron, unde aştepta trenul de Constanţa.

Toader Mînzu îl urmă cu resemnare. Tot astfel, cei dintîi martiri păşeau cu simplitate modestă, să înfrunte supliciul arenelor. Poate nădăjduia un miracol absurd ca în unele visuri, unde totul se rezolvă agreabil şi prompt : să existe un vagon gol, dinainte rezervat, să-l întîmpine acolo, cu vorbe de laudă domnu general de corp de armată şi domnu colonel, amîndoi înfrăţiţi într-o comună admiraţie pentru vrednicia şi iscusinţa soldatului Toader Mînzu. Sau poate aştepta o minune înfricoşată dar uşurătoare : să se surpe scările peste el, să ia foc trenul, s-o apuce pe doamna colonel leşinul, care-o încearcă de cîte ori domnul colonel pleacă singur, la Bucureşti. Ar da fuga după apă, toţi ar uita de grija lui, s-ar aduna lume... Cîte nu se pot întîmpla ? Îşi făcu de trei ori cruce cu limba în cerul gurii şi chemă ajutorul sfîntului Mina, făcătorul de minuni.

Dar cînd văzu de departe, în faţa unui vagon, pe doamna colonel şi pe domnu colonel, lîngă movila de geamantane, îl bătu o clipă gîndul să o facă înapoi pe scările de sub pămînt. Măcar de-ar duce scările în fundul pămîntului. „Acu-i-acu !", îşi rosti în minte, oferind gîtul tăietoarei.

— Aşa ne-a fost vorba, Mînzule ? începu colonelul răfuiala, ca întotdeauna, moale.

Dar n-avu cînd să sfîrşească. Doamna colonel îl dădu deoparte şi-i tăie mustrarea prea blîndă. Ea comanda aci, dealtfel, ca şi la regiment.

— Tîmpitule ! Lasă că te răfuiesc eu, îndată ce ajungem. Te plimbai, hai ?

Şi, printre dinţi :

— Ai noroc de lumea de aci, altfel ţi-aş pocni vreo două, să-ţi treacă pofta de plimbare !

Toader Mînzu apelă deznădăjduit la mărturia cutiei de ţigări şi la restul din mînă.

— Să mă trăsnească sfîntul, cuconiţă !... Un domn general de corp de armată dă ordin de la fereastră : Mînzule, trap şi adă o cutie de ţigări R.M.S. lipite !

Era sigur că generalul, ca o veche cunoştinţă personală, îi spusese ca toată lumea : Mînzule ! şi tot ca toată lumea : trap !

— Ce general şi ce ţigări ? Ai început acum să şi minţi ? Atîta îţi mai lipsea, dobitocule !

Dobitocul ridică fără grai mîna cu ţigările şi restul, aşteptînd să vorbească aceste dovezi pentru el. Dar doamna colonel nu vedea nici cutie, nici rest : ea vedea verde înaintea ochilor.

— Dacă n-ar fi fost domnul locotenent Săndulescu, rămîneam pe culoare, cu toţi... cu toţi jidanii ! găsi doamna colonel la întîmplare ameninţarea celei mai degradatoare companii.

Toader Mînzu răsuflă uşurat. Dacă se afla aici domnu locotenent Turel Săndulescu, nu mai purta nici o grijă. Scotea el locuri şi din piatră seacă !

Într-adevăr, domnul locotenent Turel făcu de la o fereastră un semn victorios. Găsise două locuri. Începu să clădească acrobatic bagajele în plasă. Doamna colonel se instală cu Lolica pe genunchi. Domnul colonel îşi revărsă corpolenţa între braţele jîlţului, scoţînd batista şi tamponîndu-şi chelia inundată de sudoare. Îndemînatec şi autoritar, locotenentul Turel, aghiotantul domnului colonel, făcu o demonstraţie promptă cum se poate orîndui, ca în sacul unui soldat, maximum de efecte în minimum de spaţiu.

Ceilalţi pasageri asistau cu dezarmată pasivitate la invazia care le deplasa geamantanele, să le clădească după o orînduială nouă. Vrednic aghiotant ! iar Mihuţ, vrednică ordonanţă ! Operau rapid, fără şovăială, trecîndu-şi unul altuia peste capete toată zestrea de vilegiatură a

domnului şi mai cu seamă a doamnei comandant de regiment.

Colonelul aproba, ca întotdeauna, lînced. Aproba, cu sinceră admiraţie, şi Toader Mînzu, redus la rolul de spectator. Doamna colonel îşi reparase în oglinjoară, cu puful şi cu roşul de buze, ravagiile celor 38 grade la umbră. Acum, o pusese pe Lolica pe măsuţă şi îi potrivi funta mototolită.

Un domn roşcat, cu ochelari, privi cu insistentă răutate căţeluşa. Lolica îl mîrîi. Domnul îşi impuse să fie calm, silindu-se să întoarcă ochii peste inscripţiile de pe tăbliile de porţelan : „Ne pas se pencher en dehors. Nicht hinausbeugen. Non sporgersi"...

— Ai recipisa de la bagajele cele mari, Puiule ?

— Da, Piciule ! îşi pipăi colonelul, la piept, buzunarul unde se afla portbiletul cu recipisa.

Cele patru perechi de ochi străini din compartiment, îşi schimbară priviri umflate de rîs.

Puiule ! Piciule ! Alintatele nume dezmierdătoare şi le schimbau două maldăre de osînză, cîntărind laolaltă un sfert de tonă — anacronice mărturii ale unei îndepărtate tinereţi, cînd poate au fost zvelţi, frumoşi, încîntători ; cînd Piciu şi Puiu vor fi alcătuit cea mai delicioasă şi invidiată pereche a seratelor de la Cercul militar al garnizoanei. Acum Piciu se lăsa linsă pe nas de limba roşie a Lolicăi ; Puiu se scobea îngîndurat în urechea păroasă cu degetul mic, cercetînd apoi sub unghie, cu atenţie de savant expert, rezultatul foragiilor.

Locotenentul Turel îşi sfîrşise între timp misiunea. Bagajele stăteau tixite, ca în rafturile unui magazin bine asortat. Îşi arcui mijlocul strîns în tunică, să sărute mîna grăsună a d-nei colonel ; ură comandantului vilegiatură plăcută.

Lolica păşi peste genunchii domnului roşcat, cu ochelari, să-şi ia ziua bună de la cel mai fervent mosafir al casei. Domnul cel roşcat îşi scutură perii nevăzuţi, cu bobîrnace indignate.

Doamna colonel porunci :

— Mihuţ, tu rămîi aici, pe culoar ! Dobitocul celălalt să se urce în clasa treia. Şi pune-i în vedere să caşte ochii,

unde se dă jos... Cît e de îmțpit, nu m-aș mira să ajungă la Severin ori la Dorohoi.

Lolica mirosi, impudic, pantalonii domnului roșcat, cu ochelari, cuprinsă de o subită simpatie. Domnul o împinse scandalizat. Lolica reveni agitînd sfîrcul cozii. Colonelul înțelese că prezența Lolicăi însemna o permanentă amenințare pentru liniștea voiajului, pe care și-l făgăduia consumat într-un somn reparator, după noaptea pierdută la club. Se hotărî pentru un act de autoritate ; spasm rar al placidității sale adormite, înșfăcă de pielea cefei cățelușa care-și agită în aer labele lipsite de reazem și o trecu pe ușa vagonului.

— Mînzule, o iai cu tine. Dar bagă de seamă : cățelușa și ochii din cap !

Doamna colonel — Piciu — nu-și găsi cuvintele de stupefacție. Lolica, în clasa a treia ! În tovărășia mitocanilor ! Și în seama celei mai nătînge ordonanțe pe care a furnizat-o vreodată armata românească !...

Ridică brațele către cerul încandescent de dincolo de plafonul vagonului, încît mînecile subțiri lunecară pînă la subsuori, dezvelind rotunzimi albe și mult cărnoase, de odaliscă din belșug hrănită cu miez de nucă și baclava.

Era gata să cadă într-un leșin din cele de pomină dacă n-ar fi cetit în ochii domnului roșcat, cu ochelari, o mare înveselire batjocoritoare, și în ochii colonelului — Puiu ! — începutul de furie oarbă și nestăpînită, care preface cîteodată cel mai blînd dresat elefant într-o fiară dezlănțuită ca un cataclism al naturei, pornit să prăbușească tot înainte-i. De aceea cedă, cu glas dintr-o dată devenit mieros :

— Dacă zici tu, Puiule ! Numai să aibă destulă grijă, idiotul ! Și să-i dau măcar panerașul...

Cu sprinteneală neașteptată la cărnurile-i abundente, doamna colonel — Piciu ! — scotoci în complicata arhitectură de bagaje pachetele cu bunătăți destinate Lolicăi : bucățile de zahăr și de ciocolată ; le așeză cu maternă solicitudine în panerul cu culcuș capitonat și, întinzîndu-l pe fereastră ordonanței, porunci șuierător printre dinți, fulgerîndu-l cu privirea încărcată de teribile amenințări :

— Bagă de seamă, Mînzule ! Dacă se întîmplă ceva, nici să nu mai dai ochii cu mine... Vezi să nu sufere de sete. Na ! Pune-i cureluța. Caută apă proaspătă și s-o

plîmbi în gară, unde stă trenul mai mult. Pa ! Lolicuța ! Nu dai pa mămicuței ?

Lolica, din brațele lui Toader Mînzu, se frămîntă cu ochi lăcrimoși de înduioșarea despărțirii și scînci uman.

— Acum plecați, că pornește trenul ! se neliniști doamna colonel. Vezi să nu cadă. Cuminte, Lolicuța ! Cuminte, fetițo ! amenință dulce cu degetul scurt și gras.

Toader Mînzu și Lolica dispărură, absorbiți — vai ! pentru totdeauna — de mulțimea anonimă și trivială a gării, spre vagonul plebeu de clasa III-a.

Mulți drumeți, amestecați drumeți și necăjiți drumeți, într-un asemenea vagon ! Bănci de lemn văpsit galben și duhoare de tutun prost, de încălțări dospite în sudoare și de coji de pepene verde oțetite.

Lolica strîmbă din nas, mîrîind indispusă de un mediu atît de vulgar. Toader Mînzu o strînse de labe dușmănos, căci în existența lui plină de mărunte mizerii și obscure umilințe rolul de paznic al mofturoasei jigodii însemna paharul cel mai amar.

Amestecați drumeți, dar oameni de treabă și îndată prietenoși.

Îi făcu loc, strîngîndu-se, pe un colț de bancă, un soldat bălan de tot, cu părul de culoarea cînepei :

— Îndrăznește, camarade ! Vînd loc bun, numai pe cinci țigări, din ăștia boierești ! arătă glumeț spre cutia de țigări scumpe, pe care Toader Mînzu o uitase, strîngînd-o încă în mînă.

Iar amintirea întîmplării rămasă fără dezlegare, cu generalul de corp de armată, răsuci în inima soldatului Toader Mînzu încă un vîrf de cuțit oțărit. Răspunse cu încruntare de sprîncene la pofta de vorbă a camaradului și, așezînd coșul împletit între genunchi, își îndeplini cea dintîi datorie cum sunase porunca : să prindă cureluța de zgarda Lolicăi.

— Boieresc cățel, ca și țigările boierești ! îi dădu ghes soldatul cînepiu la păr, scuipînd printre dinți un rotocol alb, cît o piesă de doi lei.

Lolica, cu o viționsă și nebănuită disprețuire a celor mai elementare reguli de bunăcuviință și de igienă în care

a fost educată, întinse cureluşa şi linse servil scuipatul. Ceea ce pe camaradul bălan şi deşirat îl umplu de înveselire, căci, lungindu-şi picioarele înţepenite, hohoti apelînd la mărturia vecinilor :

— Căţel boieresc, învăţat cu lucru bun !... după cum aţi avut onoarea să constataţi.

— Rogu-te, camarade, lasă-mă în plata Domnului şi nu-ţi rîde de mine ! Mi-e inima fiartă de necazuri, şi dumitale îţi arde a veselire ! imploră Toader Mînzu, căutînd un loc cutiei fatale de ţigări.

Soldatul decolorat îl privi o clipă serios. Pe urmă reveni la firea lui glumeaţă şi fără de grijă, pe care n-o puteau schimba nici necazurile lui, nici ale altuia :

— Şefule, dacă ai poftă de spovedanie şi nevoie de alinare, ai greşit adresa. Iată ! Ai aici un om sfînt, închinător la toate mănăstirile şi cu mare trecere la Dumnezeu şi la toţi sfinţii ! arătă, în faţă, un om pipernicit şi negricios, cu obrazul mîncat de o barbă stufoasă. De asta stătea aci şi nu spunea nici o vorbă, se vede că te aştepta şi molfăia aşteptîndu-te...

— Celui ce pare că stă, să ia aminte să nu cadă !... rosti enigmatic omul cu barbă, clipind din ochii morţi în scobiturile de sub fruntea osoasă.

— Ai auzit ? Ia aminte !... Acesta este om sfînt şi cuvîntul lui arde mai grozav decît şlivoviţa aceasta, din care avem să tragem amîndoi cîte un gît, ca să-ţi uiţi necazurile şi să legăm prietenie.

Acestea zicînd, soldatul scoase din sacul de la şold un şip de rachiu, îl destupă, şterse gîtul cu podul palmei şi îl întinse camaradului să cinstească.

Omul sfînt oftă şi se răsuci pe bancă, vorbind cu asprime :

— Vai lumii pentru smintelile sale, dar vai de aceia prin care vin smintelile !...

— Adevărat grăieşti ! încuviinţă a batjocură soldatul, astupînd sticla şi ştergîndu-şi gura. Fiecare cu smintelile lui !

Omul cu barbă clătină din cap cu amărăciune :

— Iată că a venit vremea cînd oamenii să se înnebunească, iară cînd văd pe cineva că nu se înnebuneşte cu

dînşii, se scoală asupra lui zicîndu-i că el este nebun, pentru că nu este asemenea lor !...

— Şi asta-i drept ! recunoscu soldatul, aprinzînd o ţigară groasă şi aruncînd fumul în ochii omului sfînt.

— Fugi, smintitorule ! se feri omul de duhneala ierbei spurcate. Fugi, fiară plină de duh diavolesc !

Soldatul suspendă pentru un moment ostilităţile şi se întoarse spre Toader Mînzu :

— Camarade, să lăsăm sfîntul acesta la sfinţeniile lui şi să ne întoarcem la cele pămînteşti. Vorbim şi nu ştim cine suntem şi de unde venim şi unde mergem. Află de la mine că mă cheamă Axente Sava, din compania a cincea, regimentul 48 infanterie şi că mă întorc din permisie. Am, aşadară, aci un sac de bunătăţi de acasă, de la bătrîni, şi ne-om înfrupta amîndoi, să ne treacă vremea şi să ni se pară drumul mai scurt, dacă-i fi mai întîi bun să-mi spui cu cine am onoarea.

Soldatul Axente Sava aşteptă, încîntat de măestria cum o întorsese cu „onoarea", fiind înainte de toate mîndru de isteţimea pe care o punea în vorbire şi care îi făcuse faimă în companie, de om cu care nu ţi se urăşte ; rău de clanţă, dar preţuit foarte de toţi gradaţii.

Toader Mînzu, intimidat de volubilitatea camaradului, îşi destăinui numele şi amărăciunile de nevrednică ordonanţă, decăzut din feţior de oameni gospodari la rolul de paznic al căţeluşei cu funtă roz.

— Îmi dai voie să-ţi spun că bleg mai eşti, dacă te plîngi de atîta noroc ! se minună Axente Sava. Ca să fii ordonanţă la comandantul regimentului înseamnă să scapi de toate corvezile, să te înfrupţi de mîncărică bună, nu de la cazan, să te plimbi toată ziua pe uliţi, ba la tîrguieli, ba la cumpărat jurnalele, în vreme ce ceilalţi camarazi fac culcaţi—sculaţi pînă li se moaie oasele.

— Aşa ar fi, dacă n-ar fi cucoana lui domnu colonel !... oftă Toader Mînzu.

— Şi ce e cu cucoana lui domnu colonel ?... Mănîncă oameni ?

Toader Mînzu făcu semn deznădăjduit cu mîna : ceva mai rău încă !

— Ei, ce-ţi face atunci ? întrebă cu mare interes Axente Sava. E-o zgripţuroaică bătrînă ?

— De unde ai mai scos-o şi asta ! se indignă Toader Mînzu, pentru care doamna colonel Piciu era aprigă şi cumplit de rea, dar îi părea frumoasă, rotundă şi plină de nuri, care nu se mai află. De unde zgripţuroaică ?... Dealtfel, ştie mai bine decît mine domnu locotenent Săndulescu Turel, care-i cel mai fercheş domn ofiţer din toată garnizoana şi nu s-ar uita la o zgripţuroaică bătrînă...

— Aşadar se au bine, cucoana lui domnu colonel şi locotenentul Săndulescu Turel ? se bucură Axente Sava că a înţeles, complectîndu-şi gîndul cu două degete încîrligate.

— Hă-hă ! făcu Toader Mînzu. Doar cine le poartă bileţelele, altul, decît mine ?

— Şi te mai plîngi, Mînzule !... Mai ai fraţi ? Cîţi ?

— Cinci ! răspunse nevinovat Mînzu, neînţelegînd unde vrea să ajungă cu aceasta. Cinci : două surori şi trei fraţi.

— Apoi dacă toţi mînjii ceilalţi or fi ca tine, proastă herghelie are taică-tău !

Toader Mînzu se mîhni. Pînă şi numele lui era prilej de rîs şi de ocară în viaţa sa ostăşească : „Trap, Mînzule ! Am să te potcovesc, Mînzule ! Te-oi da la umblet, Mînzule !" Şi acum, prietenul acesta nou abia îl cunoscuse şi nu-l răbda inima să nu-şi rîdă, la fel cu ceilalţi...

— Ştii că asta-mi place ! nu putea uita soldatul Axente Sava. Va să zică, cucoana lui domnu colonel şi locotenentul Turel ?... Ei, brava !

— Femeia frumoasă şi fără de minte este ca inelul de aur pus în rîtul porcului, cum spune înţeleptul Solomon !... se amestecă în vorbă omul sfînt, adînc scîrbit de ticăloşiile omeneşti.

— Nu te-am întrebat, dar adevărat ai răspuns ! recunoscu Axente Sava. Lucru care mă bucură şi pentru care am să te cinstesc cu o bucată de brînză, iară noi, ca nişte păcătoşi ce suntem, avem să cinstim cîte o înghiţitură de rachiu. Adevărat inel de aur în rîtul porcului ! Iară nevolnicul acesta pe care cică-l cheamă Mînzu, în loc să folosească întîmplarea că poate trage cît vrea din inelul cel de aur, să capete bacşiş şi porţie îndoită de mîncare, ca să nu

spună la nimeni cîte ştie, ce ştie şi cîte le vede, el tace ca un prost şi se teme de păruială şi de muştru... Să fi dat peste mine aşa noroc şi să fi văzut atunci ! Bine ţi-am spus : din proastă herghelie eşti, Mînzule !

Dar văzîndu-şi camaradul mîhnit şi privind în neştire, pe fereastră, rotirea cîmpurilor îndărăt, se gîndi să-l îmbuneze, căci avea inimă fără răutate şi înduioşarea uşoară.

— Haide, că nu ţi s-au înecat doar corăbiile, Mînzule ! Au să treacă şi acestea şi ai să te liberezi... Ai să te întorci la herghelia lui taică-tu şi ai să zburzi ca mai înainte, pînă cînd ţi-ai găsi şi tu o noatenă pe gustul tău şi-i face alţi mînji, să nu se stingă neamul mînzesc. Pînă atunci, mai trage un gît de şliboviţă de aceasta cumplită, de la domnul Ştrul, şi om gusta o felie de brînză şi o bucată de plăcintă !

Zicînd, Axente Sava dădu la lumină din fundul sacului legătura cu brînză şi plăcinte, destupă iarăşi sticla cu rachiu şi gîlgîi mai mult decît îi era măsura, fiindcă de două zile, de cînd se isprăvise concediul, o pornise în cinstire fără măsură. Întinse şi omului sfînt o felie de brînză şi o plăcintă, dar omul sfînt se feri ca de-o păcătoasă atingere. El a scos din sîn un sfert de pîine neagră şi o ceapă veche pe care o sfărîmă în pumn, rumegînd miezul aspru şi înecăcios cu voluptate amară, ca anahoreţii pustiului.

Axente Sava îl pofti să întingă măcar în sare. Omul sfînt nu vroi, fiindcă sarea era spurcată de apropierea fruptului.

— Bună este sarea, spuse cu gura plină, dar dacă sarea se va împuţi, cu ce se va îndulci ? Nici pămînt, nici gunoi, nu este de treabă, afară de o leapădă pre ea !...

Toader Mînzu, crescut în teama lui Dumnezeu şi în învăţătura celor sfinte, după ce mîncase plăcintă şi băuse zdravăn rachiu, avu conştiinţa propriei sale ticăloşii, în faţa omului încins cu curmei şi hrănindu-se cu pîine amară.

Camaradul se îndeletnicea cu îndoparea Lolicăi, trezită din somn de sonoritatea clefăielilor. Printr-o aberaţie inexplicabilă a gustului, căţelusa mofturoasă cu cele mai savant pregătite pateuri, după ce-şi făcuse intrarea în vagonul plebeu ca o regină detronată, mînca acum lacom feliile de brînză sărată şi iute care ardea gura ca ardeiul roşu. Prea repede acomodată acestei decăderi, îşi cerşea

hrana, spre înveselirea vagonului, cu toate acrobaţiile unei subtile educaţii de curte. Mergea în două labe, ducea una la piept, netezea cu unghia genunchiul soldatului Axente Sava, sărea cu inedite figuri de concurs hipic. Axente Sava îşi descoperi la rîndu-i aptitudini de dresor şi, flatat de admiraţia vecinilor din vagon, risipea prodig toată provizia din sac. Toader Mînzu o privea cu scîrbă şi cu dușmănie.

Din pricina acestei jigodii cît un pumn îndura ocări acasă, rîsul copiilor cînd o plimba legată cu curea pînă la grădina publică şi îndărăt, batjocura camarazilor de trupă cînd îl întîlneau aşteptînd-o să-şi facă nevoile ori să se lase mirosită de dulăi de cinci ori mai mari decît ea. Şi acum jigodia năzuroasă se linguşea fără ruşine şi fără demnitate, ca o potaie de rînd, pentru o bucată de brînză înăcrită ! Îşi aduse aminte deodată recomandaţia aspră a doamnei colonel, să o ferească de toate ispitele contactului proletar, şi o apucă de ceafă, trecînd-o pe genunchi şi aducînd-o la simţul demnităţii.

Lolica, pornită pe bună dispoziţie, îl linse prin surpriză linguşitoare pe gură. Toader Mînzu scuipă, ştergîndu-şi îndesat buzele cu mîneca tunicei şi o lovi peste bot. Căţeluşa întîi schelălăi. Apoi mîrîi ofensată. Pe urmă se smuci şi fugi cu curcluşă cu tot, sub o banchetă, de unde îl lătră a desfidere. Hazul fu general. Toader Mînzu se simţi roşu sfeclă, de ruşine. Fu silit să se aplece printre picioarele oamenilor, să o fugărească în tot vagonul, printre saci, panere şi cizme, pînă o prinse să o aducă îndărăt. O închise în coşul de pai împletit ; Lolica se zbătu. O luă în braţe, răsucind curelușa în jurul mînei, s-o aibă sigur prizonieră, apoi se întoarse şi-şi mustră camaradul, că din necazurile lui îşi găsise prilej de înveselire şi de batjocură.

Dar soldatul Axente Sava, toropit de căldură şi de spirt, adormise cu gura deschisă, cu acea binecuvîntată şi senină uşurinţă a oamenilor guralivi şi fără astîmpăr, care trec subit de la cea mai nemaipomenită agitare la somnul vecin cu moartea.

Toader Mînzu se simţi singur, părăsit, cu jivina dușmană în braţe, călătorind spre un necunoscut unde pentru el, ştie prea bine, că vor începe aceleaşi şi aceleaşi necazuri.

Privi afară. Trenul spinteca ogoarele Bărăganului, rotindu-se pînă în zarea încinsă de arşiţă. Locuri pustii, uscate, duşmănoase. Cît de străine erau de umbra umedă şi răcoroasă a pădurilor din munţii de-acasă ! Cîteodată, în lucirea de ape jucăuşe ale văzduhului încropit, i se părea că vede aceşti munţi, aproape de tot, pe urmă nălucirea se risipea : erau numai şi numai aceleaşi întinderi, arse de seceta sfîrşitului de vară, mirişti aspre, porumburi cu foile sfîrlogite, drumuri prăfoase şi deşarte, cumpene încremenite, funduri de ape sleite.

Toţi în vagon dormeau doborîţi de căldură, ştergîndu-şi sudoarea prin somn, apărîndu-se somnambulic de muşte.

Numai omul din faţă, închinătorul, îl privea cu luare-aminte, cu cei doi ochi mărunţi înfundaţi sub fruntea osoasă.

— Ai suferinţă şi nu cauţi alinare în cuvîntul Domnului ! vorbi închinătorul tîrziu, punîndu-i mîna noduroasă, ca rădăcina de viţă, pe genunchi. De ce-ai pierdut credinţa ?

— N-am pierdut-o. Cred !... Am crescut în teama lui Dumnezeu şi în învăţăturile părinţilor ! se grăbi să răspundă cu un fel de scuză Toader Mînzu, căruia de mult nu-i mai vorbise nimeni cu blîndeţe. Dar Domnul m-a părăsit !

Omul păros clătină capul cu întristare :

— Cel ce zice că iubeşte pe Dumnezeu, iară pe fratele său îl urăşte, mincinos este. Pentru că nu poate să iubească pe Dumnezeu pe care nu-l vede atunci cînd pe fratele său pe care îl vede îl urăşte. Adineaorea, cu tovarăşul acesta al dumitale, plin de sminteală şi de duh diavolesc, v-aţi rîs de mine şi rîsul e ura celor care nu înţeleg. Eu vă iert, ca pe toţi cei care nu înţeleg.

Toader Mînzu într-adevăr nu înţelegea despre ce grele păcate avea nevoie de iertare. Omul vorbea un grai străin, în parabole întunecoase. Dar glasul lui bun îi făcea bine.

— Sînt un păcătos ! mărturisi. M-a ticăloşit viaţa între oameni care au pierdut temerea de Dumnezeu şi trăiesc numai în pierzanie.

Închinătorul făcu un semn că înţelege prea bine şi aceasta.

Pe urmă, şopti :

— Iată, securea la rădăcina pomilor zace, deci tot pomul care nu face roadă bună se taie şi în foc se aruncă !...

Pomul sortit să nu facă roadă se simţi cu totul nevrednic şi Toader Mînzu nu mai aştepta acum decît securea care să-l taie şi focul care să-l mistuie.

Dar fiindcă se afla în sfîrşit cineva să-l asculte, povesti întîmplarea din gară, banii şi cutia cu ţigări a generalului de corp de armată, de care nu ştia cum să scape, pedeapsa pămînteasca înfricoşată care îl aşteaptă, cînd nimeni n-are să-l înţeleagă şi n-are să-i dea ascultare ; toate acestea, ca să pună capăt altor dureri şi ticăloşii mărunte, din fiecare zi.

Întru a dovedi mai bine adevărul celor spuse, desfăcu sacul cu rufe, unde vîrîse cutia de ţigări, neatinsă. O scoase în acceaşi vreme cu o cămaşă împăturită.

Închinătorul îşi făcu deodată cruce, strigînd plin de spaimă : „Vai ţie ! Vai ţie !" atît de tare, încît, prin somn, soldatul Axente Sava întinse picioarele şi mormăi un început epic de sudalmă.

Toader Mînzu rămase cu cutia în mînă, înfricoşat.

— Asta !... Ce e asta ? întrebă închinătorul, arătînd cu degetul cifrele negre ale matricolei, scrise cu cerneală păcurie pe cămaşa de pînză groasă : B. 666.

Soldatul nu înţelegea. Era doară matricola lui şi nimica mai mult !

Închinătorul îşi prinse cu deznădejde barba stufoasă în pumni şi îl plînse cu cea mai mare milă :

— Vai ţie ! Porţi semnul ce-l poartă caprele lui Antechrist, a doua fiară !... Cum scrie sfîntul Ion Evanghelistul în *Apocalips*, să le dea lor semn peste mîna lor cea dreaptă sau peste frunţile lor, ca să nu poată nimenea cumpăra sau vinde, fără numai cel ce are semnul sau numele fiarei, sau numărul numelui şi numărul ei este 666, pecetea lui Antechrist... Şi înţelesul peceţii este : mă lepăd de făcătorul cerului şi al pămîntului, mă lepăd de sfîntul Botez, mă lepăd de împărăţia cerului şi iubesc muncile veşnice, mă lepăd de sfînta cruce şi primesc pecetea ta : 666. Nu-

mărul peceții tale ! Numărul numelui ! Vai ție, om pierdut, oaie rătăcită de turmă și dușman al sfintei cruci !

Omul sfînt se închina înaintea semnului ce-l poartă caprele lui Antechrist, iar Toader Mînzu nu înțelegea decît că o întîmplare mai înfricoșată decît toate îl scotea din rîndul oamenilor.

Acum pricepea, într-o străfulgerare de cumplit adevăr, legătura tainică a tuturor întîmplărilor ; ce diavolească putere îl adusese în mijlocul oamenilor acestora fără nici o teamă de păcat, îl depărtase de la credința cea dreaptă în care crescuse acasă, îl amesteca în viața celor plini de păcătoșie, iar ca să-l deosibească de toți, ca să nu-l scape cumva pierzaniei, îl însemnase pe deasupra și cu pecetea lui Antechrist.

Poate și în dihania aceasta fără astîmpăr, în cățelușa cu limba roșie ca limbile dracilor din Iadul cu cazanele de smoală, în pocitura aceasta, care îl făcuse de atîtea ori să cîrtească împotriva Domnului, se ascundea pitit un duh diavolesc ; dracul viu, care își luase chip de cîine, să-i stea mereu alături și să-l piardă mai repede și mai sigur. Acum îi înțelegea momelile. Pricepea pe ce drumuri întortocheate, cînd lingușindu-se, cînd scoțîndu-l din sărite, îl făcea zi de zi să păcătuiască îndeopotrivă cu fapta și cu gîndul.

Acum le înțelegea toate și toate se legau pline de înspăimîntătoare înțelesuri.

Pentru el nu mai putea fi scăpare. Trenul îl ducea numai de la un iad la alt iad. Din puterea necuratului, cînd și-a înfipt gheara, cum poate scăpa un șubred om și o păcătoasă pricepere ?

Omul sfînt își pregăti legătura. Trenul se apropia de o stație. Toader Mînzu îl privi rugător, ca și cum l-ar fi implorat : „Cui mă lași ?"

Această disperare o înțelese omul sfînt, căci îi vorbi cu mare blîndețe, ca unui osîndit la moarte apropiată, fără nădejde :

— Ca să scapi de aceasta și să te răscumperi, trebuiesc rugăciuni multe !... Să lepezi toate și să mergi la casele Domnului, să ceri îndurarea Celui Mare și Atotputernic ca să te izbăvească de pecetea lui Antechrist !... Mergi și

Domnul fie cu tine ! Te plîng şi am să mă rog pentru sufletul tău.

Toader Mînzu se înduioşe de propriul lui destin şi nu găsi cuvinte să mulţumească omului sfînt şi bun.

Omul tîrî, abia săltînd subsuoară, desaga cu cărţi sfinte. Soldatul Axente Sava, prin somn, mîngîie gîtul sticlei aproape deşarte şi, tot prin somn, lovi cu cotul căţeluşa.

Toader Mînzu îşi aminti deodată porunca doamnei colonel Piciu : „Vezi, s-o plimbi pe Lolica !"

Ordinul e ordin. Alt Toader Mînzu se trezi în el, pentru care nu exista nimic altceva decît porunca ce aşteaptă supunere. Şi se dădu jos, să plimbe întruparea diavolului şi pricina pierzărilor.

Căţeluşa îşi întinse mădularele ostenite de şedere. Lătră, strănută, căută un loc adăpostit unde să-şi uşureze nevoile. Toader Mînzu nu-şi desprindea ochii de la omul sfînt, care se urcase în alt tren, printre călătorii nevoiaşi, căţăraţi pe scări. Acela făcea spre el un semn neînţeles : cruce ori altceva. Nu pricepea. Ce mai spune ? Ce mai vrea ?

Cînd întoarse privirea, după ce omul sfînt dispăru amestecîndu-se cu oamenii păcătoşi şi de rînd, îi fu dat însă să vadă grozăvia grozăviilor.

La capătul cureluşei nu mai era nici Lolica, nici întruparea demonului. Un boţ de carne strivită de roţile vagonului care începuse să se mişte. Atît. Carne, sînge, oase şi piele, strivite fără nici o schelălăitură, înainte poate ca dihania să fi simţit că-i venise moartea.

Trenul îşi iuţi mersul. Se aşternea pe goană cu o stranie sprinteneală, în încropeala aceasta care potopea toate şi juca năluci de apă înaintea ochilor, peste mirişti uscate, peste porumburi cu foile sfîrlogite, peste albii secate.

Cu el ducea şi pe doamna colonel Piciu, şi cutia cu ţigări care n-au fost să fie ale generalului de corp de armată, şi pe soldatul Axente Sava, şi tot dintr-o viaţă întreagă a soldatului rămas în gara pustie, cu un capăt de cureluşă însîngerată. Toader Mînzu, mai mult decît spaimă, mai mult decît uimirea acestor întîmplări năpădite una după alta fără să-i dea timp a le înţelege, simţi o destindere de

eliberare. Și răsuflă ca și cum trenul ar fi dus cu el tot iadul cu draci urîți și chinuri fără de nume.

Coti în dosul gării. De acolo pornea înainte un drum prăfos, printre porumburi cu foile răsucite de secetă și cu mătasea timpuriu ruginită.

De jur împrejur, cîmp nesfîrșit. Fără nici un hotar al zărilor vinete. Satul lui era încotro ? Dar cine mai știa, la ce i-ar mai fi folosit să știe încotro e satul lui, cu munții și irealele lui șuvoaie repezi ?

Își aduse aminte că mai ține curelușa în mînă... Îi dădu drumul în praf.

Cureaua se răsuci ca o viperă toropită de arșiță.

Toader Mînzu lungi pașii sub soarele vertical.

FIUL CÎMPURILOR

Cu toate stăruințele mele, pînă să sfîrșesc scrisoarea, Ilie Chioarul n-a vrut cu nici un chip să se așeze pe scaun. În picioare, lîngă birou, nu-și dezlipea ochii de la foaia pe care se înșirau slovele. Ca toți neștiutorii de carte, socotea scrisul o tainică vrăjitoare pe care nu îndrăznea să o turbure.

În mîinile uriașe și păroase, își frămînta pălăria, țistuindu-și băiatul neastîmpărat. Dar copilul pierzînd sfiala de la început, în vîrful picioarelor, se apropia de cadrele de pe pereți, de rafturile bibliotecii, de statuetele așezate pe etajere, cercetînd totul cu ochi uimiți și lacomi.

Pe sub gene îl urmăream din cînd în cînd, cum abia îndrăznea să atingă o carte ori să răsfoiască un album. În privire îi strălucea atîta curiozitate inteligentă și atîta dorință, că i-am făcut semn rumânului să-l lase în pace.

Apoi, încheind scrisoarea pe care plugarul o înfășură, cu deosebită grijă, în basma și o strecură în chimir, am ieșit să-l întovărășesc cîțiva pași, la vale, spre sat. Încetinind mersul sub teii care stropeau încă picuri de ploaie, i-am dat cîteva sfaturi. I-am hotărît și un mic ajutor, cît timp copilul îi va umbla prin școli. Turburat, nu găsea cuvintele cu care să-mi mulțumească îndestul.

Iar cum băiatul trecuse înaintea noastră, călcînd cu picioarele goale pe o potecă udă, fără grijă, și șfichiuind

cu o nuia crengile teilor, din care se scutura un ropot de stropi, ne-am trezit îngînduraţi deodată amîndoi. Vietatea aceasta, neisprăvită, crudă, deprinsă încă să nu se depărteze de vatră mai mult ca un pui de aripa caldă a cloştei, începînd de mîine va fi împinsă fără milostivire în viaţă. În internatul acela din Iaşi, unde răspunsurile lui isteţe îl făcuseră primit la învăţătură, peste cîteva zile va fi prins în cleştele puternic al grijilor, din care strînsoare nu-i va mai fi îngăduit să scape niciodată. Scrisoarea mea pentru un atotputernic de acolo nu avea să-i uşureze cu mult amarul... Cu ochii abia deschişi la arzătoarea mistuire a vieţii, va începe de fraged munca cea silnică.

Badea Ilie îmi împărtăşi nu ştiu pentru a cîtea oară bucuria şi îngrijorările. Petrică al lui minunase de la început învăţătorul. Între oameni necăjiţi şi simpli, răsărise deodată cu o minte ascuţită, luminoasă ca o floare rară, crescută între buruieni de rînd. Căci muncitorul care păşea rar alături de mine recunoştea cu umilinţă că nici el, nici nevastă-sa n-au strălucit vreodată prin cine ştie ce ascuţime de minte. Copilul acesta le venise ca un har dumnezeiesc, să le aducă bucurie, şi în viaţa lor întunecoasă şi cu cerul închis, nădejdi îndrăzneţe. Acolo, la şcoala unde umblă atîţia feciori de domni, învăţătura îi va fi mai uşoară. Se va deprinde cu alte obiceiuri ; se va pregăti pentru lumea în care fără doar şi poate, îl vor înălţa cărţile.

Aceste gînduri mi le împărtăşea tărăgănat Ilie Chioaru, ciugulind în treacăt spicul răscopt a ierbei printre care curgea poteca... Şi grăind, cu privirea îşi dezmierda odrasla care ajunsese departe, vioi şi neastîmpărat ca un adevărat fiu al cîmpurilor.

Tăcut, cu fruntea plecată, ascultam spovedania şi nădejdile plugarului. Iar gîndurile mă furau la internatul cu înghеţate culoare, unde rîsul e curmat brusc de apariţia unui pedagog întunecat la faţă.

Mă gîndeam la serile lungi, cînd somnoroase capete de copii se înclină pe cărţile cu cifre încîlcite. Mă gîndeam

la clopotul care în zori pune capăt somnului lenevit de vise. La întristarea cu care feciorul muncitorului din Poiana va privi de acum de nenumărate ori, de la fereastra repetitorului, asfinţitul cernînd deasupra Iaşului neguri albastre. Cu coatele rezemate de pervazul geamului se va mistui de dor, contemplînd acelaşi decor curînd devenit familiar : dealurile Galatei şi zidurile Cetăţuiei estompate de ceaţă, turlele ruinate în umbrele amurgului, gara cu ciudată înfăţişare de palat veneţian, incendiindu-şi ferestrele la dogoarea celor din urmă raze, şi, în fund, luminile roşii, albastre, verzi, aprinse ca fantastice constelaţii de-a lungul liniilor ferate.

Ascultînd ţipătul unei locomotive care porneşte tîrînd un tren spre vastele cîmpuri, dezrădăcinatul bursier va dori şesurile natale, poiana cu ascunse cuiburi şi ponoarele dezgolite de brumele toamnei, ca un paradis de acum pentru totdeauna pierdut. Cu ce fior de silă se va întoarce la teoremele lui Pitagora şi Euclid ! Rîsul tovarăşilor cu pieliţa albă, cu mîinile subţiri şi cu haine molatice îl va durea mai mult, învăţînd să sufere, va învăţa să invidieze şi să urască.

Feciorul lui Ilie Chioarul pe care dumineca nu-l va aştepta în *„parloir"* o mamă înfăşurată în scumpe blănuri, cu obrajii pudraţi şi cu buzele roşii, va creşte între zidurile ostile ale internatului, ca un captiv încăpăţînat şi dîrz. Cînd sălile în zilele de sărbătoare se vor goli şi cînd fiecare dintre privilegiaţii tovarăşi se vor întoarce pentru cîteva ceasuri la culcuşurile calde, la libertate, la casele unde îi aşteaptă o dezmierdare şi un sărut, feciorul iobagului, ghemuit într-un colţ de bancă, cutremurat de singurătate şi de golul claselor pustii, va cloci cele dintîi gînduri întunecoase.

Acestea le gîndeam trist. Şi, la bucuria sfioasă a Chioarului, nu puteam lua îndestulă parte.

Astăzi dimineaţă i-am zărit plecînd. Căruţa suia şoseaua la pas. Strîngîndu-şi sub braţ legătura albă, copilul se răsucea pe speteaza scaunului să mai privească încă o dată în urmă satul. Soarele risipea ceaţa alburie. Pînza

subţire a negurilor se destrăma şi casele albe, livezile coapte, turnul sclipitor al bisericii, toate se trezeau treptat, într-o revărsare aurie de lumină.

Cu lăcomie, micul drumeţ privea încă întors, pînă cînd şoseaua coti.

Cu ce ochi întunecaţi, cu ce privire sură va coborî drumul îndărăt, mîine ?

POVESTEA LUI MOȘ TOMA

În coasta pădurii șoseaua ocolește albă, înviorată de umbră. Sub bolta de frunze, copitele cailor răsună deodată sonor. Fără să gîndească, trecătorul slăbește frîul și ascultă uitat ecoul pădurii. Căci între fagi, departe, ciocănitul tăietorilor se aude ritmic, ca un neobosit răsuflet al codrului.

De acolo, șerpuie o potecă ascunsă printre alunii cu vergile subțiri și printre rugile de mure.

Ce cunoscută îmi era calea altădată!

Sub cei doi ulmi, cu creasta înfiorată de vînt, apa își țîșnește cleștarul pe culcușul de mintă cu frunza întunecată și cu parfumul amar. Văzduhul e răcorit și aromat. Apa clipotește fără odihnă; gîzele cîntă subțire din aripi străvezii. Și astăzi ca și odinioară, sus, între crengi, o mierlă, alta, își fluieră neastîmpărul.

Iar cerul se zugrăvește sus, albastru, adînc, văzut prin rama crestată a frunzișului, ca în pervazul unui geam deschis infinitului. Nori leneși își risipesc agale spuma. Și vîntul, între ramuri, moare.

În ceasul acela, legătura cu restul lumii se rupe.

Dar iată că aseară, cînd leneveam trîntit pe iarba înspicată, cu mîinile înnodate sub cap, singurătatea mi-a fost turburată.

O rază oblică străpungea frunzele. În bătaia ei două libelule cu aripile de mătase și cu ochii de safir se drăgosteau grațios. Urmăream zborul lor sprinten, de un ceas,

de mai mult poate. Un cuc cu glasul sever și mecanic își chema perechea în răstimpuri.

Atît de departe mă furaseră gîndurile, că veverița cu coada stufoasă oprită îndrăzneț, pe o creangă de ulm, privindu-mă cu ochii curioși, mi s-a părut într-acel ceas un oaspe mai firesc ca omul care a apărut deodată, cu pași greoi, în capătul potecei. Am tresărit nemulțumit de mosafirul care-mi turbura uitarea. Dar supărarea îmi fugi îndată. Îmi era cunoscut și drag unchiașul care se apropia, împingînd cu coada toporiștei crengile îndărătnice. Eram prieteni vechi. Pe vremuri, Toma pădurarul mă ținuse pe genunchi ; copil, mă învățase să pun capcane în tufișuri. Îmi destăinuise tăpșanurile cu fragi și ponoarele cu zmeuriș. Și într-o vacanță mă dusese sus, pe coasta lui Răuț, unde o pereche de capre cu iedul tînăr își aveau culcușul.

Am sărit așadar în picioare, întîmpinîndu-l cu voie bună. Știam că o țigară din alt tutun decît mahorca cea de toate zilele o să-i deschidă sufletul : o comoară.

N-am greșit. Țigara a fost binevenită. Moșneagul era necăjit. Și cu drept cuvînt... De două zile se întorsese din capitală, unde feciorul lui, Costache — Titel al vostru de la Capșa —, e printre mărimi. L-au dus pe moșneag acolo și necazurile, dar mai mult poate dorul să-și vadă odorul. Cu necazurile s-a întors împăcat, cu odrasla lui, necăjit pentru totdeauna. Și doar ce bun băiat e Titel ! Ce tobă e de ultimele spirite, din revistele cu ilustrații de Forain și Gus-Bofa, ce neprețuit tovarăș de petreceri, ce grațios aruncă bacșișul, prodig, la sfîrșitul mesii ! Îmi amintesc toată aleasa lui făptură și mă întreb dacă mai bănuiește cineva dintre voi că zveltul Titel e al doilea fecior al pădurarului Toma din Poiana, unde a hoinărit în durlogi pe ponoare și unde are și acum un frate cu opinci, țăran și cu fălcile strămutate încă, din cînd în cînd, de șeful postului de jandarmi...

Așezat pe un trunchi, moș Toma își răcorește amărăciunea, scormonind în pămînt cu coada toporiștei :

— O casă, dom'le, o casă, de ți-era milă să calci pe covoare !... Că las' că se și uita urît ungureanca, de parcă i-le mîncam...

— Unde-i Costăchel ? întreb eu.

— Ce Costăchel ? zice.

— Cum, ce Costăchel ? Băiatul. Domnu de aici. Io i-s tătîne-su !

Şi dă-i, descînt-o, pînă să înţeleagă că *Domnul Titel*, mă rog, e Costăchel al meu şi al Soltanei, fecior cu act în lege la primăria din Poiana.

Mă aşează ungureanca pe un scaun.

— Aşteptaţi ! zice.

Aştept. Mă uit pe pereţi. Zugrăvite, Doamne iartă-mă, numa femei goale, dar ştii, goale, cum le-a făcut mîne-sa. Mare minune, zic, rău s-o prifăcut lumea ! La noi şi la scăldătoare îşi pune femeia o cămeşă pe ea. Altfel, în dulapuri, cărţi, jornale, mă rog, se cunoaşte că e-n casă de om dat cu învăţătura. La un timp, zurrr ! sună cineva. Intră un domnişor. Haine ca din cutie ! Obrazul lui, cumu-i caşul ! Vorbeşte cu ungureanca. Mă măsoară aşa de vreo două ori, din cap pînă-n picioare : ştii, eu stăteam pe marginea scaunului, ca un moşneag stîngaci şi neumblat ce sunt... Zice el : „Nu mai aştept !" Îşi pune pălăria pe creştet, îmi face aşa cu un deşt în chip de bună ziua şi pleacă. Mai aştept eu. Iar, zurrr ! Fuge ungureanca, deschide. Dă buzna o cuconiţă, da' ştii, albă şi iute, cum mi-i focu. Şi frumoasă !... Şi cu mijlocul tras prin inel ! Şi cu ochii ca de steclă, cît erau de mari şi de limpezi !... N-am ce zice : bună adulmecare de capău a avut ficioru-meu ! Umblă ceea ca la dînsa acasă, mă măsoară din creştet pînă-n tălpi, răscoleşte prin săltare, se pune în faţa oglinzii şi scoate dintr-un săculeţ dresuri şi dă-i iute pe obraz, şi dă-i pe sprincene, şi dă-i pe buze... Mă rog, mă minunasem de atîta iuţeală. Se mai plimbă măsurîndu-mă pieziş. Zice : „Plec !" Se duce şi asta. Stau şi aştept. Şi iar, zurrr, şi iar altul. Ca la moară. V-o trei s-o pitrecut aşa. Zic : multă lume mai cunoaşte ficioru-meu, aista s-o făcut om !

In sfîrşit, cînd începusem a învăţa pe de-a rostul lucrurile din casă de cît m-am zgîit la ele, iacă şi el. Alb, subţire, îmbrăcat ca nimeni alt. Îmi venise aşa în ochi, ca un val de bucurie. Vezi bine, noi moşnegii suntem mai slabi din fire. Cînd mă vede, se opreşte-n prag. Zice :

Tata ! Şi parcă nu s-aştepta la aşa oaspe... Mă reped să-l sărut, da el, unguroaicei :

— Du-te, cînd oi suna numa, să vii !

Şi întinde fruntea să i-o sărut, aşa, într-o doară.

— Hei, zic eu, s-o schimbat băiatu tatii !

Mă întreabă :

— Ce vînt ?

Zic :

— Ia, să te mai văd. Şi pe urmă, să mărită soru-ta, Ilinca, ş-am dori să vii între noi, o zi-două.

El, de colo :

— Bine. Om vedea. Cît stai ?

Se îngrijea, săracu de el băiet, să plec mai degrabă.

Şi iar, zurrr, şi iar intră unu cu pălăria albă, cu haină albă, cu papuci albi. Şi dă-i : Titel, în gios ! Titel, în sus ! O sporovăit ei ca o jumătate de ceas la geam, cu ochii în uliţă. Pe mine mă uitaseră într-un ungher, ca pe un străin.

— Apoi, zic eu, Costăchel dragă, poate n-ai vreme, să vin mai tîrziu.

— Nu, zice el, un moment, iacă pleacă domnul.

Se duce cela, rămînem iară singuri. Tăcem aşa o bucată. Numai ce zice :

— Eu, poate, la nunta Ilincăi n-o să pot veni. Am afaceri, procese, nu mă pot mişca. Să-ţi dau o mie de lei pentru cheltuieli...

Şi scoate din saltară o hîrtie.

— Bun ! zic. Asta, fiindcă i-e ruşine să se-ntoarcă în sat, unde umbla desculţ.

Iau mia, o împăturesc, că de, bunu-i şi banu ! Mă ridic şi-i spun :

— Măi băiete, bunu-i şi banu, că sîntem săraci ! Da, vezi tu, sufletu nu se cumpără cu bani şi tu n-ai să-l cumperi, măi băiete, nici cu toate miile din lume...

Mă întorc :

— Cu bine, mă băiete !

El :

— Cu bine, tată !

Şi iac-aşa mi-am văzut odorul de la Bucureşti ! Mă gîndeam cînd veneam înapoi pe vagon, deasupra, că nu

copcisem un loc să încap înlăuntru și mă stropea o țîră de ploaie, zic, mă gîndeam eu : Nici hiara nu uită cine l-o alăptat. Da' omu-i mai hain, se vede, ca hiara !...

Moș Toma tăcu.

Soarele își trimitea razele mai oblic. Cele două libelule cu aripi de mătase și cu ochii de safir se alungau încă, fără odihnă. Toma, unchiașul, împroșcă printre dinți un stupit scîrbit spre ele.

Am prins a zîmbi, bănuind cam de unde-i venea oțăreala pentru tot ce s-arată acum de-o amăgitoare și vicleană frumusețe ochiului.

Zic :

— Parcă-s din neamul coniței, cea cu dresurile în cutioară și cu mijlocul tras prin inel ! Hai ?

— Taman ! se minună moș Toma. De unde mi-ai cetit gîndul ? Că de sufletul lor, a ei și-a lui Costăchel, stuchiam, ierte-mă Domnul de sus !

PRIETENUL MEU JAN

În loc de răspuns, prietenul meu îmi aruncă o privire mirată și plină de compătimire.

— Ce naiv ! vru să zică.

Dar cum înghițea grăbit, înlocui exclamația cu un elocvent gest al mîinei înarmată cu cuțitul. Apoi, înfipse furculița în pieptul puiului și spintecă frageda carne albă, dușmănos, ca pieptul unui adversar doborît.

În jurul nostru restaurantul gării vuia. Chelnerii alergau printre mese cu pași răschirați ; larma glasurilor era tăiată strident de fluieratul locomotivelor, afară viscolul rostogolea în ferestre troiene albe. Un plug de desfundat liniile abia se mișca în fața peronului, baricadînd lumina geamurilor ca o dihanie apocaliptică.

Mai aveam așadar de așteptat mult, poate un ceas, poate două. Mă prinse groaza timpului care trebuia să se scurgă anevoios, măsurat la fiecare cinci minute cu o privire deznădăjduită la cadranul ceasului, unde minutarele păreau pentru totdeauna încremenite. Dar ce larmă înfrigurată la toate mesele vecine ! Linia spre capitală fusese destroienită, un expres aștepta gata ; răsuflarea locomotivei prin supapele de metal străbătea pînă la noi și pretutindeni la mese se auzeau ultimele recomandații.

— ...Aleargă la minister la nouă !

— Treci pe la Horovitz, scadența e luni.

— Șaizeci și cinci de mii, nici un ban mai jos !

— Nu uita scrisoarea lui Titu...

— Opt vagoane...
— Notează : circulara 435/16 de la 7 septembrie...
— Caută-l acasă, ori la madam Vidopol...

Glasurile se încrucișau, deveneau din ce în ce mai grăbite, rosteau cifrele și numele atotputernicilor cu un ton mai jos, pe șoptite, apoi se înălțau iarăși agresive, transformau forfota restaurantului într-o rumoare de bursă.

Într-un colț, o călătoare cu haină săracă și neagră mesteca în silă un corn cu miezul aspru. Prietenul meu împinse farfuria golită, deșertă paharul cu vin și, alegînd din tabacherea plată, de argint, o țigară cu inscripție aurită, se întoarse din nou către mine, dispus acum să-mi răspundă :

— Jurămintele tranșeelor ? Dar cine se mai gîndește astăzi la ele ?... Ce-mi dezgropi strigoi ?

L-am privit în față, drept, deplin convins că are să roșească. Ne întîlnisem ultima dată, cu cinci ani în urmă, în uniforme pline de noroi uscat, cu bărbile nerase, cu ochi sticloși, într-o după-amiază ploioasă de toamnă, într-un bordei pe țărmul Siretului.

Bîntuia atunci printre noi un vînt de revoluție. Juram să răsturnăm lumea, să răzbunăm morții. Din fumul acru al tutunului prost plămădeam acolo, în vizuinea de lut, o lume purificată, care va lua ființă îndată ce vom arunca haina ostășească. Și dintre noi toți, bieți rezerviști, culeși din toate unghiurile țării, oameni greoi și cu necazuri mărunte, „eroi" fără voie și fără premeditare, el era cel mai înverșunat, fiindcă fusese și cel mai brav.

De aceea mă așteptam să roșească acum sub privirea mea, care voiam să-i scormonească o remușcare.

Prietenul meu mușcă din cartonul aurit al țigării și-mi înfruntă însă semeț privirea. Am plecat eu cel dintîi ochii. Atunci mă întrebă, cu o mustrare de batjocură în glas :

— Am auzit că faci acum literatură... Ce bine ți-ar sta să îngrijești o vie, via voastră care se părăginește, după cît îmi spunea mai deunăzi Sandu !

Am simțit că tot eu roșesc. Și nu mai găsii răspunsul tăios pe care-l pregătisem.

Tovarășul meu îmi prinse mîna peste fața albă a mesii și mi-o strînse încet, cu glasul îmblînzit deodată :

— Bieții de noi !... Suntem oare mai buni sau mai răi decît ceilalți ?

Mi-am retras mîna moale din strînsoarea lui. Ce rost avea tonul acesta de ieftină melodramă ? Era un om grăbit să ajungă, și atît ! Acum cinci ani avea ochii mistuiți de o flacără interioară. Între ghimpii tranșeelor și stîlpii desfundați de ghiulele, îmi apăruse transfigurat și mă temeam atunci de hotărîri necugetate. Nu ne făgăduiam oare să ne întoarcem cu granatele acasă ?

Acum îl regăseam cu obrajii rumeni, cu haina tăiată după ultimul jurnal, cu blana scumpă aruncată cu neglijență de nabab pe un scaun. În primul sfert de oră îmi vorbise de acții „consolidate", de „prime", de „vărsăminte" și de „titluri blocate", terminologie misterioasă și enigmatică pentru mine, din care nu înțelesesem decît doar că prietenul mergea cu pași repezi, pe alt drum decît acel de odinioară. De ce atunci ipocrizia aceasta care cerșea o compătimire nevrednică ?

Dar prietenul meu Jan își continuă firul :

— O singură dată am șovăit ! Din pricina soldatului Ion Ion... Se împlinise doi ani. Țin bine minte ziua ; a fost cea din urmă dată cînd m-am îndoit. Toate mi-au dat apoi dreptate. Acum n-aș roși nici în fața soldatului Ion Ion...

Rămase cu ochii în gol, întrezărind în gol și în amintire ceea ce eu încă nu cunoșteam. Apoi, zîmbind cu o amară crispație a buzelor, pe care iarăși nu i-o cunoșteam, a urmat :

— M-am trezit cu el într-o dimineață. Eram grăbit, de trei ori mă zbîrnîise nerăbdător telefonul. Cînd să-mi îmbrac pardesiul, servitoarea își amintește :

— Conașule, de-un ceas v-așteaptă un *om*... Un țăran !

I-am spus să intre. Era mai degrabă o vedenie decît un om. Slab, cu ochii în fundul capului, cu pielea întinsă pe oasele obrazului, cu nasul subțiat, un strigoi. Își lovi călcîile ostășește :

— Trăiți, don'le căpitan !... Văd că nu mă mai cunoașteți.

Într-adevăr nu-mi aminteam. Dar după acel don'le căpitan, am bănuit îndată că e vreun soldat din fosta-mi

companie. Şi ca să nu-i stric inima, i-am răspuns grăbit, minţind :

— Cum să nu te cunosc, camarade ? E drept, te-ai cam schimbat...

Şi mi-am ostenit mintea să mi-l închipui în haina ostăşească. Omul dădu însă din cap cu neîncredere şi mîhnire. Mă ghicise :

— Văd eu, don'le căpitan, că m-aţi uitat !... Eu îs Ion Ion, soldatul lui bietu don' locotenent Octav, Dumnezeu să-l ierte...

Cum să nu-mi amintesc acum ? Ion Ion ne îngrijise o iarnă întreagă în bordei, devenise o celebritate a sectorului, cu ceaiurile lui, cu vinul fiert cu piper şi cuişoare în nopţile de viscol, cu devotamentul lui de cîine credincios pentru bietul Octav. Şi ce amintiri îmi aducea deodată !... Dimineaţa aceea de atac, obuzul care a sfărîmat trupul lui Octav, împrăştiind bucăţile de carne în ţărînă, sfărîmăturile fierbinţi de creier pe obrazul meu, două degete albe golite de sînge, pe care le-am găsit în manta, tîrziu, cînd m-am dezmeticit... Toate erau atît de bine îngropate, atît de uitate, de cînd viaţa îşi legase la loc firul ei, de cînd aveam din nou baruri, cafenele, orchestre, echipagii de lux, automobile şi vitrinele încărcate de toate trufandalele !... Soldatul Ion Ion mă întorcea cu trei ani înapoi. Şi strada, barurile, vitrinile ghiftuite, tot confortul din jurul meu, din casa mea, se risipea deodată. Vie rămase numai amintirea acelui ceas. În suflet îmi coborî ca o umbră neliniştită. Am silit pe soldatul Ion Ion să se aşeze pe marginea unui scaun şi să-mi povestească necazurile care l-au mînat la mine. Acum îmi aminteam bine că în ziua aceea îl crezusem mort, iar seara îl înscrisesem pe lista dispăruţilor.

Dar soldatul Ion Ion nu murise.

Acum aflam întîmplarea. Căzuse izbit lîngă Octav, se dezmeticise cu ochii păinjeniţi spre seară, cînd noi ne retrăsesem în şanţuri după atacurile neizbutite. Şi-a încercat încheieturile. Era zdravăn, se putea mişca... Toate întîmplările i s-au luminat în minte pe rînd. Focurile se potoliseră. Tranşeele noastre, cu sîrmele rupte, erau aproape, noaptea s-ar fi putut tîrî. S-a gîndit atunci să

culeagă bucăţile din trupul lui Octav să le adune în manta, să le aducă în tranşeea noastră ca să fie îngropate creştineşte. Ningea încet, cu fulgi mari ; îşi lipise fruntea în zăpada rece să se răcorească şi să prindă putere. A strîns hîrtiile din buzunarul locotenentului, scrisorile, toate lucrurile acelea neînsemnate, cărora moartea le dă deodată un preţ nestimat. Se tîra în coate, de la o bucată de trup rupt la alta... Apoi nu-şi mai amintea. Un glonţ l-a lovit. Poate unul din şanţurile noastre, poate unul de la inamic... S-a trezit într-o ambulanţă nemţească. Întîi s-a bucurat ; era cald, patul moale, o mînă uşoară îi lega rana cu băgare de seamă. Medicul îi vorbea cu prietenie, într-o limbă necunoscută. Nu înţelegea, dar în dosul ochelarilor cu rama groasă deslușea o privire blîndă, fără răutate, şi acestea toate îl mirau. Se aşteptase la mai puţină milostivire. După aceea a venit lagărul : au început zile grele ; întîi săpatul şanţurilor, apoi minele, apoi linii noi de drum de fier, în dosul fronturilor. Trei ani a fost purtat în vagoane de vite de la o linie de tranşee la alta, de la un capăt la alt capăt al ţării vrăjmaşe... A îndurat foame, a răbdat lovituri cu patul puştii, s-a hrănit cu resturi de gunoaie, a zăcut de frig. Ochii i s-au dus în fundul capului, picioarele abia îl mai ţineau... Se împlinea o săptămînă, în sfîrşit, de cînd un tren îl adusese în ţară, cu alţi tovarăşi descărnaţi de suferinţe şi de lipsuri. Se repezise acasă, îşi văzuse nevasta, copiii şi vitele. Şi acuma venea să-mi aducă mie portofelul şi scrisorile domnului locotenent, pe care le purtase ca nepreţuite talismane. El era om fără pricepere : abia ştia carte, nu-şi închipuia unde să găsească pe Duduia domnului locotenent ca să i le încredinţeze cu mîna lui, îmi cerea mie să fac acest lucru.

Soldatul Ion Ion îmi întinse „portofelul" şi hîrtiile.

Un biet port-bilet roşcat, cu colţurile rotunjite, după atîtea peripeţii, cu pielea decolorată, cu monograma ruptă.

— Am şi cealaltă bucată ! adăugă soldatul Ion Ion, şi dintr-o batistă cu îngrijire împăturită, scoase jumătatea literelor de argint sfărîmate.

Soldatul Ion Ion îşi socoti misiunea sfîrşită. Se ridică să plece. Se împiedică în covoare. Nu îndrăzni să-mi întindă mîna...

Cînd am rămas singur nu mai găsii nimic vrednic de grabă. Am scos receptorul telefonului să nu mă ademenească nici o chemare. Aveam nevoie să-mi cercetez sufletul.

Ce repede îl uitasem pe bietul Octav ! Şi totuşi luni de zile, atunci, vedenia îmi apăruse crudă şi pentru totdeauna neştearsă... Credeam că mă va întovărăşi în fiecare pas în viaţă.

Cu o noapte înainte de a fi căzut, zdrobit de schijă, jucasem cărţi în bordei pînă tîrziu, cîntasem, ne înveselisem cu glume stupide. Îmi amintisem mîna împărţind repede cărţile grase, pe masa improvizată dintr-o uşă adusă de soldatul Ion Ion. Nu bănuisem nimic din cele ce se pregăteau pentru a doua zi.

De două săptămîni focul se potolise în sector. Aşteptam chiar să ne schimbe. Croiam planuri. După ce focul se sfîrşise, cînd ceilalţi plecaseră la culcuşurile lor, rămăsesem îndelung la sfat. Soldatul Ion Ion ne adusese ceaiuri fierbinţi. Bietul Octav îmi vorbi iarăşi cu nelinişte de Lia lui, rămasă dincolo de linia frontului, de unde nu mai ştia nici o veste. Îi era dor. Anul lor de căsnicie nu fusese turburat niciodată. Acum o ştia fără bani, poate îndurînd lipsuri, poate nevoită să îndure îndrăznelile vreunui feldvebel oarecare. Din acelaşi port-bilet, pe care mi-l adusese acum Ion Ion, scosese fotografia ei, o pusese pe genunchi şi o privise îndelung, cu bărbia strînsă în pumni, cu ochii împăienjeniţi... Şi a doua zi degetele acelea care împărţeau cărţile cu dexteritate, ochii aceia umeziţi de emoţie, creierul în care se zbătuseră gînduri, îngrijorări şi nădejdi, toate fuseseră sfîşiate deodată sălbatic, aruncate în ţărnă, amestecate cu pămînt, prefăcute în grămadă înspăimîntătoare de sînge, cartilagii şi nervi. Cum de puteam uita ? Cum de mai puteam rîde, vorbi, glumi ? Cum de puteam asculta orchestrele cîntînd ? Cum de puteam lăsa să întîrzie ochii încărcaţi de dorinţă, în urma unei femei ? Cum de făuream planuri, cu seninătate, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, ca şi cum toată viaţa nu mă mişcasem din apartamentul meu confortabil, de trîndăvie şi de bun trai ?...

Soldatul Ion Ion fusese aşadar mai om decît mine. Trei ani în cele mai aprige suferinţe, *nu uitase*. În zdrenţele

lui, purtase la piept ca o comoară cu deosebire scumpă ultima avere a celui ce-mi fusese mie cel mai apropiat prieten şi lui nimic alt decît un stăpîn vremelnic. Abia întors, se urcase în tren, poate călătorise pe un vagon, poate îşi rupsese de la gură ultimii bani, pentru a-mi aduce mie amintirile pe care le socotea atît de nepreţuite... Va să zică eram o brută ? Îmi aduceam aminte că în primele zile ale războiului, cînd nu intrasem încă în şanţuri, un cal de la căruţele companiei fusese ucis cu o bombă aruncată dintr-un aeroplan. A trebuit să deshămăm căruţa, să reparăm roţile sfărîmate. Perechea calului neatins se dăduse la marginea şanţului şi păştea liniştit, ca şi cum nimic nu se întîmplase. Ocolise tovarăşul ucis, nu întorsese ochii o clipă măcar la el, ronţăia iarba cu nepăsare... Şi atunci mă revoltasem. Toate poveştile despre noblcţa calului se dovedeau minciuni. În furia mea caraghioasă, nu mă putusem abţine şi trîntisem cîteva lovituri de picior în burta dobitocului lipsit de simţire... Eram oare acum, mai puţin brută decît fusese biata vietate ce-şi potolea foamea, lîngă tovarăşul mort ? Mă deosibeam oare cu ceva ?

Mi-am amintit apoi: într-un sertar adunasem multe suveniruri triste de război. Acolo era şi batista cu care îmi ştersesem obrazul de sîngele şi creierii bietului Octav.

Am simţit nevoia s-o revăd. Am răscolit printre scrisori şi nasturi, bucăţi de schijă şi fotografii de tranşee. Am regăsit-o.

Un mototol murdar, cu pete înnegrite de sînge.

Aş fi vrut să o duc la buze, să cer iertare amintirii lui Octav. Am desfăcut mototolul. Bucăţile de creier cenuşii, uscate, aveau o înfăţişare de murdărie nemernică, biet creier descompus... Şi printre degete mi-au fugit deodată moliile albe care se cuibăriseră acolo... Am scăpat batista jos. Ce tristeţe !...

Tîrziu, mi-am îmbrăcat pardesiul, să duc pînă la sfîrşit misiunea soldatului Ion Ion. Am luat scrisorile şi portbiletul lui Octav.

In drum căutam să descopăr scuzele pe care trebuia să le aduc văduvei, fiindcă de atîta vreme o uitasem. Şi-mi strînse inima altă remuşcare. Femeia aceea suferise : de atîtea ori o găsisem cu ochii plînşi ! De atîtea ori îmi ceruse

cu lăcomie să-i povestesc fiecare ceas pe care l-am petrecut împreună cu Octav, pînă la sfîrşit !... Oricînd trecusem în acea vreme pe acolo, casa avea o înfăţişare mortuară. Nu se auzeau uşile trîntite ; servitorii vorbeau încet, păşeau în vîrful picioarelor, perdelele erau trase, Lia nu părăsise haina cernită şi o găseam întotdeauna mai palidă şi mai îndepărtată de nimicurile vane ale vieţii. *Ea nu uita !* Şi credinţa aceasta dusă pînă dincolo de moarte mă emoţionase... Dar ocolisem casa din ce în ce mai des. Pe mine mă recucerise viaţa, aveam nevoie de glume, de veselie, de vorbă cu glasul tare, mă simţeam sănătos, puternic — în această casă cu perdelele trase şi cu amintirea morţii mă simţeam nelalocul meu. Cu un egoism pentru care mă mustram acum, mă îndepărtasem cu încetul. Ce aveam să-i spun ? Şi ce rană dureroasă aveam să-i scormonesc cu aceste relicve ale mortului, pe care i le aduceam în buzunarul meu !

Am deschis portiţa grilajului de fier, cu aceeaşi strîngere de inimă cu care intrasem atunci cînd i-am adus întîia oară vestea.

Perdelele nu mai erau trase. Casa luase nu ştiu ce înfăţişare neprecisă de dezmorţeală şi înseninare, care m-a surprins.

Mi-a deschis uşa o fetiţă cu ochii vioi — dispăruse aşadar şi bătrîna cu aer de îngropăciune care-mi deschidea întotdeauna ! Din vestibul am auzit notele unui clavir. Cît mi-am dezbrăcat pardesiul, am aruncat ochii împrejur. Era ceva schimbat : flori, mai multă lumină. Nu mai recunoşteam nimic. Şi-am început a înţelege : biruia şi aici viaţa. Misiunea mea îmi păru deodată şi mai anevoioasă. Nu veneam oare să scormonesc într-o rană care se închidea ?

Văduva lui Octav m-a primit cu bucurie neascunsă.

Din prima clipă nu mi-am putut lua ochii de la ea. Cît se schimbase ! Obrajii erau trandafirii, gura roşie, ochii înviorați, şi ceva nou, îndrăzneţ, în figură. Apoi mi-am dat seama ce-o întinerise. Îşi schimbase pieptănătura : fruntea liberă, părul întors, prins ca un stol ridicat care lăsase să străbată cît mai multă şi mai veselă lumină.

M-am simțit deodată stîngaci. Am început a debita banalități de circumstanță. Căutam să strecor vorbele pe nesimțite, dibaci, pentru a ajunge la ținta venirii mele. Dar Lia mă întrebă de piesele noi ce se joacă, de o cîntăreață care se anunțase, de cursele care aveau să înceapă în prima duminecă a lunii viitoare.

Căutam cu ochii, pe pereți, portretul lui Octav, pe care îl știam multiplicat, semănat altădată pretutindeni, pe mese, deasupra clavirului pentru totdeauna închis... Dispăruse. Iar cînd eram gata să destăinui brusc ce mă adusese, pentru a sfîrși, ușa din fund s-a deschis și în salon a intrat cu pașii siguri, ca la el acasă, un uriaș bălan, cu cărarea despărțită precis ca o linie pînă-n creștet, cu ochii limpezi și calmi, de animal frumos și gol de gîndire.

Lia a sărit voioasă în picioare, cu obrajii îmbujorați :

— Bărbatu-meu !... Mă ierți că-n zăpăceală nu ți-am trimis invitație ?... Dealtfel, am și lipsit din țară. Suntem întorși abia de-o săptămînă...

Am rămas privind prostit.

Tînărul succesor al lui Octav s-a simțit apoi dator să întrețină o conversație politicoasă. Mi-a vorbit de timpul frumos, de criză, de valută, și iarăși de curse, de ultimele piese de teatru, de cîntăreața ce trebuia să sosească.

Vorbea măsurat, dădea sentințe definitive ; îmi destăinui că-l pasionează numai sportul și că așteaptă să-i sosească o mașină nouă din străinătate.

— O să facem niște escapade turbate ! S-a mărit țara ! Sunt o groază de localități care pot rivaliza cu străinătatea... Tot a fost bun războiul la ceva !... O să prospectăm România Mare șosea cu șosea, munte cu munte, defileu cu defileu ! Nu-i așa, Lio ?

Și-i dezmierdă mîna albă, i-o duse la buze și o sărută îndelung, așa cum se cuvine într-o căsnicie care își prelungește luna de miere.

Am avut atunci înaintea ochilor vedenia bruscă a celuilalt ; a cărnurilor sfîșiate, a bucăților de creier ajunse fierbinți în obrazul meu, a celor două degete albe, fără sînge, pe care le-am găsit în faldurile mantalei, atunci cînd România Mare era numai un vis al tranșeelor.

Misiunea mea nu mai avea nici un rost.

M-am ridicat să plec. Lia mă invită la „joile ei, de la patru la șapte".

În stradă m-am oprit nehotărît. Pachetul cu scrisori mă ardea în buzunar. Mă gîndii o clipă să-l opresc. Apoi mi-am amintit de sora lui Octav, de bătrînul care îl plînsese atîta.

Dînșii desigur nu l-au uitat ! *Dînșii* au să le păstreze pios, ca scumpe relicve ce sunt stropite cu sîngele unui frate, cu sîngele unui fiu.

Pe sora lui Octav am găsit-o în capul scărilor, coborînd, încheindu-și mînușile.

— Ce surpriză ! Ne trădezi de la o vreme, Jan !

Nu era locul să vorbim acolo, în capul scărilor. Și pentru a nu-i întrerupe calea, am coborît amîndoi.

— Papà e la club, își face partida ! mă lămuri. I-a mers bine anul acesta ! Grîul are un preț nebun ; recolta a întrecut toate prevederile. Tot a fost bun la ceva războiul. Altă viață, în România aceasta mare !

Am mers alături. Era frumoasă ; crescuse, se subțiase, trecătorii întorceau capul după dînsa ; pășea elastic și sigur, cu nu știu ce mers de felină care ademenea, încînta ochii și totuși neliniștea.

După cîțiva pași, îmi vorbi și ea de curse, de cîntăreața ce era așteptată, de ultimele piese de teatru. Era o contagiune ! Aproape aceleași cuvinte. Și era veselă, rîdea sonor ; gîlgîind sunetele în gîtlejul alb, își contempla pantofii mici, de culoare aurie.

Se opri și, îndreptîndu-mi reverul hainei cu un gest familiar, mă privi în ochi alintată :

— Ghici ?

Nu știam ce vrea să spună.

— Ghici ce-o să-ți destăinuie fetița ?

Am dat din umeri. O priveam din creștet pînă în tălpi și nu mă puteam opri să-i admir talia zveltă, ochii mari în care lucea o voluptate precoce, dinții mărunți și albi ! O ! se schimbase mult „fetița" pe care o țineam pe genunchi cu șapte ani în urmă, în biuroul lui Octav, pentru a o învăța cum să-și coloreze hărțile în caietele de examen : harta României mici de atunci ! Acum, sora lui Octav se scandaliză îmbufnată că n-am fost în stare să ghicesc :

— Fetița se logodește... Un logodnic superb... Ai să-l iubești, nu e așa ? Un băiat adorabil, sportiv, leit Rudolf Valentino !

M-am despărțit brusc, aproape dușmănos. I-am simțit asupra mea, apăsînd din urmă, privirea ei nedumerită și întristată. Nu înțelegea. De unde ar fi putut ști ? Și aceasta uitase. Vrafurile de scrisori atîrnau tot mai greu în buzunar.

Am mers un timp pe străzi fără țel.

Lumea forfotea ; era soare ; țigăncile vindeau flori abia ieșite de sub zăpadă ; echipagiile treceau spre Șosea ; toată capitala vuia de larmă ; era una din cele dintîi zile călduțe de primăvară, cînd femeile, în vestminte întîia oară arborate, par de o tinerețe și de o frumusețe insolentă.

M-am trezit numărîndu-le : căreia i-a murit un frate, căreia bărbatul, logodnicul, acolo în noroiul unde carnea și arterele se amestecau laolaltă cu pămîntul. Toți au uitat, toate au uitat !

Acasă am închis în sertar scrisorile lui Octav. Făgăduiala dată soldatului Ion Ion nu mi-am ținut-o. Ai fi făcut altfel ?... Spune, tu care nu-ndrăznești să mă mustri... Dar îmi pleacă trenul, cu bine !

Prietenul meu își înfășură blana scumpă, un chelner cu șervetul pe mînă și cu spinarea încovoiată îl întovărășește slugarnic pînă la ușă. Un misit alergă după el, pînă la vagon, cu capul descoperit, rugîndu-l ceva. O femeie zîmbi cu buzele roșii, cucerită de grațioasa înfățișare, puternică și mlădioasă, a fostului meu tovarăș de tranșee. Am rămas frămîntînd, pe fața albă a mesei, boabe din miezul de pîine, din pîinea albă și generoasă a României Mari.

Era numai un cinic ? Era un înțelept ?

FUGARUL

Coboram cărarea printre alunii cu vergile argintate de brumă. Frunzele moarte se desprindeau la fiecare pas. Lunca se despoiase în cîteva nopți, iar copacii întindeau acum brațe înfrigurate în ceață. Doar pinii întunecați înfruntau toamna, tăind între crengile albe și zvelte ale mesteacănilor umbre severe.

Era un răsărit de soare mîhnit. Pe sub norii vineți, razele împungeau săgeți sfioase, care risipeau negurile departe în vale, deasupra apelor.

Coboram pe gînduri, înviorat de aerul aspru al dimineții. Uitasem puşca pe umeri și cîinele zadarnic scormonea în alunișuri. Privelîștea care se desfăcea în ceața alburie mă furase. Pe podul alb, peste Siret, un tren de marfă înainta ca o omidă enormă și leneșă. La un canton, departe, un clopot sună muzical un semnal, iar ecoul metalic al toamnei îl prelungi îndelung deasupra mirișt ilor. Tristețea se răsfira pe cîmpuri. Îmi cobora în suflet, rece, ca un fior.

Eram gata să arunc țigara stinsă, cînd la spatele meu răsunară pași grăbiți. Am tresărit : mă socoteam atît de singur în aceste ținuturi pustii ! M-am întors scurt, cu mîna fără voie încleștată pe oțelele puștii.

Dar drumețul dinapoia mea se apropie stîngaci, învîrtind între degete o țigară gălbuie și bățoasă.

— Mă rugam pentru o țîră de foc !

I-am întins cutia de chibrituri, iar în timp cît se chinuia să aprindă cu degetele înghețate, i-am cercetat cu de-amănuntul fața slabă, nerasă, ochii sticloși și înfundați în orbite : ochi rătăciți și bănuitori care-mi păreau totuși de undeva cunoscuți.

Drumețul purta o haină verde și zdrențuită, odinioară tunică militărească, o pălărie roșită de ploaie, bocanci sparți, din care spînzurau cîrpe prăfuite. Aprinse și, înapoindu-mi cutia, mulțumi cu privirea ocolită în lături, sfielnic.

Încercai să-l iscodesc :

— Ești din partea locului ? Îmi pari cunoscut și nu-mi amintesc de unde.

Omul își înfipse o clipă ochii în ochii mei și, întorcînd repede capul, se împotrivi :

— N-aveți de unde !... Sunt străin, din sus, din ținutul Dorohoiului.

Glasul l-am recunoscut însă. Îmi amintii deodată.

Fără să vreau am șoptit :

— Neculae Cîmpanu !

Eram să adaug : „dezertorul".

Neculae Cîmpanu scăpă țigara de spaimă. Privirea i se căscă înfricoșată. Își făcu de lucru căutînd-o între ierburile ude de brumă. O căuta prea mult. Simțeam că acum nu mai îndrăznea să-mi înfrunte privirea.

M-am apropiat, cuprins de milă.

— Neculae, să-ți dau niște tutun și chibrituri. Am niște coniac ; de multe ori li-i fi ducînd dorul. De mine să n-ai teamă...

Dezertorul își ridică genunchii dintre ierburi și mă privi cu neîncredere. Între degete, țigara jilavă tremura. Poate pe sub gene, măsura într-acest timp potecile pe unde s-o rupă mai repede la fugă.

I-am deșertat din torbă tutunul și scăpărătorea, și-o sticluță de coniac, și un pumn de merinde.

Neculae Cîmpanu nu știa ce să creadă. Neașteptata mea dărnicie i se păru poate o cursă. Dar biruit, își adună lacom comoara, strecurînd-o în buzunarele tunicii.

Fața înăsprită, cu obrajii pămîntii și păroși, se îndulci deodată. Uitătura se îmblînzi, potolită.

— Să-ţi dau şi cîţiva lei, Neculae !

Fugarul se împotrivi : „La ce bun banul ?"

I-am împins cîteva hîrtii, cu silă.

Nerăbdător să-i aflu necazul, l-am îndemnat să coboare cîţiva paşi lîngă izvor ; acolo este o cioată, unde se poate sta de vorbă, fără grijă. Odată cu toamna, locurile rămîn pustii ; arar calcă picior de om.

Neculae se supuse. Trecu înaintea mea, deschizîndu-şi drum printre crengile fragede de alun. Păşea repede. Îl simţeam cu auzul încordat, cu ochii străpungînd îngrijorat adîncurile. Ciinele, răsărit pe neaşteptate din tufişuri, îl făcu să tresară. Dar îl recunoscu şi se întoarse înduioşat către el, încercînd să-l dezmierde.

— Aista-i Castor, sireacu !... Îmbătrîneşte şi el...

Pînă s-ajungem, erau prieteni. Castor îi sărea cu labele pe piept, clătinîndu-şi bucuros coada stufoasă.

Făcui socoteala : cinci ani. Părea un veac.

— Cînd am plecat era numa' atîta ! mă desluşi Neculae, arătîndu-mi o palmă de la pămînt.

— Cînd ai plecat erai om, Neculae ! Uită-te la tine, acuma... Te aşteaptă nevasta şi copiii acasă. Cînd ai de gînd să te cumineşti ?

Fugarul se aşeză pe cioata putredă şi nu-mi răspunse. Cu ochii în pămînt, tăcea, scobind în ţărînă cruci cu vîrful nuielii. Faţa-i se întunecase din nou. Păru într-o clipă îmbătrînit şi iarăşi sălbatic.

Fusesem aspru şi nedrept. Prea nedrept. Ştiam că Neculae Cîmpanu îşi făcuse datoria cu cinste în război, căzuse rănit, zăcuse trei luni într-un spital. Era oştean vrednic, cînd pe neaşteptate, cîteva luni înainte de eliberare, după ce-şi ceruse zadarnic de două ori permisie, a dispărut din regiment fără urmă. Mai ştiam că acum doi ani dăduse tîrcoale satului. Cîţiva cărăuşi îl zăriseră prin porumburi ; iscodise doi copii care păzeau vitele în coasta pădurii.

Apoi, într-o bună noapte, cînd nişte drumeţi din cealaltă comună se întorceau de la tîrg au găsit în mijlocul şoselei, culcat la pămînt şi bătut pînă la sînge, plutonierul de jandarmi. A fost oarecare bucurie în tot satul. Haidăul de plotonier — cum îi rosteau gospodarii numele într-o nedespărţită însoţire — se purta crunt ; zilele cît a zăcut

în infirmerie toate feţele s-au luminat, răzbunate. Se ştia că asta-i isprava lui Neculae Cîmpanu, care avea cu jandarmul o socoteală veche. Ce fel de socoteală, n-am întrebat niciodată. Despre dezertor nu se mai auzi de-atunci nici o vorbă. Îl credeam fugit, departe, în alt capăt al ţării, unde şi-o fi găsit vreun rost. Şi apoi mă gîndeam la atîtea amnistii, care trebuiau să-i facă iertate de mult toate rătăcirile...

De aceea întrebarea mea, cînd se întoarce acasă şi cînd se cuminţeşte, mi se părea firească. Îl aştepta o femeie tînără, voinică, doi copii vioi şi o gospodărie de frunte. Socoteam că acest dor l-a adus din nou pe tărîmurile noastre.

Dar Neculae Cîmpanu tăcea. Cu vîrful nuielii săpase înfloriturî încurcate pe ţărîna jilavă şi părea adîncit cu totul într-această trudă copilărească.

Poate îşi căuta cuvintele.

Poate ar fi vrut în acea clipă să-mi spună multe, să-şi deschidă sufletul zăvorît, să-mi ceară un sfat, să se jăluie.

Faţa i se întunecă mai pămîntie, încleştă dinţii. Cu talpa şterse deodată toate ieroglifele zugrăvite pe ţărînă şi se ridică să plece.

— De-acu' mă duc !

Îl întrebai :

— Unde ?

Cu mîna îmi arătă roată depărtările şi din umeri dădu cu nepăsare :

— Oriunde !

— Bine, Neculae ! zic. Nevestei n-ai nimic de spus ?

— N-am ! Nici n-am muiere. Ea e-a jandarmului, cu el se ţine !...

Neculae Cîmpanu îmi întoarse spatele. Urcă zgribulit poteca printre aluni. Funigeii tremurau fire albe de mătase în vîrful crengilor. Un vînt de gheaţă se stîrni din şesuri. Dimineaţa se posomorî cenuşie.

DOI DASCĂLI

Cu vădită nemulțumire, oaspele meu își luă rămas bun. Învățătorul cel tînăr se îndreptă spre portița grădinii, cu pălăria trasă pe ochi, păşind îndesat pe potecă şi secerînd furios, cu varga albă, vîrful înspicat al ierbei.

Nu ne înțelegeam ! Două ceasuri îmi vorbise despre toate tainele politicei, despre partidele cele noi, despre „moartea oligarhiei", despre incapacitatea vechilor alcătuiri politice.

De la masa mea de sub nuc, îl priveam acum coborînd cărarea, posomorît. Voinic bărbat ! Fruntea cam îngustă, cam nepotrivită haina neagră şi pretenţioasă pe care o îmbracă la zile mari ; mănuşile de duminecă, cu degetele unsuroase, cam nelalocul lor par în mîinile uriaşe, clădite să răstoarne un bivol dintr-o lovitură. Dar astea-s amănunte peste care se poate trece uşor. Învățătorul nostru a prins nota vremii : o s-ajungă repede şi sus ! Repede, mai ales.

O viespe cu trupul subțire şi inelat dădu cu îndărătnicie tîrcoale perelor de pe masă şi-mi schimbă firul gîndurilor. Îmi întorsei ochii spre livadă, spre şirul perilor încărcați de rod, spre stupii rînduiți în fund, lîngă straturile cu flori bogate în miere şi parfum.

Între frunzele crestate şi coclite de stropeală, butucii din spatele nucului îşi aureau strugurii brumați şi grei, pîrguiți de timpuriu... Soarele se înclina. Grădina se cocea în zumzetul albinelor ; din pămîntul proaspăt stropit, din

roadele sătule de seva dulce, din răzoarele cu multicolore flori, se înalţa un răsuflet cald, bucolic, de belşug şi nesfîrşită tihnă.

Şi fără vrere, gîndurile mi-au fugit îndărăt, de la oaspele meu care cobora furios către sat, la dascălul cel vechi, odihnit de mult în pacea cea veşnică. La moşneagul după ale cărui sfaturi, bătrînii mei şi ai altora şi bătrînii tuturor caselor dimprejur au sădit în preajma caselor, livezile astăzi cu roadele pîrguite.

Era umil şi departe de a purta capul dîrz, ca urmaşul său de acum. Era cu umerii încovoiaţi, cu o haină săracă pe care o ţineam minte din vremuri imemorabile ; iar în zilele de sărbătoare, nu, nu l-am văzut învestmîntat niciodată cu redingotă de cioclu şi nici cu mănuşi stîngace. Despre tainele politicii habar n-avea. Broşuri de propagandă nu-i ticseau rafturile dulapului de cărţi. Nu împărţea şcolarilor, nici celor români, care mai ştiau să dezlege o slovă, decît cărţi cu sfaturi gospodăreşti, cu istorisiri bătrîne, cu minuni plugăreşti din alte ţinuturi.

Nu cred să fi visat vreodată, chiar în cele mai îndrăzneţe ceasuri, — cînd fiecărui om îi tresar în cap gînduri nebune ! — nălucirea să alerge după vreun scaun de deputat. Din puţina carte ce învăţase şi mai învăţa pe alţii la rîndul lui, înţelesese că nu-i mai mare cumînţenie pe lume decît aceea să te astîmperi în locul ce ţi se cuvine.

În satul nostru s-a trudit aşadar, ca o neobosită şi harnică albină, mai mult de un sfert de veac. Tăpşanurile sterpe din jurul caselor şi-au deschis, după îndemnurile lui, brazdele fecunde. Casele s-au împresurat cu rotita umbră a pomilor pe rod ; pridvoarele s-au încununat cu frunza crestată a viţei sălbatice ; grădinile s-au smălţuit de flori vînjoase pentru toate pălăriile flăcăilor şi cosiţele fetelor de la horă. Valea unduiază în tălăzuiri cu sclipet de smarald cînd adie vîntul în fineţe, încreţind iarba înspicată în lumina nămiezilor. Albinele grele de mierea corolelor şi cu picioarele încărcate de polen se întorc seara din depărtate lunci ; iar satul atunci, într-amurg, pare şi el o uriaşă prisacă, zumzăind muzical la zvonul vieţilor care s-adună la stupuri : fiecare casă un stup, satul întreg o prisacă.

Cum spunea el : Eu mă închin la un sfînt mărunt şi fără nume din icoanele bisericei, la un sfînt, poate o ţîră cam păgîn, al păsărilor şi al grădinilor, al albinelor şi al rodului pămîntesc.

Poate bătrînul dascăl şi-o fi înţeles astfel greşit menirea. Poate va fi trebuit a lăsa copiii să colinde zăvoaiele şi dînsul să împartă broşuri de propagandă ; închinîndu-se altor sfinţi, ai politicăriei, poate datoria lui va fi fost să facă repetiţii parlamentare în bătătura cîrciumii, să pregătească „biruinţa partidului". Ştiu eu ? Învăţătorul cel tînăr, care i-a aruncat toate cărţile lui cuminţi şi domoale la pod, pentru a rîndui în rafturi colecţii de discursuri, nu-mi pomeneşte de el decît cu un adînc dispreţ. Era un om prea vechi ! Născut să moară rob.

E drept. Însă în grădina din faţa şcolii, cu straturi de mirositoare rozete şi garoafe altădată, a năpădit astăzi pălămida. Viţa sălbatică s-a uscat înşirată pe sforile rupte. Cuibul cenuşiu al rîndunelelor e sfărîmat sub streşină de praştiile şcolarilor.

Iar lîngă treptele de piatră, o floarea-soarelui singuratecă şi gigantă, crescută la întîmplare, îşi înclină trist fruntea, în ceasul asfinţitului. Ba îmi aminteşte poleitul nimb de la un anume modest sfînt al unei anume modeste icoane, gata să se desprindă şi să cadă ; aureolă dintr-o putredă icoană de sfînt părăsit şi uitat şi de toţi lepădat.

BALUL

Înainte de a ajunge la pod, ploaia s-a potolit. Soarele spărgea norii de zgură : înspre apus se luminară bucăţi de cer, albastre şi adînci. Dar în suliţele de raze, ultimele picături se cerneau încă, mărunte şi fine ca o pulbere.

Moşneagul opri caii la pas. Pe şoseaua jilavă, sub bolta plopilor din care vîntul scutura stropi, copitele răsunară sonor. De o parte şi de alta, pe pajiştea udă, soarele scăpătat printre copaci aşternea ostroave aurite de lumină. Şesurile surîdeau înfrăgezite după ploaie. Deasupra apelor se risipeau negurile.

Tovarăşul meu se întoarse şi, arătîndu-mi sălciile pletoase şi mesteacănii de pe ţărm — umbre topite în ceaţa de toamnă prea timpurie —, îmi împărtăşi gîndurile.

— Se duce vara, boierule !

M-am ferit să răspund. Doream tăcerea. Asfinţitul acestui sfîrşit de vară spălat de un ropot de ploaie, cu zările cuprinse de neguri şi cu ecouri noi, cobora deasupra cîmpurilor coapte o întristare elegiacă. Nu îndrăzneam s-o turbur. Dar bătrînul nu se dădu bătut. Îmi ceru mai întîi voie să-şi scapere un foc pentru ţigară, apoi, pornit pe vorbă, se răsuci iarăşi către mine :

— S-o muiet caii. Trebuie, fără doar şi poate, să mînem la fecioru-meu, judicătorul ! Avem mîncare şi odihnă ca la o casă de domn, ce se află ! Şi-mi mai văd şi nepoatele, domniţele, care va să zică !...

Gîndul nu mă încînta deloc.

Judecătorul îmi era veche cunoştinţă. În satul acela, cu cîteva băi sărate, cu două-trei vile sărăcăcioase, cu un cazino de scînduri şi cu mosafiri adunaţi pe vară din sărăcimea pretenţioasă a oraşelor moldoveneşti, era poate personajul cel mai însemnat. Avea însă domnul judecător o nevastă vestit de cîrtitoare în tot ţinutul şi două fete subţiri, clorotice şi urîte, cu bubuliţe roşii pe frunte, fiinţe aduse la ţară de la marginea unui tîrguşor. Domniţele — cum le numea unchiaşul, nu ştiu, a evlavie ori a subţire luare în batjocoră —, domniţele se văitau întotdeauna de plictiseală, de lipsa unui cinematograf, de întîrzierea cu care factorul aduce corespondenţa şi veştile marilor tîrguri, o dată la două zile.

Ospitalitatea lor nu mă ademenea. Însemna o seară pierdută în jurul unei mese, îmbelşugate, e drept, dar obligat să ascult toate bîrfelile ce fierb pînă la două poşte împrejur. Iar domnişoarele Virginia şi Jeny aveau să mă descoase lacome, pînă tîrziu, cerîndu-mi amănunte despre actorii şi actriţele capitalei, despre oamenii pe care i-am cunoscut odinioară şi al căror nume îl citesc acum tipărit în ziare cu o veneraţie provincială. De aceea am încercat să schimb gîndul moşneagului care ţinea morţiş să mă ducă la fiul şi nepoatele intrate în rîndul „boierilor".

N-am izbutit.

Odată cu înserarea, am urcat deci printre vilele cu acoperişul de ţiglă roşie, pînă sus, la casa domnului judecător. La sunetele clopoţeilor, capete curioase de femei se iviră după perdele. Cîţiva viligiaturişti care se plimbau în mijlocul drumului îşi strigară îngrijoraţi copiii să ferească din calea docarului. O doamnă îşi şterse furios, cu mîneca, stropii de noroi înfloriţi pe capotul lilà.

Acasă, la judecător am găsit o adevărată revoluţie. Miros de benzină, servitoarea alergînd pe scări cu două perechi de pantofi albi în mînă, nepoatele moşneagului cu părul prins în fluturi de hîrtie şi cîrligaşe de sîrmă. Ne-a deslușit într-o clipă, din prag, domnişoara cea mare.

— E balul de închiderea sezonului... Vine şi lume de la mănăstire ! A sosit un otomobil cu ofiţeri de la Piatra.

Judecătorul m-a luat în primire, m-a îndreptat într-un iatac cu miros de mere, şerbet şi flori uscate. Mi-a adus singur apă, săpun şi prosop.

— Cucoanele şi servitoarea sunt prea ocupate cu pregătirile... Ce să-i faci ? Ne supunem. Dacă-i bal, bal să fie !

De treabă om, feciorul moşneagului ! A învăţat şcoală cu multe necazuri, luptînd mai greu decît cu sărăcia cu o minte greoaie şi îndărătnică. La sfîrşit, tot a biruit. De douăzeci de ani împarte dreptatea în neînsemnate oraşele şi sate ale Moldovei, purtînd după el, la fiecare mutare, o gospodărie din ce în ce mai încărcată, înfiripată cu dureroase economii, pentru zestrea celor două fete, care se apropie acum de vremea măritişului. De treabă om ! Primitor, vesel, deschis la un pahar de vin, dar prea mult supus nevestei cu gusturi şi gură de tîrgoveaţă mărginaşe.

Aşa încît, nu-i de mirare că îl găsii cuprins şi pe dînsul de frigurile celor din casă, măcar că-şi dădea silinţa să pară a le accepta cu o îngăduitoare şi filozofică ironie. M-a lăsat singur şi s-a repezit să-şi pună gulerul nou, redingota, să-şi pregătească mănuşile proaspăt imaculate de benzină.

Am luat masa în fugă, domnişoarele gustînd nervos din vîrful furculiţei, doamna respirînd greu în corsetul care-i sugruma pieptii îmbelşugaţi.

Moşneagul întrebă între două feluri, după o adîncă muncă lăuntrică, dacă poate şi el să privească din uşa balului cum îi „joacă" nepoatele.

Doamna se întunecă o clipă.

Pentru două fete gata de măritiş, un bunic cu iţari şi suman nu prea face o reclamă aleasă. Dar judecătorul îl îndemnă să „se ferchezuiască oleacă şi să grăbească, bucuros". Cît despre mine, nici vorbă ! — măcar o jumătate de oră trebuia să-mi întovărăşesc gazda.

Iată dar cum, pe negîndite, mi-am dezarticulat fălcile aseară, căscînd, la una din acele sinistre petreceri, cu miros de praf şi sudoare, cu vaier răguşit de orchestră şi cu perechi învîrtindu-se pînă la ameţeală pe parchetul presărat cu ceară.

Balul a fost totuşi la înălţimea celor făgăduite în program. Ţiganii neobosiţi au scîrţiit pe strune cu cea mai lăudabilă însufleţire. Ofiţerii sosiţi în automobil, sclivisiţi şi strînşi în uniforme noi, au dansat cu o animaţie incomparabilă. Perechile, femei cu vopseaua lichefiată de căldură şi cavalerii cu bătăturile chinuite în ghete noi, au parcurs kilometri nenumăraţi, învîrtindu-se în faţa arenei de scaune, de unde mamele cu braţele încrucişate în poală sau agitîndu-şi evantaiurile demodate priveau, cu admiraţie evlavioasă, cuceririle odraslelor.

Da, balul a întrecut făgăduielile ! Nevoiaşii funcţionaraşi de provincie care au petrecut o lună sub brazii severi din dosul cazinoului, tocîndu-şi economiile pînă la ultimul franc, vor duce cu ei o frumoasă amintire. Femeile, cu buzele muşcate de carmin şi cu ochii adînciţi de khol au uitat o clipă slugile, economiile de la coş, copiii care scîncesc acasă, au gustat cu nesaţ, o noapte măcar, din fericirea atît de invidiată a celor despre care în cărţile adolescenţei au citit că-şi risipesc viaţa numai în desfăt, dans şi iubire. Praful ridicat pînă în tavan, mirosul greu de parfumuri ieftine, de ghete şi sudoare, exasperantele valsuri chinuite de lăutari, bătăturile strivite şi toaletele pătate de mîini murdare şi ude de năduşeală au încheiat, cu o ultimă apoteoză, vacanţa celor ce mîine se vor întoarce la birourile cu condici, la copiii care rup pantaloni, la socotelile coşului de dimineaţă, la toate măruntele mizerii, o clipă zburate din mintea tuturor.

Da, balul a fost neîntrecut. Fecioarele cu bubuliţe roşii pe tîmple, tineri cu gulerul muiat de sudoare s-au învîrtit fără odihnă. Femei cu sînul prea rotund şi cu picioarele zidite pentru a susţine formidabile edificii au parodiat la pieptul tinerilor cu mîneci prea scurte şi stîngace dansurile cele mai noi : tango, foxtrot şi toată nou-importata coreografie frenetică a negrilor din Caraibe şi Hawai.

A fost aleasă tîrziu şi o regină a balului : o fată de preot, timidă şi speriată, cu ochi rotunzi de antilopă fricoasă, cu părul sălbatec, adunat cu greu într-o pieptănătură stranie, cu sînii îndrăzneţi şi vioi sub dantela transparentă. O, biata regină a balului ! Cu ce emoţie se va fi

strecurat dimineaţa sub cearşaf, cît va fi chinuit-o insomnia celei dintîi victorii femeieşti, săracă şi ridicolă, dar divină ; şi cît de curînd sînii se vor topi, ochii îşi vor stinge luminile în cearcăne, mijlocul fraged va curge greoi şi sluţit ! Ce trist, a mort şi zădarnice amintiri vor mirosi florile din astă noapte, uscate într-o cutie cu panglici, scrisori şi fotografii decolorate, atunci cînd bărbatul care sforăie va dormi cu mîinile noduroase sub cap !...

Înăbuşit de praf, de fum, de sudoare, am ieşit afară, la aer. Luna cobora rece peste vîrfurile brazilor negri. Din pădure curgea un val de aer proaspăt şi parfumat de răşină, ca un balsam. Vîntul dezmierda trandafirii. Între pietre, izvorul clipotea. O stea se desprinse şi picură în albastrul nopţii. Ce noapte pură !...

Ce tăcere dincolo de zidul molizilor !

M-am strecurat pe o cărare spre casă. În urma mea, rezemat de uşor, moşneagul privea încă nesăţios, înăuntru, la cele două nepoate, domniţele, cu urechile anemice şi cu bubuliţe roşii pe obraz, care, fără odihnă, foxtrotau cu o gravitate savantă şi tristă. Căci tristă era petrecerea lor, ca aceea a micilor căţeluşi de circ supuşi grelelor cazne.

ION

Faţa bătrînei se chinui dureros într-un spasm de plîns mut, fără lacrimi. Ochii priveau înspăimîntaţi telegrama murdară, îmi cerşeau o nădejde şi, rostogolindu-se zadarnic în orbitele uscate, nu puteau stoarce izvorul de lacrămi uşurătoare. Bătrîna nu mai ştia să plîngă.

I-am măsurat ceasurile. Pînă la prînz aveam încă timp să prindem trenul, peste noapte să ajungem la Iaşi.

Acolo aveam cunoştinţe vechi, prieteni ; în casa de sănătate unde a fost dus feciorul cu mintea rătăcită, va căpăta altă îngrijire. Cu voia Domnului se va îndrepta. Minunile nu mai sunt rare astăzi.

Minţeam cu seninătate şi bătrîna îmi sorbea cuvintele. Nădejdea încolţea iarăşi sfioasă.

Dar minţeam. Ştiam că bolnavul nu va mai găsi alt sfîrşit decît cămaşa de forţă, ori paralizat, ori pe masa de disecţie. Cu o înspăimîntătoare precizie, cartea explica amănunţit, cum nebunia trebuia să macine fără cruţare ultimele sclipiri ale cugetului.

Prietenul meu, feciorul bătrînei, păşise definitiv în altă lume, cu demoni şi dumnezei necunoscuţi nouă, de unde nu mai e întoarcere.

Amăgit însă de propriile-mi născociri, am hotărît s-o întovărăşesc pînă la ospiciul unde nebunii îşi distribuie între ei : ziua, împărăţii inexistente, iar noaptea, îşi urlă în celule spaima. Abia în drum, cînd coboram spre gară

șoseaua printre arborii cu frunzele de ocru și de sînge, m-a cuprins dureros întristarea.

Bătrîna tăcea, cu scheletul brațelor încrucișate pe piept, cu ochii țintiți în gol.

Deasupra mirиștilor, aspre și decolorate, unde flori violete tremurau înfiorate de vînt, nori grabnici își tîrau umbra. Pădurile arse de bruma toamnei zăvorau orizontul cu porți de aramă. Din prundurile Moldovei cutreiera o suflare înghețată și umedă.

De atîtea ori făcusem împreună drumul acesta, la sfîrșitul vacanțelor de odinioară! Eu coboram poate posomorît șoseaua pînă la halta de cărămizi roșii, de unde trenul ne purta spre tumultuoasa capitală.

Poate întorceam adeș privirea întristată îndărăt, spre ogoarele de porumb, revărsate în coasta dealurilor, spre luncile desfrunzite, spre apele răstirate între sălcii și plopi.

Dar tovarășul meu privea țintă înainte, respira ușurat pînă în adîncul plămînilor, croia planuri înfrigurate și nerăbdătoare.

Orașul îl hipnotiza.

Pleca cuceritor ca un amant și ca un vrăjmaș. În vagonul sărac de clasa treia, la lumina murdară a lămpii cu ulei, pe banca galbenă de lemn, între cizmele unui jandarm care sforăia vulcanic și caftanele negustorilor jidovi care își șopteau în jargon, neobosit, tovarășul meu clădea atunci edificii amețitoare și fragile. Asemeni căutătorilor de aur, aventurați spre ținuturi cu prodigioase filoane, nu cunoștea nici un hotar ambițiilor. Cu un optimism de țăran dîrz, cerea vieții să nu-i refuze nimic. O dorea însetat; iar tîrziu, biruită, viața părea că începe a i se supune.

Seara, cînd întîmplarea ne încrucișa uneori în labirintul capitalei, îmi strîngea brațul înfrigurat, tîrîndu-mă spre străzile inundate de lumina crudă a becurilor, unde mulțimea se revărsa peste trotuarele prea înguste.

Ochii se aprindeau de scînteieri halucinante.

Echipagiile cu resorturi elastice, automobilele cu lentilele farurilor orbitoare, limuzinele capitonate, în care după geamul de cristal zîmbeau buze înfrăgezite de fard, femeile, procesiunea aceasta a biruitorilor îl amețea ca o băutură puternică.

Istovit, după nouăsprezece ceasuri de muncă deasupra tomurilor cu știința aridă, cobora din mansarda săracă, pentru a-și pompa din spectacolul acesta crepuscular o energie întinerită. Surîsul enigmatic al femeilor îl șfichiuia. Morga atotputernicilor îl indigna ca o provocare directă. În fiecare amurg se întorcea oțelit, ca după o baie răcoritoare de ură și de dorință.

Da ! Viața părea că i se supune, în sfîrșit, îmblînzită ! Căci la ultima întîlnire, strîns în hainele tăiate după cel mai nou model, întinerit la chip ca un adolescent, mi-a privit compătimitor sărmanul pardesiu punctat de stropi. Era fericit. Biruia. Porți noi se deschideau înainte-i. Iar, pe cînd eu cu nebuniile celei dintîi tinereți potolite, mă resemnam orizontului cenușiu în care îmi tîrîi astăzi larva, feciorul văduvei cucerea zgomotos toate înălțimile.

Știri vagi și fugare, aruncate pe un colț de scrisoare, mă țineau în curent uneori. Nu mai avea timp să urce în satul sărăciei noastre. Din depărtare, ca unui prieten docil și obscur, rămas în urmă, simțea doar din cînd în cînd nevoia să-mi împărtășească nădejdile. Apoi a fost tăcerea. Bătrîna nu-mi mai adusese întru descifrat nici o scrisoare, a cărei lectură s-o asculte cu evlavie. Feciorul uita. Era puternic. Dar singur !

În această singurătate l-a găsit nebunia, sorbită cine știe cînd, cine știe cum, poate pe buzele unei femei de o noapte, poate chiar fără aceasta, prin cine știe ce perversă fatalitate a unei banale inoculări. Telegrama preciza dureros. Nu mai era de așteptat decît un sfîrșit apropiat și dorit.

Am intrat pe poarta ospiciului cu acoperișuri roșii și cu alei de salcîmi desfrunziți, în dimineața aceea plină de soare, caldă, cu miresme jilave de fîn și brazde, ca un început de primăvară. Nebunii se plimbau în halaturi albe. Pășeau cuminți pe cărările unde trosneau frunze uscate. Cerul albastru, aerul spumos le strecura în ochi o lumină de convalescență.

Paznicul ne-a dus pe alei întortocheate, pînă la pavilionul din fund, la cei condamnați pentru totdeauna. Priviri sticloase ne săgetau printre gratii.

Dintr-un subsol răsună o melodie monotonă. Ţipete înăbuşite mureau pe culoarele glaciale. Bătrîna se cutremură scuturată de un fior. Paznicul rîse :

— Aci sunt regii !

„Regii" urlau în celule şi în cămăşi de forţă.

Uşa unei cămări scîrţîi.

— Aci.

Bolnavul în halatul alb, cu spatele întors, călare pe un scaun de scînduri, strîngea frîne imaginare. Ocolind pe lîngă perete, i-am ieşit în faţă. Bătrîna îngenunchie, strîngîndu-i mîinile :

— Ioane, Ioane !...

Dar nebunul întoarse ochii goi, nepăsători, îşi şterse cu mîneca şuviţele cleioase care atîrnau la colţul buzelor şi struni mai departe frînele-i invizibile.

În genunchi, bătrîna îl privea, obrazul tăiat de încreţituri mărunte se chinui iarăşi de plîns. Stoarsă din adîncuri, o lacrimă mică, neputincioasă, se rostogoli în bărbia aspră.

Nebunul rîse. Dădu din umeri.

Se întoarse să avînte mai departe, în spaţii nevăzute, vehiculul închipuit.

Şi acum ştiu de ce mi-am amintit deodată, din mitologia pe care o sloveneam odinioară împreună, gravura unde carul lui Phaeton, fiul prea îndrăzneţ al Soarelui şi al Clymenei, cădea trăsnit de mînia lui Jupiter.

ZAIR

Întîmplarea se dezlănțuise sub ochii noștri, repede și crud.

Ne aflam în fața obstacolului hotărîtor : parapetul înalt, șanțul cu apă, și imediat, înainte de reculegere și de ritmarea elastică a fugii, cele două bare distanțate, ascunse după gardul de nuiele.

Găetan III ținuse ca întotdeauna fruntea. Era ca întotdeauna o încîntare pentru ochi. O palpitare pentru inimi. O amețeală care crispa mîinile, făcea să tremure buzele de jos, ridica mulțimea în vîrful degetelor și scotea, după fiecare salt arcuit, din piepturile cu respirația întretăiată, un scîncet de ușurare și de admirație. Cinci mii de oameni participau bolnav și spasmodic la întrecerea care pentru calul favorit însemna numai o joacă într-o carieră necunoscînd încă înfrîngerea.

Am văzut calul sosind proiectil în galopul zvîcnit, încordîndu-și resorturile de oțel ale mușchilor fini, țîșnind aerian, prelung și curb, ca o splendidă vietate eliberată de legile gravității. O atingere, imperceptibila șovăială de reculegere, pe urmă din nou scurta cadență a galopului și al doilea salt. Ni s-a părut că auzim osul trosnind. Un strigăt de dureroasă nedumerire, de spaimă și de așteptare brutal amăgită inundă cîmpul, rupse rîndurile într-o mișuneală de furnicar în panică, peste care ai fi presărat piper negru.

Ceilalți cai ajunseră în grup, săgetînd fulger peste obstacole, în icneala surdă a copitelor și în zumzetul șeilor cu pielea nouă.

Găetan III cercă să se ridice, o clipă fu sus, scuturînd piciorul frînt, moale și cu pielea spartă de osul alb ; se prăbuși în genunchi și se culcă pe coastă, cu ochi dureroși, neînțelegînd ceea ce pentru el nu avea înțelegere.

Restul alergării nu mai înfățișa interes pentru nimeni. Caii goneau pentru ei. Toată mulțimea le întorcea spatele, era aci, invadînd barierele : femeile ascunzîndu-și privirea și vrînd totuși nerăbdătoare să afle, bărbații cu încruntarea severă a sprincenelor și cu dinții încleștați, să-și domine cutremurul.

Stăpînul calului, om uscățiv, înalt și cu nu știu ce înfățișare, el însuși, de făptură de curse, își făcu loc anevoie, alături de medicul scurt, grăsun, asudat și cu mișcările paralizate de tocul și de curelele unui binoclu enorm. Cu mîna înmănușată dezmierdă în alinătoare îmbărbătare gîtul cu reflexe metalice, botul umed, ochii cu privirea umană. Calul necheză ușor. Păru că cere ajutor și imploră iertare. Medicul, cu un genunchi în pămînt, pipăi osul sfărîmat, tendoanele sfîșiate — examen dealtfel inutil, fiindcă pentru cel din urmă profan nu mai încăpea îndoială. Se înălță, scuturîndu-și praful de pe genunchi, și făcu semnul de condamnare.

Atunci, am văzut omul de seacă și glacială corectitudine uitînd pentru o clipă mulțimea curioasă a privitorilor. Plecîndu-se să-și apropie obrazul uscat de botul și de ochii calului celui mai drag din grajdul celebru, culcîndu-i încet capul în iarba scurtă și cu o hotărîre bruscă, scoțîndu-și revolverul din buzunarul de la spate, lipi jucăria neagră de urechea calului și descărcă unul după altul două gloanțe.

Găetan III mai cercă să ridice fruntea osoasă, cu ochii lărgiți de spaimă. Zbaterea fu scurtă. Trupul stătu din tremur, capul se rostogoli moale, în globul ochilor năvăli încețoșarea opacă și Găetan III trecu din viață. Femeile țipară ascuțit. Bărbații priviră ceva nevăzut, cu asprime, în gol.

Omul își puse la loc revolverul, cu încetineala calmului comandat pînă la ultima margine, aprinse o țigară,

preocupat să-şi supravegheze tremurul mîinei. Şi într-adevăr, mîna nu tremură ; dar omul uită să sufle în flacăra chibritului ori să-l arunce şi focul îi arse vîrful degetelor, prin pielea mănuşei.

Prietenul îmi strînse braţul, cu unghiile înfipte pînă la carne.

— Cum îl înţeleg ! rosti surd. Şi cum seamănă privirea calului exact cu privirea lui Zair...

— Care Zair ? am întrebat, crezînd că e vorba de alt cal de curse şi de un sfîrşit identic.

Prietenul poate nu auzise. Sau poate nu găsea locul potrivit să mă lămurească. Îmi păru îndată cu totul departe de amintirea acestei întîmplări, de mine necunoscută. Salută două doamne, în cele mai distinse toalete de sezon. Pe urmă, o altă femeie, singură, întorcînd după el o mutră delicioasă şi alintată, de minusculă păpuşă fără nici un gînd statornic în capul uşuratec de scatiu. Şi apoi alte grupuri, bărbaţi, dar mai cu seamă femei, toate lăsînd să întîrzie asupra lui privirile acelea lungi şi furişe sau altele drepte şi provocătoare, cu care întîmpină întotdeauna oamenii enigmatici şi încă tineri, rămînînd nepăsători la toate invitările lor şi tratîndu-le cu acea indulgentă persiflare cuvenită unor exemplare umane, fără logică, fără gravitate şi fără un dram de cuget sub frivolele pălării.

Căci un astfel de om, de o distantă şi batjocoritoare curtenie, a fost şi a rămas prietenul nostru.

Multă vreme, în anii expiratei tinereţi, am socotit această răceală voită drept o savantă şi totuşi elementară tactică masculină. Ne spuneam că nu face alt decît să dea ascultare acelei definiţii care a asemuit femeia cu o umbră : de alergi după ea, fuge de tine, de fugi de ea, aleargă după tine.

Prietenul nostru nu alerga după nici o femeie, iar pentru aceasta, îndelungi ani îl pizmuisem, ca unii care nu ne arătasem vrednici de un asemenea vicleşug tactic. Numai tîrziu, cînd iernile i-au nins de-a binelea tîmplele fără să-i cunoaştem vreo romanţă sentimentală oricît de banală şi fără să-l vedem lunecînd în ispita care ne-a făcut, rînd pe rînd, capete de familie, cu varii şi grave

răspunderi şi mai ales cu prea crîncenele ispăşiri ale rătăcirii de-o clipă, am înţeles că prietenul nostru fusese un înţelept, iar nu un prea îndemînatec cuceritor.

Pricini mai adînci şi desigur tainice îl învăţaseră să nu preţuiască îngerul căzut pe pămînt şi cîntat de poeţi siropoşi altfel decît se cuvine pentru nişte iresponsabile şi capricioase animale de lux şi de agrement. El avea pentru toate, indiferent de vîrstă şi de frumuseţe, un exces de politeţe, de amabile şi ironice rezerve, cum se obişnuieşte între duşmanii care-au suspendat ostilităţile într-un armistiţiu ce poate sfîrşi dintr-un moment în altul. Şi fiindcă le întorcea spatele, toate alergau şi acum după el. Ceea ce pentru noi, muritori de rînd, nefericiţi în obscure şi nespovedite mizerii sentimentale, a rămas întotdeauna prilej de umilinţă, după cum fusese, mai înainte, de acră invidie.

Acum, întorcîndu-ne pe sub teii Şoselei, admiram încă o dată, amîndoi, magica transfigurare pe care o pune amurgul cu raze oblice pe toate figurile fără nume ale mulţimei.

S-ar fi spus că nu era acelaşi norod, urît şi trivial, al străzilor. Îşi lăsase hîzănia sub zidurile oraşului, ca nişte cenuşii vestminte de rînd.

Sub umbra deasă a copacilor boltiţi, circulau cu alt pas şi cu o fără de grijă festivă. Automobilele defilau rapid, cu fluturări de eşarfe multicolore. În trapul ţăcănit al trăsurilor, treceau legănate pe arcuri perechi vorbind despre altceva (se cunoştea din privirea prelungă şi din gesturile dezmierdînd aerul) decît despre grijile şi bucuriile lor vulgare, la care vor reveni iremediabil, îndată ce vor intra în inima oraşului, începînd de la Capul Podului, înainte.

Revărsarea cea mare puhoia de la curse.

Cu oarecare satisfacţie că pot atribui semenilor un simţimînt dezinteresat şi înalt, am crezut că citesc pe toate aceste chipuri semnul unei nehotărîte tristeţi, după întîmplarea cea crudă la care fuseseră martori.

Am spus-o aceasta, însoţind-o de nu ştiu ce reflecţii înflăcărate despre omul modern care iubeşte animalele cu atît mai mult cu cît maşinismul veacului nostru îl dispensează de folosinţa zilnică a sclavilor fără glas.

Prietenul se întoarse zîmbind :

— Așadar, crezi că a juca la curse sau a crește un cățel împanglicat de salon, un motan trîndav ori un papagal chel, care te asurzește cu aceleași fraze repetate idiot, e dovada celei mai generoase iubiri de animale ? Mie mi se pare că înseamnă numai un fel ipocrit al omului de a-și afirma încă o dată tirania... Observă că pacostea aceasta e specialitatea femeilor fără copii și a fetelor bătrîne. Fiindcă nu pot chinui pe nimeni, cad cu catastrofa iubirii lor asupra unor biete dobitoace, pe care le depravează, le cocolesc și le transformă în dezgustătoare jigodii degenerate. În iubirea adevărată de animale se află ceva mai grav, aproape mistic, așa cum știau și mai știu încă să pună primitivii !...

— Ciudată iubire ! am întrerupt, împins de demonul contradicției. Ciudată iubire a primitivilor !... De-o pildă, destinul faimosului bou Apis. Dacă nu mă înșel, cînd preoții Egiptului socoteau că a sosit momentul onorurilor supreme cuvenite acestui bou-Dumnezeu, îl înecau în apele Nilului. E adevărat, cu toată pompa de circumstanță și într-un extaz plin de smerenie. Însă boul, cu toată dumnezeirea lui, rămînea pentru totdeauna un biet bou înecat.

Prietenul nu se dădu bătut :

— Iubirea nu exclude moartea. A da moartea celui pe care îl iubești e adesea o dovadă ultimă. Să trecem peste extazul religios, ritualuri primitive și alte amănunte care complică povestea noastră. Să ne întoarcem la omul de adineaori. Acela nu-și iubea calul ?... Ai văzut cum nici n-a tresărit cînd și-a ars degetele cu flacăra chibritului ? L-am înțeles și i-aș fi scuturat mîna ca unui frate în nenorocire, dacă n-aș fi văzut cîtă oroare are de spectacol. L-am înțeles, fiindcă toată întîmplarea mi-a amintit moartea lui Zair... Să stăm și să-ți povestesc.

Ne-am oprit pe o bancă singuratică.

Prietenul nu vorbi decît tîrziu. Și îmi păru că nu vorbește decît pentru el singur, să se elibereze :

— Povestea lui Zair este povestea mea. N-am spus-o niciodată... Dacă se cere spovedită e semn că am îmbătrînit. Tinerețea fabrică amintiri pentru bătrînețe. Iar bătrînețea începe din clipa cînd alergi milog după un

semen care să-ți asculte suvenirurile tale, chiar dacă nu mai au nici un interes pentru nimeni. Tu ești cea dintîi victimă. Nu protesta ! Am o singură scuză... Ai să afli acum răspuns la întrebările care cincisprezece ani au căutat să iscodească de ce am trecut singur prin viață și de ce mă întorc și acuma singur într-o casă pustie și fără căldură, unde îmi țiuie tăcerea ursuză în urechi.

Iată !

Zair mi-a fost cea dintîi bucurie. Cea dintîi pasiune. Era un cal cu ochii catifelați și cu picioare nervoase, de rasă îndelung și răbduriu selecționată. Darul bătrînilor mei, după nu știu ce izbîndă neînsemnată la examene. Împlineam șaisprezece ani. Viața îmi apărea înainte hohotitoare de lumină, cum sunt acele dimineți de mai care se deschid peste pămînt ca o mare fericire. În cea dintîi zi de vacanță mi se părea că nu mai ajung de la gară acasă, unde mă așteptau toate alintările și toate nebuniile.

Eram un copil tîrziu și unic, într-o căsătorie patriarhală, departe de oraș, la o gospodărie de modă veche, cu un cerdac bătrîn deasupra Siretului, printre oameni simpli, dezarmați și buni. O lume care astăzi a dispărut, cum se șterge tot ceea ce n-a înțeles semnul timpurilor. Ai mei luptau cu greutăți despre care n-aveam habar și care, în egoismul tinereții, nu m-ar fi turburat chiar dacă le-aș fi cunoscut. Ipoteci crude, dobînzi și ani de grindină, tembelism, prea mulți argați și nădejdea unui miracol, care să umple hambarele, să duduie morile și să șteargă magic datoriile catastifelor. Auzeam vag despre acestea și mi se păreau îngrijorări îndepărtate, ale unor oameni din altă planetă.

Cînd am coborît din cerdacul cu viță, în întîia dimineață, și am văzut calul înșeuat, am priceput fără să-mi fi spus nimeni. Am ghicit după privirea înduioșată a mamei ieșită în prag să-și caute de lucru, după zîmbetul tatei lăsînd la o parte ceașca de cafea neagră, după rîsul pe sub mustață al argatului care aștepta ținînd calul de frîu. M-am repezit să-i îmbrățișez pe toți — și pe moș Pintilie cu barba țepoasă, și calul cu botul umed.

— Îl cheamă Zair ! — mi-a spus tata cu simplitate — și e din neamul arab, de la Baia.

— Fii cu băgare de seamă ! s-a îngrijorat mama. E încă în mintea ta, abia s-a învăţat de cîteva zile să rabde şaua.

— Hehe ! Chiar de-ar fi el mai amarnic decît Duţipal şi-o găsit stăpînul în conaş ! grăi moş Pintilie, care în ceasurile libere se îndeletnicea cu silabisirea Alexandriei, socotindu-mă un vrednic urmaş al lui Alexandru cel Mare, Macedoneanul.

Sfaturile şi cuvintele cu gînd de laudă mi-au trecut pe lîngă urechi fără să le înţeleg sensul. Eram ca în ameţeala unui vis. Am sărit în şa şi am zvîcnit pe poartă, dus mai mult de mînia calului decît de vrerea mea. În urmă a rămas ţipătul mamei şi minunarea argatului cu mîna la gură.

Într-un ceas am fost prieteni. Şi aşa am rămas.

După goană peste cîmpuri şi în umbrele luncilor, poposeam într-un ungher de nimeni ştiut. Îl lăsam liber, iar eu, culcat cu urechea la pămînt, ascultam în iarba măruntă respiraţia planetei. Sau, cu faţa în sus, priveam lunecarea ireală a norilor subţiri şi albi, ca o procesiune de fantastice goelete pe oceanul cerului.

Ronţăitul calului era prietenos şi bun, aproape ca o prezenţă, fidelă, mai scumpă decît a unui frate cu grai omenesc. Mă simţeam împins uşor cu botul umed. Zair, nerăbdător, îmi dădea ghes : „Haide ! Destul... Vrei să ne apuce noaptea aici ?“

Şi goana la întoarcere era nebunească, peste şanţuri şi peste trunchiuri de copac răsturnate, pe care şi eu şi Zair le căutam în aceeaşi mută înţelegere.

Altă dată, ne opream în lunca Siretului. Acolo unde umbra sălciilor se balansa deasupra apelor şi unde zborul pasărilor de sus se putea urmări în cerul din apă. Intram amîndoi la adînc. Iar după baie, Zair, cuprins de-o voioşie copilărească, se rostogolea în nisip, tăvălindu-se pe spate, agitîndu-şi picioarele subţiri ca o gînganie uriaşă, necheza, strănuta, zvîcnea din copite şi fugea singur, fără şa şi frîu, peste lanuri, pînă ce nu mai auzeam, cu urechea lipită la pămînt, cadenţa galopului. Se întorcea tîrziu, viclean, cu ocoluri lungi, ca un copil ghiduş, păşind tiptil într-un joc de-a v-aţi-ascunsele. Cred că avea umor ; mi se părea

cîteodată în ochii umezi și catifelați că văd ca o lumină de rîs omenesc.

Așa a trecut o vacanță și a doua. Plecarea, toamna, era tristă. Cu panerul de fructe în trăsură. Cîinele care privește întrebător... Nechezatul lui Zair din grajd... Scrîșnetul porții trîntite și drumul sonor, prin pădure...

În a treia vacanță, Zair mi-a fost și complicele unui început de dragoste. O fetișcană cu sărutul acru, ca fructele crude de primăvară. Ajungeam în pădure ; Zair necheza, era semnalul lui... Pe urmă singur, ca un confident discret, pleca să ne lase fără martori. Cînd se înclina soarele spre asfințit, necheza repetat, ca un deșteptător care ne trezea la realitate : „Haide ! Destul. Se întoarce prisăcarul și iar mormăie, bufnind și trîntind !"

Plecarea în toamna aceea a fost mai posomorîtă. Cu vîntul gemînd trist ca un arcuș în crengile goale. Cu ploaia potopind plumburiu zările, deodată strîmtate, sub cerul noros și încruntat. Plecare stăpînită de-o presimțire. Căci a fost fără întoarcere.

La Iași m-a ajuns vestea. Tata vindea tot și încă mai rămînea cu povara unor soroace de datorii. Cea dintîi vacanță de Crăciun, într-o căsuță friguroasă de tîrg provincial, casă de capitală a unui tîrg mărginaș, cu cămări întunecoase, a fost un chin. Mama albise. Tata se închidea cu cheia, să caute ceasuri întregi dezlegare în condicile de datorii. N-am avut curaj să întreb despre soarta lui Zair.

Dar l-am recunoscut într-o zi, la sania stăpînilor celor noi. Întîlnire neașteptată și crudă.

Sania era oprită în fața unei prăvălii. Am ocolit de cealaltă parte, unde era calul, și am chemat șoptit : Zair !

Cum a tresărit încordînd gîtul și întorcînd ochii — și cum a scîncit un nechezat slab, ca un răspuns ! Vizitiul străin coborîse și căra un maldăr de pachete în brațe. Mi-am apropiat obrazul de botul rece al lui Zair ; apropierea a fost ca o îmbrățișare, lungă și deznădăjduită.

Cînd m-am desprins, în sanie urcase o copilă înfășurată în blănuri, plecîndu-se să privească plină de curiozitate.

Vizitiul a dat bici.

Am rămas singur, în strada pustie și înghețată. Copila s-a răsucit în blănuri, să mai privească o dată în urmă, la necunoscutul acela care îmbrățișase un cal.

Am plecat din tîrgul nostru la Iași înainte de sfîrșitul vacanței, pretextînd nu știu ce griji urgente de învățătură.

Anii au trecut anevoioși, în încăperi cu chirie, de student sărac, cu ceasurile împărțite între cursurile de la facultate și orele de preparații, la odraslele altora. Tîrziu, noaptea, cînd ochii refuzau să mai prindă deplin sensul cuvintelor tipărite, împingeam cartea sub lumina fumegîndă a lămpii... Închideam ochii.

Mă chinuiau amintirile stăruitoare, care mîngîiau această tinerețe săracă și mai tristă ca moartea. Iar în toate imaginile răzlețe și umbrite, mai limpezi decît toate și mai halucinante erau diminețile cînd goneam cu Zair, ceasurile încinse de dogoarea soarelui pe nisipul de pe malul Siretului, drumurile noastre în poiana de mesteacăni, unde se îngînau pitpalacii și unde o arătare elastică și albă se apropia furiș, la chemarea nechezatului. Mă podidea o mîhnire care-mi gîtuia respirația. Scuturam fruntea să alung chemările acestea zădarnice și trăgeam cartea din nou aproape, pînă cînd zorile păleau flacăra sfîrșită a lămpii.

Într-acest timp a murit tata și începuturile carierei mele s-au împovărat de datorii aspre.

Am rătăcit din oraș în oraș, după capriciul și bună voia marilor diregători ai dreptății, pînă ce am izbutit să mă apropii de ținutul copilăriei, lîngă casa unde mama își sfîrșea zilele.

Nu era o tovărășie de îmbărbătare.

Apărea ca o umbră neauzită în prag ; noaptea îi auzeam dincolo de perete oftatul prin somn. Era stăpînită de o singură grijă : să plătim pînă la ultimul ban rămășițele, dealtfel neînsemnate dar pentru noi încă prea grele, ale datoriilor moștenite cu semnătura sacră a tatei. Jumătate din leafa mea de mărunt magistrat începător mergea să îndestuleze capete și dobînzi ; îmi limitasem numărul țigărilor, hainele făceau luciu în coate, tinerețea îmi era ucisă de o contabilitate de avar. Nu se lumina de nicăiri nici o zariște. Treceam prin viață singuratec ca un huhurez, cu inima uscată și cu ochii închiși la toate bucuriile.

Camarazii îmi scorniseră o poreclă : Virtuosul ! Şi virtutea e ca florile de paie, nemuritoare dar fără să fi trăit niciodată, flori fără miros.

Atunci, într-o zi, delegaţia unei anchete m-a purtat la moşia care a fost a noastră.

Am făcut drumul într-o birjă cu mădularele dihocate, scuturîndu-şi fiarele ruginite pe şoseaua din pădure, peste podul sprijinit pe plute, sus, pe deal, la conacul cu faţa inundată de soare.

Am oprit la primărie.

S-au adunat feţe cunoscute, oameni care mă ştiuseră de copil şi veneau să-şi arate amintirea pentru urmaşul foştilor stăpîni ai acestor locuri. Se înghesuiau cu pălăriile în mînă, cercetîndu-mă dacă le mai cunosc numele, înfăţişîndu-se unul pe altul, cînd şovăiam să recunosc un obraz, înăsprit de ani şi de bătaia arşiţei : „Aista-i Iftimie, băiatul lui Niculai Chelaru. S-a însurat şi are două ploduri... Aista-i Ilie, cel care vă meşteruia zmeele... Aista-i nepotu lui moş Pintilie. O ajuns mare boier ! Inspector peste vacile de la curte." Şi toţi se grăbeau să mă pună în curent cu schimbările din atîţia ani, pe care fireşte le dezaprobau, fiindcă mîna noilor stăpîni se arătase energică şi ochiul supraveghea mai ager la toate risipele.

Cercetarea cerea timp şi ascultare de martori. La amiază, m-am dus la han şi abia mă aşezasem înaintea mesei de scîndură veche, cînd un argat veni să mă poftească la curte.

Biletul era scurt, amabil, dar imperativ. Scris şi semnătură de femeie. Cu o încheiere care făcea aluzie la casa ospitalieră a copilăriei, pe lîngă care nu puteam trece ca un străin.

M-am supus. Mă chema într-adevăr cerdacul cu perdea de viţă, livada bătrînească, nevoia de a cunoaşte schimbările ce vor fi fost.

M-a întîmpinat în capul scărilor o femeie în care am recunoscut îndată fosta copilă din sanie. Minunată făptură, cu pieliţa de culoarea străvezie şi caldă a femeilor cu părul roşu, cu ochii de un verde pur, în care gîndul se citeşte limpede ca în cleştarul lacurilor de munte. Cunoşti acel lac, de un verde ireal, din Dolomiţi, la jumătatea drumului spre Cortina d'Ampezzo ? Aşa erau ochii ei.

Înainte de a urca scările, o uram, cum uram pe nevăzute toți stăpînii așezărilor noastre pierdute. M-a cucerit de la cele dintîi cuvinte, de la cel dintîi rîs prietenos și nevinovat, care i-a dezvelit în gura de mărgean dinți sclipitori ca zăpada.

După-masă eram prieteni și poate mai mult. Începutul e altceva care e mai mult și mai puțin decît prietenia.

Mi-a povestit cu simplitate cum trăiește singură și cum conduce cu o energie de bărbat gospodăria lăsată pe mîinile ei de un părinte care e mai mult prin străinătăți și în capitală, prins de complicate ambiții politice și vaste afaceri. Cum au captivat-o locurile acestea, de care nu s-ar despărți sub nici un cuvînt. Cum a făcut singură temeinice schimbări, înălțînd tavanul să dea mai multă lumină, aducînd mașini perfecționate pentru desțelenit pășunile și pentru strîns bucatele cîmpului. Mi-a arătat o bibliotecă de cărți savante, m-a purtat să-mi arate livada cea nouă, plantată alături de cea veche, pe care a voit s-o respecte, „fiindcă sufletul trecutului trebuiește respectat".

Spunînd, ochii limpezi au insistat asupra mea, așteptînd un cuvînt de recunoștință. Am plecat privirea. Femeiușca aceasta înfăptuia ea ceea ce nu fuseseră vrednici să înfăptuiască părinții și bunicii mei.

Pe urmă, a stăruit, dacă nu voi sfîrși ancheta pînă seara, să trimit îndărăt birja hodorogită și grefierul, ca să mă aducă ea a doua zi, în oraș, cu automobilul. Bineînțeles, numai dacă am încredere să-mi las viața pe mîna unei femei, fiindcă se va instala ea singură la volan.

Toate acestea hotărîte autoritar, fără drept de replică. Întrerupîndu-se să desprindă veriga unei chei cerute de o servitoare, să dea o poruncă vătafului așteptînd afară cu pălăria în mînă, să-mi arate o carte rară, adusă de la Paris, din Italia, de pretutindeni, unde două luni din iarnă se odihnește de munca de aci.

Îmi destăinui că n-o înfricoșează perspectiva de a se pomeni mîine fată bătrînă. Ea iubea cîmpul și libertatea, socotind că prețuiesc mai mult decît tirania unui bărbat. Iar privirea provocătoare mă sili încă o dată să plec ochii. Poate am roșit. Poate în clipa aceea am simțit că începe să-mi fie mai scumpă decît orice aș fi cerut scump vieții.

Căci se căscă o tăcere între amîndoi şi amîndoi ne-am ocolit ochii.

Am continuat cercetarea distrat, cu gîndurile în altă parte. Cred că am tărăgănat-o înadins, fără să-mi dau seama. Şi noaptea am rămas să dorm sub acoperişul casei care nu mai era a noastră.

Să dorm ?...

Mai exact, să mă răsucesc, frămîntat de insomnie. În întunerec, ascultam foşnetul molatec al crengilor în geam. Era camera care fusese a mamei. După ce am stins lumina, vedeam cu ochii deschişi în beznă oglinda bătrînească, în a cărei sticlă apăreau fantomatic şi dureros toate amintirile trecutului. Aci era masa de toaletă a mamei, dincoace divanul pe care întîrzia citind, ridicîndu-se într-un cot, cînd auzea galopul lui Zair apropiindu-se... Ştiam că dacă voi aprinde lumina, toate lucrurile din jurul meu vor apare străine şi necunoscute : alt divan, altă oglindă. Dar realitatea închipuirilor din întunerec era mai puternică decît realitatea cea aievea.

Am adormit în zori, tîrziu şi cu o senzaţie de nemărginită fericire durînd prin somn. A doua zi, m-a dus vertiginos, într-un uragan de praf, eliberîndu-mă numai cu legămîntul că mă voi întoarce în cea dintîi duminecă.

Mai era nevoie să mi-l ceară ? Am revenit în prima duminecă şi într-a doua, şi în toate cîte au urmat.

Cînd auzeam goarna maşinii sunînd la poartă, eram gata, aruncînd o ultimă privire în oglindă, să-mi cercetez nodul cravatei ori o invizibilă zgîrietură a briciului. Tot ce fusese uscat şi înăbuşit în tinereţea mea săracă şi fără zarişte se răzbuna acum. Mi-era de două ori ameţitor aerul pe care-l respiram în casa aceea, în cerdacul acela : fiindcă îl respiram amîndoi şi fiindcă era atmosfera casei şi cerdacului în care copilărisem. Totul era amintire şi totul era viitor : se împleteau una cu alta, îmi deschideau o fericire de care mă înspăimîntam fiindcă mi se părea nefirească şi nemeritată.

Mă temeam şi n-aveam de ce. Bătrînul, cel veşnic pe drumuri şi purtat de vastele lui afaceri, poposise între două trenuri. Îmi strînse mîna încîntat, declarîndu-se fericit că-l liberez de o ultimă grijă. Pe urmă iar porni, gonit de nu ştiu ce neastîmpăr de posedat.

Şi totul se sfîrşi într-o singură zi.

În mijlocul unei sonate de clavir se opri, întrerupînd un acord şi întorcîndu-se să-mi spună bucuroasă :

— Termină cafeaua şi mergem să-ţi arăt proiectele mele ! Am făcut singură un plan. Dărîm grajdul şi clădim altul, sistematic. Am şi chemat antreprenorul ; mîine dimineaţă are să fie aci.

Pe urmă, plecîndu-se să-mi dezmierde obrazul cu alintarea unei şuviţe de păr :

— Numai dacă n-are să te dezguste o femeie cu preocupări atît de vulgare şi bărbăteşti !

I-am sărutat îndelung mîna, din vîrful degetelor pînă la cot.

Am coborît. Nu mai văzusem niciodată grajdul. Mi s-ar fi părut o iscoadă urîcioasă, meschină, calculată, de fost şi viitor stăpîn.

Caii întorseseră capetele cuminţi, cu ochii buni. Îi netezi pe rînd, le întinse cîte-un pătrat de zahăr, îmi lămuri din ce grajd celebru se trage fiecare. Mă purtă la cealaltă intrare să-mi arate cum va dura clădirea cea nouă, după toate orînduielile ştiinţei şi higienei.

Dintr-o iesle cu fîn, coborî o umbră de om, sprijinindu-se de perete şi pipăind cu piciorul înainte de a păşi. L-am recunoscut. Era moş Pintilie şi era orb. Fidel, rămăsese lîngă grajdul lui, nefolositor, ca un cîine bătrîn.

— Nu pot să mă scap de el ! îmi lămuri stăpîna. Mi-e frică să nu dea într-o zi foc grajdului... I-am spus să stea acasă. Îi dau tain, un fel de pensie... Se întoarce aci şi moşmoneşte pînă noaptea tîrziu, ca un strigoi.

Moş Pintilie aştepta vinovat, cu ochii lui albi de orb, îndreptînd faţa zbîrcită spre noi.

— Iar te prind aci, moşule !... Am să pun într-o zi să închidă uşa cu lacătul şi să te ducă acasă de spate.

Moşneagul gîngăvi ceva nelămurit, pipăind văzduhul, înainte, cu mîna.

Pe urmă, stăpîna se întoarse :

— Mai am un parazit... Un pensionar bătrîn şi paralizat.

Spunînd, atinse cu vîrful pantofului calul culcat în paie, care întoarse capul, voi să se înalţe în picioare şi renunţă.

— Zair ! mi-am înăbuşit chemarea în gîtlej.

Pantoful atinse mai energic de cîteva ori. De fiecare dată, lovind în inima mea.

Calul nu se clinti, cu aceeaşi privire resemnată a argatului bătrîn şi nefolositor.

— E extraordinar cum nu poţi convinge oamenii de aci să economisească gurile inutile ! De zece ori am spus să nu-l mai găsesc aci şi de zece ori toţi dau vina unul pe altul.

Apoi mă prinse de braţ :

— Pe aci, pun să sape un canal de scurgere. Un canal de ciment şi aduc apă, cu o pompă absorbantă.

Mîna tăia energic spaţiul, cu gestul unui comandant poruncind deplasarea trupelor pe un cîmp de bătălie.

Mi-am desprins uşor braţul. Toată seara am fost tăcut.

Tot ce-mi păruse încîntător, în făptura aceea plină de neastîmpăr şi lipsită de suspine sentimentale, îmi fu deodată odios şi respingător. Noaptea m-am răsucit fără somn. M-au prins zorile. Iar cînd au însuliţat cele dintîi raze ale soarelui, hotărîrea mea era luată. Am coborît tiptil în ogradă, am mers la grajd, m-am apropiat de Zair, dezmierdîndu-i coastele osoase, gîtul deşirat... Cred că m-a recunoscut. I-am apropiat obrazul de bot şi răsuflarea lui caldă îmi vorbea atîtea, din altă lume, din altfel de lume... Am tresărit. Alături, apăruse argatul orb, întrebînd cu glasul alarmat al infirmilor care sunt rupţi de lumea din afară :

— Cine e acolo ?... Ce vrei ?

— Sunt eu, moş Pintilie...

M-a recunoscut şi el, după glas. S-a oprit, dibuind cu braţele tremurătoare în bezna din faţa ochilor, poate să mă pipăie, poate să se convingă.

Lăsă mîna să-i cadă. Spuse încet :

— Iaca... Stăm aci, doi păcătoşi. Pînă ce ne-or scoate pe amîndoi, să ne zvîrle corbilor.

N-am răspuns nimic. Zair aştepta, cu gîtul înălţat, cu ochii lui mari, buni şi bătrîni. Am scos revolverul, i-am pus ţeava în ureche şi am tras două gloanţe, unul după altul.

Pe urmă am fugit, ca să nu mă mai întorc niciodată.

Aceasta e povestea mea şi povestea lui Zair. Acum, nu este aşa, ai înţeles de ce m-am osîndit să mă îngrop singur, într-o casă pustie şi fără căldură, unde îmi ţiuie tăcerea ursuză în urechi.

Prietenul a tăcut. Becurile se aprinseseră de mult; frunzele castanilor palpitau în lumina artificială ca pe plasa unui artificial decor de teatru, unde nimic, nici pomii, nici lumina, nici sentimentele, nu-şi mai păstrează simplitatea lor firească, rădăcina în viaţa directă şi de-un patetism neregizat.

— Îţi pare neverosimil ? a întrebat într-un tîrziu. Nu te-a învăţat încă experienţa că viaţa e mai absurdă şi mai fantastică decît imaginaţia celui mai aprins născocitor de basme ?

A răspuns, de undeva, de pe altă alee, un rîs de femeie, sonor, spintecînd molateca tăcere a nopţii de august.

— Aşa era şi rîsul ei ! a suspinat în murmur prietenul meu.

Şi am mai înţeles astfel că nu uitase. Că n-o uitase.

POVESTIRE DE IARNĂ

Spre seară viscolul se dezlănţui cu îndoită furie.

Din depărtări nedesluşite, vîntul rostogoli trîmbe uriaşe de zăpadă, spulberă valuri călătoare de ninsoare, zidi de-a curmezişul drumului troiene cu crestele înghețate, unde caii abia pătrundeau înotînd pînă la piept.

În sîrmele telegrafului arcuşul crivăţului gemea dureros, suspina potolit o clipă, chiuia despletit peste cîmpuri. Iar cerul deasupra noastră cobora plumburiu, odată cu noaptea. Ziua sfîrşea prea repede. Zările se îngustau duşmănos, într-o lumină lividă şi turbure, ca un fund de apă.

Erau încă două ceasuri bune de drum, pînă la halta singuratecă de unde aveam să prind trenul.

Scuturat de un fior m-am ghemuit mai strîns în blană, cu răsuflarea încălzită aburit în părul de lup care prindea promoroacă sub nări, cu ochii închişi, cu pleoapele împunse de acele viscolului, gîndindu-mă cu neliniște la călătoria ce avea să dureze toată noaptea, într-un vagon friguros cu opaiţul cu ulei de rapiţă, în trenul pe care îl ştiam că abia se tîrîie de-a lungul şinelor, pe linia aceea neînsemnată şi moartă.

Cu încetul, mă cuprindeau mustrări tîrzii. Mă grăbisem nesocotit. Nu dădusem ascultare la îndemnurile cuminţi, să amîn plecarea pînă se ogoieşte urgia. Acum ispăşeam nerăbdarea pe drumuri închise de noapte şi viscol.

Clinchetul zurgălăilor răsuna monoton, cîteodată aproape de tot, apoi smuls de vînt şi risipit pe întinderi, ca un ecou străin, de la altă sanie pierdută pe alt drum, undeva departe, în începutul de întunerec. Şi suspinul acesta metalic, singurul glas în afară de şuierul iernii şi de respiraţia obosită a cailor, mărea fiorul pustiului.

Într-o vreme, viscolul clocoti deodată mai întărîtat, ţipă cu vaiet omenesc între crengi de pădure.

Am deschis ochii cu spaimă, strîngînd fără voie în buzunar, cu degetele amorţite prin mănuşă, mînerul revolverului. În noapte, am ghicit mai mult decît am deslușit cu vederea, de o parte şi de alta a şoselei, o perdea de plopi. Umbrele negre se zvîrcoleau încovoiate de vînt. Viforniţa se zbătea, urla între ramurile uscate, chiuia în vîrfuri, se smucea să răstoarne perdeaua înălţată în cale şi, slobodă, gonea şuierînd peste şesuri.

Am sărit în picioare la spatele moşneagului. Locurile îmi erau străine.

Omul opri.

Îşi şterse cu mîneca sumanului zăpada îngheţată de pe obraz şi mormăi un lung pomelnic de sfinţi. Rătăcisem! Eram cu vreo jumătate de poştă departe de drumul cel bun. Trebuia să căutăm undeva un adăpost pe noapte. Ştia unul aproape, la capătul şoselei.

Nu m-am mai împotrivit.

Această întîmplare m-a dus iarna trecută pe o noapte cu viscol la doctorul Negrea.

Auzisem deseori multe poveşti ciudate despre acest singuratec. Am dorit chiar într-o vreme să-l cunosc de aproape. De doi ani, de cînd soarta mă mînase pe aceste tărîmuri, tovarăşii de slujbă nu conteniseră să-mi îmbuibe capul cu un adevărat roman fantastic despre cărturarul sihăstrit de la Chioaia.

Că era la mijloc o taină nu mai încăpea îndoială. Un om, după o tinereţe cutreierată de furtuni — la început plină de fărădelegi înalte, pe urmă zbuciumată de aventuri cu femei şi jocuri de cărţi —, nu se hotărăşte să se îngroape pentru totdeauna într-o margine de ţinut necălcată de picior omenesc, fără vreo pricină mai puţin uşuratică

decît acea bănuită iubire romanţioasă şi neîmpărtăşită, despre care îmi povestiseră trecătorii mei prieteni. Bănuiam o întîmplare mai adîncă. Poate o durere dintre acelea care dezgustă pentru totdeauna un om de vederea altor chipuri omeneşti. Poate altceva.

Viscolul şi noaptea ce mă purtau să-i iscodesc ascunzătoarea, îmi păreau acum binecuvîntate. Eram gata să înfrunt cu neclintire toate asprimile de cuvînt ale pustnicului hotărît să-şi apere singurătatea. Mă aşteptam să dau ochii cu un om bărbos, răstit la cuvînt, fără cruţare cu lumea deşertăciunilor de unde veneam.

Nu s-a întîmplat să fie aşa.

Doctorul pustnicit m-a găzduit cu o bunăvoie care nu arăta defel mizantropul zugrăvit în atît de aspre culori. Mi-a deschis mai întîi larg uşile casei, mai pe urmă sufletul zăvorît.

Tîrziu, înaintea paharelor cu ceai, fu împins pe calea destăinuirilor ; poate de nevoia aceea a singuraticilor de a-şi răscoli cîteodată cu unghiile, înaintea unui drumeţ trecător, răni domolite, poate şi de rezerva mea, neobişnuită pe aceste drumuri de ţară.

Atunci, doctorul Negrea povesti :

Cînd mă gîndesc la copilărie, se zugrăveşte viu în amintire o singură întîmplare. Mama, la cancelaria liceului, desculţă, cu desaga în spate... Portarul îi vorbeşte ceva răstit, împingînd-o de spate spre uşă. De pe scări, unde coboram în capătul culoarului, o văd, mi-e milă, aş vrea să mă reped şi ruşinea mă opreşte...

Un profesor de la altă clasă întreabă despre ce e vorba, se întoarce şi îmi strigă numele :

— Elevul Negrea Constantin dintr-a-ntîia la „parloir" ! Îl caută mă-sa !

Şi strigătele copiilor opriţi din jocul recreaţiei :

— Elevul Negrea Constantin !...

— Elevul Negrea Constantin... Negrea dintr-a-ntîia ! I-a adus mă-sa un tort de mămăligă !...

Cum am strîns pumnii, cu lacrimi în ochi ! Şi cum m-am apropiat ca un vinovat, întinzînd în silă fruntea la

sărutul femeii de țară, umilit de privirea dispreţuitoare a portarului cu şapcă şi uniformă cu nasturi de alamă, care aştepta la uşă cu mîinile la spate !... Pe urmă, în clasă, hîrtiuţele trimise din băiat în băiat : „Rugăm a ne comunica de urgenţă reţeta mămăligii fără cocoloşi". „Anunţăm sosirea contesei Marghioala de Negrea, mama distinsului nostru coleg, de la domeniile sale din Suceava." Şi altele, de aceeaşi măsură, într-o lume şi la o vîrstă care nu cunoaşte o limită cruzimilor.

Căci sunt fecior de plugar. Asta însemna pe atunci ani grei de învăţătură, copilăria şi cea dintîi tinereţe mistuite posomorît, în şcoli unde sărăcia e o cruntă suferinţă. Copiii nu iartă mizeria. Veşmintele căpătate în dar, cărţile împrumutate, stîngăcia de „ţoapă", viaţa mea de jumătate slugă, jumătate şcolar erau subiectul desenelor cu creta pe tablă, glumelor dintre două ore, rîsetelor înăbuşite cînd eram chemat la lecţie. La lecţia unde mă răzbunam.

Îmi cîştigam singur viaţa. Dar cu ce preţ ! De la ai mei nu ceream nimic ; nici n-ar fi avut de unde-mi da ceva. De satul caliciei părinteşti nu mă mai legară curînd decît amintiri slabe.

Într-o vacanţă, mă dusese acolo o dorinţă ivită neaşteptat.

În închipuire, revăzusem întreg satul acela, transformat, idilic, aşezat pe o margine de pîrîu cu sălcii brumate, cu o bisericuţă de lemn căptuşită cu catifeaua umedă a muşchiului, cu bătrîni patriarhali ca în gravurile Bibliei.

Ajuns, n-am găsit decît aceleaşi prea amar cunoscute bordeie cu ferestrele lipite, cu duhoare ameţitoare înăuntru, cu oameni adunaţi hulpav în jurul unei străchini de unde apucă cu degetele şi leorpîie din mîncare cu linguroaie de lemn, murdare şi sleite. Copiii malarici, cu burţile umflate, cu picioare subţiri, tăvălindu-se în colbul drumului. Cei de vîrsta mea, îndobitociţi, cărînd gunoaie, dormind în tindă la un loc cu viţeii, pe prispă cu dulăii. Şi seara, la o flacără de opaiţ, un moşneag silabisind vieţile sfinţilor dintr-o carte soioasă : întîmplări din ţara Capadochiei sub domnia lui Leon, împăratul Bizanţului, minuni din Etiopia în vremea patriarhului Ioachim din Alexandria,

suferințele lui Simion Stilitul care a putrezit viu pe vîrful unui stîlp de piatră... A doua zi s-a încins o bătaie crîncenă la cîrciumă : am văzut în ochii sîngeroși luciri de fiară. Și glumele lor aceleași ! Și murdăria ! Și cuvintele schimonosite ! Și insectele ! Și procesele pentru o palmă de loc : dușmăniile de moarte între frați... Am fugit peste cîteva zile.

Realitatea nu era așa. Chiar așa ! Dar astfel o desfigurau ochii liceanului de obîrșie țărănească, prea timpuriu torturat de ceea ce s-ar numi astăzi tirania unui complex de inferioritate.

Abia anii de facultate mi-au îngăduit să respir.

Feciorul vădanei desculțe din culoarul liceului își făcuse loc larg, cu coatele. Examenele însemnau tot atîtea prilejuri de biruință. Dar asta nu mă încînta. Îndrăgisem știința pentru ea ; nu-mi dădea răgaz să trăiesc viața dincolo de dînsa.

Munca pînă la istoveală mă ferise de obișnuitele crize, de întrebările și nemulțumirile care turbură sufletele la douăzeci de ani, cînd ai nevoie de un principiu al vieții ca de o iubită. Ceasurile de spital mă îndepărtau de toate îndoielile vîrstei. Trupurile roase de boli mă învățau că împotriva suferinței revoltă nu poate fi. Scalpelele care tăiau în răni ulcerele, rădeau carnea putredă pînă la țesuturile sănătoase, unde tremurau mușchii și sîngele năvălea fierbinte și sănătos ; toate instrumentele acestea de oțel știam să le mînuiesc cu o îndemînare care făcu în scurt timp bucuria mai-marilor.

Îmi era aproape indiferentă durerea. Mă interesa numai cazul în speță ; bolnavul nu avea însemnătate decît în măsura în care era purtătorul unui cancer tip, al unei curiozități clinice, al unei faze rare de studiu. Cu nerăbdare așteptam ceasul cînd puteam lua parte la o operație îndrăzneață spre a tăia o incizie largă în abdomen, vîrînd degetele în cavitatea de unde scoteam măruntaiele calde și palpitînd de viață, pentru a cerceta o ulcerație verzuie. Aveam sîngele rece, crud, al novicelui abia inițiat în tainele unei religii ; îmi găseam mulțumirea în mijlocul acestor spectacole de durere pe care le vedeam, nu le

auzeam. Făgăduiam să fiu un minunat specialist, poate un savant autentic ; nu dezmințeam proorocirile dascălului bătrîn, care mă apropiase de sufletul lui și mă cîrmuia în această strălucită carieră.

Cîteodată primeam o scrisoare de la un frate abia știutor de carte, care-mi destăinuia cu slova nesigură știri copilărești și indiferente. Citeam hîrtia distrat. O rupeam mărunt, să nu ajungă iarăși cumva, printre camarazi, mărturie ridicolă a obîrșiei mele simple, de care eram, firește, acum mîndru ; dar o preferam abstractă și vagă.

Răspundeam uneori, cîteva rînduri seci, scrise anume mare și citeț, să le priceapă în sălbătăcia lor. Erau de bună seamă pentru dînșii, epistolele acelea, adevărată sărbătoare ; cuvinte de la copilul care a ajuns domn între domni.

Pentru aceste gînduri însă nu aveam răgaz.

În nopți cînd vegheam singur, în cercul luminat al lămpii, plecat pe foile unui tratat, simțeam uneori oboseala învingîndu-mă. Împingeam volumul departe, în celălalt capăt al mesei, îmi destindeam capul pe spătarul tare al scaunului și, cu ochii închiși, visam. Urzeam planuri nehotărîte, ambițioase, proiecte vagi, care așa nedeslușite cum erau îmi dădeau noi puteri îndîrjite. Mă plecam iarăși pe foile cărții. Viața se trezea în jurul meu. În întunerec treceau cară, murmurau glasuri. Nu le auzeam. Mă ridicam amorțit, cînd flacăra din capsula lămpii pălea în albastrul zorilor.

După ce-am sfîrșit, am rămas acolo, la îndemnul dascălilor, să-mi fac ceea ce așteptau toți : „o carieră distinsă".

Acum aveam prilej să străbat în lumea de care fusesem îndepărtat de nașterea mea umilă. Lume — socoteam — zămislită din alt aluat. Făceam „clientelă". Eram încîntat de surîsul alintat al unei doamne, care mă primea în haină subțire, în dormitor, să-i prescriu leacul unei închipuite neurastenii. Eram mîndru de palma protectoare pe umeri, aplicată prietenos de un stăpîn al orașului. În cîțiva ani am trăit viața răscunoscută a celor sortiți izbînzilor ieftine, și prin aceasta pierduți. Mă simțeam voinic, cu mintea neobosită, cu oarecare ascuțime ageră de spirit. Am pătruns în cel mai ales club. Zvonul cîtorva întîmplări

de dragoste m-a făcut simpatic într-o anumită lume. În curînd am fost una cu ceilalţi, care nu porniseră dintr-un cătun să cucerească lumea şi, fără s-o mai cucerească, se mulţumeau înfruptîndu-se din bunurile ieftine şi deşarte ale mediocrităţii anonime.

Abia atunci, tîrziu, mă încercau şi ceasurile de criză. Mă simţeam singur. Zilele treceau uneori nesfîrşite. Se răzvrăteau din adîncuri înăbuşite toate îndîrjirile înşiruirilor de plugari, care trudiseră din greu toată viaţa, şi de dincolo de moarte îmi trimiteau mustrări pentru lenevirea aceasta lor necunoscută.

Într-un astfel de ceas, la un sfîrşit de august, după o noapte pierdută, mă trîntisem pe divan, cu mîinile sub cap, dormitînd. Închisesem ochii şi ascultam viaţa străzii : roţile birjilor vuind departe, gemătul sirenelor de automobil, frînturi de conversaţie petrecute pe sub fereastră. În jurul meu, mulţimea curgea, tîrîtă de pasiuni şi dureri de la care eram absent.

În mijlocul lor mă aflam singur, spăimîntător de singur, iar singurătatea mă duru. Pe urmă vag se furişă vedenia unei femei de care fusesem apropiat — şi se stinse.

Desprins de viaţă şi încă neaţipit, pluteam aşa de un ceas, de mai mult poate.

Atunci, am auzit dincolo, afară, în întunerec, o mînă bîjbîind pe perete, căutînd mînerul uşii. Eram aşa de departe de lumea din afară, că am tresărit aproape cu spaimă. Un băietan îşi făcu loc. După el, o bătrînă : mama !

Stăteau lîngă uşă, amîndoi înfricoşaţi deodată de îndrăzneala lor, orbiţi de lumină, de reflexul instrumentelor nichelate. Le-am întins braţele.

Îi aşezai ca pe doi copii intimidaţi, pe scaune. Stăteau numai pe margine, ca şi cum aveau să le sfarme, de sticlă.

Am bănuit că numai un necaz neobişnuit i-a scos din cătunul lor ; i-am întrebat cu privirea.

Se uitară o clipă unul la altul, şovăind. Pregătiseră de mult ce aveau de spus, şi acum erau înfricoşaţi. Apoi bătrîna îşi luă curaj şi, cu mîinile încrucişate în poale, cu privirea înfiptă în jos, îmi vorbi repede, ca o lecţie învăţată.

Mă mustră că nu i-am scris de mult. Că am uitat de necazurile lor. Îmi vorbi mult despre o viaţă moartă, despre preotul cel nou care are un glas fără seamăn, despre însurătoarea lui Petrache, frate-meu. Îmi spuse că e beteagă de un picior şi-mi ceru o doftorie. Apoi multe alte întîmplări de acolo, despre care gîndise încă de pe drum să-mi vorbească, de acasă, socotindu-le evenimente prea însemnate pentru a nu-mi fi împărtăşite de-a fir-a-păr.

Încercam s-o ascult cu toată atenţia, privind încordat figura slabă, striată de creţuri, ochii stinşi, cufundaţi în orbite. Căutam să găsesc în ţăranca aceea bătrînă ceva care să mă înduioşeze şi nu descopeream nimic. Firul era rupt pentru totdeauna. În faţă nu aveam decît o bătrînă care mă lăsa nepăsător, ca atîtea altele, sute, cîte-mi trecuseră prin mîini, la spital. Viaţa şi necazurile lor mă mişcau tot atît cît cele ce se petreceau într-un sat african.

Alături de ea, frate-meu se răsucea stîngaci pe scaun, rotea ochii uimiţi la pereţii cabinetului, la dulapul cu cărţi, la scînteierile scalpelelor. Cînd întrerupeam întrebînd ceva, încreţea fruntea silindu-se să înţeleagă ; pe tîmple i se rostogoleau boabe de sudoare. Şi le ştergea cu palma pe care o usca apoi frecînd-o de iţari, pe genunchi. Şi în faţa vlăjganului acestuia înalt, cu mîinile groase şi tari, să răpună un taur, zădarnic căutam o pornire frăţească, o urmă de emoţie, un cuvînt potrivit, bun, omenesc, pornit din inimă, frăţesc, nu rostit din silnicie.

M-au obosit curînd.

M-am gîndit că toate vor sfîrşi în definitiv dîndu-le cîteva sute de lei. Am scos din sertarul biroului hîrtiile albastre. Bătrîna tăcu deodată. Le împături lacomă într-o batistă cu mărgele şi vîrî legătura în sîn. Apoi se repezi să-mi sărute mîna.

Înţelegi ? *Mama se repezi să-mi sărute mîna !*

M-am smuls, ruşinat pentru ei. Acum tăceau. Nu mai aveau ce spune.

Odată în stăpînirea banilor, se grăbiră să plece. Găzduiau la un han de la mahala, trebuiau să pornească de cu noapte a doua zi.

Nu i-am oprit.

Toate acestea mă întristară. Eram şi mai singur ca înainte. Împrejur, şi mai deşert.

După dînşii am ieşit la aer. Am rătăcit pe străzi mărginaşe să-mi alung durerea încleştată în tîmple. Mă mustram pentru nepăsarea cu care-mi întîmpinasem mama. Mă întrebam ce infirmitate a conştiinţei mi-a lăsat sufletul uscat şi cîinos. Apoi paşii m-au dus pe negîndite la club. Aveam de primit o datorie de la un arendaş. Banii ar fi fost bineveniţi. Peste cîteva zile urma să plec la băi, la mare. La club, mi-a ieşit arendaşul înainte ; într-un ceas am ridicat, încă din picioare, la baccara, alte cîteva mii.

Am plecat îndesîndu-mi în buzunar portmoneul ticsit. Îmi dădea neastîmpăr mulţumirea aceea bolnavă, a jucătorului de cărţi. Noaptea am sfîrşit-o la un varieteu, în tovărăşia unui căpitan, chefliu vestit, şi a unei dansatoare excentrice ; o englezoaică roşcată şi cu pasiunea alcoolurilor condensate, în doze masive.

Doi lăutari maltratară pînă tîrziu cele mai nostalgice melodii londoneze. Femeia cu fardul şters de sudoare, cu părul zburlit şi ud, sorbea paharele cu sete nestinsă, vorbea tare tutuindu-ne şi trecînd de pe genunchii unuia la altul, cu sentimentul celui mai desăvîrşit altruism. Înaintea zorilor, am ieşit împleticindu-ne, la braţ.

Ne-am încărcat ameţiţi într-o trăsură, pornind afară din oraş, la şosea, la aer. Noaptea era pe sfîrşite. Roţile sfîrîiau pe drumul umed. În întunerec, plopii ridicau fantome înalte, cu picioarele luminate pe rînd, în goană, de flacăra felinarelor. Vîntul răcoros ne desmeticea gîndurile. Din cîmp, străbătea proaspăt mirosul fînului copt şi ud de rouă.

Englezoaica se urcase lîngă birjar şi mîna, îndemnînd caii cu strigăte guturale şi într-adevăr excentrice în limba-i natală. Căpitanul cu ochii închişi, cu chipiul pe ceafă, mormăia pentru el singur un cîntec, nu mai puţin natal, care sfîrşea, acesta, cu : „măi, ş-apoi măi“ !

Cu capul răstignit pe speteaza trăsurii, priveam în sus noaptea de august, numindu-mi în minte constelaţiile diamantine, pe cerul mătăsos, decolorat, abia mai roz către răsărit.

Trăsura fugea, englezoaica striga din ce în ce mai răstit, căpitanul din ce în ce mai nedesluşit îşi îngîna cîntecul.

La o cotitură, două umbre șovăiră în cale. Încercară să se ferească ; oiștea izbi ceva ; o roată se ridică trecînd peste un trup ; două glasuri țipară în întunerec. Englezoaica răspunse cu un *goddam !* răgușit și apoi dădu mai furios bici cailor. În urma noastră am mai auzit încă strigăte, cineva încercă să fugă după trăsură, țipă ceva, se întoarse gesticulînd. Se făcu liniște.

Veselia se stinse deodată. Dansatoarea trecu hățul birjarului. Ne așezarăm toți în trăsură. Femeia pe genunchii noștri, tăcută, cu pălăria în mînă ; căpitanul adormit, cu țigara stinsă în colțul gurii, suspinînd agonic prin somn, abia auzit : „măi, ș-apoi măi" !

Ne-am întors pe alt drum.

A doua zi m-am trezit tîrziu, cu oasele obosite, cu gura amară. Îmi pregătii bagajele de drum.

După-amiază, am trecut la spital, să-mi iau ziua bună de la fostul profesor. Am intrat în sala de autopsie.

Bătrînul era din școala veche, fără prea multă clientelă, ursuz, dar făcea lecții minunate. Mă zări și-mi făcu semn să aștept ; sfîrșea îndată ! Printre umerii aplecați ai puținilor studenți, adunați cîțiva, ca la miezul verii, se zărea cadavrul unei bătrîne, cu figura acoperită de o cîrpă murdară, udă de sînge. Membrele slabe și subțiri se întindeau hidos pe marmora albă. Priveliștea lor, după o noapte cu sîngele otrăvit de alcool, îmi făcu o clipă amețeală. Dar deprins cu dezgusturile meseriei, m-am încăpățînat să privesc mai departe.

În carnea moartă, profesorul spinteca tăieturi largi, scotea cîte un organ vînăt și vîscos, îl ridica în vederea tuturor, cu mîna îmbrăcată în mănușa de cauciuc, explicînd : „...ficatul atrofiat, rinichii sclerozați. Cum vedeți, toate organele distruse de mizerie fiziologică, foame, pelagră. Nutriția insuficientă și excesul de muncă, la vîrsta înaintată, au alterat complet funcțiile distrugînd organele însăși. Chiar fără accident, femeia trebuia să moară peste o lună ori două. Astfel, pelagra, domnilor, acest..."

Am aprins o țigară și mă hotărîi să aștept afară. Vorbea frumos șeful meu, prea frumos și naiv revoltat pentru un savant. Noi, cei din școala nouă, ne dezbăraserăm de uma-

nitarism şi retorică. Ştiinţă obiectivă, nu lirism. Înainte de a ieşi am aruncat încă o privire. Cineva smulsese pînza de pe fruntea cadavrului. Şi am rămas înţepenit, cu ţipătul înecat în gîtlej...

Doctorul Negrea nu sfîrşi. Nici n-avea ce să sfîrşească.

Focul murise în sobă. O clipă şi viscolul conteni. În tăcere, în noapte, de dincolo, ceva, cineva, zgîrîia în geam cu un deget îngheţat. Amîndoi am întors ochii. Apoi urgia se dezlănţui iarăşi, zgîlţîind obloanele, clătinînd acoperişul, chiuind în beznă.

MORMÎNTUL ÎNCHIPUIT ŞI CELĂLALT

„Astăzi am smuls lacătul de la odaia cu lucrurile tale, împotriva tuturor consemnelor. Am tras stolurile, am deschis ferestrele în lături să străbată aer viu. Înăbuşea mirosul de mucegai. Peste toate colbul moale s-a aşternut pe încetul, de atîtea luni ! În unghere pîndeau paianjeni, în mijlocul pînzelor durate trainic, pentru o veşnicie neturburată. Umezeala şi-a întins pecingenea pînă sus, pe zugrăveala coşcovă. Din putregaiul parchetului au crescut ciuperci apoase şi fumurii, ca în chiliile părăginite.

Înţelegi atunci de ce ţi-am călcat cuvîntul şi am desfăcut din ţinte scîndurile unei lăzi ?

Ştiam cum ai aruncat lucrurile, la întîmplare, în ajunul plecării, după nopţile de-atunci. Dar nu mă aşteptam să găsesc atîta ruină ! Putrede, cu mucegai verde, cu molii fugărind în biata ta avuţie pornită pe pieire. Trebuie să vii numaidecît. Se mai pot salva cărţile, cîteva tablouri, icoanele, opregile şi scoarţele voastre, cu care vă mîndreaţi atîta ! Te chem la o zi dureroasă. Ruina gospodăriei tale e şi pentru mine o durere. Pe urmă — îmi ierţi gîndul ? — socot că şi timpul generos va fi potolit ceva din deznădejdea care te-a purtat în adăposturi trecătoare, fără nimic legat de viaţa ta trecută, fără nimic al tău, cum era camera gheţoasă de hotel, unde te-am găsit astă-iarnă..."

Am împăturit scrisoarea. Am desfăcut-o iar...

Dintr-o dată, ca de sub colbul așternut pe încetul din scrisoarea frățească, se trezi ascuțită durerea. Din nou pustiul se arătă înainte. Groaza nopților fără sfîrșit, cînd tresărind din somn nu recunoști în beznă încăperea străină, dreptunghiul vînăt al ferestrei, așezat aiurea de cum îl știai în camera ta, tic-tacul sfredelitor al unui pendul, dincolo de zid, în culcușul altuia. Și trosnetul neașteptat al mobilelor, în întunerec ! Și tabla smulsă de vînt zgîriind cadențat acoperișul ! Și nelămurita spaimă după visul ireal, după care nu mai poți desluși din amestecul de vis și aievea ce-a fost adevărat din tot ce s-a prăbușit și nu mai are întoarcere.

M-am urcat în cel dintîi tren.

Cînd am deschis ușa, a fost ca un oblon ridicat deasupra unei firide cu oseminte.

Am pipăit orbit de întunerec, printre lăzile clădite, să împing ferestrele. Fluturi albi, de molii, își zbătură speriat aripile moi. Un șoarec rotunzi mirat ochii de mărgele, lunecă sub dulapul cu ușile căscate. Afară, sub ferestre, izbucni fluieratul unui trecător.

Acolo, pe masa cu cerneala uscată pe un fund de călimară și cu oțelul peniței mîncat de rugină, am regăsit cartea de căpătîi a bolnavei, ninsă de colb, cu un șnur decolorat de mătase, însemnînd o pagină ce n-avea să mai fie citită niciodată. Acea pagină intitulată : mormîntul unui copil.

Era povestea copilului cu ochi somnoroși și albaștri, care se juca la cină cu prăgușorul de sticlă unde se așază cuțitul și furculița. În lumina aurie se vedeau prin cristalul cu curcubee mișcătoare zece bunici în loc de unul. Dopul de la sticla cu bere avea deasupra un urs de argint, cu un băț în labe. Ar fi vrut să se joace cu dînsul, dar nimeni nu-l băga în seamă și nimeni nu i-l da. Pe urmă nimic n-a mai fost. Puiul s-a prefăcut în țărînă sub brazde de flori, cu ochii închiși, cu toată lumea lui moartă. Și toate au curs mai departe, și toți mai departe au trecut prin lumină, bucurîndu-se de viața aceasta nemărginită...

Citisem întîia oară paginile amîndoi, într-un sfîrșit de primăvară ca acesta ; sărmană și simplă și omenoasă litanie, la mormîntul unui copil !

Era plecată deasupra cărții ; o albină amăgită de mirosul de miere al părului zbura împrejurul tîmplelor ; cu mîna distrată, încercă s-o alunge fără să ridice ochii de pe șiruri.

Poate atunci încă, în mîna aceea cu vinele albăstrii care se mișca în aerul proaspăt ca o floare legănată, în ochii cu genele plecate deasupra filelor, în inima zvîcnind elastic sub bluza albă, poate atunci încă cele dintîi cuceriri ale morții rodeau stăruitor și încet, stăruitor și fără nici o putință de scăpare.

De-un ceas numai ne întorsesem de la pădurea cu lacul străveziu între ierburi mătăsoase. Pe marginea ferestrei zăcea încă mănunchiul de fragi, culeș cu frunze cu tot, cu fructele roșii, coapte numai pe o parte. Sărise sprintenă peste lespezile de piatră ale pîraielor ; ridicase mîini însetate de viață spre minunea copacilor cu frunzarul boltit ; urmăream îndelung, cu pieptul rezemat de trunchiul unui molift răsturnat, nelămurita frămîntare a unei oștiri de furnici. Coborîsem pe poteci umede și, cînd ne apropiam, o șuviță din părul ei îmi dezmierda cu o înfiorare fruntea.

După răcoarea codrului, din lumina soarelui picurată în ochiuri de aur printre frunze, tinerețea noastră sorbise toată bucuria unei vieți ce n-avea să mai sfîrșească niciodată. Și acum, genele umezite se aplecau pe filele triste, să-mi ascundă copilăreasca mîhnire pentru o închipuire din cărți. N-a fost o presimțire că dragostea noastră ne-am mărturisit-o tăcut, atunci, deasupra unei povestiri înduioșate, de moarte ?

Și mai tîrziu, după ce-au trecut ani, cînd boala a subțiat mîinile cu degete lungi și a adîncit ochii sub arcadele fine ale sprincenilor, nu pentru amintirea acelui ceas va fi fost scoasă oare din rafturi cartea uitată, cartea cu șnurul de mătase decolorat ?

Cînd dintre perinele albe, ochii îmi urmăreau pașii, acolo, sub fruntea lucie, încolăcită de șerpii părului negru, nu dormita mustrarea pentru uitarea ce-aveam s-o caut

acum, pentru bucuriile acestei vieți ce-mi rămîneau numai mie, pentru lumina spre care aveam să mai ridic mîini însetate, mîini singure de-acum ?

Cum, după aceasta, mai îndrăzneam să caut uitare ?

Afară, în soarele primăverii, fluieratul trecătorului se depărta, pe străzi cu asfaltul încălzit, sub teii cu floare parfumată, printre trecători care vorbesc și rîd, și rîd, în soare, în soare.

SOCOTEALA

În creştetul dealului şoseaua se desparte.

Calea domnească apucă în jos, spre ţinutul Romanului ; drum larg şi prelungit lin peste şesul Moldovei cu plopi scorburoşi şi străbuni pe marginea şanţurilor, cu poduri albe de fier peste ape, cu hanuri de poştă care-şi ruinează a pustiu zidurile. În sus, spre munte, ridică un drum mai sărac şi pietros, şerpuit îndrăzneţ între dealuri ce se prefac departe în culmi păduroase, întunecate de codrii molizilor şi cu văile fără curmare răsunînd în ţipătul ferăstraielor.

Altădată, pe amîndouă drumurile era fierbere şi nepotolită zarvă. Carăle cu pîine scîrţîiau spre satele munţilor ; dintr-acolo coborau alte poveri, cu scînduri. La fiecare jumătate de poştă o crîşmă cu umbrar răcoros la uşă şi cu bătătura largă în jur pentru dejugat boii îndemna drumeţii la sfat, la un ulcior de vin şi la o scurtă şi trecătoare înveselire.

Cărăuşii se cunoşteau ca dintr-acelaşi sat ; prindeau să-şi afle necazurile, ştiau metehnele unul altuia, cinsteau o cană mai mult cînd unul hăt ! din celălalt ţinut îşi aducea aminte, între două ulcele, că acasă are să găsească, după socotelile lui, numărul plodurilor mărit încă cu unul. Era atunci pe drumul mare forfotă, înveselire şi belşug.

Acuma, calea de fier, care îşi resfiră dincolo de prundurile Moldovei şinele negre şi cantoanele cu acoperişuri roşii, a risipit toată viaţa.

Şoseaua e pustie. Căruţe trec doar de la un sat la altul. Iar hanurile şi-au închis obloanele. Cele mai multe s-au măcinat cu vremea. Drumeţul singuratec, ca să-şi alunge urîtul, întoarce fără voie ochii peste ape, spre trenul micşorat de depărtare, ce fuge sprinten de la o haltă roşie la alta, umplînd valea cu şuier şi tîrînd după el o egretă albă de fum.

Hanul din deal, de la crucea drumurilor, e pustiu şi el, şi el pornit pe ruină.

Din acoperişul cu şindrila smulsă de furtuni n-au mai rămas decît bîrnele. Sub bălţi chiuie vîntul. În locul porţilor şi ferestrelor cu gratii de fier, spărturi negre îşi cască întunerecul. Vara, tufişuri de măsălariţă şi de cucută cu mirosul otrăvit, ridicate cît statul de om, năpădesc locul unde altădată popasuri cu îndelungi povestiri fuseseră vestite în tot ţinutul. În amintirea nimănui nu mai trăiesc acele întîmplări. Nici despre numele hangiului nu se mai ştie nimic. Nici despre hangiţa care după obiceiul timpului trebuie să fi avut ochi de şerpoaică şi rîs ispititor, ce va fi oprit multe nopţi drumeţii din cale. Acum, în vîrful dealului sunt numai ziduri pustii şi pietre mîncate de ruină...

Acolo, dosiţi după un perete, doi oameni aşteaptă *ceasul socotelilor.*

E poveste veche. De două luni pîndesc ceasul acela. Şi în aşteptarea acelui ceas acum, pentru a-şi îndîrji curajul, deşartă pe rînd cîte o înghiţitură din sticla cu spirt. După gîlgîitul băuturii pe gît, amîndoi îşi şterg promoroaca de pe mustăţi şi se privesc, fără să rostească cuvînt.

Hotărîrea lor nu mai are nevoie de vorbe.

Nici nu i-a apropiat altceva decît această hotărîre. Altfel, în sat, între dînşii, nu putea fi nici o potrivealâ. Cel mai scund, cu ochii vicleni, cu faţa suptă şi cu sumanul roşcat de sărăcie, trăieşte fără nici un căpătîi. Celălalt, gospodar cu stare, cu pătulul întotdeauna împlinit toamna, cu casă de frunte în sat, pînă acum două luni nu îndreptase spre omul cel mărunt şi cu ochii vicleni decît priviri de silă, ca spre un netrebnic ce se afla a fi. Doar în iernile

cele grele îl ajutase cu o traistă de mălai, adăugîndu-i pe deasupra şi cîteva poveţe şi mustrări fără cruţare.

Acum stau alături cu ciomegele la îndemînă, pîndind la drumul mare, ca şi cum la asta ar fi fost tovarăşi de cînd lumea.

— Trebuie să cadă din *menut* în *menut*! rosti omul cel scund, clătinînd restul spirtului pe fundul sticlei.

Celălalt nu răspunse, cu urechea ascuţită la vuietele drumului, cu priviri iscodind cîmpul alb.

De trei zile ninsoarea contenise şi un ger fără vînt încremenise troienele. De-a lungul şoselei, sîrmele telefonului se încărcaseră de ciorchini albe, iar zumzăitul firelor se auzea monoton şi nesfîrşit, ca un cîntec de coarde înăbuşite. Nici un om pe tot drumul. Asfinţitul cădea grăbit dintr-un cer fără soare, leşietic şi îngheţat. Departe, pe cîmp, se răsfiră o clipă, cu tînguiri răguşite, un stol de corbi. Apoi în vale, un tren de marfă vui peste pod, negru şi nesfîrşit.

Omul cel scund se mişcă să se dezmorţească, suflă în pumni, îşi frecă degetele şi prinse să răsucească o ţigară. Cînd sfîrşi întinse şi celuilalt tabacherea. Tovarăşul făcu semn cu mîna că nu fumează. Un nod îi sta în gît. Cum ar fi vrut să se sfîrşească toate, mai repede! Toate erau însă nesfîrşite astăzi: trenul de pe pod, ceasurile, aşteptarea, cîmpul alb şi rotund de jur împrejur.

Gîtlejul i se uscă din nou şi deşertă cele din urmă picături din sticlă. Odată cu fierbinţeala, îl cuprinse o ameţeală turbure. Zidurile afumate se înclinau înaintea ochilor, prindeau să se învîrtească. De cîte ori trecuse el pe lîngă hanul acesta! Şi cum şi-ar fi închipuit oare atunci, el, om liniştit, pe care îl aşteaptă nevasta şi copiii acasă, că avea să pîndească odată aici, cu gîndurile ucigaşe, ca un tîlhar de drumul mare? Dar nu simţi nici o părere de rău, nici o şovăială. De două luni, de cînd ieşise de la postul de jandarmi cu coastele zdrobite, nu gîndise la altceva decît la ceasul acesta, al socotelilor. Nu mai era de două luni om. Acum venea rîndul său.

— Aha!

Omul cel scund, care stătuse chincit sub zid, sări în picioare. La cotitura din vale se ivise o sanie.

Era mai întîi cît un grăunte negru de piper, cît o îndepărtată furnică în cîmpul alb. Apoi se desluşi. Acum urca în pasul calului şi amîndoi, încordîndu-şi ochii, cunoscură mantaua albastră.

N-au rostit nici un cuvînt. Ştiau fiecare, fără să-şi spună, ce au de făcut... Ce bine le-ar mai fi prins încă un gît de rachiu, cel din urmă ! Amîndoi fură într-un gînd. Dar sticla era goală şi o aruncară departe, în zăpadă. O clipă ochii lor rămaseră ţintiţi la dînsa, cum intrase strîmb, pe jumătate, în troian. Şi ce încet se apropia sania ! Jandarmul lăsase hăţurile moale, era cu capul plecat, cu faţa ascunsă... Cînd fu la cîţiva paşi, omul cel roşu se ivi de după zid, cu mîna încleştată pe ciomag, rînjind.

Tovarăşu-i nu auzi ce-şi vorbesc. Văzu numai prin spărtura ferestrei cum jandarmul se trage deoparte să-i lărgească loc ; cum celălalt face un semn de nedumerire din cap. Apoi iar vorbesc. Ce dracu ! s-au pus la sfat !... Nu merge aşa ; trebuie să se sfîrşească. N-a aşteptat degeaba două luni ceasul acela, n-a îngheţat o jumătate de zi la pîndă, ca să dea înapoi, acum cînd se împlinea ceasul !

Şi omul dîrz păşi apăsat peste troian, dădu ziua bună, duşmănos.

Jandarmul îl privi fără mirare, ca şi cînd ar fi fost cel mai firesc lucru să-l vadă şi pe dînsul acolo, în pustia asta îngheţată.

— Erai şi dumneata ?

Apoi, făcîndu-i loc, răspunse pentru el :

— Hm ! Înţeleg ! De bună seamă că ţi-i să nu te-apuce şi pe dumneata noaptea !... Unde merg doi...

— Aha ! i-e frică !... îşi spuseră ceilalţi doi, într-un gînd.

Dar fiindcă nu puteau lungi vorba fără nici un folos, suiră în sanie. Drumul mergea pustiu încă un ceas. Aveau cînd se răfui. Vorba era să găsească un început de harţă. Sania porni. Cei doi, de o parte şi de alta a jandarmului, îşi trudeau mintea să găsească cuvîntul care s-aprindă focul.

— Noi avem o socoteală ! începu omul cel scund, cu hotărîre. O socoteală veche... Și-amu ni-s rupte coastele...

— Și cu mine ai una ! adăogă celălalt, abia stăpînit.

Nu așteptau acum decît să pună jardarmul mîna pe carabină ori să suduie, învinețit la față și cu vinele umflate, așa cum se rocoșea el la post, de tremura înainte tot satul.

Jandarmul privea însă departe linia albă a drumului, unde se împreunau stîlpii de telegraf, fără nici o tresărire, parcă n-ar fi auzit cuvintele.

Omul cel scund se răsuci, căutînd un cuvînt greu. Așa, nu se puteau repezi la dînsul. Fără împotrivire, fără un început de harță era ca și cum ar fi să lovească într-un om legat. Și-l știau doar crunt și fără frică ! Liniștea asta le strica toate socotelile. Omul cel scund se mai răsuci greoi cu picioarele în paie. Deodată rînji. Găsise. Sub pătură dezvelise un cărucior vopsit roșu, un omuleț de pîslă.

— Ci-ți pasă 'mnitale ?... Duci jucărele la copchil !... Și pe noi ni stîlcești. Ni rupi coastele ca la cîni... Fiindcă n-ai de dat nimănui socoteală, credeai că n-are să vină niciodată ceasul socotelilor ?... Ha ! Jucărele ? Ha ? Iacă ci facem noi cu jucărelele 'mnitale...

Și începu să izbească cu piciorul în căruciorul roșu, în paiața turtită care scoase sub călcîi un țipăt muzical.

Dar jandarmul nici nu tresări. Privea mai departe, neclintit, peste urechile calului. Apoi se întoarse, tîrziu :

— Nici nu-mi mai trebuiau !... Era Ionică bolnav, ziceam că-i fac o bucurie... Acuma mi-o vinit răspuns în drum, la Fîntîna-neagră, c-o murit...

Omul cu mantaua albastră tăcu, cu fălcile încleștate. Părea că privește ceva nevăzut, acolo, în capătul drumului alb, unde se împreunau sîrmele de telegraf. Cei doi nu rostiră nimic. Nici nu-și ridicară ochii unul de la altul.

Apoi cel scund se învîrti în paie, scotoci undeva la piept, în sumanul zdrențuit, și scoase tabacherea neagră. O întinse jandarmului :

— Răsucește di colea... Aiasta potolește aleanu de la inimă.

Celălalt, omul cel hotărît, care nu înțelegea să ierte, se plecă peste marginea săniei, lăsă să-i cadă bîta alături, în drum, încet, ca un lucru netrebuincios de-acum.

Asfințitul cobora plumburiu, dintr-un cer fără lumină Zăpezile se înălbăstreau departe. Toți trei tăceau.

Numai omul cel scund și ticălos pîcîia din țigară, scuipa alături și obrazul lui pămîntiu părea luminat de o împăcare, pe care nimeni nu i-o văzuse niciodată.

ÎNTOARCEREA EROULUI

La primărie trebuia s-aştept.

Domnul primar cu şeful de post avuseseră în Pîraie *un caz* de cercetat şi la întoarcere se abătuseră pe la cîrciuma lui Hascăl, despre care se spune că a adus săptămîna trecută două vase de vin straşnic, din Ţara de Jos. Lămuririle mi le dădea telefonistul-secretar, un băieţandru cu fruntea îngustă, plină de bubuliţe roşii, dar de o oficialitate foarte solemnă în straiele de tîrgoveţ. E drept, se cunoştea bine că îl cam chinuia gîtul, sugrumat într-un guler de celuloid prea înalt, fără nici o legătoare deasupra nasturelui aurit. În schimb reprezenta autoritatea cu o destul de gravă demnitate. Îmi dovedea că se află în treabă mînuind peceţi, deschizînd şi închizînd sertare, pitrocind cerneala violetă în călimară, lăsîndu-se pe speteaza scaunului să-şi admire parafele. Îi cunoşteam această patimă de fost gimnazist cu două clase neisprăvite. Precum mai cunoşteam şi evlavia pentru prestigiul termenilor oficiali, pentru neologismele întrebuinţate anapoda, într-o teribilă concurenţă cu domnul şef de post, care nu se lăsa mai prejos. La această păsărească a notabilităţilor, indigenii cu a lor milenară cumînţenie opuneau un soi de milă zîmbitoare şi cîteva hître porecle. Jandarmul era d. Şef „iminamente răprăsiv", iar secretarul-telefonist, feciorul văcarului, „Petrache, organ diministrativ".

Se vede însă că vinul lui Hascăl fusese într-adevăr straşnic şi că merita o cercetare mai amănunţită şi mai îndelun-

gată decît cazul din Pîraie. O jumătate de oră cetisem *Universul* pînă la anunţurile mortuoare, răsfoisem deciziile ministeriale din *Monitorul oficial,* iar părintele comunei tot nu se mai arăta.

Afară calul bătea nerăbdător din copite. Pe treptele scării străjerul aţipise în soare. Sub streaşină, o rîndunică, cea dintîi, îşi tocmea harnică cuibul din anul trecut. Iar în geamul murdar, un zarzăr împingea crengile subţiri, cu mugurii gata să plesnească.

Undeva, cînd aproape de tot, cînd departe, dădea glas un pitpalac, proaspăt sosit de pe cine ştie ce fierbinţi tărîmuri.

Soarele primăvăratec mă îndemna afară şi mă gîndeam să-mi amîn necazurile pe altă dată, cînd telefonistul-secretar, pipăindu-şi butonul de la gît, răsuflă uşurat :

— În fine, aşteptarea dumneavoastră a fost compensată ! Domnii se prezantă în marş urgent !...

Într-adevăr, domnul primar venea discutînd foarte focos cu jandarmul strîns încingat în tunica albastră. Înaintea lor, pe marginea şanţului, păşea, păstrînd o distanţă respectuoasă, un necunoscut, mărunt, cu vestmintele jumătate ostăşeşti şi cu spinarea încovoiată sub apăsarea unui uriaş sac cazon.

Domnul primar îşi ceru iertare pentru întîrziere. Arătîndu-mi necunoscutul, îmi explică :

— Am avut de vorbă cu dumnealui !

Şeful de post confirmă, rezemîndu-şi carabina de peretele afumat :

— S-au înmulţit indivizii, dom'le ! Trebuie să-ţi pierzi o jumătate de zi pînă le silabiseşti identitatea, care sunt în mod curent vagabonzi recidivişti şi infractori fără domicil.

Individul tăcea resemnat. Învăţase pesemne că orice împotrivire e fără folos. Şi întorcînd ochii pe fereastră, începu să privească nepăsător afară, ca şi cum nu era vorba de dînsul, în asemenea limbă de pe altă lume.

Domnul primar, care rămăsese la graiul neaoş al autohtonilor, dar nu-şi putea stăpîni admiraţia pentru chipul cum o întoarce d. şef de post „răprăsiv", înălţă din sprîncene :

— Hm ! S-a cuminţit acuma ! Aşa fac toţi. Se potolesc cînd îi ia la rost şeful nostru ! Nu mai au încotro. Tac mîlc!

Necunoscutul privea atent afară. Dar fu așa ori amăgire, mi se păru că-i joacă ochii în lacrămi.

Șeful de post trase un scaun, își întinse cizmele lustruite sub masă, zurnăindu-și pintenii, și deschizînd o condică, mi se adresă curtenitor, netezindu-și mustața cu îngrijire răsucită :

— Sfîrșiți dumneavoastră. Aveți amprioritatea !...

Cazul „individului" începuse să mă intereseze. I-am spus că aștept. Eram curios să-i aflu vina.

Și am aflat astfel că Neculae Mocanu, de la Moara Grecilor, din ținutul Vasluiului, soldat din regimentul 78 de infanterie, căzut prizonier la Turtucaia, după lungi peregrinațiuni în Bulgaria, Germania, Asia-Mică și Polonia, se trezise într-o bună zi de primăvară la crîșma lui Hascăl din Poiana Negrei, fără nici o îndreptare „la mînă". Povestea era într-adevăr fantastică și greu de crezut. „Individul" o istorisea încurcîndu-se în date, confundînd țările și neștiind să răspundă limpede la întrebările șirete și savante ale domnului sergent șef de post.

Straiele de pe dînsul erau într-adevăr nemțești. Prima parte a istorisirii : tabăra bulgărească cu strămutări de fălci îndurate acolo, păscutul pe marginea drumului, tifosul și setea nepotolită cu zilele, toate mai mergeau. Domnul șef de post aflase despre aceasta din gazete. Mai puteau fi adevărate și cîteva din celelalte întîmplări încă. Ofițerii germani, care i-au ridicat și i-au dus pînă la Constantinopol, apoi în Asia-Mică și în Caucaz, la săpatul tranșeelor, și, în sfîrșit, în Germania, la minele de cărbuni... De aci istorisirea începea însă a deveni tot mai turbure și suspectă. A trăit o lună în pîntecul pămîntului, la scobit cărbuni, un an, doi ?

Neculae Mocanu nu avea altă mărturie decît straiele jumătate de ostaș, jumătate de miner, de pe dînsul, și cîteva vocabule nemțești : *Arbeit, Brot, Aufzug, Gewehr, rückwerts, Schlacht,* cuvinte ce reveneau pe buze la întîmplare și nu întotdeauna la locul lor, dar stîrnind fără îndoială uimirea și oarecare pizmă din partea șefului de post și a secretarului-telefonist. Pacea s-a încheiat de mai bine de doi ani. Prizonierii s-au întors de mult acasă. Neculae Mocanu însă ținea morțiș că el și încă alți cîteva sute au

lucrat în mină pînă acum două luni şi că, numai în ajunul unei cercetări de ofiţeri străini sau aşa ceva, au fost călătoriţi spre hotarul rusesc şi de acolo lăsaţi liberi să-şi caute de drum. Despre acestea toate „individul" nu putea aduce nici o dovadă.

De două săptămîni calcă pe pămînt românesc, spre casă. Peste două zile ar putea ajunge. Are acolo o bojdeucă cu o încăpere şi tindă, la marginea satului, zece prăjini de grădină cu gardul încă neisprăvit, de l-a prins mobilizarea tocmindu-l : o datorie la popă, doi juncani — „trebuie să fie-n putere acu de nu i-o fi vîndut muierea" — şi mai trebuie, după socotelile lui, să aibă un *copchil*, că la plecare 'i-era „fomeia" să nască pînă-ntr-o lună.

Aceste istorii, vedeţi bine, nu puteau ţine locul documentelor de drum cerute de legile ţării.

Iar Neculae Mocanu nici nu putea spune măcar de ce plasă ţine Moara Grecilor. Nu putea explica nici cum a trecut dintr-o ţară în alta fără nici un document, nici nu putea desluşi cum a fost eliberat tocmai acum, cînd ceilalţi prizonieri, de un an şi alţii de mai mult au fost sloboziţi la bordeiele lor.

La aceste întrebări ale domnului şef de post, „individul" n-a ştiut răspunde. A încercat cu lacrămi. S-a întors din nou la povestirea necazurilor îndurate, la foame, la bătăi, la *Arbeit* şi la *Schlacht*, tînguindu-se că nu-i creştineşte să fie oprit din drum, tocmai atunci cînd se apropie de casă şi tocmai în ţara românească, după ce şi duşmanii l-au lăsat în plata Domnului. Şi-a arătat şi rana de sub cămaşe, care-i strîngea pielea înăsprită ca urmele unei muşcături de fiară.

Domnul secretar şi domnul şef de post au răspuns la aceste tînguiri cum se cuvenea, dînd atoateştiutori din cap şi scriind cu zor feţele procesului-verbal. Apoi, cînd toate fură sfîrşite, ca mîngîiere, Neculae Mocanu fu vestit că va rămîne cîteva zile la post, pînă vine răspunsul de la comună şi de la regiment, cu semnalmentele.

Atunci, „de se vor confirma cele pretinse, o să-i dea îndreptările cuvenite postul de-aci, să nu mai aibă impedimente pe drum. De nu !..." Domnul şef de post făcu un gest aerian, menit să explice elocvent ce s-ar întîmpla atunci.

Neculae Mocanu, care cinci ani a învățat că împotrivirea nu e totdeauna cuminte, a înclinat resemnat fruntea. Și-a desfăcut sarcina din spate și așezat pe marginea roasă a băncii de lîngă ușă, a început să aștepte.

Poate că aștepta răspunsurile numerotate, înregistrate și parafate despre care pomenise domnul șef de post. Poate că îl chinuia mai mult acel cuvînt misterios pe care nu-l cunoștea și de care îi era pecetluită soarta : impediment !... Fără născocirea acestei ticăloșii de cuvînt, toate ar mai fi fost poate limpezi și bune.

Afară rîndunica ciripea vioaie ; își terminase cuibul. Iar zarzărul bătea cu crengile înmugurite în geamul murdar, ca o chemare discretă.

Undeva, cînd aproape de tot, cînd foarte departe, pitpalacul întors și el din necunoscute ținuturi, dar scutit de obligația buletinului de identitate, îi făcea mai neagră inima lui Niculae Mocanu, strigîndu-i din arături : Impediment ! impediment ! impediment !...

LÎNGĂ O PIATRĂ VECHE DE HOTAR

În mijlocul codrilor, orăşelul acesta provizor şi murmurînd de înfrigurată activitate ca o uzină misterioasă, ferită din calea lumei, fusese o neaşteptată apariţie.

Treizeci de kilometri, şoseaua scobită în piatră părea că se afundă în ţinuturi neumblate.

Valea se îngustase. Crestele împădurite se apropiau de o parte şi de alta ; deasupra cerul albastru se strîmta şi la fiecare cotitură altă stîncă ameninţa să zăvorească definitiv defileul. Şuvoiul îşi sfărîma apele străvezii şi reci de lespezi tăiate din ce în ce mai colţurat. Iar rugii murelor cu flori tîrzii şi albe atîrnau între crăpăturile catifelate de muşchi, din ce în ce mai îndrăzneţ, neatinse de mînă omenească. Aerul se rărea odată cu urcuşul, adiind răcoros şi umed. Miros aspru de răşină şi mintă îmi înviora oboseala. Nu se auzea ţipenie şi nici răsunet de secure în adîncuri. Doar în sihlă, ţipătul păsărilor sălbatice se îngîna metalic cu ecoul văgăunilor.

Mă aşteptam să mă ducă drumul la poarta unui schit. Chilia unui pustnic săpată într-un găvan de peşteră m-ar fi uimit mai puţin decît această poiană care mi s-a deschis deodată ochilor, populată cu uriaşe hangare de scînduri, cu coşuri de fabrică şi cu şine de fier, cu nenumărate vile albe, acăţate pînă la jumătatea muntelui, şi cu furnicarul acela de lucrători care alergau după vagonete, răsturnau butucii, cu ţapine şi umpleau valea de larmă.

Mai tîrziu, stăpînul acestor ţinuturi, cu o neascunsă mîndrie mă purtă în fabrica cu cele două gatere, unde ferestraiele despicau trunchiurile gigante şi drepte, cu o precizie de uriaşe jucării mecanice.

Mă invită să admir maşinile cu cuţite lucioase ; mă conduse la vilele clădite cu tot confortul civilizat ; îmi arătă falansterul construit pentru lucrători, infirmeria cu paturi curate şi dulapuri rînduite cu medicamente ; îmi prezintă amănunţit modernele instalaţii electrice şi explică minţii mele profane ingenioasele procedee cu care ştiuse capta neistovitul izvor de albă energie a rîului.

Uluce şi funiculare suspendate aerian, deasupra rîpelor, aduceau butucii pînă în pragul fabricii, o linie ferată transporta scîndurile umede încă pînă la cea mai apropiată gară, la patruzeci de kilometri de cealaltă parte a muntelui. Drumul vechi pe care venisem fusese părăsit. Slujea acum doar cîtorva cătune pierdute în poieni. Pretutindeni, o disciplină de cazarmă mişca la ordin ca un singur om cele cîteva sute de lucrători, aduşi din satele sărace ale Moldovei şi din pădurile Marmaţiei.

De sus, apoi, din balconul locuinţei directoriale, care domina din cel mai înalt plai toată valea, mă îndemnase să contemplu priveliştea desfăşurată jos, asemeni unui prea simetric şi ireal tablou de reclamă industrială.

Era într-adevăr o minunată priveliştе ! Ca prin lentilele unui binoclu întors, toate aşezările se puteau cuprinde dintr-o ameţitoare ochire. Stivele geometrice de scînduri, maldărele de trunchiuri, vagonetele purtate pe linii întortocheate, locomotivele minuscule care tîrau butucii cu coaja dezghiocată, lucrătorii furnicînd după o ordine pe care o bănuiam savantă şi o simţeam calculată în vederea celei mai zgîrcite economii de energie ; ce admirabilă victorie a omului asupra naturii, după chipul şi asemănarea veacului !

În mijlocul codrilor, după o zi de rătăcire pe drumuri ce le socotisem pustii, această priveliştе mă întorsese cu gîndul la acele miraculoase oraşe crescute din pămînt în pădurile virgine ale Canadei, ori în coloniile nesecătuite ale Africei, abia încăpute pe mîinile trusturilor. Tot ce lectura cărţilor de călătorii şi fantezia-mi închipuise acolo, regăsisem aci într-o realizare ingenioasă şi strictă. Şi stăpînul,

confortabil cufundat între braţele fotoliului, cu privirea desprinsă de la spectacolul de jos numai atunci cînd voia să-mi surprindă pe figură un semn de nestăpînită admiraţie, făcu să joace ţifrele, îmi calculă debitul anual, miile de vagoane trimise în Orient, parchetele încă netăiate, pădurile angajate în munţii vecini, milioanele care se vor acumula cu o fatalitate matematică din care orice surpriză e exclusă. Îmi explică cum războiul îi adusese cîteva milioane prin simpla cădere a graniţelor. Mă făcu să înţeleg cum devenise cu putinţă această înfiripare, care trebuia să fie numai sîmburele celor ce vor veni. Vechea instalaţie, înjghebată sărăcăcios şi timid de foştii stăpîni, fusese cumpărată într-un ceas de strîmtorare ; pe locul acela adusese maşini noi, clădise din temelii încăperi după alt plan îndrăzneţ şi vast ; transportul se simplificase, îndreptat deodată spre arterele din interiorul ţării, ce nu fusese îngăduite celorlalţi.

Toate se lămureau, căpătau viaţă, se concretizau în fraza acestui inspirat al afacerilor şi nu permiteau nici o îndoială. Cîteva locuri, rezervate în consiliul de administraţie atotputernicilor politici dintr-o tabără ori alta, asiguraseră privilegii sub orice guvernare. Cînd totul va fi cu desăvîrşire organizat, va putea pleca din aceste pustietăţi fără nici o grijă : rotiţele angrenajului se vor mişca şi fără apropiata lui supraveghere.

Aceste adevăruri mi le împărtăşea mulţumit de sine şi fără modestie, în timp ce odată cu negurile din văi becurile electrice începură să clipească. Noaptea învăluia muntele, rece şi umedă. Directorul ridicîndu-se, sfîrşi :

— A avut, după cum vezi, şi războiul surprize plăcute ! ...Pentru cine a ştiut prevedea, bineînţeles !

Acum, urcam împreună o potecă pietroasă, cu puştile subsuoară, în căutarea unei sălbătăciuni. Pădurarul, cu mîinile noduroase, ne deschidea drumul între tufişurile încîlcite de rugi. Înaintea mea, gazda care-mi făcuse cinstea acestei plimbări, păşea elastic, uşor şi deprins cu pantele repezi.

Îi admiram de la spate mlădierea zveltă a trupului încă tînăr, haina de vînat simplă şi scumpă, puşca cu oţelele încrustate, cizmele roşii şi mersul acela agil şi sigur de om pe care nu-l înspăimîntă înălţimile.

Din cînd în cînd se oprea lămurind :

— Aci vom tăia la anul !...

Rotea braţul spre depărtări :

— Dincoace deschidem parchet nou...

Despica spaţiul cu latul palmei :

— La vale, aşternem un pod şi tragem o linie...

Ţînţarii bîzîiau mărunt la urechile noastre. Păsări ţîşneau în zboruri fără zgomot. Deasupra codrilor soarele începea să ardă şi răşina picura în scoarţa molizilor boabe parfumate. Pe alocuri, de sub ierburi aromate, se prelingea o aţă transparentă de apă. Buraticii se legănau pe frunze lucioase de feregă. Pădurea ne înghiţea în adîncuri şi gîndeam că se întinde astfel revărsată de pe un creştet de munte pe altul, nesfîrşită şi bogată, sute şi sute de poşte cît ţine spinarea Carpaţilor.

Cu răsuflarea tăiată de oboseală, suiam acum tăcuţi, căutînd cu piciorul pietrele sigure. Spre vîrf pădurea se rărea. Între brazi se desluşeau luminişuri.

Tovarăşul se întoarse, explicîndu-mi :

— Pe celălalt *versant* e parchetul tăiat ; dăm la aer...

În creasta muntelui ne-am oprit. Văile se despicau la picioarele noastre cu fineţele poienelor necosite, cu şerpuirea albă a şoselei, cu linia îngustă aruncată peste poduri de lemn deasupra şuvoaielor verzi de apă. Un tren fluieră aprig şi coti după stînci.

Jos, două ape se împreunau, sonore şi zgomotoase, între blocuri vinete de granit.

— Cea de colo, *Apa roşie,* ăst'lalt, *Uzul.*

Apoi, arătîndu-mi cu degetele între care ţinea ţigara scumpă scobiturile ce încingeau muntele din faţă :

— Ce vezi acolo sunt urmele tranşeelor...

Da ! Uitasem. Şi aci s-au pîndit oameni să se omoare.

Tainica tăcere de acum fusese şi aci ruptă de focul puştilor, de prăbuşirea obuzelor, de exploziile de mine, de zguduirea proiectilelor de schijă. Prin rîpi, patrule au coborît şi aci, nu pentru vînatul fiarelor, ci pentru pînda şi vînătoarea altor oameni, aduşi din cine ştie ce colţ de continent într-acest decor apropiat de cer, pentru a-şi trimite unul altuia plumbi ucigaşi.

Astăzi mi se păreau acestea imposibile. Cerul de cleştar era atît de limpede ! Pădurile, atît de tăcute ! Munţii, atît de solemni şi singurateci ! Apele poticnite în stînci, atît de nevinovate ! În măreţia aceasta atîta tihnă neturburată de amintirea nici unei mustrări, încît îmi fu cu neputinţă să-mi închipui pe şoseaua din vale scîrţîind chesoane, de după stînci sfărîmîndu-se cu detunături obuze, în şanţuri tîrîndu-se la pîndă oameni cu gînduri ucigaşe.

— Şi pentru ce, Doamne, pentru ce ?

Ne mişcarăm fără să rostim un cuvînt. Poteca se prăvălea de cealaltă parte a muntelui, repede, între tufişuri de zmeură bătrînă şi între arbuşti cu crengile răsucite de vînturi. O ciută trecu ca o vedenie răcoroasă şi sprintenă peste pietrele Uzului, înainte de a avea cînd apuca puştile...

La jumătatea drumului ne-am oprit lîngă piatra vechiului hotar.

Sub un tufiş de sorb, cu strugurii roşii de mărgean, era un biet capăt de stîncă rotunjită de ploi şi de acum de prisos. Alături o cruce de război, înclinată de vînturi, la căpătîiul unui mort necunoscut, Atît ! Şi cerul neclintit şi misterios atît de aproape de noi.

Voiam să întreb ceva, pentru a-mi risipi emoţia stupidă.

Dar tovarăşul meu îşi rezemă arma de cruce, îi întoarse spatele, îmi întinse portţigaretul de marochin cu ţigări aromate, şi arătîndu-mi în fund un munte uriaş, cu creştetul păduros înălţat deasupra tuturor celorlalţi, îmi destăinui :

— Acum tratăm pentru ăsta !... Dacă reuşim, sunt acolo cîteva milioane ! Cîteva zeci de milioane !

Am înclinat capul spre pămînt. Între pietrele calde se înşiruia o oştire războinică de furnici roşii, înaintînd în lumea lor, spre războiul lor, întru cine ştie ce absurdă şi misterioasă a lor răfuială. Tovarăşul meu, apropiindu-se să-mi întindă flacăra brichetei, strivi sub talpa cizmei cîteva şi rupse o clipă firul armatei pitice.

Şi m-am mai întrebat încă o dată atunci : pentru ce, Doamne, pentru ce ?...

PE ARIEŞ ÎN SUS

O săptămînă, răspunzînd la chemarea unui prieten, am colindat munţii Apuseni pe valea Arieşului.

Eram dornic să cunosc acele tărîmuri. Ţara Moţilor îmi păruse întotdeauna un ţinut de legende. Ştiam pitulată undeva, acolo, sub umărul unui munte, casa lui Iancu. Strănepoţii tribunilor aveau să-mi povestească înflorit întîmplări patetice. Toată literatura romantică a adolescenţei îmi răscolise reminiscenţe turburi. Iată de ce am plecat cu oarecare grabă — şi de ce n-aş mărturisi-o ? — şi cu o tinerească emoţie.

Între munţii cu granitul sur, Arieşul, şoseaua şi linia îngustă a trenului, şerpuiesc împletindu-se cu poduri de piatră. Apele umflate de ploi izbesc lespezile cu vuiet de cascadă. Un tren minuscul coboară ca o jucărie şi ţipătul maşinii în aerul limpede al codrilor răsună proaspăt din văgăună în văgăună.

Cuibărite între stînci, casele cu acoperişul ţuguiat de fîn, fumegă în asfinţit. O talangă de turmă tînguie în poieni, atît de lin ! Şi deasupra, în albastrul de atlas al cerului sprijinit pe culmi, şoimii rotesc calm, cu aripele atît de înalt nemişcate !...

Într-un asemenea sat, căţărat la poalele unei păduri de fagi, am poposit către seară.

Prietenul meu mi-a deschis iatacul pentru oaspeţi aleşi. Întîia oară călcam în ţinuturile lui, despre care atîtea nopţi, în anii cei grei, îmi povestise cu ochi umezi şi dornici... Pe

atunci nu mai nădăjduia să-şi revadă cătunul. Fugit peste graniţă, îl pîndeau legile kezaro-crăieşti, aspre şi neiertătoare cu valahii. Numai o minune doar avea să-i îngăduie a se mai întoarce acasă. Şi iată că minunile s-au dovedit cu putinţă !

În ceardacul cu perdeaua de viţă sălbatecă, încălzit de cîteva pahare cu vin de Tîrnave, ne-am amintit de acele timpuri. Cernute de ani, întîmplările cele mai maştere apăreau învăluite într-o ceaţă duioasă. Prînzurile sărace pe un colţ de masă, cu un sfert de pîine şi cîteva fărămituri de brînză, în frig, în odaia cu geamurile zgîlţîite de viscol, ni se păreau acum festinuri sardanapalice.

Ne-am amintit şi de cărţile cetite noaptea, la flacăra murdară a lumînării, ghemuiţi sub pătură, cu mîna care întorcea foile, îngheţată. Şi de vecina noastră ne-am amintit, de eleva la conservator, care pînă tîrziu îşi declama dincolo de perete rolurile, pentru a cărei ochiade ne-am certat de atîtea ori, şi care ne-a împăcat atunci cînd am zărit-o îmbrăcată în blănuri scumpe, răsturnată într-un automobil, la Şosea, în tovărăşia unui bătrîn cu mustăţile cănite... Acestea ni le aminteam ; iar seara cobora din creştetul munţilor umbre albastre. Arieşul îşi zbătea apele în vale. Mesteacănul de la poartă îşi răsucea frunzele argintii la răsufletul vîntului.

Dar prietenul meu alunecă, povestind, la mărturisiri. Întoarcerea nu i-a dat decît o bucurie înjumătăţită.

Văzut de aproape, satul lui nu era decît ceea ce sunt toate. Cîteva case de oameni nevoiaşi, legaţi de necazuri mărunte, storşi de micii tirani rurali : popă, învăţător, primar, jandarm, făceau cu toţii politică în lege. Oamenii hărţuiţi de la unul la altul, nedumeriţi, nu pricepeau decît că s-au mutat stăpînii de la Pesta la Bucureşti. Prea mare deosebire n-aveau de unde descoperi.

Se tînguia prietenul meu, şi în umbrele înnoptării din ce în ce mai negre, un surîs silnic îi chinuia buzele...

Într-a doua dimineaţă coboram un pripor printre fagi. Roua picurase, pe frunze, boabe străvezii.

De sub feregile jilave, buratecii făceau a ploaie. O fetişcană cu marama albă culegea mure tîrzii, din rugii în-

floriţi a doua oară. Am întrebat-o pe unde coboară poteca mai de-a dreptul. Ridicîndu-şi ochii lucioşi ca păcura, îmi zise :

— Că toate drumurile mi-s drepte, numai să ştii mere...

— Şi numai să nu-ntîlnesc în cale dimoni cu ochii ca păcura ! încercai să glumesc.

Fetişcana mă privi ţintă, îşi clătină coadele pe umeri şi întorcîndu-mi spatele, îşi văzu de mure, mînioasă.

Nu mă lăsai bătut.

— Frumoase mure, zic. Nu mi-i da una de-o poftă ?

— Frumoase că le-a făcut Domnul. De dat ? Ai mîni... Culege-ţi, pădurea-i împărătească...

Hotărît, nu era chip să-i mai smulg un surîs. M-am întors la ultimul mijloc, atotputernic cu femeile.

— Frumoasă maramă !

— Frumoasă mi-i, că de mîinile miele mi-i lucrată.

— Şi frumos o ştii purta...

— Că n-oi purta-o pentru dumneata !

— Se vede...

— Bine că vezi ! Ziceai că meri după mure.

— Păi mi-ai tăiat pofta ! încercai s-o înduioşez.

— Las' că vouă vă triece-ndată !

— Cui, „vouă" ?

— Vouă, din regat.

— Apoi eu sunt din Abrud. Nici n-am văzut „regatul" ! vrui s-o încerc.

Mă fulgeră cu ochii întunecoşi şi ridicîndu-şi mîinile albe spre cer, se miră :

— Bine ştiţi voi minţi ! Cum vă mai rabdă pămîntul ?

Hotărît ! mi-am zis, am dat peste cea mai îndrăcită codană de pe Valea Arieşului. Mi-am luat ziua bună supărat. M-a lăsat să mă depărtez cîţiva paşi şi cînd să cotesc cărarea, îmi strigă :

— Şi dumneata te-aliegi dieputat ?

M-am întors cu toată indignarea de simplu şi etern alegător.

— Deputat ? De unde-o scoseşi şi p-asta ?

— Altcum, ce caţi pe la noi ?

— Să văd locurile. Munţii. Să te văd culegînd mure. Să nu-mi răspunzi la ziua bună...

— No, că aieste-s poveşti. De la voi n-au venit decît domni care au spus că dau pămînt, că schimbă creiţarii, că mută luna pe cer, numa să-i aleagă dieputaţi. Anvară, o lună n-au mai sistat. Şi acuma cine drac îi mai vede ?

Astfel, în munţii Apuseni, am fost şi eu întîia oară inocentă victimă a campaniilor electorale.

O săptămînă am bătut munţii, satele, văiugile. Biserici ascunse după perdeaua brazilor, poieni cu otava fină şi cu turmele vitelor, care rumegă molcom, ridicînd ochi indiferenţi şi umezi, la pasul trecătorilor.

Am legat vorbă cu munteni leiţi ca ai noştri din munţii Sucevei ori Neamţului. Doar mai închişi şi mai străini de cele ce se petrec dincolo de Cheia Turzii, de unde începe pentru dînşii altă lume. Doar, ceva mai vechi încă, în port, în grai, în coame, în tăcuta îndîrjire, păstrînd mai întreagă pecetea obîrşiei dacice. Despre ţară, legi, Bucureşti, n-au pătruns aci decît lucruri vagi, aproape ca din alt continent. Aproape ca dintr-un veac, care nu-i al lor.

Mi-au spus cîteva necazuri : n-au păşuni îndestule, prea multe amenzi, ar dori să aibă îngăduială să fabrice ţuică, după cum spun cătanele că e voie în ţară. N-au porumb. Popa şi primarele se ceartă în fiecare zi, fac „politică", oamenii stau flămînzi, pretorele nu coboară decît o dată la trei luni, dă ordine să-i adune gîşte sau vine cu domnii la vînat.

Mă rog, ca la noi, în sfîrşit.

Iar prietenul meu, care ani de zile îmi zugrăvise aceste tărîmuri în culori de basme, asculta posomorît, sfărîmînd între degete frunzele smulse dintr-o creangă. Nu mai îndrăznea să ridice ochii în sus, spre culmile împădurite, peste care soarele tomnatec plimba lumina palidă ca o sfielnică dojană, pentru ca tot ce lipsea din căldura inimilor omeneşti să se adaoge la căldura ostenitelor lui raze.

OMUL DE CALCAR

Dimineaţa, cînd sora Bonaventura deschide fereastra, primăvara năvăleşte înlăuntru ameţitoare. Răcoarea aerului e o băutură prea tare pentru plămînii veştezi de imobilitate.

Apoi încet, atît cît îmi îngăduie sicriul de gips, răsucesc faţa în perne spre cerul străveziu.

Acolo, la fereastră, e o ramură de vişin care desparte albastrul în două. Cînd zăpada nu se topise încă albă pe acoperişuri, o vrabie cenuşie (aceeaşi, ori întotdeauna alta ?) se oprea să-şi netezească cu pliscul mic fulgii zburliţi. Creanga oscila ca un leagăn pentru pasărea cerului. Nu mai eram singur în celula cu pereţii albi. Ciripitul ei mă înduioşa ca vocea unui prieten venit de departe.

Acum nu mai coboară nici o pasăre. Primăvara le-a ispitit în altă parte. Dar acum crenguţa mea subţire e numai floare. De cîteva zile aşteptam minunea cu lacoma nerăbdare numai a copiilor şi bolnavilor !... În dimineaţa cînd au izbucnit în soare florile albe şi tremurătoare, bătăile inimii s-au înteţit ca în pieptul căutătorului de comori, care a descoperit floarea legendară şi misterioasă a feregei.

La această fereastră, cu îndepărtata bucată de cer albastru unde se topesc fulgii norilor, şi la această ramură înflorită de vişin se mărgineşte toată primăvara bolnavului. Afară se aud paşi sonori pe asfalt, glasuri înviorate,

triluri de rîs. Undeva picură suspinul unui clavir. Se mai poate rîde ? Se mai poate cînta ?

Urmăresc călătoria soarelui pe cer, fără să-l văd, după lumina care se plimbă-n fereastră, după umbra ramurei înflorite, care coboară. Şi acelaşi supliciu va fi mîine şi peste o săptămînă şi peste o lună ; zile şi săptămîni încă.

Nu ştiu dacă e un an, cînd, plin de sănătatea de-afară, am intrat să vizitez o sală de spital. Din cearşafurile albe, toate capetele erau îndreptate spre cele două ferestre inundate de lumină ; aşa cum în grădini floarea-soarelui se întoarce după soare pînă în asfinţit, cînd adoarme cu uriaşa corolă galbenă plecată în piept.

Am notat atunci faptul, rapid, rece, precis, ca o foarte justă şi plastică observaţie, preţioasă unei descripţii literare. Îmi amintesc ; mirosul dezinfectantelor mă indispunea şi mă grăbeam scandalos de neatent la explicaţiile doctorului, nerăbdător să aprind o ţigară.

După un an, înţeleg tîrziu şi dureros drama celor optsprezece capete palide, răsucite către lumina şi aerul de afară, interzise.

Sicriul de gips mă strînge captiv ; pe ramura subţire de la fereastră vor creşte fructele roşii cu boabe de mărgean, soarele se va înălţa mai sus pe cer şi eu voi fi tot aci, cu ziua strict împărţită după numărul linguriţelor de băutură amară. Voi întoarce cu aceeaşi lăcomie ochii spre lumină în fiecare dimineaţă ; mă va bucura un fluture, ce emoţie la zborul celei dintîi albine de aur !

Şi cineva, jos, mai poate cînta...

— Ciudat ! îmi spune prietenul venit de departe, ciudat, aproape te invidiez ! Absorbit de suferinţa fizică, hipnotizat de bucata ta albastră de cer pe care ţi-o limitează pervazul ferestrei, nutreşti iluzia că va fi destul să spargi crusta de calcar şi să păşeşti afară pentru a găsi numai lumină. Dar iată că vin de acolo, de la lumina şi libertatea pe care o doreşti, şi ele îmi par privilegii de prisos. Am întîrziat pe drumuri o săptămînă, la prietenii presăraţi pretutindeni, aci şi dincolo ; fiindcă trebuie să vorbim încă de „aici“ şi „dincolo“. Dincoace şi dincolo de

Prut ; dincoace şi dincolo de Carpaţi. Cum vezi, nu m-am întors îmbărbătat...

Pretutindeni, s-ar părea că a bîntuit o epidemie stranie ce ne-a stors inimile de sîngele generos de odinioară. N-am întîlnit decît strigoi ! — căci cum am putea numi altfel supravieţuitorii gîndurilor ce au animat generaţia noastră, şi astăzi ne sunt indiferente ? Atît de înfricoşător indiferente.

Se pare că nu-i o contagiune indigenă... N-a scris un francez oare necrologul „generaţiei sacrificate" ? Avem, după cît pare, tovarăşi peste toate hotarele. E o internaţională a decepţiei care anticipează utopiile cărturarilor. Ai observat că nu mai ştim rîde ? Veselia noastră e răutăcioasă ori prudentă ; hohotul se curmă brusc, ca şi cum mecanismul intern ar avea o rotiţă stricată.

Nu te-a surprins apoi, ce ofilit e entuziasmul nostru şi cum îl retractăm imediat, ca şi cum ar fi rămăşiţa unor slăbiciuni ce nu mai sunt îngăduite ?

Un însufleţit apostol al tuturor idealurilor integrale şi parţiale ne mustră. Şi cît de aspru ! Cu ce grele cuvinte !

Cît te invidiez atunci că n-ai cum le auzi aci, fiindcă tot ce ţi-a rămas sînge, viaţă şi dorinţă în tine s-a concentrat ca focarul unei lentile în ramura legănată de la fereastră.

Dar într-o zi, cînd într-acea zi medicul te va bate pe umeri, cînd îţi va reda libertatea şi vei sări în picioare ? După cea dintîi bucurie de convalescent, cu ce dezgust vei relua firul cenuşiu de toate zilele, monoton, monoton, ca o osîndă silnică !

Ce fericiţi eram acum şapte ani, ce romantism însufleţea generaţia noastră ! Îţi aminteşti harta mică, atît numai cît două pagini de carte, pe care ne aplecam în fiecare seară, în cămăruţa noastră de studenţi nevoiaşi ? Era un fum nepătruns de tutun şi se iscau cîteodată discuţii atît de furtunoase, de ieşea bătrîna gazdă îngrijorată afară, ca şi cum glasurile noastre puteau să dărîme tavanul. Eram două tabere ; cei cu creionul albastru care voiau Ardealul, cei cu creionul roşu care se mulţumeau „deocamdată" cu Basarabia. Pe harta mică, hotarele noastre imaginare, roşii şi albastre, se încrucişau ca firele de paian-

jeni... Şi ce adunări împrăştiate de poliţie, ce sforăitoare cuvîntări ! Ce de apostoli în faşă, care o scrînteau la examene, dar cunoşteau atît de bine calea la statuia lui Mihai Bravul în capitală, la aceea a lui Vodă Cuza din Iaşi ! Cu ce emoţie, Virgil, „mocanul" fugit într-o noapte peste codri, ne vorbea de satul lui de moţi, căţărat undeva, pe-un munte pe ţărmul Arieşului ; cu ce emoţie ne citea el cu glas tremurat o foaie de acasă, unde putea străbate prin cine ştie ce vicleşug al scrisului o chemare pentru cei din libera ţară. Şi ce reforme voiam ! Pămînt pentru plugari, drepturi egale politice, mai ştiam noi ce !... Ce avalanşă de planuri, ce de hotărîri eroice ! Chiar cei mai liniştiţi, pe care nu-i vedeam decît la laboratoriile lor, cei care seara ieşeau cu ochii obosiţi de la bibliotecile lor, chiar aceia, fără să mărturisească, fără să-şi dea deplin seama, erau cuceriţi de eroismul generaţiei noastre. Le-am fi crezut oare că se pot împlini toate, miraculos, în afară de orice prevedere, împotriva oricărei logici a timpului ?

De ce atunci, nici o bucurie nu luminează feţele noastre.

Pe talazurile de pămînt ale tranşeelor, mai tîrziu, ne mîngîia gîndul că după acest purgatoriu, cei care vom scăpa cu viaţă vom aduce acasă alt suflet. Unde e acest alt suflet ?

Acasă, am tunica stropită de sîngele lui bietu Sandu. Acela a fost fericit. În cele două zile, cît a mai trăit la spital cu picioarele retezate de schijă, găsise încă în cine ştie ce ascunziş al sufletului rezerva divină de energie ca să ne zîmbească cu împăcarea aceea a morţii, care se ştie că n-a fost de prisos. Îţi aminteşti lumina din ochii lui pe care nu vom mai cunoaşte-o de acum niciodată ?

Realizarea a fost deplină numai orizontal, în suprafaţă ; dar mai prejos, vertical, în suflete, mult, o ! mult mai prejos decît închipuirea copilărească de odinioară... Ce lin se rezolvau toate, magic ! Ce lume nouă credeam a fi plămădit din lutul şanţurilor ! Şi ce de aşteptări amăgite !

Ce oaspeţi nepoftiţi ne-am întors acasă, noi rebelii, acolo unde am găsit toate locurile împlinite ; rebeli stîngaci, barbarizaţi în contactul prea apropiat cu lutul şi cu moartea, veniţi cu brutalitatea noastră incomodă şi nătîngă.

Şi cum a început apoi zi cu zi procesul renunţărilor ; cum ne-a înghiţit „cumînţenia" ; azi unul, mîine altul, fără zvîrcoliri şi îndărătnicie, treptat, nesimţit, cu complicitatea apostolilor de ieri.

Mai e de mirare că suntem generaţie dezaxată, că nu ne regăsim mitul acela despre care vorbeşte Sorel, că n-avem nici o ideologie spirituală ? Dar după experienţa prematură a suferinţei, după ce ai stat la pîndă în şanţ şi ai împuşcat alt biet om ca tine, după ce ai sărit zbierînd de sălbatecă bucurie la uciderea celui dintîi seamăn al tău, cum voieşti să mai găseşti echilibrul acela armonios, pe care ţi-l cere retorul ce a urzit fraze patriotice acasă ? Te gîndeşti cîţi ucigaşi suntem astăzi care ne strîngem mîinile, ne plimbăm pe stradă în soare, fumăm liniştiţi, citim cărţi şi ne emoţionează o insectă strivită sub picioare ? N-ai tresărit în somn niciodată cu visul că din nou vîri baioneta între coastele altuia, că o răsuceşti urlînd şi că striveşti în goană faţa unui mort cu ochii căscaţi, în obrazul căruia călcîiul se înfundă oribil, aşa cum am făcut atîţia doi ani, pentru care bravură unii purtăm panglica vişinie la butonieră ?

Haha ! ce indignată mai sună mustrarea pentru cugetarea noastră dezarticulată, pentru vedeniile ce ne urmăresc, pentru lipsa noastră de duioasă sensibilitate ! E de mirare însă că ne-am întors atîţia invalizi, cu mutilări ce nu se văd, cu fibre de suflet pentru totdeauna rupte ? E de mirare însă, sau de osîndă ? Suntem oare vinovaţi ori mai degrabă victime ? În doi, în trei ani, ne-a venit oare de undeva un gînd luminos ? De oriunde, de la politică, de la scris, de la înfăptuirea aceea deznădăjduită a drepţilor, de la hotarele în sfîrşit doborîte... Nu e jalnică lumea cea nouă, zidită numai şi numai cu dărîmăturile celei vechi şi de zidarii cei vechi, care şi-au reluat locul şi sugrumă în tiparul cugetării lor vetuste tot ce-am gîndit generos şi îndrăzneţ ieri ?

Iar pentru a îneca desăvîrşit în nămol acest destin început patetic, compromisurile de fiecare zi, capcana realităţilor, deşertăciunile cu care îţi plăteşti pîinea mai dureros de cum au cunoscut vreodată înaintaşii tăi pri-

vilegiați. După trei ani ce-am făcut ? Ce ne așteaptă ? N-am zidit noi, ca meșterul baladei, tot ce-am avut mai scump în tencuiala cotidianului ? Și mîine, și poimîine, și ani de-acum, în care vom tîrî cu noi strigoii șanțurilor... Te mai ispitește, așa de neprețuită, viața ?

Astfel vorbi prietenul venit de departe. Și o perdea nevăzută înăbuși soarele de afară. Iar primăvara se întunecă mai neagră ca noaptea mormintelor.

STEJARUL DE PE CULME

Pe creasta rotundă a dealului, un stejar singuratec sprijină bolta cerului ca o colonadă. E bătrîn ; poate supraviețuitorul unei păduri ce de mult nu mai este. E obosit, căci în fiecare primăvară, mugurii plesnesc din ce în ce mai tîrziu, și din ce în ce mai devreme, toamna-i ruginește frunzele. Iar vîntul, în fiecare an îi frînge crengi uscate, din ce în ce mai multe.

Pînă la stejarul acesta întunecat, unde, copil, credeam că se reazimă cerul ca o cupolă de sticlă, îmi plimb uneori seara, singurătatea. Poteca suie printre ogoare ghiftuite de ploi. Un răsuflet de vînt se strecoară umed, tremură frunza porumbiștilor cosite departe, în vale. Și soarele coboară într-o tăcere care neliniștește gîzele.

Acolo sus, învăț a uita. Căci amintirea ucigătoarei voastre inutilități, din care am gustat și eu cîndva, mă devoră uneori... Amăgirea voastră mă recheamă încă. Iar singurătatea mă înfioară ca moartea.

Stejarul cu trunchiul torturat de furtuni mă primește atunci sub frunzișul lui ca într-un adăpost familiar. El mă întoarce cu ani în urmă, cînd lumea sfîrșea la dunga vînătă a pădurii, cînd nu gustasem încă din băutura amară a himerelor voastre. Întinerit, simt alt sînge, mai vioi, pulsîndu-mi în artere. Un optimism timid și neîndemînatec încolțește iar de sub cenușa trecutului.

Şi atunci, îmi apăreţi deodată atît de departe şi atît de neînsemnaţi, şi zvîrcolirile voastre atît de zădarnice ! Cu ochii cuprind toată valea desfăşurată la picioarele mele, învrîstată ca un covor policrom, fertilă, ca un ţinut binecuvîntat. Apele Moldovei îşi sting lucirile învăluite în neguri. Copacii înalţă departe umbre romantice, ca în peisagiile divinului Corot...

Ce tihnă şi ce măreţie aci ! În ceasul acesta cînd la voi, acolo, se aprind luminile vitrinelor, gem cafenelele, se-nşiruie procesiunea echipagiilor, se revarsă trecători prea mulţi pentru trotuarele neîncăpătoare, şi cînd larma mulţimii e tăiată de strigătele vînzătorilor de ziare ce vă aruncă ultima ediţie cu proaspetele ştiri de senzaţie.

Socotiţi voi, acolo, că înţelegeţi, dezlegaţi şi cîrmuiţi mersul vremurilor ? Credeţi că în mîna voastră e cuţitul şi pîinea ? Că în babilonica voastră capitală se hotărăşte soarta milioanelor de oameni, care, tăcuţi în acest ceas, ignorîndu-vă cu nepăsare, merg la odihnă ? Credeţi că fără voi, dacă o ploaie de sulf şi de foc v-ar mistui cu cafenelele, cu cabaretele, cu Camera şi ministerele voastre, cu tot, ca odinioară biblica Sodomă ; credeţi că toată viaţa acestei ţări s-ar opri brusc, paralizată ? Şi această amăgire vă susţine cu fragile cîrji sufletele voastre fără alt reazim.

Iată însă că holdele îşi leagănă spicul superb, pomii rodesc şi florile fînețelor îmbălsămează darnic văzduhul : departe de voi şi fără voi ! Iată că aci şi pretutindeni, în cel mai îndepărtat cătun, într-această înserare, atîtea şi atîtea milioane de oameni îşi încheie ziua cu o împăcare sufletească, primitivă recunosc, naivă recunosc, mărginită poate, recunosc ; dar pe care vă compătimesc că nu veţi bănui-o niciodată. Cu ce mulţumire vă aruncaţi voi obosiţi, în aşternutul unde vă aşteaptă o noapte cu visuri rele, ce vă prelungeşte şi prin somn zvîrcolirea de fiecare zi ? Cu ce surîs de mulţumire şi încredere veţi începe ziua, mîine dimineaţă, înainte de a vă lăsa înghiţiţi de frămîntarea stearpă a capitalei voastre ?...

Stejar bătrîn, ce cuminte înţelepciune învăţ sub bolta frunzişului tău încrestat ! Ce lecuit de rătăciri păşesc

îndărăt, spre căsuța cu mușcate roșii la fereastră, la cuibul cenușiu sub streașina unde doarme perechea mea de rîndunele, la cîinele ce mă așteaptă în poartă răbdător și cu ochii iubitori, ca nici un prieten alt.

Și cu cîtă tihnă voi deschide diseară cartea lui Carlyle, la pagina celor două mari tăceri : a stelelor tăcute, de deasupra noastră, a mormintelor tăcute ce așteaptă dedesubt !

DRUMUL CU PLOPI

[PREDOSLOVIE]

Multă vreme trenul străbătu ţinuturi sărace.

Dealuri lutoase, surpături de pămînt galben, ierburi uscate de arşiţă. Arar suflete omeneşti. Ocoale de vite aşezate prăvălat pe dîmburi : împrejmuiri de leaţuri, hlisă frămîntată de copite. Cîte un bivol ridicîndu-se în genunchi, privind tîmp goana vagoanelor, căzînd la loc în mocirla sleită. Case singuratice, păragini întristate sub umbra prăfoasă a oţetarilor. Nici o dungă răcoroasă de pădure. Nici o apă înviorătoare. Albii secate, funduri de iezere surite de sare. Stoluri de păsări negre răsfirîndu-se cu un ţipăt aspru. Sus, în cerul cu albastru neclintit şi gol, dogoritor de arşiţă, şoimi rotindu-se înalt, fără batere de aripi.

De cînd mergeam aşa ? De un ceas ? De mai multe ? Era ca un drum spre capătul planetei, unde începe pustiul ; cratere încremenite de vulcani, cîmpii calcinate, fluvii ce-au fost, cum se arată în peisagiul aştrilor răciţi.

Atunci, la chiotul locomotivei, culmile s-au desfăcut brusc în lături, valea s-a desfăşurat încîntătoare.

A fost ca o vrajă.

Sclipi metalic un rîu în prunduri ; se-ntinseră holde învălurite de adieri ; o fîneaţă proaspăt cosită şi-a înşirat brazdele retezate ; pe fereastra vagonului s-a prăfirat răsuflarea ierbei coapte.

Un drum cu plopi, mlădioşi şi subţiri, coborî lin spre tîrgul cu vîrfuri de biserici, albe între livezi. Se vedeau acolo străzi drepte, case pitite sub streşini de jucărie, oameni pitici ca furnicile negre. Totul era luminos, străveziu, miniatural în verdeaţa fragedă, ca printr-un ochean cu lentila întoarsă. Colinile se topeau în pîcle sînilii, catifelate, de pastel. Şi drumul cu plopi ne-a prins privirile să le adîncească scăldate de răcoare, în bolta peşterii de umbră.

A închis cartea pe genunchi.

— Ce simplă, ce firească trebuie să se petreacă viaţa acolo, în adăposturile omeneşti cu livezi, în grădinile cu petunii, în cerdacurile unde chiar neodihnitele rîndunici îşi clădesc sub grinzi simbolice şi capitonate cuiburi cenuşii !...

Aşa am gîndit amîndoi, fără să ne rostim gîndul. De mult gîndurile erau între noi înţelese fără nevoia cuvintelor.

Iar ochii nu se puteau desprinde de şiragul acum fumuriu al plopilor. Cînd s-au depărtat de tot, numai cîmpul albastru de in mai părea o mătasă de cer, aşternută în pragul oraşului.

Din nou, pe urmă, o spinare de deal a astupat priveliştea ; au început culmile sure, albiile uscate, ţipătul păsărilor negre.

A deschis iar cartea pe genunchi. Pleoapele au tremurat mîhnite, ca tremurul aripilor de fluture cînd se aşază pe o floare pălită de brumă.

Dar chemarea drumului cu plopi ne-a urmărit în toate tristeţile de mai tîrziu. Cînd totul era posomorît şi fumegos, cînd îndoielile se aşterneau de plumb peste tinereţea noastră ucisă, gîndul se întorcea deodată înviorat la furnicile negre, la oamenii pitici întrezăriţi o clipă pe drumul alb, sub umbra răcorită, în pragul oraşului cu lanul de cer aşternut în soare.

Numai acolo, din nou, viaţa avea să-şi capete un sens pierdut ; simplu, firesc, fără chinuire.

Ca spre un izvor cu apă vindecătoare, ne-am tîrît sufletele mototolite acolo. Printre furnicile cu înfăţişarea lor îndepărtată şi ireală.

Cîteva zile numai se împlineau de la sosire. Era dimineaţă de primăvară. În aerul limpezit şi sonor, lumina vibra prin mii de clopoţei de cleştar. Am deschis în soare fereastra casei noastre de-acolo. Odată cu geamul de sticlă şi sufletele noastre se deschideau însetate ; mîini întinse să îmbrăţişeze viaţa împăcată, uşoară şi îndumnezeită, ca parfumul florilor de cais ce n-avea să mai sfîrşească.

În colţul străzii era cerşitorul. Orbul cu mîna întinsă lîngă cîinele lui alb.

Fusese cel dintîi om întîlnit, căruia îi rostisem cel dintîi cuvînt bun. Noaptea din ochii săi, veşnică, ne înduioşase. Prietenia omului şi a cîinelui era ca o bucurie, a noastră. Cînd nici un trecător nu-şi suna paşii, omul vorbea şoptit, cîinele îi punea laba prietenos pe genunchi ; ca un bătrîn milostiv şi bun care ar fi dat aşa, curaj, unui copil pierdut în întunerec. Nimic nu părea să le turbure tovărăşia. Era ca în poveştile cuminţi, din cărţile cu morală ale copilăriei. Şi acuma, în soarele acela de primăvară, cînd totul era ameţitor de lumină, cînd o înfiorare de împăciuire şi de iertare plutea ca într-o dimineaţă de Paşte, omul încruntat, cu mîna lui oarbă îşi bătea cîinele şi cîinele arăta omului fără vedere rînjetul colţilor.

Ce spaimă ne-a cutremurat ! Şi cum s-a prelungit apoi, cînd ochii au scormonit sub înfăţişarea adormită şi calmă răul ascuns, fără de care viaţă de om lîngă alt om nu poate fi... Ce osîndă adunase la un loc omenirea aceasta măruntă, pornită să se întresfăşie ca gîngăniile muşuroaielor viermuitoare ? Ce blestemare misterioasă nu le îngăduia bucuria cerului înalt, a pîrîului rece în prunduri, a lanurilor unduioase de belşug greu ? De ce ochii lor priveau viclean şi furiş, rîsul lor suna duşmănos şi rău, veselia lor era tristă ? De ce căutau numai în pămînt ?

În mijlocul tîrgului se afla o biserică ctitorită de un voievod de foarte demult. Icoanele sfinţilor purtau încă pe mîinile lor înăsprite, în ochii sfredeliţi împlîntările de suliţi tătăreşti ; rănile unor suferinţi străvechi şi acuma uitate. Povestea spunea că în jurul acelui adăpost creştin, înălţat de meşterii voievodului cu mantie albă la margine de codru, s-au adunat cu încetul, în încăperi de piatră : părcălabi şi armaşi, robi şi arcaşi, negustori şi mazîli, în-

temeind cetatea. Din file de cronici viața lor se urzea îndepărtată, vitează și simplă. Era acum însă plin de cutremurare gîndul că nepoții nepoților lor, din tată în fiu, nu s-au păstrat peste urgia veacurilor, lîngă lăcașul lui Dumnezeu, decît pentru acest sfîrșit. Și mai deznădăjduit încă decît acest gînd era doar acela că blestemul durează pretutindeni aidoma, în fiește ungher de țară, în fiește țară a planetei sfîrîind în spațiile limpezi, oriunde om s-a apropiat de alt om.

Pe urmă, și pentru noi totul a fost pierdut.

Cînd trenul mă poartă astăzi singur, ah ! de-acum veșnic singur, în ținutul unde cu un chiot locomotiva vestește valea cu rîul argintiu pe prunduri, drumul cu plopi, tîrgul cu albe adăposturi între livezi — întorc capul.

Simt drumul cu plopi la spate și nu vreau să-l văd.

Știu unde duce.

Este acolo un cimitir mic, verde și rînduit în straturi de morți, ca o grădină împrejmuită numai pentru flori și arbuști, nu pentru un sfîrșit groaznic și fără explicare. Nici una din furnicile negre, văzute prin vîrf de ochean, nu-și mînă într-acolo ochii. Uită vecinătatea plină de înfricoșare. Și lărmuirea vieții lor se petrece măruntă și neîndurată, fără neliniștea nici unui mister.

Lipesc fruntea de sticla rece ; privesc de cealaltă parte. Aștept să înceapă din nou dealurile sure, albiile uscate, țipătul stolurilor negre. Privesc neclintit. Înaintea ochilor culmile prăbușite tremură într-o împăinjenire.

Dar asta din pricina toamnei.

Toamna, în piclă, toate se întrevăd nelămurit ca printr-o lacrimă...

*

Pentru viața celor de-acolo, a fost scrisă această carte.

ADEVĂRUL

Era la Cazino, la Constanța, în cea dintîi lună de căsnicie a lui Virgil Miclescu.

Becurile, prea multe, risipeau o lumină cretoasă în care jucau amețiți fluturii de noapte. Viorile orchestrei acopereau zbaterea talazurilor în lespezile de piatră. Peste ape se înălța o lună rece și artificială, ca într-un decor de operă.

August sfîrșea cu nopți iluminate de ploaia stelelor. Ochii lor erau fără voie chemați spre atlasul ceresc. Ana voia să afle numele constelațiilor și, cu bucurie de copil, bătea din palme cînd descoperea sus, rînd pe rînd, după degetul lui Virgil, cele cinci stele ale Casiopeii aprinse în pulberea siderală din calea laptelui, constelația Lirei cu Vega strălucind verzuie, spre orizont, Orion fugărind Pleiadele... În contemplarea boltei cu aștri, vuietul terasei se depărtase confuz.

Nemărginirea era numai pentru dînșii, acolo, în ungherul lor cu scaune de paie și cu respirația ritmică a mării la picioare.

De aceea Virgil Miclescu tresări neplăcut cînd, fără nici o legătură firească de gînduri, Ana îl mustră deodată :

— Și *Femina* ?... Vezi, ai uitat cu stelele tale...

Fu ca o coborîre bruscă pe pămînt. O nemulțumire nehotărîtă îi strînse inima și, mai mult pentru a ascunde această dezamăgire, s-a ridicat grăbit atunci, să cumpere jurnalul cu gravuri de modă. Făcîndu-și loc printre mese,

merse în silă pînă la celălalt capăt al terasei, unde era chioşcul de ziare. Apoi, cu sulul fascicolei subsuoară, trebui să aştepte pînă trecu un chelner purtînd peste capete, cu îndemînare de acrobat, o uriaşă tavă cu băuturi răcoritoare. Acolo, strîns între mese, schimba picioarele de nerăbdare cînd o mînă i se puse prieteneşte pe umăr.

La început n-a înţeles.

I-a trebuit să răscolească bine amintirile, pentru a recunoaşte în doamna care-i rîdea cu toată dantura, pe Lulu. Se îngrăşase, avea buzele prea vopsite, ochii din cale-afară înnegriţi. Şi asta-i mai trebuia acum : Lulu !

Gîngăvi cîteva vorbe încurcate şi dădu să treacă înainte.

Dar Lulu îi tăie calea :

— Cum, tipule, fugi de prieteni acum ?

„Tipul" n-avu încotro. Lulu fusese odinioară tovarăşa cetei lor, din anii facultăţii, şi era vestită pentru nebuniile ei. Vagabonda pe atunci din camera unuia la altul, tîrînd după dînsa geamandanele şi cutiile rotunde de pălării ; schimbînd de prieteni tot atît de des ca de rochii şi ajutîndu-le cu o adevărată frenezie, la începutul lunii, să-şi toace mai vertiginos banii de acasă. Anii, se vede, n-o cuminţiseră. Se cunoştea după toaleta extravagantă, după vopseaua prea strigătoare.

Încercă să scape cu binişorul :

— Dragă Lulu, nu-ţi închipui ce bucuros sunt că te văd !... Dar m-aşteaptă nevasta. Tu eşti fată deşteaptă şi...

— Ei aş !

— Crede-mă, Lulu. Sunt abia însurat...

— Moft !

— Atunci regret, dar...

Lulu i se puse din nou în drum. Un domn cu ochelari, de la masa de alături, aşeză jos paharul cu sirop roşiatic şi privi amuzat, cu paiul în mînă.

— Vrei să mă compromiţi ? îşi pierdu Miclescu răbdarea.

— Ce tip scîrbos ai devenit ! se miră Lulu cu linişte, fără să ia în seamă furia lui. Ce-ai acolo ? Dă-mi...

Înainte de a se putea împotrivi, Lulu îi trase de subsuoară jurnalul de modă.

Domnul de alături își șterse ochelarii cu batista și se așeză să privească de-a binelea, zîmbind singur, ca la teatru, cînd se anunță o scenă cu haz.

Miclescu simți o sudoare rece. Și Ana care-l așteaptă! Dar pe Lulu n-o interesa aceasta. Rezemată de balustrada terasei, începu să răsfoiască pe îndelete foile cu ilustrații, strîmbînd buzele vișinii cu dispreț, cînd nu-i plăceau desenele.

— Uite ce kimono admirabil, Virgil! Spune dacă nu seamănă cu al de-l aveam cînd eram cu Stătescu?...

Virgil Miclescu își tamponă sudoarea de pe frunte și imploră:

— Pentru numele lui Dumnezeu, Lulu!

— Ei, ce-i cu Dumnezeu? făcu Lulu cu nepăsare. Te-ai zaharisit, puiule!... Pe vremea mea nu prea implorai asistența lui Dumnezeu! Erai ateu și te descurcai singur... Ți-aduci aminte într-o seară cînd era să ne surprindă Stătescu?...

Înaintea lui Virgil Miclescu terasa începu a se învîrti. Îi fulgerară în minte gînduri absurde... S-o dea într-o parte și să fugă printre mese... Îi venea s-o bată... Și Stătescu o bătea!... Își aducea bine aminte acum. Într-o zi a găsit-o zgîriată la coada ochiului, plîngînd, pe un cufăr. Dar ce prostii îi mai dă în cap! Cu Lulu numai cu binișorul se poate ajunge la un sfîrșit. Mai cuminte așteaptă încă un minut, două. Într-o dedublare ciudată, se văzu pe el însuși; stupid, cu mîinile spînzurate, prizonierul femeii care întorcea liniștit paginile ziarului de modă; și dincolo, Ana așteptînd, poate crezînd că i s-a întîmplat ceva, poate venind să-l caute. Și dobitocul de la masă, care se distrează!...

Dar Lulu sfîrșise și-i întinse cu dezgust jurnalul:

— Hait' pleacă!... Nu mai ai nici un haz, puiule!

Femeia îi întoarse spatele și Miclescu, eliberat, nu știu cum să răzbească mai repede printre mese. Domnul cu ochelari își reluă paharul cu sirop, dezamăgit.

Ana nu-i spuse nimic. Înghețata de zmeură se topise, prefăcută într-un lichid spumos, pe farfurioarele albe. Nici n-o atinsese. Privea cu atenție silită peste ape. Numai degetele care băteau nervos în marmora mesei lăsau să străbată supărarea.

— M-a oprit un prieten ! se simți dator să mintă Miclescu.

Ana tăcu și nu întoarse capul.

— Un prieten pe care nu l-am văzut de mult !... stărui mai departe, căutînd să-i împace privirea sub pălăria albă.

Ana nu făcu nici un semn ; degetele subțiri, cu unghiile trandafirii, bătură mai repede marmora vînătă.

— Ana, ce e copilăria asta ? se rugă Virgil. Am întîrziat zece minute, ce e asta față de milioanele de ani, de cînd se învîrte pe cer Vega sau Altair ? încercă să glumească stupid.

— Mai întîi, sunt douăzeci de minute !... rectifică sec Ana, cu un înfiorător simț al preciziei, aruncîndu-și ochii la ceasul de la brățară.

Și își adînci cuta dintre sprîncene, pentru a-l face să înțeleagă că nu gustă glumele nelalocul lor. Virgil Miclescu nu găsi ce să răspundă. Mîhnirea îi împăienjeni ochii. Era cea dintîi neînțelegere a lor. Și venea așa de absurdă ! Pentru nimic.

Un fluture cu aripile dogorîte la becul de deasupra căzu cu fața în sus, pe masă ; începu să se zbată în spasmuri. Îl ridică cu două degete, uitîndu-se de aproape la trupul pufos, la ochii rotunzi și negri, la antenele agitate, la trompa învîrtită ca o coardă de ceasornic. Fluturele își tremură aripile, apoi se opri, și păru că îl privește și el, cu ochi dilatați, de miop. Virgil îi dădu drumul peste balustradă, în mare.

— Și ce prieten, mă rog ! întrebă Ana deodată, întorcîndu-se cu bărbia în pumn și cercetîndu-l țintă în ochi.

— Cel mai bun ! minți repede Miclescu. Un frate... Bunea, Ionel Bunea ! continuă Virgil, născocind un nume la întîmplare.

Și fiindcă simți că roșește, își găsi de lucru ștergîndu-și cu batista de pe vîrful degetelor praful argintiu, rămas de pe aripile fluturelui.

— Mă mir ! făcu Ana. Nu mi-ai vorbit niciodată... Nu-mi spuneai tu că cel mai bun prieten ți-e Sandu ?

— Da, și Sandu !... se încurcă Miclescu. Firește că și Sandu ! Dar vezi, cu Bunea e altceva ; cu el am copilărit... Tu n-ai observat, Ana, că de cei dintîi prieteni rămîi legat toată viața ?

Ana nu păru a găsi deloc interesante aceste meditațiuni asupra amiciției. Îl privi cu atîta neîncredere că, o clipă, Virgil avu gîndul să mărturisească adevărul. În definitiv totul nu fusese decît o copilărie. L-a întîlnit o femeie pe care a cunoscut-o de mult, acum opt ani. N-a putut scăpa de ea zece minute. Nu e o crimă. Dar de ce a mințit de la început ? Cum să mărturisească acum, că n-a avut nici un prieten pe care să-l cheme Bunea, Ionel Bunea ? Și de unde i-o fi venit în minte numele ăsta ? Fără îndoială l-a citit într-un ziar, pe tabla vrunei firme. Acum nu mai poate da înapoi. După cîteva zile au să uite, și el și Ana.

— Ce kimono admirabil, Ana ! încercă să ocolească discuția arătîndu-i desenul pe care îl admirase cu cîteva clipe înainte Lulu.

Dar Ana închise foile jurnalului fără să se uite la desen, îl puse sub cot și păru hotărîtă să afle pînă la sfîrșit ce e cu vechiul lui prieten, Bunea.

— De ce nu l-ai chemat aici ? Ți-era rușine de mine ?

— Ce vorbă, Ana ! Nu era singur... o familie... și pe urmă, ne simțeam așa de bine aici, numai noi doi...

În clipa cînd sfîrșea, Virgil Miclescu văzu cu spaimă pe Lulu venind la braț cu altă femeie, tot atît de vopsită. Erau amîndouă îmbrăcate în rochii albe, străvezii, cu decolteuri larg despicate pe umerii pudrați ; rîdeau tare, toată lumea de la mese întorcea capetele după această pereche care privea bărbații atîțător. Cînd dădu cu ochii de Miclescu, Lulu scoase limba. Virgil roși ; lingurița de înghețată îi tremură în mînă. Asta întrecea toate temerile lui. Noroc că Ana nu văzuse. Și pentru a nu-i da timp, începu să povestească repede :

— Bunea ? Dar niciodată n-am să mai găsesc un tovarăș ca dînsul... Mă mir că nu ți-am vorbit ! adăugă el cu o prefăcătorie ipocrită, de care în aceeași clipă se uimi singur. Cînd eram copii am făcut o groază de nebunii împreună. Îmi aduc aminte : sta alături de noi o mătușă de a lui, bătrînă, una madam Racliș. Avea o dantură falșă, pe care o uita dimineața pe toate mesele și mai avea și un

papagal centenar, Coco. Cîte nebunii n-am mai făcut noi cu papagalul ceia ! Ticălosul de Bunea îl învăţase să strige : „Ţi-ai uitat dinţii, madam Racliş !"... Şi făceau vecinii un haz ! Dimineaţa cînd pleca la biserică, cu capeluţă şi pelerină neagră cu mărgele de sticlă, papagalul îi striga pînă ieşea pe portiţă : „Ţi-ai uitat dinţii, madam Racliş !"... Se distra tot cartierul...

Virgil Miclescu se chinui să rîdă cu înveselire de această istorie închipuită, cetită undeva ; dar rîsul îi sună atît de mizerabil în gîtlej şi Ana îl privi cu atîta severitate, că se opri brusc, ca un actor care-şi prăbuşeşte rolul.

La spate auzi scaune mutîndu-se din loc şi glasul lui Lulu cascadînd un rîset. Înţelese că femeile s-au aşezat acolo. Nu mai puteau sta. Lor nu le rămînea decît să plece. Repede. Cît mai repede !... Altfel, cine ştie ce mai era în stare să născocească Lulu.

Abia în stradă răsuflă. Merseră mult fără să rostească un cuvînt. Ana îşi desprinsese braţul, voind parcă să lase între ei o distanţă. Păşea elastic în haina albă ; ochii încruntaţi puţin de enervare şi buzele îmbufnate o făceau mai aţîţător de frumoasă. De-o frumuseţe nouă, enigmatică, rea şi ameninţătoare. Miclescu încercă s-o privească cu nepăsarea unui străin. Pînă adineaori credeau că-şi pătrund sufletele chiar în cele mai adînci ascunzişuri. Ce le lipsea să fie fericiţi ?... Şi îşi frămîntă mintea să închipuie ce se petrece sub fruntea cu o cută încordată deasupra sprincenelor, ce se urzeşte în dosul ochilor umbriţi de paiul pălăriei.

Ajunseră în port. O santinelă îşi suna paşii pe lespezile de piatră. Două vapoare uriaşe dormeau întunecate, cu luminile stinse, cu tristeţea aceea nehotărîtă a hotelurilor pustii.

Departe, farul îşi tresărea în răstimpuri egale ochiul aprins. Geamandura gemea pe valuri.

O corabie turcească, cu pînzele strînse, se legăna ancorată înainte de intrarea portului. O văzuseră sosind seara. Acum îşi înălţa catargurile negre, misterioasă, ca nava cu strigoi din poveştile mateloţilor. De pe ape adia un vînt sărat, cu miros tare de gudron şi alge.

Erau numai dînşii în portul pustiu, şi gîndurile lor fugiră nesimţit spre ţărmuri îndepărtate, cu nume sonore,

cu plaje încropite, unde cresc arbori ciudați ; ținuturi pe care n-au să le cunoască niciodată și unde neamuri stranii de oameni, cu pielea colorată și cu veștminte de operă-comică. strigă matrozilor la sosirea vapoarelor cuvinte guturale ce par țipete de copii.

Virgil Miclescu se apropie și strînse brațul Anei mai aproape.

— Uite și Aldebaran ! spuse, arătînd o stea sclipind în înălțimile limpezi, cu nădejdea că va lega firul rupt.

Dar Ana nu ridică ochii spre cer. Se întoarseră tăcuți și triști. Santinela se opri și-i privi depărtîndu-se, își săltă pușca pe umăr și măsură mai departe, cu pași egali, cheiul întunecat.

Între ei se strecura ceva nehotărît și ascuns, un vrăjmaș nevăzut.

*

Așa a luat ființă în căsnicia lui Virgil Miclescu existența acelui prieten imaginar, Bunea, Ionel Bunea.

Virgil îl uitase. Întorși în orășelul de provincie cu livezi patriarhale și cu zile tihnite, luna petrecută la țărmul mării rămăsese ca un popas luminos într-un drum cenușiu. Amintirile li se întorceau deseori spre întîmplări de-acolo : o plimbare la far, o călătorie cu barca, o melodie a orchestrei pe care o încerca Ana la clavir, toaleta unei femei sau un răsărit neuitat de lună ce smălțuise întinderile de apă ; toate reveneau în amintire, seara, cînd rămîneau singuri în cerdacul cu iederă, ori la masa din grădina lor mică, cu straturi de rozete, cu trandafiri de toamnă și cu merii care-și pîrguiau fructele.

Strada era tăcută în acel sfîrșit de septemvrie. Arar străbătea vuietul unei birji depărtîndu-se.

Viața lor trecea liniștit, fără bucurii prea mari și fără însemnate mîhniri. Virgil povestea seara procesele pe care le apărase ; Ana, redată frumuseții sale banale și fără mister, captivă vulgarelor răspunderi casnice, era nemîngîiată o jumătate de zi pentru un pahar spart de servitoare — semn rău, care prevestește supărare. Evenimentul cel mai însemnat fu un cățel cu ochii încă turburi și cu botul rece, dăruit de madam Zodiade.

Era un cățel cu blana fumurie, de neam ciobănesc, mucalit și vrednic, încercîndu-și neîndemînatic hărnicia cu lătrături speriate de propriu-i glas. Virgil îl căutase în cerul gurii, îi descoperise pete negre, dovadă obștește recunoscută că are să fie „rău" ; și astfel, Flic deveni personajul cel mai important din casă. Alerga de la unul la altul, privindu-i pe rînd cu ochii lui apoși și cuminți ; cînd îl uitau, le netezea gheata cu laba lui moale ; cu bravură întovărășea factorul pînă la poartă, într-un lătrat plin de înverșunare care nu-i dezmintea dungile negre de pe cerul zebrat al gurii.

— Ce mai e cu prietenul tău, Bunea ? întrebă într-o seară pe neașteptate Ana, jucîndu-se cu urechile catifelate ale cățelului.

Virgil rămase cu ceașca de cafea la jumătatea drumului spre gură.

Făcu cu farfurioara din cealaltă mînă, un gest de nepăsare, care voia să însemne : „lasă-l încolo, ce-ți pasă ?"

— Flic ! strigă îndată, pentru a schimba vorba. Flic, uite poșta !...

Flic se ridică în brațele Anei și, ciulind urechile moi, lătră scurt, de cîteva ori. Apoi se încolăci la loc, în culcușul cald, supărat cînd înțelese că la portiță nu e nimeni.

— Virgil, ce e cu acest Bunea ? continuă Ana cu glas aproape rugător. Îmi ascunzi ceva ! Mi-ai spus că e cel mai bun prieten al tău și acum te ferești să-mi vorbești de el. Atunci seara, n-ai vrut să-l aduci la masa noastră... Nu-i place că te-ai însurat ? V-am înstrăinat de la cine știe ce legături de-ale voastre, din tinerețe ? Are ceva cu mine ?

— Prostii ! prostii ! murmură Virgil Miclescu, aprinzînd țigara și privind cu ochii uitați flacăra chibritului pînă își arse degetele.

Vîrful de cărbune al bețișorului se încovoie, atîrnă într-o ață de scrum, și s-ar fi părut că singura grijă a lui Virgil în acea clipă era să nu risipească arcul de cenușă.

Apoi cînd gămălia arsă căzu, se întoarse hotărît :

— Ana, să sfîrșim cu fleacurile astea. Bunea e un băiat foarte bun ; e însurat și el ; are chiar o nevastă foarte drăguță ; s-a bucurat cînd a aflat că m-am însurat ; nu l-am adus atunci fiindcă era cu o familie. Asta e tot !...

Dar să-l lăsăm în plata Domnului ! El e la Bucureşti şi noi aici ! Flic, uite pisica !

Flic întredeschise ochii somnoroşi, dar nu se mai lăsă înşelat. Ana se ridică şi-l scuturâ să lunece bine din braţe. Virgil rămase singur în cerdac, fumînd ţigara cu o linişte prefăcută. Flic îl dezmierdă tîrziu cu laba pe picior, privindu-l în ochi, aşteptînd, gata de joacă.

Îl împinse cu gheata departe. Se simţea trist. De ce minţise din nou ? Din ce adîncuri, el care se simţea om cinstit, descoperea ascunzişurile acestea de ipocrizie ?

În întunerec, în fundul grădinii, cădeau grele, în răstimpuri rare, fructele coapte. O trăsură vui departe, păru că se apropie, apoi se opri brusc. Servitoarea veni să strîngă ceştile. Şi mult timp, steaua de foc a ţigării se aprinse şi se stinse în noapte, în cerdacul cu iederă.

*

A treia oară fu cînd au aşezat mobila nouă în birou. Virgil voia să pună divanul de pluş verde lîngă fereastră. Ana nu-l vedea decît înaintea dulapului de cărţi, să aibă palmierul la cap.

Discuţia fu lungă.

Fata din casă aştepta, cu mîinile roşii sumese pînă la cot. Fiindcă văzu că stăpînii nu se înţeleg, găsi de cuviinţă să-şi dea şi ea părerea : „Era mai bine cum spunea domnul !"

— Taci tu ! se enervă Ana, nu te-a întrebat nimeni !

Şi întorcîndu-se către Virgil :

— Fă cum crezi ! Dar mă mir unde ai mai văzut lucrurile aşezate de-a curmezişul, să împiedice lumea !... Poate la Bunea al tău !

Divanul fu pus la fereastră, cum voise Virgil, „ca la Bunea". Şi stătea bine aşa. O recunoscu şi Ana, cînd, la sfîrşit, privi din prag rînduiala cea nouă a biroului. Se întoarse de la uşă să facă ordine pe masă. Acolo, între vrafurile de coduri cu legătura vişinie, era fotografia ei de cînd era logodită ; Virgil ţinea să-şi odihnească ochii pe ea în ceasurile de lucru. Cu un gest firesc de gospodină o şterse de un praf nevăzut şi o privi de aproape.

— Dincoace ar sta bine fotografia unui prieten... A lui Bunea, de exemplu !

Virgil Miclescu o privi bănuitor. De ce stăruia asupra acestui nume cu atîta încăpățînare ?

Dar din figura Anei nu ghici nimic.

— Nici n-ai o fotografie de-a lui, Virgil ! Aș fi curioasă să-l știu cum e ; blond ? brun ? înalt ? poartă mustăți ?...

Virgil se împotrivi din cap și Ana înțelese că le rade. Asta îl făcu simpatic. Ei nu-i plăceau decît bărbații care nu poartă mustăți. Par de-o bărbăție mai netă și sportivă, modernă, așa.

Din ziua aceea, existența lui Ionel Bunea se preciză mai lămurit și mai des în casa lui Miclescu.

Fără să-și dea seama cum, Virgil se trezi invocîndu-i laș numele, gustul, părerile, de cîte ori voia să biruie o rezistență a Anei. Era vorba să păstreze fructele în cămară într-un anumit fel, și cuvintele lui se dovedeau neputincioase, adăuga cu nepăsare prefăcută : „Dealtfel, așa am văzut și la Bunea, și se păstrează admirabil, pînă-n aprilie !..." Și Ana se supunea. Părea și ea convinsă de superioritatea acestui prieten al lui Virgil, care, copil, își permitea ghiduții nesărate cu papagalul lui madam Racliș, cea cu dantura uitată pe mese.

Casa lui Bunea deveni o pildă idealizată, pe care se străduia și Ana s-o imite. Acolo servitoarele nu răspundeau obraznic, nu exista fir de praf, nu erau neînțelegeri, samovarul strălucea fără pete de cocleală. Lui Bunea nu-i plăceau teatrul și vizitele ; seara stătea, el și nevasta, la gura sobei, citind, găsindu-și ce să-și vorbească. Ce oameni cuminți trebuie să fie ! Ea nu putea să se vindece de după-amiezile pierdute în vizite plicticoase la madam Sachelarescu, și la Georgeștii unde copii rău crescuți vin să te pipăie pe haine, cu degetele pline de dulceață. Și nici așa de răbdătoare nu putea fi. Se certau cîteodată de la lucruri neînsemnate ; plîngea cu capul în perne ; își dădea seamă că n-a avut dreptate și că Virgil trebuie să sufere, singur, în biurou, unde s-a dus trîntind ușa.

Ar fi vrut atunci să se ridice, să intre tiptil în biurou, să-l prindă neașteptat de după gît și să-și rîdă amîndoi de

prostia lor. Dar ceva o ţintuia acolo ; îşi afunda obrajii mai strîns în palme. Pe urmă, şi el, ce încăpăţinat ! Putea să se întoarcă, să-i spună numai un cuvînt, să-i ia mîna aşa cum făcea în cele dintîi zile ; şi toate ar fi uitate. Cînd îi auzea paşii înălţa capul să asculte, cu inima bătînd repede ; paşii se apropiau în antret, apoi se opreau, îl auzea luîndu-şi pălăria din cuier, deschizînd uşa de afară. Pleca. Pleca la tribunal, la barou, la cafenea, la club, la bodegă. Oriunde, departe de casă. Şi ea rămînea încleştată acolo, plîngînd, fără putere să-l strige. De afară, străbătea ca foarte de departe, dintr-o lume prietenoasă şi inaccesibilă, lătratul voios al lui Flic...

— Ce noroc ai tu de un prieten aşa de bun ! spuse Ana cu o urmă de invidie, într-o după-amiază, cînd se plimbau cu sania la cîmp.

Virgil nu răspunse şi se înghemui mai strîns în blană. Cîmpul nins era pustiu, clinchetul zurgălăilor umplea sonor depărtările.

Era frig, aerul proaspăt, cerul de sticlă. Troienele sclipeau albe. Bulgării fragezi de zăpadă aruncaţi din copitele cailor îi izbeau în obraji ; şi Ana, cu mîinile înfipte în manşon, cu ochii întredeschişi, respira şuvoiul rece de aer cu o bucurie sănătoasă, pe care Virgil, posomorît, n-o împărtăşea. „Ce noroc ai tu de un prieten aşa de bun !“ Cuvintele îi sunaseră de-o amară ironie. Era mîhnit. În ultimile săptămîni se grămădiseră nemulţumirile. Nu erau însemnate, mici neajunsuri de toate zilele.

Dar îi dăduseră prilej să măsoare aşa singurătatea în care se afla, lipsa unui seamăn căruia să-şi încredinţeze neliniştile nelămurite, golul ceasurilor cînd un om simte nevoia să se apropie de alt om. Îi rămînea numai prietenul închipuit, născut dintr-o minciună stupidă şi care, treptat, îi intrase în viaţă, se instalase în casa lui, era invocat în fiecare zi. Întîia oară, într-o dezmeticire nepregătită, coborî mai adînc în firidele ceţoase ale sufletului şi îşi explică limpede de unde născocirea aceasta absurdă.

Nu era numai prelungirea unei minciuni întîmplătoare, era o chemare lăuntrică a însăşi vieţii lui, o împlinire dincolo de realitate a celor ce dorise mai însetat şi nu aveau fiinţă... Copil, suferise de această singurătate.

Deschisese ochii într-o casă unde pluteau tristeţi secrete, între părinţi despărţiţi, care se urau. Se trezea noaptea, în ietacul cu lumina stinsă ; alături nu era nimeni, întindea mîna fricoasă de copil şi mîna dădea în peretele aspru ; întunerecul şi tăcerea de moarte îl înspăimîntau ; plîngea încet, fără hohote, şi nu era nimeni să-i netezească părul, să-l adoarmă, aşa cum vedea în gravurile colorate din cărţile de joacă. Nici un copil nu intra în casa lor. În zile de sărbătoare, în zile anumite, presimţite din pregătirile ce se făceau, după liniştea neobişnuită şi după lipsa tuturor celorlalţi, cu o trăsură de oraş venea o doamnă care cerea să-i spună *mamă*. Mirosea a parfum de la uşă, îi aducea jucării prea copilăroase pentru vîrsta lui, îl săruta pe frunte neîndemînatic, şi pe urmă, pe scaun, îl privea lung ca pe un copil străin, ca pe o vietate curioasă căreia nu ştia ce să-i vorbească. Cînd pleca, răsufla uşurat, aşeza jucăriile în dulap, neatinse şi se întorcea la cărţile cu gravuri şi cu povestiri triste. La şase ani avea o cuminţenie de bătrîn. De la fereastră, invidia soarta derbedeilor desculţi şi zdrenţăroşi, fugărindu-se în praful uliţei.

Mai tîrziu, adolescent, încercase să destăinuie neastîmpărul şi tot dorul de tandreţe, adunat în copilăria lui singuratică. Întîmpinase, de la camarazi întîmplători, o atenţie politicoasă şi rece. Nu puteau înţelege. După moartea bătrînului, cînd s-a întors de la cimitir, în casa pustie nu l-a întovărăşit nimeni. Mobilele îl nelinişteau noaptea, păreau că învie ; trosnetul unui scrin îi alunga somnul pînă mijea de ziuă.

Se ameţise după aceea în tovărăşii oferite de întîmplare. Într-o ceată zgomotoasă şi cheltuitoare, în Universitate. Acolo cunoscuse pe Lulu, pe Sandu. Asta numise el prietenie. Şi după aceasta venise Ana. Cu cîtă deznădejde se agăţase de fecioara tăcută, cu sfiiciunea ei simplă de fată săracă ! Crezuse în sfîrşit că a găsit.

Uitase că aduce fiecare necunoscutul a douăzeci de ani, trăiţi înainte fără să se bănuiască, fără să fie cu nimic pregătiţi unul altuia, fără să poată topi laolaltă ceea ce dorinţele lor au clădit pe îndelete în această vreme. Îşi aduce aminte : cînd a intrat în casa lor, de pe pereţi l-au privit cadrele părinţilor, bunicilor ei. Oameni necunoscuţi : un colonel cu

ochii încruntați, cu pieptul tapisat de decorații, un bătrîn cu fruntea cheală și cu mustățile din cale-afară de stufoase, o femeie zîmbind silit aparatului. Ce legătură putea fi între el și oamenii aceia ? Cum vor fi trăit ? Ce gînduri aveau despre viață ? Ce i-a pasionat ? Neamul lor, ce suflet a lăsat moștenire fetei timide, care roșea, cu ochii plecați, la fiecare vorbă ? Și cum au crescut-o ? Cum și-a petrecut vîrsta celor dintîi gînduri despre viață, în odăile cu miros de flori uscate și de covoare vechi ?

Pe masa salonului se afla atunci un album al ei, cu însemnări și gînduri scrise din școală ; pagini naive, cum păstrează de obicei fetele în pensioane. De atunci albumul a dispărut, l-a ascuns. Ce se afla acolo ce nu trebuia știut ? Poate iubise pe altul. Poate o sărutase altul ! Poate și ea ceruse vieții altceva !... Și ce însemnau, așadar, unul pentru celălalt, decît două taine, nepătrunse, fără dezlegare ?... Era capricioasă, stăpînită de nimicuri, cu sufletul numai la suprafață. De la început se deslușise între ei o neînțelegere pe care trebuiau s-o tîrîie de-acum pînă la sfîrșitul vieții.

Cu coada ochiului o privi dușmănos aproape.

Ana surîdea cîmpului, nemișcată în sanie, cu gura întredeschisă. Sîngele îi năvălise în obraz, avea buzele roșii, pe față i se zugrăvea o fericire nevinovată și copilărească.

Virgil Miclescu se rușină de gîndurile de adineaori.

Era adevărat, născocirea aceea devenise pentru dînsul un reazăm. Pentru el Bunea, Ionel Bunea, exista cu adevărat, într-o lume a închipuirii ; era prietenul pe care nu-l găsise, era realizarea celor ce viața nu îngăduia să se împlinească. Își găsise un frate ; copilăria lui posomorîtă se colorase cu întîmplări ce nu avuseră loc, ca și papagalul lui madam Racliș care nu exista, ca și mîngîierile pe care nu le-a cunoscut niciodată.

Povestind, urzea alături de viața cea adevărată — și searbădă — alta, idealizată, cu episoade fericite și vesele, cu eroisme și peripeții. Toate nemulțumirile fără însemnătate din căsnicia lor le făcea uitate, le dezlega magic și uimitor de firesc, în viața ireală creată alături, a altor doi oameni ; ostrov minunat spre care se îndreaptă gîndul lui din ce în ce mai des... Dar nu avea el oare nici o vină ? Nu el

pusese oare între Ana şi dînsul, de la început, minciuna ? Veşnica minciună dintre bărbat şi femeie. De cîte ori, atunci cînd izbucneau neînţelegeri fără însemnătate, prelungite chinuitor pentru amîndoi, n-ar fi fost destul să rostească un cuvînt numai, pentru a surpa zidul nepătruns ? Şi nu-l spusese cuvîntul acela niciodată. Iar acum stăteau alături ca doi străini, nemişcaţi în sania care despica pîrtie în troienele albe, şi erau aşa de străini, aşa de străini, încît nici bucuria fizică a acestei plimbări nu şi-o împărtăşeau.

Sania se opri. Clinchenitul zurgălăilor se răsfira peste zăpezi în aerul sonor. Din spinările cailor se ridicau spirale de aburi. Spre asfinţitul roşu, coborî oblic un stol de corbi.

Ana tăcea şi părea că priveşte ceva nevăzut în nemărginirea albă, de unde înainta noaptea. Lui Virgil Miclescu îi fu milă de ea, de dînsul, de amîndoi, de toţi oamenii pe care îi cunoştea, a căror viaţă o întrevedea deodată cu înfiorată limpeziciune, roasă de un rău ascuns şi fără vindecare.

— Ana ! şopti strîngîndu-i mîna în manşon cu o înduioşare care-i tremură glasul.

Şi-ar fi pus capul în braţele ei în clipa aceea, ar fi plîns pentru ea, ar fi chemat-o la o înţelegere alta a vieţii, ca la o religie nouă, vindecătoare. Simţea pe buze cuvinte ce n-au fost rostite niciodată, fluide şi calde, cuvinte ce aveau să topească tot ce e iremediabil şi nepătruns între dînşii.

— Ana ! se agăţă el de chemarea aceasta cu deznădejde, ca şi cum din strigătul lui, femeia avea să înţeleagă toată disperarea înăbuşită în adîncuri.

Ana îl privi mirată, cu ochii încă plini de vedeniile ce-o stăpîneau. Alte vedenii, ale ei ; alte gînduri, ale ei. Şi privirea îi păru lui Virgil deodată atît de îndepărtată şi goală, atît de străină, că toată tristeţea bună şi omenoasă se risipi, iar în locu-i simţi din nou crescînd gînduri duşmane.

Ana îi răspunse strîngerii, prinzîndu-i şi ea în manşonul călduros mîna, între degetele înmănuşate. Dar Virgil Miclescu şi-o descleştă încetişor, cu o plictiseală ne-

mărginită. Cîteva minute înainte era gata să mărturisească, să-şi scoată sufletul gol la lumină, să o strîngă aproape de pieptul lui, aproape de tot şi aşa de încleştat, ca nici o umbră să nu mai apară de-acum înainte între dînşii. O vorbă numai ar fi trebuit. Şi totul se risipise.

Din nou stăteau alături îndepărtaţi.

Virgil îi privi buzele umede. Le ştia moi la sărut, îi cunoştea fiecare colţ intim, gestul cu care îşi da capul pe spate cînd o strîngea în braţe, ochii întredeschişi ; toate i-au părut din nou plicticoase şi leşiatice.

Sania porni îndărăt, fugărită din urmă de noaptea albăstrie peste nămeţi. Mult timp nu rostiră nici un cuvînt.

Cînd au intrat în oraş, Ana întrebă ceva. Virgil nu auzi, mormăi un răspuns la întîmplare.

Pe strada lor, de la ferestrele caselor, după perdelele albe, vecinii priveau cu invidie aceşti tineri fericiţi, despre care nimeni încă nu putuse născoci nici o bîrfeală. Virgil Miclescu îşi chinui buzele într-un surîs silnic, la gîndul că alţii îi pot rîvni o asemenea viaţă fumurie şi fără nădejde, pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor.

În prag, Flic le sări în cale, lătrînd bucuros. Lepşi labele pline de zăpadă pe pieptul lui Virgil. Miclescu îl repezi departe, cu o nerăbdare izbucnită deodată :

— Marş tu... potaie !

Şi intră în birou, să rămînă singur.

Prin întunerec, se izbi de divanul aşezat de-a curmezişul drumului — „ca la Bunea".

UNCHIUL DIN AMERICA

Constantin Mogrea stinse lumînarea, turtind flacăra cu al şaselea tom din *Viaţa insectelor*. Pe urmă, rămase multă vreme cu ochii deschişi în întunerec, răsucindu-şi în aşternut oasele dureroase.

Nu se ridicase într-un cot să sufle lumina, înadins ca să nu-şi alunge somnul, iar acum somnul nu venea. Îl înăbuşi mai întîi fumul înecăcios al feştilei stinse, amintind slujba bisericilor de ţară, deniile, prohodul înmormîntărilor. Gîndi după aceea, cu neplăcere, că a doua zi are să găsească un rotocol murdar de funingine, o pată grasă şi transparentă de spermanţetă, pe scoarţa nouă a cărţii ; aceasta îi risipi de-a binelea pofta de dormit.

Afară se auzeau streşinile picurînd. Începea dezgheţul. Era în cele dintîi zile ale lui martie. De cu seară pornise cald vîntul echinopţiului.

Sfîrşea şi iarna aceasta îndelungată şi aspră, care păruse într-o vreme fără sfîrşit. „Cel puţin aşa se uşurează bugetul la capitolul combustibilului !“ îşi surîse singur Constantin Mogrea, cu o veche amărăciune, miloasă şi ironică pentru propriile sale mizerii. Acum numai această fericire, de ordin casnic, i-o mai putea aduce primăvara.

Răsuci perna cu faţa rece în sus, căutînd un loc potrivit să-şi înşele insomnia.

Pe sub prag, din camera de-alături, străbătea o şuviţă subţire de lumină : şi în noaptea opacă şi densă, care-i juca înaintea ochilor zvîcnitoare cercuri de întunerec,

dunga aceea caldă îi chema privirea îndărătnic : stăruitoare prezență a unei suferinți tăcute, resemnate și fără scăpare.

Acolo, la masa cu mărunte unelte de cusut : mosoare roșii cu ață, nasturi de sidef, foarfece și perniță de ace, lucra pînă tîrziu, după miezul nopții, Silvia. O știa plecată sub globul lăptos al lămpii, deasupra pînzei albe, cu genunchii înălțați pe un taburet, cu pleoapele obosite și cu obrazul fără sînge, destinzîndu-și din cînd în cînd umerii încovoiați, trosnindu-și anemicele mîini amorțite. Iar tinerețea ei ucisă de timpuriu, osîndită la nopți de veghere și la sărăcie, îl duru pînă la deznădăjduire în pregătirea aceasta de primăvară, coborîtă pe nevestite. Primăvară zădarnică, pentru el și toți ai lui, fără făgăduiala nici unei bucurii întregi, în diminețile luminoase ce au să vină, cu soare strălucitor, cu dezmierdarea aeriană a adierilor de vînt, în grădini parfumate, unde albinele vor zumzăi peste cîteva zile în miezul roz al frunzelor de cais, albe.

Zilele și anotimpurile se tîrau în viața lor, prea de mult asemănătoare și mîloase, prea fără surprize și fără ostroave de înseninare.

De cîte ori Constantin Mogrea se gîndea la această monotonă înșiruire a săptămînilor, îndată îi apărea în amintire, stupid și fără deslușită pricină : Matusalem, broasca cu carapace din laboratorul liceului, ghemuită neclintit într-un ungher cu aparate de alamă coclite, ca un bloc negru și neînsuflețit de mineral. De-acolo, vietatea prizonieră nu scotea capul decît o dată pe zi, la farfuria cu lapte sau la frunzele de salată, pentru ca să se întoarcă iarăși să somnoleze, cu gîtul și cu labele strînse sub capacul de os ; așa de ani și ani de zile ; așa ani și ani de acum înainte ; pînă cînd toți vor fi morți, schimbați, înlocuiți, uitați ; și numai ea, centenară, fără nici o grabă și fără nici o întîrziere, la același ceas, va întinde capul îngust fără frunte, cu ochii acoperiți de pleoape solzoase, spre aceleași bliduri cu mîncare, spăimîntător de precis, de resemnată și indiferentă la tot ce poate fi altceva, luminos și cald, dincolo de zidurile cenușii cu planșe de anatomie.

„De ce oare natura va fi hărăzind viața cea mai îndelungă, tocmai creaturilor celor mai stupide și mai urîte ?“ — se întrebă Constantin Mogrea, cu bolnăvicioasa

insistență a omului chinuit de nesomn, de a se agăța de gînduri absurde și nefolositoare.

Pe urmă, fără să-și lămurească un răspuns, se trezi descoperind că ochii broaștei, cu inele galbene în jurul pupilei, au o ciudată asemănare cu ochii de prost, blînd și docil, ai directorului. „Se vede că într-adevăr trăsăturile fiecărui om amintesc cîte un animal. Desigur pe acela în a cărui speță strămoșii lui erau destinați să se oprească în evoluție..." reflectă cu obișnuita-i înclinare către generalizări dascălul de biologie și îndată căută să-și recapituleze în minte, pe rînd, figura fiecărui cunoscut, să deslușească cu ce specie anume din regnul animal va fi semănînd fiecare.

Unul avea gură cu buze rotunde și despicate de iepure, altul un adevărat cap de pichire ; Stamate, prietenul lui cel mai bun, de la prima vedere îl făcuse să se gîndească la un guvid. Exact la un guvid ! N-ar putea spune nici acum, de ce anume. Poate din pricina capului fără gît, lat, chel, măsliniu și gras, și a ochilor prea depărtați către tîmple. Îl bucură această descoperire, ca și cum ar fi aflat oamenilor din jurul lui o infirmitate ascunsă și umilitoare, de care el fusese cruțat.

Dar își aminti cu amar că elevii îl numeau între ei, pentru gîtlejul lung și vorba asmatică — gînsacul ! — și alungă grăbit gîndul de la aceste ridicole stupizenii, cum numi cu dispreț constatările ce-l încîntaseră adineaori. „Ce mai colecție de neghiobii s-ar aduna, dacă ar exista un aparat drăcesc să stenografieze gîndurile de insomnie, chiar ale celui mai inteligent om ! Și bietul *homo faber*, ce mai jalnică apariție pe scoarța planetei... !" — încearcă să se consoleze Constantin Mogrea, solidarizîndu-și soarta cu a întregii omeniri, pe care o compătimi generos, în bloc, din patul lui de bătrîn torturat de nopți fără sfîrșit.

Hotărî să nu-și mai oprească la nimic cugetul.

Numără picăturile de pe streșină, afară. Pic-pic ! — asta e sub fereastră. Pic-pic ! — asta e pe treapta de piatră a scărilor. „Ciudat, cum au săpat picăturile acolo o gaură rotundă, netedă și adîncă ; parcă ar fi scobită cu un cui ! De treizeci de ani, gresia aceea e roasă de picioarele lor... Acum seamănă, adîncită la mijloc de pași, cu treptele

vechi de biserici... Cînd are să se îndure oare proprietarul şi să înceapă reparaţiile ? Va să zică iar se surprinde gîndind !... Oare Edison doarme patru ceasuri pe noapte fiindcă sufere de insomnie ?... Ce mai prostii îi dă în cap !... N-are să adoarmă aşa niciodată !"... Se răsuci pe altă parte. Aproape de tot izbucni un cînt de cocoş. Se auzi desluşit, ca sub fereastră, şi baterea aripilor. Răspunse îndată altul, şi altul ; din ce în ce mai înăbuşit şi mai îndepărtat, pînă la marginea oraşului, de-acolo peste cîmpuri întinse şi întunecate, umede sub vîntul cald al dezgheţului, ca un semnal misterios în bordeiele negre, din cătun adormit în cătun adormit. „În clipa asta se îngînă toţi cocoşii din ţara românească !" — gîndi Mogrea, şi aceasta îi păru chinuitor de monoton.

Fîşia de lumină de sub uşă îi ţintui iarăşi un răstimp ochii. Pe urmă, i se păru că în întunerec aude o mişcare, abia simţită.

— Mario, tu dormi ?

Din celălalt pat, de dincolo de biurou, femeia se întoarse în aşternut.

— Nu... De ce-ntrebi ?

— Nu se mai culcă Silvia ! Trebuie să fie aproape unu...

Femeia nu răspunse. Ghici că strînge din umeri sub plapomă. Cînd ar putea oare să lucreze, dacă nu acum, după ce se liniştesc toţi ? Apoi tîrziu, mai încet, crezînd că a aţipit :

— A fost azi Stănciulescu. Uitam...

— Ei ?... Şi ce mai vrea individul ?

— A venit cu legea cea nouă a chiriilor. Cu *Monitorul*... Zice că-i dă drept să ne urce iar, de la Sfîntul Gheorghe !... A rămas să treci pe la el...

Constantin Mogrea se încruntă în întunerec, ca şi cum avea chiar acum în faţă pe Stănciulescu şi era obligat să-şi apere cu înverşunare drepturile lui de chiriaş pentru veşnicie. Întotdeauna, în ajunul împrejurărilor grele, se simţea energic, închipuia dialoguri în care el avea cuvîntul hotărîtor, cel din urmă ! A doua zi, în faţa evenimentelor adevărate, pierdea repede tot curajul, mozolea vorbe neisprăvite, se apăra moale, dezarmat, bicisnic.

Pipăi, încet, să nu răstoarne ochelarii și paharul cu apă de pe măsuța de noapte, și deschise portțigaretul. Aprinse o țigară, trase fumul cu sete. Lumina de sub prag se mișcă, se auzi un sertar tras, împins la loc. Apoi din nou se făcu liniște.

— A mai fost și Pincu... Cu ghetele copiilor de la reparat! Trebuie numaidecît să-i dăm măcar cinci sute de lei !... A crescut din cale-afară contul.

Mogrea privi iritat spre locul unde se afla nevastă-sa, deși nu o vedea în beznă.

— Să mai aștepte ! Nu i-ai spus la leafă ?... Ce pot să-i fac, frate ? Ce pot ?...

Rosti ultimele cuvinte cu jumătate de glas, ca un vinovat.

Cu două zile înainte, plătise cu economiile lui ascunse două sute de lei pe ultimele două volume dintr-o colecție cu observații curioase din viața insectelor și acum banii aceia îi păreau furați sărăciei lor, sustrași netrebnic altor nevoi, risipiți pentru satisfacerea unui viciu tăinuit. Trei luni îl chinuiseră volumele în vitrină, cu coperta lor albăstrie, pe care era gravată o insectă cu antene lungi, arcuite și fine, pe o crenguță țepoasă de pin. A economisit de la tutun, a împuținat numărul țigărilor, n-a mai cumpărat decît o gazetă pe zi ; iar cînd a ieșit cu pachetul legat cu șnur roșu, subțioară, din librărie, s-a furișat pe lîngă zid, ca după săvîrșirea unei mizerabile fărădelegi.

Acum i se părea că nevastă-sa, după ce întorsese volumele pe o parte și pe alta dimineața, cînd scuturase biroul, făcea aluzie la această patimă a lui pentru cărți, cu neputință de vindecat, în ciuda tuturor certurilor fără sfîrșit, a sîcîiturilor prelungite, a controlului pînă la ultimul gologan din leafă, înghițit de nevoiașa lor gospodărie.

— Și uitam ! urmă șoptit femeia. A mai fost după-amiază și...

Constantin Mogrea se ridică în capul oaselor, gesticulînd în întunerecul orb, fără să aștepte sfîrșitul :

— Cine a mai fost, frate ?... „A mai fost și... a mai fost și..." Ce dracu, toți și-au dat întîlnire azi aici ?

— Vorbește mai încet, omule ! Trezești copiii. Și aude fata de dincolo... Vroiam să spun c-a mai fost și Emil. Na !

Constantin Mogrea frecă un chibrit și aprinse lumînarea.

Nu putea continua vorba așa, fără să se vadă. La lumină, gîndurile îi păreau mai limpezi și mai simple.

Pe perete jucă umbra slabă, cu părul zburlit, cu mărul lui Adam pronunțat peste măsură, mișcîndu-se la fiecare răsuflare ca un neobosit piston negru. Se ridică între perne și femeia, frecîndu-și ochii răniți de lumina bruscă. Era puțină la trup, cu pieptul plat în capotul de noapte, cu șuvițe de păr sur, scăpate de sub bonetă.

Stăteau acum în camera rece, în paturile despărțite la mijloc de biroul cu teancuri de cărți, ca două stafii urîte, slabe și bătrîne, pregătindu-se să pună la cale, după miez de noapte, pe șoptite, cine știe ce ritual de magie misterioasă și înfricoșată. Căci oricine ar fi privit atunci prin întredeschiderea perdelei înlăuntru, ar fi asemuit îndată, fără șovăială, moșnegii aceștia cu niște vrăjitori sculați în bezna nopții, să fiarbă în ulcele de lut ciolane de mort și ficat de găină neagră pentru descîntece blestemate.

Deslușind în flacăra tremurată a lumînării mîinile vînoase, încheieturile umflate, ochii storși și suri din care strălucirea s-a retras ca apele din albia rîurilor uscate, n-ar fi putut închipui nici o clipită că au arătat odată altfel : tînăr, fraged și încîntător ochilor.

N-ar fi putut înțelege că bătrîna cu pieptul supt a fost cîndva o fermecătoare femeiușcă, cu ochii migdalați și umbriți de gene mătăsoase, cu buzele cărnoase și umede, descoperind la fiecare surîs un șirag de dinți mărunți, regulați și sănătoși, cu umerii goi, rotunzi și pudrați în rochia de bal, cînd aluneca abia atingînd pămîntul cu pantofii de mătase albă, ușoară și zveltă, rezemîndu-și capul de păpușe trandafirie, alintat, pe umărul tovarășului de dans. Atunci mersul ei mlădios, chipul cum mirosea o floare ținută cu două degete, clipirea repede a genelor cînd aștepta nerăbdătoare un răspuns, fiecare cuvînt, fiecare hohotire cristalină de rîs, și tăcerea ei, cînd stătea rezemată de pervazul ferestrei, pe gînduri, privind cum o pisică pîndea zborul rîndunelelor, toate erau o desfătare, o plăcere fericită pentru ochi, ca bucuria pe care o da un trandafir rar, cu parfum catifelat, descoperit neașteptat de

trecător, într-o grădină sălbătăcită, cum era de cînd se ține minte tîrgul acela...

Nici pe moșneagul cu mustățile țepoase, cu nodul din beregată enorm, nu l-ar fi putut nimeni imagina altfel ; așa cum a fost, purtînd tînăr veșmintele după moda romantică de acum mai bine de trei decenii, cu părul aruncat în bucle inelate pe spate, cu privirea ageră și lacomă la tot spectacolul forfotitor al vieții.

Ei singuri acum, da ! ceea ce era mai fioros, ei singuri acum se dezvățaseră a mai gîndi la aceasta. Își aminteau anii, înfățișarea altor oameni de atunci, răsăriturile de lună, casele care au fost dărîmate și grădinile care au fost tăiate ; dar carnea lor nu și-o mai puteau închipui decît veștejită și moale ca acum ; ochii lor așa cum sunt — cenușii în văgăunile orbitelor — iar în locul cuvintelor înflorite proaspăt în diminețile tinereții lor de atunci, așa cum nuferii albi răsar pe lumina apelor odihnite, nu mai știau să-și spună acum decît cuvinte hărțăgoase și dușmane, în care e vorba de bani, de datorii, de copii, de lemne și de chirie.

La marginea orașului, înainte de vreme se afla o fîneață întinsă pînă în zăvoiul cu sălcii și cu plopi, care păreau pudrați cu pulbere de metal argintiu, cînd vîntul răsucea frunzele.

Acolo, s-au plimbat odată, în cel dintîi an, cînd s-au cunoscut, într-un sfîrșit de înserare.

Iarba era înspicată și coaptă ; înaintea lor o pasăre se legăna pe un fir înalt de graminee, clătinîndu-și coada subțire și lungă, deschizîndu-și la fiecare oscilare aripile, să-și păstreze echilibrul. Mireasma sulfinei, a florilor încarnate de trifoi, a garoafelor de cîmp, se răsfira ametitor din fîneața încălzită, ca dintr-o uriașă cădelniță a cîmpului, a firii, a pămîntului îndumnezeit. Pășeau ușor ; în picioare se acățau cîrcei de ierburi ; în urma lor rămîneau două cărări de flori culcate. Atunci, tristețea elegiacă a amurgului, susurul îngînat al lăcustelor, fluturarea vîntului aplecînd legănat corolele albe și roșii, și viorii, și albastre au șoptit bărbatului tînăr, înfiorat de atîta fericire, începuturi de gînd nelămurite, eliberate de apăsarea humei, niciodată rostite. Găsea cuvinte rare și netocite de între-

buinţarea fiecărei zile ; tot ce era ascuns şi nemărturisit în gîndurile lui dezlegate din adîncuri îşi găsea deodată, minunat şi firesc, îmbrăcămintea străvezie de vorbe ; şi vorbele acelea îl exaltau ; şi înduioşarea propriilor sale gînduri îi umezeau ochii. Înnoptarea şi-a întins peste ei umbrele brusc, iar cînd a strîns-o alături, să-i simtă sub pieptul strivit palpitarea de pasăre a inimii, mîna femeii, mică, trandafirie şi mirosind răcoros, i s-a încleştat de obraz să apese sărutul.

Acum, acolo, s-au zidit cazărmile cu acoperişuri de tablă roşie.

A trecut de nenumărate ori prin faţa lor ; în ograda prăfoasă, plantată cu salcîmi şi oţetari, se aud exerciţiile gorniştilor, se văd plutoanele adunîndu-se şi desfăcîndu-se în alinieri, tropotind la comenzi scurte ; o santinelă îl priveşte întotdeauna nepăsătoare, cu arma la umăr, cu ochii somnoroşi, în ghereta decolorată de ploi ; mîinile femeii sunt aspre, izesc astăzi a bucătărie şi a săpun de rufe ; şi el niciodată nu s-a mai gîndit la asfinţitul de atunci, la propriile lui cuvinte risipite vîntului în fineaţa cu flori ce nu mai sunt ; nici o tresărire n-a simţit, nici o tristeţă nu le-a mai chinuit amintirea ; şi aceasta era mai neînţeles şi mai îngrozitor decît suferinţa cea mai sfredelitoare, chiar decît moartea.

Bărbatul coborî din pat, trase surtucul peste cămaşa de noapte, îşi puse ochelarii şi începu să se plimbe cu tălpile goale, în papucii cu pielea de-o răceală umedă şi dezgustătoare, de şarpe.

Pe varul peretelui, umbra se micşora şi creştea, după cum omul se apropia şi se depărta de măsuţa de noapte ; iar cînd ajungea în faţa lumînării, înălţată peste măsură, umbra părea că se apleacă îndoită în tavan, deasupra lui, să-l privească cu milă, ca un uriaş bun şi înduioşat.

„Doamne ! cînd a slăbit aşa ?“ se întrebă femeia, uitîndu-se cu milă la spatele omului, mai gîrbovit ca de obicei, de frig.

„Doamne, cum mai poate desfigura bătrîneţea o femeie !“ îşi spuse bărbatul, întorcînd ochii de la deschiză-

tura capotului, prin care sînul femeii se vedea atîrnînd, vlăguit, vînăt și stors.

Cum se plimba, cu pași răschirați, cu fluierele picioarelor păroase și slabe, cu ochelarii pe nas, cu mărul lui Adam zbătîndu-se ca o neastîmpărată vietate, ascunsă sub pielea zbîrcită a gîtlejului și zvîrcolindu-se să scape de-acolo, însoțit de umbra care creștea pe zid, se apleca și urmărea fiecare mișcare, ca un tovarăș misterios și tăcut, omul avea o înfățișare în același timp dureroasă și comică. Nodul din gît coborî jos de tot, aproape de legătura pieptului, parcă făptura pitită acolo se pregătea să facă un salt neașteptat și liberator.

— Mario ! spuse cu glasul doborît, din care pierise toată iritarea de adineaori. Mario !... Cum are să sfîrșească asta ?...

Femeia nu răspunse. Întinse mîna la spătarul scaunului, trase șalul cafeniu, îl încrucișă pe umeri.

Acum, de cîte ori era vorba despre nevoile lor, din ce în ce mai împovărate, arăta bărbatului tînguitor și dezarmat o milă cu totul disprețuitoare. Îmbătrînit, între păsările lui împăiate, între insectele prinse cu ace pe cartoane presărate cu camfor, între borcane cu larve, reptile și măruntaie verzui de animale puse în spirt, Constantin Mogrea, de îndată ce trebuia să ia o hotărîre în afară de cărți, de laborator și de cursurile de școală, se purta ca un copil cuprins de panică. Făptura femeii, mică, dîrză și curajoasă, oțelită în treizeci de ani de gospodărie săracă, nu se putea împăca nici astăzi decît anevoie cu tovarășul acesta stîngaci și timid, în viața cea de dincolo de cărți, aspră și neîndurată.

Fiindcă era învățată să nu stea nici o clipă cu mîinile trîndave, luă de pe colțul biuroului ghemul cenușiu, împletitura începută, și iglițele, purtate de degetele uscate, prinseră să joace în ochiurile de lînă. Un timp părea că și-a adunat gîndurile numai acolo, la pieptarul împletit. Se auzi multă vreme, cadențat și adormitor, șuroiala streșinilor, afară.

Fără să ridice ochii, femeia vorbi în sfîrșit, cînd Constantin Mogrea nu mai aștepta răspuns.

— Mă rog, ce înțelegi dumneata prin „asta" ? (După treizeci de ani își spuneau „dumneata" de cîte ori amenința un început de ceartă.) Mi se pare că nici Silvia, nici Emil nu-s copii ! Au să-și aranjeze viața cum face toată lumea. Eu nu văd aici nici o grozăvie !... Mi se pare dimpotrivă, c-ar trebui să ne bucurăm. E băiat serios ; nu pierde vremea la cafenea, n-aud de petreceri cum se vorbește despre Damian de franceză și despre chefliul de Iliescu !... Dumneata singur spuneai că dintre profesorii tineri e cel mai bine văzut, în oraș și acolo, la școala dumitale. Ce mai vroiai adică ? Poate dumneata aștepțai să ne cadă un prinț coborît cu hîrzobul din cer, să ne ceară fata ?... Dumneata numai cu gîndacii și mortăciunile dumitale ! Nu mai scoți nasul de-acolo... Îndată ce trebuie să hotărăști ceva, te vaieți, te-nfurii, aici, cu mine ; și pe urmă, te ascunzi cînd e vorba să descurci lucrurile, parcă în fiecare zi are să se-ntîmple cine știe ce catastrofă !...

„Doamne, cît de vulgar cugetă !" își spuse Constantin Mogrea și în aceeași clipă îi fu rușine de această exclamație interioară, gîndind la eroismul simplu și neobosit al femeii, care, de treizeci de ani, cîrmuia gospodăria lor împovărată prin toate întîmplările potrivnice. Părul cînepiu, sînul mort, ce-l silise să întoarcă ochii mai înainte, îl înduioșară ; stăteau mărturii dureroase ale acestei aprige îndîrjiri, ruinări desăvîrșite, rămășițe de viață și de trup desfigurate, ca mîinile ciunge și groaznice la vedere ale soldaților trecuți prin foc. De ce oare nu s-ar putea înțelege liniștit, cu vorbe deopotrivă de îngăduitoare și gata de iertare, unul pentru slăbiciunile celuilalt ? De ce se sfredelesc cu fiecare cuvînt, parcă ar răsuci vîrfuri de cuțit ?

— Bine, frate, stai, oprește-te ! încercă s-o împace. N-am spus nimic ! Mă-ntreb și eu cu ce-au să trăiască... E simplu să zici : „au să se ia și au să-și aranjeze viața cum face toată lumea !"... Nu te gîndești, frate, ce vremuri ? N-avem nici măcar acolo, ca altă lume, un douăzeci de mii de lei, să-i ajutăm să-și înceapă gospodăria...

— Nici noi n-am avut douăzeci de mii, și-am trăit ! Poate dumneata vrei să zici c-a fost altfel ?

Iglițele jucară cu iuțeală mînioasă în ochiurile de lînă și ghemul cenușiu se micșoră văzînd cu ochii, desfăcut cu smucituri repezi pe fața roșie a plapomei.

Constantin Mogrea vru să spună că au fost alte timpuri odinioară ; dar femeia îi ghici gîndul și nu-i lăsă timp :

— Dumneata vrei să spui poate că erau alte vremuri ? Cunosc cîntecul !... Dar, mă rog, noi adică nu trăim tot în aceste „alte vremuri" ? Și, slavă Domnului ! cu oleacă de chibzuială !... Silvia e gospodină, n-am crescut-o în puf, e învățată cu nevoia.

— Dar copiii, frate ? Nu te gîndești ? Dac-au să aibă copii ?

— N-au să aibă !

— Cum, n-au să aibă ?... Parcă asta o hotărăști dumneata ori eu, de-aici !

Femeia își opri o clipă mîinile din lucru și îl privi lung, cu compătimire.

— Apoi nu-ți mai închipui dumneata că are să facă și dînsa prostia să-și umple casa de copii ! Dumneata te faci a nu ști că o femeie n-are ploduri dacă vrea să n-aibă.

Constantin Mogrea se gîndi cu spaimă la înțelesul ascuns al acestor cuvinte și-i fu odioasă închipuirea că fata lui, nevinovată carne din carnea lui, va fi osîndită la întrebuințarea acelor precauții umilitoare, despre care femeile își șoptesc între ele, într-o complicitate monstruoasă.

El mai avea o nădejde. În sărăcia lor fără scăpare, mai păstra o rezervă — cea din urmă —, împlinirea unei minuni care să rezolve toate greutățile miraculos, ca în visurile imposibile, ca în fanteziile absurde ale melodramelor. Nu îndrăznea să înceapă. Oprit înaintea lumînării, îndreptă mucul ars care strîmba flacăra ; desprinse spermanțeta moale și caldă, prelinsă pe marginea sfeșnicului de alamă și făcu un cocoloș mozolit multă vreme între degete.

Umbra din tavan se plecă și părea că așteaptă și ea să-l asculte, binevoitoare.

— Eu zic — îndrăzni în sfîrșit, fără să privească la nevastă-sa, frămîntînd pasta de ceară — zic c-ar fi bine poate să-i scriem lui Ovid ! Uite ! Să-i scrie Silvia. Ținea mult la dînsa... I-ar trimite poate ceva. Poate pentru el

e un fleac ceea ce nouă ni se pare supremul imposibil... De unde știm dacă n-a dat cumva norocul peste el, acolo ?...

Femeia smuci ghemul de lînă mai aproape și pufni cu dispreț :

— Ovid al dumitale !

Spunea al „dumitale", deși Ovid era frate bun cu ea. Dar și acum era destul să-i audă numele ca să roșească. Cu cinci ani mai în vîrstă decît dînsa, acest Ovid fusese multă vreme neliniștea și rușinea familiei. După ce fugise din școala militară, colindase țara cu o trupă de operete, se făcuse actor, pe urmă scrisese într-o bună zi din Prisăcani ; printre altele, ajunsese și acolo, funcționar la vamă. Peste iarnă, în același an, bătuse într-o dimineață la ușa lor — nici nu erau treziți din somn. Își făcea intrarea împrumutînd de la servitoare gologanii de birjă, pentru cursa de la gară. Coborî în antret un cufăraș cu învelitoarea de tablă vopsită sticlos și cîrpită, o cutie de vioară și o pălărie de pai, veche, învelită într-un ziar : toată avuția. Se instalase în casa lor, musafir nepoftit. Două zile a mîncat tăcut, cu ochii plecați, așezînd încet tacîmurile pe prăgușorul de sticlă să nu facă zgomot, bucuros că nu-l cercetează nimeni, neîndrăznind, cu modestie ipocrită, să se așeze decît pe marginea scaunului, ca un trecător gata să se ridice și să plece îndată. Cînd a prins curaj, nu mai vorbi decît despre America, despre averile care se cîștigau ușor acolo ; făcea planuri, destindea pe masă prospectele companiilor de navigație, unde se aflau zugrăvite colorat transatlantice uriașe pe valuri albastre, cu mateloți microscopici, în uniforme albe, rezemați cu coatele pe bare de alamă, femei în mănțăli de călătorie, fluturînd batiste spre un țărm nevăzut.

Trîndăvea toată ziua ; dimineața servitoarea era silită să-l înconjure cînd mătura : își aștepta cafeaua în pat. Își făcea de lucru cu copiii — Silvia avea patru ani, Gicu doi ; Marioara, Vintilă și Sanda nu se născuseră ; pentru hazul lor, mieuna ca mîțele, fluiera ca ciocîrlia, pufăia ca trenul, închipuind din tropăitul picioarelor cum intră în gară, cum trece macazul, cum prinde viteză ; le tocmea jucării din scîndurele cioplite ingenios, paiațe care făceau salturi

peste cap, iepuri cu urechi mișcătoare, corăbioare de șindrilă, cărucioare cu coardă de sfoară pe dedesubt, care mergeau singure... Constantin Mogrea simțise de la început simpatie de om liniștit și închis în viața moartă a cărților pentru flecarul acesta aventurier și îndrăzneț, bun de gură și vioi, lipsit de statornicie și neînfricoșat de nici una din primejdiile necunoscutului spre care se pregătea. Pe furiș, îi strecura bani de tutun, îi lua apărarea cînd Maria amenința să-i scoată cufărașul la ușă și să-l dea afară.

În primăvară dispăru cu zestrea lui puțină.

Constantin Mogrea n-a mărturisit niciodată că i-au lipsit în acea vreme din sertar și trei sute de lei — o adevărată avere pe timpuri.

Au rămas copiilor, pe urma unchiului Ovid, cîteva jucării de lemnișoare încheiate și pălăria veche de pai, purtînd în locul panglicei scoase o dungă mai albă, cu care s-au jucat toată vara... După trei ani, dăduse semne de viață din America. O epistolă lungă, scrisă mărunt, pe opt pagini.

Își împlinea ceea ce visase încă de pe băncile școlii. Lumea cea nouă întrecuse tot ce îndrăznise să-și închipuie. Zugrăvea cu entuziasm minunile de la fiecare pas ; trenurile țîșnind vertiginos din tuneluri, pe uriașe poduri albe aruncate peste fluvii cu ape somnoroase, printre vegetații de altă lume ; clădiri gigante, oameni de toate națiile și de toate culorile, gonind pe străzi într-o forfotă nemaipomenită. Viața, e drept, pentru el nu se arătase de la început ușoară, cum nădăjduise : emigranți de toate neamurile se îngrămădeau în fiecare zi, vărsați din pîntecul vapoarelor, în cete lărmuitoare, se concurau în fabrici, își tîrau zdrențele dintr-un cartier în altul, trăind o viață aprigă de oameni deznădăjduiți.

Dar el, după ce încercase fără descurajare tot soiul de meserii, izbutise în sfîrșit să-și găsească un început de așezare... De atunci, trimisese în fiecare an, de ziua de naștere a Silviei, în plic de pînză pecetluit, cîte treizeci de dolari, în amintirea iernii cînd a jucat-o pe genunchi și a învățat-o să coase pe canava, cu lînă verde, galbenă și roșie, papagali geometrici cu pliscul semitic încovoiat.

Pe urmă, după cîțiva ani, scrisese din sud ; era stăpînul unei ferme, pomenea despre o întreprindere nelămurită, care avea să-l înavuțească pentru totdeauna. Trimisese în anul acela o lădiță cu păsări împăiate, cu schelete de mici vietăți ciudate, cu păianjeni păroși și cu insecte muiate în toate luminile curcubeului, toate pentru profesorul de biologie și colecționarul exemplarelor de faună exotică. În fundul lăzii, într-o despărțitură au găsit stofe pentru copii, cîteva blănuri de castor, pentru sora căreia îi cerea iertare tîrzie. Nici aceste semne de cumințire și dovezi îndepărtate de amintire recunoscătoare n-o îmblînziseră... „Puțină răbdare ?... Ne cere puțină răbdare ! Parcă n-am ști ce-l așteaptă ! Parcă n-ar sta scris cum are s-o sfîrșească ! Își cunoștea ea fratele mai bine de cum se cunoștea el !"... — spusese dînsa atunci, netezind mașinal cu dosul mîinii, într-o irezistibilă capitulare a senzualității feminine, blănițele moi și lucioase de castor, pe care le aruncă pe urmă departe de ea, ca tot atîtea ispite demonice : „Nu voia să aibă nimic de la vagabondul care-i făcuse neamul de ocară !" A fost nevoie să stăruie îndelung Mogrea, pînă a convins-o să primească gulerul lucrat în toamnă, de Iegor, cel mai meșter blănar al tîrgului...

De cinci ani scrisorile încetaseră. Darurile nu mai veneau. Se întîmplase ceva acolo, nu puteau bănui ce anume... Ziua de naștere a Silviei trecea mai tristă, fără așteptarea nici unei surprize, în tăcere, ca în toate acele mocnite și blestemate case unde începe să îmbătrînească o fată.

La cei treizeci de dolari din fiecare an se gîndise acum Constantin Mogrea ; și de-acolo, de la această rubedenie aventurieră și poate îmbogățită pe tărîmuri depărtate, mai putea aștepta, în osînda lor la veșnică lipsă, o dezlegare miraculoasă a tuturor strîmtorărilor.

Din ceara moale, tipărită între degete, dascălul de zoologie închipuise un animal minuscul și ciudat, pe care-l așeză în podul palmei, să-l admire pe toate laturile.

Semăna cu un pui de animal exotic, dintre acele trimise împăiate în lădița lui Ovid, și această asemănare urzită inconștient de mîinile lui i se păru, fără să știe de ce, un semn bun, un avertisment îmbucurător, un fel de co-

municare tainică prin undele nevăzute ale spaţiului, că nădejdile au să i se împlinească. „Cine ştie dacă Ovid în clipa asta nu se gîndeşte la noi ?“ îşi spuse Mogrea, corectînd animalului un picior.

Apoi turti ceara între degete ; în pasta caldă rămaseră imprimate urmele fine şi curbe ale arătătorului şi degetului mare, ca în gravurile din tratatele de chiromanţie.

— De ce *Ovid al meu ?* se hotărî în sfîrşit să-şi apere cu înverşunare cea din urmă nădejde. De ce Ovid al meu şi de ce, dragă Mario, încăpăţînarea asta să nu admiţi că omul a făcut bine ce-a făcut ? Trebuia oare să mucezească aici, ca noi ? Să aştepte pensie ?... Să-l ameninţe proprietarul de două ori pe an că-l scoate afară ? Poate el a fost mai cuminte ca noi toţi !... Şi de ce să uiţi că a avut întotdeauna gîndul la noi, la Silvia ?... Cîte treizeci de dolari în fiecare an înseamnă, mi se pare, o sumă bunicică... Ba, azi mă tem c-ar reprezenta o adevărată avere... Ia dă, te rog, *Universul* de colo !

Constantin Mogrea luă *Universul,* căută la rubrica bursei cît cotează dolarul şi pe marginea ziarului începu să calculeze cu creionul : $30 \times 15 = 450$; $450 \times 243 = 109.350$. În cincisprezece ani, patru sute cincizeci de dolari : peste o sută de mii de lei... Nu-i venea să creadă. Şopti rezultatul, ca şi cum trebuia să audă cifrele ca să-şi controleze amăgirea ochilor : *una sută nouă mii trei sute cincizeci,* o *sută nouă mii*... Imposibil ! Înmulţi din nou, făcu proba. Nu era nici o greşeală. Banii trimişi pe nesimţite de „vagabondul de peste mări“, ar fi însemnat astăzi, adunaţi, această avuţie pentru ei fabuloasă : 109.350 ; cifrele treceau peste tot ce îndrăznise să închipuiască vreodată, îi păreau în afară de realitatea pipăibilă, ca cifrele astronomice, ca acele ce înfăţişează distanţa de la o planetă la alta, viteza sorilor în văzduhuri. În sertarul lor unde de treizeci de ani nu se adunaseră niciodată mai mult decît cele cîteva hîrtii albastre la încasarea lefii, aceasta ar fi fost acum o comoară, preţul cu care şi-ar fi răscumpărat, ca robii, libertatea. Îşi scoase ochelarii şi privi, depărtînd ziarul spre flacăra lumînării. Umbra de pe perete acoperi şi ea jumătate de cameră cu o perdea neagră.

— Ce mogorogeşti acolo, omule ? întrebă femeia, lăsînd lucrul cu igliţele înfipte la o parte, presimţind cu neliniște o nouă pricină de mîhnire.

Constantin Mogrea puse gazeta jos şi se uită la nevastă-sa cu duşmănie.

Găsea un vinovat ; iar asta-i uşură ciudat de repede senzaţia de prăbuşire înaintea hîrtiei unde stătea scris ireparabilul.

Cu toate împotrivirile lui, numai dînsa se grăbise să schimbe banii, să le găsească îndată întrebuinţare. Ea purta deci toată vina ! O bucurie răutăcioasă. o dorinţă prostească de a-i plăti aşa, cu o răzbunare neputincioasă şi umilitoare, toate certurile din fiecare zi, tirania ei neîndurată, îl făcură deodată sarcastic şi crud.

— Ce mogorogesc ? hohoti cu ironie exagerată, ca un actor, şi mărul lui Adam se zbătu gîlgiind în gîtlej. Ce mormăi ? Socotesc prostiile dumneavoastră şi mă bucur. Asta fac, doamnă ! Ştiu că vă plac socotelile : exacte, minuţioase pînă la ultima centimă ! Aveţi colea una care o să vi se pară extrem de interesantă. Poate voiţi să ştiţi cîţi bani am furat noi Silviei ?... Stă calculat negru pe alb : *o sută nouă mii trei sute cincizeci.* Ascultaţi ? Nici un ban mai mult, nici un ban mai puţin. Una sută nouă mii trei sute cincizeci.

Femeia nu înţelegea.

— Pesemne nu ţi-e bine, omule ! Ce-s vorbele astea ? Ce bani am furat noi Silviei ?

Mogrea bătu gazeta cu dosul mîinii şi rîse, dîndu-şi capul pe spate atît de tare încît mărul lui Adam păru că iese de la locul lui, aspirînd să ajungă şi el un al doilea cap, mai mic. Cînd sfîrşi de hohotit, se ridică şi puse ziarul sub ochii femeii, lămurind : ăsta-i cursul dolarului ! asta-i suma în dolari ! asta transformată în lei ! ăsta-i totalul !...

Cifrele scrise cu creion chimic se clătinară palide sub ochii femeii. Cînd înţelese, ceva se topi înlăuntru, ca o flacără suflată. Împinse gazeta cu mîinile să alunge vedenia. Cu două zile înainte, cetise în acelaşi ziar cum un copil, din joacă, aprinsese focul cu economiile de douăzeci şi cinci de ani ale unei gospodării, cum mama copilului se spînzurase în podul casei, şi nici o deosebire nu găsea între fapta necugetată a copilului şi ruinarea pricinuită an cu an, de

neprevederea lor, vinovată, fără nici o iertare. Faptul divers căpăta deodată un înțeles înfricoșat ca o întîmplare desfășurată sub ochi. Ceea ce cetise distrat și cu bucurie egoistă că se petrecuse departe, între oameni necunoscuți, fără să-i atingă pe ei, se lămurea halucinant, ca printr-o pînză destrămată vrăjit, care ar lăsa să se vadă aievea, peste timp și distanță, suferința și nefericirea unui seamăn indiferent cu o clipă înainte. Văzu femeia spînzurată cu un capăt de funie, în podul prăfuit al casei, printre lucruri vechi de gospodărie, cu limba neagră scoasă grinzilor afumate. Între nenorocirea lor și a oamenilor acelora necunoscuți, era acuma o apropiere ; durerea acelora o simțea prin suferința ei.

— Ați înțeles acum ? O să-i facem mare bucurie Silviei, mîine cînd i-om arăta. Nu e așa că vă simțiți mîndră, dumneavoastră care prevedeți toate ?...

Mogrea, aplecat deasupra ei, o privea cu băgare de seamă mulțumită, așa cum făcea în laborator cînd turna acizi peste trupurile păsărilor, să scoată din carnea arsă oasele albe.

Femeia își zvîrcoli făptura puțină, înfipse unghiile în pieptul stors, căutînd să elibereze golul care o înăbușea înlăuntru. Își zbîrci obrazul într-o chinuire de plîns și din ochii secați o lacrimă mică, singură, se stoarse din izvorul uscat, se prelinse încet și atîrnă în bărbie, tremurînd neputincioasă și ridicolă.

Nu mai putea plînge.

Era așa de deznădăjduită tortura trupului ghemuit între perne, cu cea din urmă rămășiță a feminității — plînsul — pierdută, că omul își curmă deodată rînjetul. Bucuria răutăcioasă se stinse. Lucid, ca alt om care s-ar privi de alături, cu ochi reci și severi, se văzu în puterea nopții, cînd toți, pretutindeni, dormeau, în odaia unde au îmbătrînit, chinuindu-se ca doi vrăjmași osîndiți să se sfîșie sub același acoperiș, să-și scormonească cu unghiile carnea la cel dintîi prilej ivit, fără milostivire și fără nici un sfîrșit. „Omul e animalul cel mai crud al creației" — defini Mogrea, ca de la catedră, în fața elevilor. Și simți nevoia să încerce ceva uitat, să rostească un cuvînt ce și-a pierdut înțelegerea între ei, să rupă blestemul, să se strîngă alături, așa cum a

văzut că fac cerşetorii iarna, în zdrenţe, în faţa focului unde se stinge cel din urmă cărbune, în spuza răcită.

— Ce sunt prostiile astea, frate ? Ce-nseamnă...

Vroia să spună acuma că nici o vină nu poartă ; că ştie prea bine cum banii aceia s-au dus numai pentru nevoi ce nu îngăduiau aşteptări : o dată, cînd au fost copiii bolnavi de scarlatină ; altă dată, cînd i-a trimis medicul o vară la ţară ; pe urmă la şcoală, pentru cărţi, pentru internat.

Degetele lui cercînd să-i dea mîinile la o parte atinseră sînul golit şi, la atingerea caldă şi veştedă, se traseră fără voie îndărăt ca şi cum s-ar fi apropiat de o carne vîscoasă şi respingătoare.

Femeia îşi acoperi sînul.

Ridică ochii spre el. Înţelese dezgustul şi totuşi ea rosti cuvintele de împăcare.

— Haide, culcă-te ! Ai să răceşti dezbrăcat... Pe urmă, iar începi mîine cu ceaiuri şi cataplasme...

Constantin Mogrea nu se ridică îndată de pe marginea patului. Mai încerca să găsească vorbele bune pe care le simţise adunîndu-se şi risipindu-se înainte de a fi rostite. Stătea cu mîinile pe genunchii păroşi şi aştepta.

Umbra se depărtase pe perete, îi întorsese spatele uriaş şi încovoiat, aşteptînd şi dînsa.

— Tot am s-o pun pe Silvia să-i scrie mîine ! decise Mogrea într-un tîrziu, ca să spună ceva.

Apoi îşi scuturâ papucii din picioare şi se întinse în pat. Umbra de pe zid se mistui.

Dincolo, în camera Silviei, dunga de lumină era acum stinsă.

Constantin Mogrea a tras lumînarea aproape de cap, a deschis cartea la semn şi începu să cetească pagina întreruptă : ...„Nu mai încape nici o îndoială acum că omizile procesionare de pin sunt înşelate de instinct. Experienţele lui Fabre au făcut dovadă deplină. Era vorba să se verifice dacă aceste omizi, care circulă după hrană în lanţ neîntrerupt, stabilesc o ordine în mersul lor, ceea ce ar presupune o organizare a colectivităţii puse sub o conducere. Fabre a strămutat în acest scop un lanţ de omizi procesionare pe un trunchi de copac gol şi cojit, unde nu puteau găsi hrană ; a împreunat inelul, aşa că omizile urmîndu-se

una pe alta se învîrteau în cerc închis. Trei zile, cît a durat experiența, ordinea inelului n-a fost întreruptă decît noaptea, pentru odihnă ; a doua zi, omizile formau la loc procesiunea și continuau a se învîrti, una pe urma celeilalte, orb și stupid, fără nici un semn de descurajare și fără nici o încercare de a rupe disciplina, impusă de această adevărată mistificare a instinctului. S-ar putea crede deci..."

Afară picăturile dezghețului șuroiau neîntrerupt. Femeia gemu prin somn. Începu al doilea cîntat al cocoșilor, depărtîndu-se slăbit către marginea orașului, peste cîmpuri negre, din cătun adormit, în cămin adormit.

*

Amîndouă ferestrele de la camera Silviei dădeau în stradă.

La început, în primii ani ai gospodăriei lui Mogrea, acolo fusese salonul de primire, orînduit așa cum se aflau pe vremea aceea, desigur, cel puțin treizeci de odăi pentru musafiri în tot tîrgul. Cîteva jilțuri îmbrăcate peste catifeaua roșie cu învelitoare de doc alb, o pianină neagră în colț, o masă ovală la mijloc ; pe peretele zugrăvit vișiniu, două cromolitografii în rame groase, bronzate, reprezintînd : una, un cavaler cruciat, în armură grea, sub turnul unui castel, luîndu-și adio de la o femeie în straie albe, înconjurat de doi ogari înalți și îndreptîndu-se către calul tropotind nerăbdător în șaua cu zale ; cealaltă, înfățișînd sub turnul negru al aceluiași castel, femeia îngenuncheată peste cadavrul cavalerului, întins pe o targă, cu mîinile încrucișate pe pieptarul de oțel, alături de cei doi cîini privind trist în pămînt.

Cînd se înmulțiseră copiii și Silvia sfîrși școala, i-au strămutat patul de fier vopsit alb de la internat, măsuța de lucru și mașina de cusut, și astfel fostul salonaș, transformat în antret și cameră de lucru, mai slujea și acum, printr-o neabolită tradiție, ca odaie de primire pentru puținii și rarii oaspeți ai casei.

La una din ferestre, Constantin Mogrea, cu mîinile la spate, în picioare, privea de multă vreme, fără să se miște. Peste drum era o fierărie ; de la șase dimineața începeau să bată ciocanele. Acum, doi ucenici potcoveau un cal.

Cel mai mic, cu şorţ negru şi unsuros de piele (Mogrea ştia că-l cheamă Ghiţă, după cum ştia amănunţit numele şi păsurile fiecărui gospodar din toată uliţa), ţinea pe genunchi copita îndoită din încheietură, celălalt ucenic răsucea şi rupea caielele, apoi pilea rotund capetele de fier moale şi unghia. Cum roibul era neastîmpărat, se învîrtea şi smucea piciorul din strînsoare la fiecare răsucitură de cleşte ; înjurăturile curgeau. Alături, un popă de ţară, de bună seamă stăpînul, scotea ceva dintr-o legătură albă şi ronţăia rezemat de căruţă, aşteptînd.

Prin geamul deschis să lase înlăuntru cea dintîi suflare a primăverii, pătrundea un miros înecăcios de copită arsă. Dar Mogrea respira aerul acela fără să simtă mirosul greu ; era cu gîndul în altă parte.

La spatele lui, pe canapea, stăteau Silvia şi Emil. Nu-i auzea vorbind, îşi închipuia că poate îşi strîng mîinile tăcuţi, aşa cum fac toţi logodnicii de cînd a început lumea ; îşi dădea seama că prezenţa lui acolo îi stinghereşte, că ar trebui să plece, şi nu putea născoci un pretext să-i lase singuri. Tuşi ca să amintească aşa că e acolo şi numai după aceea se întoarse.

Nici Silvia, nici Emil, nu tresăriră. Nici nu s-au mişcat.

Stăteau în cele două capete ale canapelei, depărtaţi. Silvia nu lăsase pînza de pe genunchi, acele cu gămălie din colţul gurii. Emil învîrtea între degete un fir de aţă, stîngaci, privindu-şi vîrful ghetelor cu stropi cenuşii de glod uscat.

Lui Mogrea îi fu milă şi ciudă.

Ar fi dorit să-i întîmpine privirea o fată voinică, înaltă şi mlădie, cu obrajii transparenţi, cu ochii lucitori şi vii ; lîngă ea un tovarăş vînjos şi îndrăzneţ, cu mişcările libere şi nesilite ; o pereche din acelea care fac trecătorii în stradă să întoarcă ochii cu admiraţie şi invidie. În locul lor, în capetele canapelei, stăteau două vietăţi ugilite, timide, cu vlaga vieţii pierită înainte de a o fi trăit.

Aceştia aveau să-i continue monoton şi cenuşiu, viaţa lui monotonă şi cenuşie.

Silvia avea părul bălan şters, ochii galbeni, mîinile anemiate şi toată înfăţişarea ei amintea copiii limfatici, îmbătrîniţi de timpuriu, trist, între sticluţe de medicamente, în cămări fără soare. Mogrea o asemăna întot-

deauna cu lujerele crescute în pivniţi, apoase şi albe, întinzînd deznădăjduit frunzele palide către obloanele pe unde se furişează o lamă de lumină. Iar viitorul ei tovarăş, cu părul tuns cu maşina, cu urechile depărtate de ţeastă, cu umerii înguşti, cu cravata legată strîmb, cu mînecile scurte, lăsînd să se vadă prea lat manşetele tari şi rotunde, părea un ucenic în concediu, îmbrăcat în straie de duminecă, neştiind unde să-şi aşeze mîinile.

Mogrea cunoştea prea bine toată viaţa lui de trudă încăpăţînată, între dicţionare colbăite şi teancuri de fişe, departe de ispitele uşuratice ale tinereţii, muncitor liniştit şi închis deşertăciunilor ; ştia că pentru copila lui săracă şi de searbădă înfăţişare un asemenea logodnic însemna un neaşteptat noroc ; şi totuşi, nu-şi putea alunga gîndul că ar fi iubit fără îndoială mai mult un ginere care să-i inspire mai puţină stimă, dar să-l cucerească prin toate îndrăznelile şi cusururile adevăratei, nebuneştei tinereţi. Dealtfel, şi pentru specialitatea lui, filologia, disecare meticuloasă de cuvinte moarte, simţise întotdeauna o dispreţuitoare compătimire.

Îşi luă pălăria, gata să plece.

Emil desfăcu firul de aţă albă răsucit pe deget, ridicîndu-se şi el.

— Nu mai rămîi ? întrebă Silvia, cu buzele strînse ca să nu scape boldurile din colţul gurii, pe care le ţinea aşa la îndemînă, dintr-un vechi şi nedezbărat obicei din şcoală.

— La patru era vorba să mă întîlnesc cu Tomovici ! — Emil se uită la ceas — E ora patru fără un sfert !

— Tot n-aţi sfîrşit ! se miră Mogrea.

— Ce să sfîrşeşti ?... Pentru două camere şi bucătărie optsprezece mii şi dările ! Într-o mizerie de tîrg ca acesta ! Mai e de-nţeles cu aşa oameni ?... Pe urmă, nu se liberează decît la Sfîntul Dumitru ! Putem aştepta pînă atunci ?

Silvia vru să spună că dacă nu se poate altfel, n-au altceva de făcut decît să aştepte. Dar simţi că roşeşte şi tăcu, aplecată mai tare pe pînză, să nu i se vadă obrajii.

— Poate mai sunt altele. Nu s-au sfîrşit toate casele din tîrg ! spuse Mogrea într-o doară, de lîngă uşă, ştergînd borul pălăriei cu mîneca hainei.

— Mai sunt. Desigur că mai sunt ! Dar toate mai scumpe... A ajuns o adevărată nebunie.

— Eu zic să lăsăm atunci să treacă Sfîntul Gheorghe ! îşi dădu Silvia părerea, aruncînd o privire complice lui Mogrea.

De dimineaţă hotărîseră amîndoi să scrie unchiului Ovid şi acum se gîndea că după cinci-şase săptămîni, cînd va veni neîntîrziat răspunsul, toate se vor schimba cu desăvîrşire.

Mogrea înţelese şi se grăbi să-i vină într-ajutor.

— Şi eu cred mai prudent. Poate pînă atunci se modifică şi legea...

— Legea ?... Dar toate legile în ţara asta sunt bune. E vorba cine le aplică, iar cine le aplică, nu le aplică pentru noi ! se indignă Emil şi îndată speriat de propriul său glas bătăios, tăcu, în picioare, aşteptînd să-şi ia ziua bună.

De sub încreţitura pantalonului, acolo de unde se vedea ciorapul de lînă alb, urechea cu cusătura roşie a ghetei, ieşită la spate, părea că s-a ciulit să asculte şi ea mirată explozia aceasta nemaipomenită de bărbăţie.

Apoi au plecat amîndoi : Constantin Mogrea spre un capăt al străzii, viitorul ginere spre celălalt capăt. De pe acum n-aveau ce-şi spune.

Singură, Silvia împături bucata de pînză, aşeză deasupra foarfecele mici nichelate, înfipse acul, scoase degetarul care făcu o pocnitură slabă, ca a unui pistol copilăresc de soc, şi nerăbdătoare se instală la mesuţa de la fereastră.

A deschis cutia cu plicuri, desfăcu foaia de hîrtie înainte şi rămase pe gînduri, cu ochii afară, căutînd cuvintele scrisorii. Fără să-şi dea seama, atingea de obraz, cu o senzaţie plăcută de dezmierdare, mugurii de salcie, pufoşi ca blana de pisică, dintr-o crenguţă adusă de Emil. Alături avea ultima scrisoare de la unchiul Ovid, veche de cinci ani. Se gîndi visătoare la acest om îndepărtat, pe care nu şi-l mai amintea la chip, pe care abia îl cunoscuse, care, după cît se pare, o iubea şi nu o uitase, acolo, pe tărîmurile lumii aceleia necunoscute şi stranii. Căută să şi-l închipuie.

În plicul lungăreț cu timbre roșii și verzi, unde se afla gravat chipul lui Washington, cu ochii fini și cu părul pudrat și împletit în coadă peste gulerul uniformei, erau cuvinte puține. Ce fel de om va fi fiind ? Un timp umblase prin casă o fotografie a lui, de cînd juca în trupa de operetă, în costumul unui prinț vienez... Avea pe cartonul palid ochii vii, părul negru, gura tînără, cu mustățile rase, trupul subțire și elastic ; însă nu se cunoștea acolo, de sub pasta fardurilor, peruca încrețită și costumul de irod, nu se cunoștea care va fi fost înfățișarea lui adevărată și ce era adăugat la ea, din tuburile cu vopsele și creioanele colorate, înaintea oglinzii, pentru amăgirea scenei.

Dar ea nu și-l putea imagina altfel, decît așa cum a văzut stăpînii de plantații și de ferme în filmele de cinematograf și zugrăvit pe cutiile roșii de cacao. Cu o pălărie mare pe ceafă, cu pieptul deschis în cămașa cu gulerul răsfrînt, cu fața bronzată de soare, cu o pipă în colțul gurii, pășind rar cu cizmele roșii printre copăceii de cafea și printre arborii de cacao, unde un șirag de negri musculoși și goi poartă pe umăr panere încărcate.

La marginea cîmpului îl așteaptă un cal înșeuat, abia stăpînit în frîu de un copil mulatru, cu dinții albi ca în reclamele de Odol. Unchiul Ovid se apropie, scutură pipa și o așează în buzunarul de la piept al cămășii, dă un ordin arătînd cu mîna spre parcelele geometrice ale plantației de arbuști ; un supraveghetor ascultă cu capul descoperit ; aleargă o femeie neagră cu un copil în brațe, plîngînd. „Bine ! Să fie scutită de lucru pînă se însănătoșează copilul. Să-i trimitem medicamente și s-o înscrii cu cinci dolari ajutor !“ spune unchiul Ovid, împinge tocul de piele galbenă al revolverului la spate, saltă în șa și duce degetul la pălăria cafenie cu boruri mari și cu panglica îngustă. Calul sare într-o parte, joacă încordîndu-și gîtul, bate din copită nervos. Acuma se vede depărtîndu-se la trap, printre ierburi înalte despărțite de vînt în valuri unduioase, către un bongalow ascuns după copaci cu frunza lată, de unde îi năvălesc în întîmpinare, cu lătraturi bucuroase, doi cîini uriași.

Silvia zîmbi acestei viziuni încîntătoare și urzelile închipuirii se suprapuneau confuze priveliștei de pe geam.

Calul din fața fierăriei era potcovit, stăruia numai mirosul de unghie arsă. Ucenicul ajută la înhămat, popa scoase de sub poalele antereului punga să plătească, se uită la un ceas mare de nichel, urcă în căruță punînd piciorul pe butucul roții, așeză la picioare, în fîn, legătura albă, întoarse capul cu barba roșcată să spună ceva și dădu bici. Căruța durui spre barieră.

În piața triunghiulară, cu urme de zăpadă încă nezvîntate cu totul de cel dintîi soare primăvăratic, nu mai rămăsese nimeni.

Un om de omăt se topea în bătaia caldă a vîntului. Capul i se pleca trist pe piept, o mînă muiată căzu la pămînt ; acum omul nu mai avea decît un singur braț îndoit, strîngînd la piept un toiag prea mare pentru dînsul, și părea împuținat și îmbătrînit într-o singură noapte. O pasăre mică veni în zbor, se așeză pe umăr ciugulind ceva sub aripă, răsuci capul vioi spre dreapta și spre stînga, își zburli penele cenușii, zări pisica roșie a lui madam Alexandrescu traversînd strada glodoasă pe vîrful pietrelor, scuturîndu-și labele la fiecare pas, și cu un țipăt ascuțit săgetă pe acoperișul vecin.

Capul omului de omăt se înclină mai tare, ca al unui moșneag care a sfîrșit de moțăit și adoarme.

„Aveți o scrisoare din Europa, din România !“ îi spune unchiului Ovid, în capul scărilor, bătrîna Annie, servitoarea credincioasă, care-l însoțește de zece ani în toate peregrinările. Unchiul Ovid aruncă pălăria pe o masa, se așeză în balcon, într-un jilț de paie, aprinde pipa și flacăra chibritului joacă aproape invizibilă în bătaia dogorîtoare a soarelui. Întinde picior peste picior, privește cu înduioșare timbrele din țară și închizînd din ochi să se apere de fumul pipei, rupe încetișor marginea plicului. „A ! Asta-i de la Silvia. Biata fată !... Trebuie să fi crescut mare, e desigur domnișoară acum. Ia să vedem ce scrie ?... Poftim, se mărită ! Și eu nici nu mă gîndeam ! Asta nu se poate. În România trebuie să fie viața foarte grea acuma, e o țară săracă cu valuta lor ! Iute cerneală și hîrtie... Nu ! Lasă masa ! Mai tîrziu. Nu iau dejunul acuma. Numai după ce termin de scris. E o datorie. Nu pot lăsa oamenii să se chinuie acolo...“ Annie îl privește cum scrie,

cu mîna la gură. Se răceşte mîncarea stăpînului dar nu-i pare rău. Trebuie să-i iubească grozav de mult Mister Ovid pe cei de acolo, din Europa, dacă îşi uită de masă! „Ştii tu unde merge scrisoarea asta, Annie?" întrebă zîmbind unchiul Ovid după ce a terminat şi a pus tamponul peste iscălitură.

Annie rîde cu mîna la gură de i se văd toţi dinţii albi. Ea e o proastă, nu ştie nimic; nici nu-şi închipuie cum poate fi Europa aceea, unde oamenii vorbesc treizeci de limbi încurcate şi s-au bătut cu tunurile pentru cîteva mile de pămînt. „Scrisoarea asta se duce la nepoată-mea Silvia... Am jucat-o pe genunchi, era o fetiţă foarte drăguţă atunci, blondă, cu ochii albaştri. Îi făceam jucării din scîndurele, vaporaşe şi trăsuri cu şuruburi de lemn. Acuma e domnişoară, se mărită... Tu eşti o proastă, Annie, tu nu poţi şti cît mi-e de dor uneori de necăjiţii aceştia de departe şi cum mă hotărăsc în fiecare an să plec două luni să-i văd. Annie, tu ştii ce e nostalgia?" Annie rîde şi e bucuroasă şi ea. Nu ştie ce e nostalgia, dar e fericită că pe Mister îl iubeşte cineva departe şi i se pare caraghios că Mister a avut cîndva vreme de pierdut, să tocmească jucărele din scînduri, ca Tom, băiatul ei, cînd era mic şi se juca în cîmpul cu trestie de zahăr.

Silvia lăsă jos crenguţa cu muguri pufoşi. Muie peniţa în cerneală. O clipă privi în capacul călimării, unde se vedea, reflectat strălucitor în globul nichelat, capul şi jumătate din trupul ei, minuscul, diformat, aşezat înaintea unei foi microscopice de hîrtie. Înclină fruntea şi începu să scrie mărunt, din capul paginii:

„Iubite unchiule...".

*

La cincisprezece august, cînd după calendarul răsăritean se sărbătoreşte Adormirea Maicii Domnului, la marginea oraşului e iarmarocul cel mare din fiecare an, vestit în toată Moldova.

Cu două săptămîni înainte, în cîmpul dintre căzărmi şi cimitir răsar într-o noapte bărăci de scînduri, corturi cenuşii de pînză înălţate pe drugi de fier şi de frînghii; panorame cu vederi groaznice de ciumă, de război şi de cutremure; zugrăvite pe muşamale deasupra intrării;

circuri și menajerii care duhnesc de departe a maimuță și a grajd ; roate cu numere negre și roșii pentru încercarea norocului ; minuni nemaiauzite : păianjenul cu cap de om, cea mai grasă femeie din cele cinci continente, Ion Suciu și Marin Greceanu, cel mai scurt și cel mai înalt recrut român, omul de fier care rupe lanțuri în dinți, crocodilul biciclist, înotătorul din Tochio și alte nenumărate grozăvii ce nu s-au mai pomenit de cînd lumea.

Toți copiii tîrgului nu mai au astîmpăr. Dau tîrcoale corturilor, deasupra cărora fluturâ vesel în vînt stegulețe tricolore ; se împrietenesc cu odraslele comedianților din vagoanele de scînduri ; își vînd cărțile de școală pentru a căpăta biletul care le dă drept să asiste la dejunul șarpelui boa ce adumică dintr-o înghițitură un iepure de casă viu și poate înghiți cu aceeași ușurință un miel, o căprioară sau un vițel.

Către margine e tîrgul de vite, unde se întinde o negură de căruțe, de cai și boi însemnați cu pete sinilii și roșii în frunte ; o furnicare și o larmă de oameni fără hodinire pînă la asfințitul soarelui.

Dar partea aceea a iarmarocului e umblată mai mult de oameni de țară, care-și fac negustoria cu îndelungi și aprige precupețiri, cu tocmeli disperate și adalmașuri prelungite pînă la ziuă, în magherniţele cu miros sfîrîit de mititei și de fleici, și cu scîrțîit plîngător de scripcari... Tîrgoveții sunt ispitiți mai cu seamă de bărăcile din mijloc, de sunetele pianelor mecanice, de ocheanele și oamenii de ceară din panoptic, de muzica ventrilocă a gramofoanelor.

E singura înfrigurare ce cuprinde orașul acela adormit, o dată pe an, trezind ochii lîncezi de la veșnica priveliște prăfoasă și neturburată a uliţelor somnoroase.

Nici Constantin Mogrea n-a scăpat de data aceasta. Trei ani în șir a născocit tot soiul de afaceri grabnice, care să-l scutească de o după-amiază și o seară petrecute în larma asurzitoare și în mirosul uleiului de gogoși, tîrînd după el familia în straie de duminecă, printre ghionturile mulțimii.

Acum n-a mai știut ce născoci. Mai ales după atîta stăruință a lui Emil și a Silviei.

Copiii au luat-o înainte. Mogrea, la portiță, cu bastonul la subțioară, răsucind o țigară, așteaptă să se întoarcă nevastă-sa care a uitat cheile. „Femeile bătrîne, cînd fug, seamănă cu găinile speriate" — nu se poate opri să gîndească, privind cum vine repede pe cărarea cu lespezi de piatră nevastă-sa, în jacheta ei neagră și ponosită, cu o pălăriuță demodată peste părul alb.

— Erau sub saltea... Nu de alta, dar parcă toate servitoarele au ce au cu zahărul ! Ei ? ce a făcut Emil ?... întrebă cu glasul mai încet, nerăbdătoare să afle.

— Ce putea să mai facă ? A iscălit contractul și a rămas așa ! De-acum s-a isprăvit, s-or mulțumi și cu două camere. Toată lumea se strîmtorează ! Dacă...

Era să spună : „Dacă dădea Ovid vreun semn..."

Își înăbuși însă vorba în gîtlej și merse tăcut, lovind cu bastonul în bordura de granit a trotuarului. Amîndoi își știau îndreptat într-acolo gîndul... De cinci luni, de cînd plecase scrisoarea Silviei, nici un răspuns nu venise, nici scrisoarea îndărăt.

La început așteptaseră poșta fără să-și ascundă nerăbdarea. În socotelile lor, ajutorul de la Ovid își făcuse loc cu o sumă din ce în ce mai crescută, pentru a îndestula cele mai mărunte lipsuri ale viitoarei gospodării. Trei sute, patru sute, cinci sute de dolari de-abia ajungeau. Pe furiș, Silvia își însemnase într-o listă, rectificată în fiecare zi, toate lucrușoarele de neapărată trebuință. Consultau cursul bursei, se bucurau cînd creștea schimbul dolarului ; din cataloagele magazinelor de lingerie, de ustensile pentru bucătărie și de mobile, din vitrine, alegeau după îndelungi chibzuieli, subliniau cu creion roșu și albastru obiectele ce nu se cuveneau scăpate din vedere. Viața lor de aprigă strîmtorare se răzbuna în această amețitoare risipă imaginară, și lucrurile de care se lipsiseră de multă vreme, micile lor dorințe secrete, ieșeau la iveală, se cereau împlinite de astă dată fără nici o amînare ; ei singuri rămîneau pe gînduri înaintea hîrtiilor cu socoteli, mirîndu-se cu îndoioșare de îndelunga lor resemnare de pînă acum.

— Nici nu-și mai puteau închipui cum viața ar mai fi cu putință de îndurat mai departe fără acest ajutor așteptat din ceas în ceas.

Pe urmă, tăcerea prea îndelungă începu să-i îngrijoreze.

Nu știau cum s-o explice.

Cînd se împliniră trei luni, n-au mai pomenit nici un cuvînt, se prefăceau că au renunțat la această nădejde, că s-au resemnat, că nu mai așteaptă decît să stoarcă sărăciei lor încă o economie, un împrumut căpătat cu grea camătă. De cîte ori bătea însă factorul în portiță, tresăreau fără să-și poată stăpîni nerăbdarea, aruncau pe furiș ochii la timbrele scrisorii, nu știau să-și ascundă dezamăgirea. Și cele mai copilărești speranțe stăruiau încăpățînat în ascunzișurile lor de suflet ; și unul și altul, fără să fie cu nimic îndreptățiți la aceasta, păstrau convingerea neclintită că tăcerea îndelungată a lui Ovid e mai degrabă un semn bun, că desigur se pregătește să le facă o bucurie neașteptată ; poate să vină el singur în țară, așa cum cade prin surpriză, în mijlocul unei mese, ori seara, cînd stau să cetească gazeta la lumina lămpii, un adevărat unchiu din America.

Drumul pînă la platoul iarmarocului ducea prin fața cazărmilor.

Astfel Mogrea și nevastă-sa, în urma copiilor, pășeau pe același pămînt călcat de picioarele lor, atunci cînd s-au plimbat odinioară, în fîneața cu iarba înspicată și coaptă, spre zăvoiul cu plopi și sălcii brumate de praf argintiu. Ca întotdeauna, nici o clipă însă amintirea nu li s-a întors către acel ceas, singur în viața lor, mort și șters pentru totdeauna, petrecut ca în altă viață, trăit în altă planetă.

Pe drumul colbos, în fața santinelei cu baioneta la armă, se îndreptau spre lunca rîului un soldat și o slugă, ținîndu-se de mînă. Femeia mușca în buze colțul tulpanului untdelemniu, cu ochii plecați ; soldatul, cu capela prea largă pentru capul tuns pînă la piele, asudat, își tîra bocănind cizmele grele, cu praful așternut gros și gălbiu pe încălțămintea dată cu unsoare. În mîna asudată ținea ascuns un șirag de mărgele albastre ; se putea ghici că vrea să le dăruiască femeii, că nu știe cum să facă, și că așteaptă să ajungă mai departe, unde e cîmpul gol, ca să prindă curaj și să i le înnoade în jurul gîtului.

Mogrea și nevastă-sa, posomorîți în gîndurile lor, aruncară o privire ostilă acestor doi ibovnici lălîi și neîndemînatici, parodiind uitata lor nebunie. Și uitătura lor dușmană

nu era pricinuită de nici un regret, de tristeța nemîngîiată a nici unei amintiri, ci numai fiindcă nu mai puteau înțelege ce îndemn fără un sfîrșit scîrbos și animalic mîna pe drumul prăfos perechea încleștată în degetele lor asudate.

De la marginea tîrgului, i-a înghițit îndată forfota legănătoare a mulțimii, împingîndu-i printre bărăci și corturi, strînși unul lîngă altul, de nu puteau vedea unde calcă în colbul ca o blană.

Au umblat de colo-colo, trecînd pe la scrînciobul cu cai de lemn, unde un jandarm în tunica albastră călărea cu seriozitate fericită și prostească printre copii, întinzînd înainte picioarele prea lungi ; au intrat la circul unde un gimnast în tricou roz se arunca planat de la un trapez așezat în vîrful cortului de pînză și unde un cal alb și bătrîn, după ce a dansat în tactul fanfarei polca poloneză, l-a arătat pe Mogrea, cu trei lovituri de picior, în hohotul de rîs al galeriei, drept cel mai bețiv cetățean al tîrgului. S-au oprit la roata norocului, unde cu doi lei se poate cîștiga un serviciu complect de bucătărie turnat în aluminiu ; au văzut ciocanul pentru încercarea puterilor, unde cînd izbești puternic plesnește în vîrful prăjinii o capsă ca un pistol ; s-au plimbat prin labirintul oglinzilor, unde s-au izbit la fiecare pas, înșelați de jocul sticlelor poleite ; s-au fotografiat la fotograful à la minut, care în cinci minute scoate pe cartonul șters un chip ce seamănă în același timp cu Madona lui Botticelli și cu Șahul Persiei ; s-au uitat prin ocheanele rotunde unde se vede ciuma de la Hamburg, lupta de la Verdun, asasinarea împărătesei Elisabeta și naufragiul „Lusitaniei".

Constantin Mogrea era amețit de haosul pianelor mecanice și al fanfarelor cocoțate pe estrade de scînduri, de strigătul clovnilor și atleților îmbrăcați în tricouri roșii, de mirosul cărnei fripte amestecat cu cel de sudoare, de tutun ieftin, de praf și de ulei rînced. Picioarele îi lunecau pe coji de harbuz și ciocălăi de popușoi fiert, pe rămășițe de fructe putrede și cutii goale de rahat ; în urechi îi ăuiau goarnele de carton, fluierile de la biciuștile împletite cu canaf roșu în vîrf, muzicuțele de cauciuc care țipă plîngător dezumflîndu-se. Pe haine simțea atingîndu-se mîini lipicioase de sudoare și zaharicale topite ; valurile de lume

îl desprindeau de ceilalți, îl tîrau într-o parte, sub cortul unde un om păros și cu mușchii înnodați sub piele ca împletitura colacilor arunca cu un zîngănit răsunător, pe scînduri, un lanț rupt din simpla încordare a pieptului, și de unde trebuia să se întoarcă să-i caute pe ai săi, ridicîndu-se în vîrful picioarelor și privind peste capetele cu basmale împestrițate, chipie și pălării, căciuli de țară și umbrele multicolore.

Era istovit, cu picioarele dureroase, pe gene simțea colbul așezîndu-se ca o ninsoare fină ; cînd ștergea sudoarea de pe obraz, pe batistă rămîneau pete negre ; totuși, Mogrea uitase plictiseala și dezgustul de la început ; într-o desfătare copilărească și naivă, se lăsă purtat în bazarul acesta zgomotos și provizor, cu strălucire de tinichele și sticle colorate, steguțe de hîrtie și costume de paiațe ; cu întrecerea asurzitoare a orchestrelor și a fanfarelor, a orgelor și a pianelor mecanice, a glasurilor și a pocniturilor de jucării și de arme de tablă ; cu tot vălmășagul acesta de petreceri și de bucurii vulgare, de pe urma cărora peste cîteva zile n-avea să mai rămînă decît cîmpul neted, pustiu și tăcut, cîțiva țăruși albi uitați în pămînt și țărîna bătucită de picioare.

Nu mai aștepta îndemnul copiilor ca să intre și la menajeria unde se vedea zugrăvită afară lupta dintre un leu și o tigroaică, într-un pustiu cu nisip galben, sub doi palmieri înalți, cu un smoc de frunze verzi metalice în vîrf.

Copiii se îmbulziră îndată înaintea cuștii cu maimuțe, întinzînd printre gratii bucăți de covrig smulse repede, roințăite lacom de animalele cu figuri de băbuști pitice, și cu pielea spatelui roasă, roză și necuviincioasă.

Se afla într-un culcuș de paie mucede și un leu jigărit și somnoros, privind cu ochi nepăsători la oamenii care fără voie se fereau departe de fierul cuștii ; era și o panteră plimbîndu-se neobosit după gratii, oprindu-se să-și lingă laba ca o uriașă pisică, și zvîcnind cu un salt înăbușit în spațiul strîmt, către o mînă rezemată imprudent de încuietoarea ușii, de unde se retrăgea îndată cu o tresărire înfricoșată. Într-o cutie de lemn, din rumegătura de ferestrău, un șarpe boa își mișca inelele trupului rece, înălțînd un cap mic, turtit, cu ochi rotunzi și pătrunzători, care

păreau că văd prin carne şi prin pereţii de scînduri, dincolo de oameni.

Constantin Mogrea se plecă să explice nevestei, cu o autoritate oarecum profesională, nu importă ce curios amănunt în conformaţia muşchilor de la gît, puternici să strivească oasele celor mai voinice mamifere ca un cleşte de oţel. Atunci i se păru că aude un glas care-i amintea ceva foarte îndepărtat şi a întors capul.

Păzitorul în haină roşie, cu nasturi de alamă şi galoane de fir înverzit, îi întindea din teancul de subţioară un program. Scotoci în buzunar după bani mărunţi, şi cum privea faţa zbîrcită a paznicului, buzele scobite înlăuntru peste gingii fără dinţi, mîna tremurătoare întinsă după bani, căutînd să-şi lămurească unde a mai văzut pe omul acesta gheboşat în haina de postav roşu, croită pe alt trup mai mare, Mogrea tresări deodată şi lăsă mîna să-i cadă de spaimă. Cuştile cu gratii negre se depărtară şi se legănară ca pe puntea unei corăbii. Mai tîrziu, cînd se gîndea la clipa aceea, nu putea asemăna senzaţia pămîntului fugit de sub picioare decît cu groaza simţită cînd era copil şi cînd un mal al Siretului s-a prăbuşit tîrîndu-l în apă.

Din ochii lui lărgiţi şi ficşi, Maria bănui ceva plin de înfricoşare. Cercetă şi dînsa, mai sfredelitor, chipul omului cu buzele aduse înlăuntru, peste gingiile fără dinţi. Geanta neagră îi tremură în mînă. N-a fost nevoie decît de privirile lor, repede schimbate cu spaimă şi deznădăjduire, ca să se înţeleagă.

— Ovid !...

Paznicul întoarse repede capul să-şi ascundă faţa, se plecă deasupra şarpelui, căutîndu-şi de lucru în culcuşul umed de făină de lemn. Reptila îşi frecă prietenos gîtul rece de mîna întinsă, care-i aducea întotdeauna hrana ; scoase iute ca o săgeată, în semn de nerăbdare, limba subţire, despicată şi neagră. Afară izbucni valsul plîngător al unei minavete. Şarpele îşi legănă capul cu ochii sticloşi, după tactul muzicii demodate. Şi omul nu mai arăta decît ceafa cu părul alb, vinele şi tendoanele întinse ale gîtului ; şi cum stătea cu un genunchi în pămînt, talpa întoarsă a ghetei expunea un petec pus de curînd, bătut în ţinte albe de lemn.

Nimeni în afară de ei n-au văzut, n-au bănuit.

Silvia şi Emil se opriseră înaintea cuştii unde pantera îşi continua cursa neobosită atingîndu-şi blana de gratii ; copiii aruncau fructe maimuţelor. Şi nici Mogrea, nici femeia, n-au simţit în cea dintîi clipă nici o milă pentru omul ajuns acolo, după cine poate şti ce îndelungate peripeţii şi căderi nespuse, în baraca cu jivine duhnitoare, călătorind din bîlci în bîlci, dormind pe gunoiul iute şi putred, cu căpătîi din haina de postav roşu, sub ochii hipnotici ai fiarelor care încep a mugi zgîlţîind gratiile, după miezul nopţii, cînd urletul bîlciului adoarme şi se întinde amăgitoarea tăcere a junglei.

Nimic nu i-ar fi putut înduioşa. Nici înfiorătoarea povestire a întîmplărilor, dacă ar fi fost spusă.

Acum, în sufletul lor coborîse un întunerec pustiu ca după un incendiu stins. Şi dacă nu rosteau un cuvînt era fiindcă nu găseau unul îndestul de aspru şi de răzbunător pentru sluga în haină roşie ; tîlharul care le furase cea din urmă amăgire a vieţii îi lăsase acolo, în baraca cu mersul neliniştit al fiarelor, cu mîinile spînzurate, plini de spaimă şi cu orice nădejde pierită, ca după un foc ce le mistuise tot şi-i arunca să bîjbîie într-o noapte fără sfîrşit.

Mogrea se uită cu scîrbă la omul ghemuit jos. Dacă ar fi putut, l-ar fi lovit cu piciorul.

S-au îndreptat amîndoi spre uşă. Au început să urce scările cu ochii în jos, la treptele cu urme de praf şi cu fire crucişe de paie. Femeia s-a oprit în drum, a răscolit în geanta neagră, printre chei şi batistă. A strîns ascuns în mînă două hîrtii, a şovăit înainte de a scoborî, apoi repede, în vîrful picioarelor, s-a dus pînă la cutia de unde omul nu înălţa capul, a aşezat încetişor hîrtiile împăturite pe margine şi a fugit îndărăt, după ceilalţi, cu mersul acela comic de găină speriată, pe care îl au întotdeauna femeile bătrîne cînd se grăbesc.

Afară, colbul înălţat deasupra furnicarului de norod şi al panoramelor cu steguleţe fluturate vesel în vînt se aurea în bătaia asfinţitului. Un soldat suflă dintr-o goarnă de carton la urechea lui Mogrea.

Deasupra norului de praf, un balon mic, albastru, de gumă, scăpat din sfoară, se ridica repede în seninul ceru-

lui, abia se mai vedea, se legănă un timp, apoi împins de vînt pluti departe, spre răsărit, peste cîmpuri.

Toate privirile fuseseră atrase irezistibil de jucăria plutitoare. Şi muzicanţii unei fanfare, pe podişca lor de scînduri, suflau în alămuri şi clarinete cu ochii ridicaţi într-acolo. Cînd nu se mai văzu, privirile se întoarseră la pămînt, învăluite de o nelămurită întristare.

Constantin Mogrea grăbi să-şi ajungă familia, luptînd anevoios să pătrundă zidul des şi mişcător al mulţimii. Un şcolar îşi ascunse speriat ţigara în podul palmei, la spate, şi salută cu respect exagerat.

Ca să nu se piardă unul de altul, familia lui Mogrea mergea acum în şir. Înainte era Silvia, ridicînd umbrela de mătase roşie peste capete, apoi Emil, cu pălăria aşezată stîngaci pe vîrful creştetului, ceilalţi copii, Maria, el, cel din urmă. Şi cum trecea bastonul sub braţ, să-şi şteargă fruntea de sudoare, fără pricină, Constantin Mogrea văzu în închipuire, pe un glob uriaş, ca acel din cancelaria liceului, văzu tîrîndu-se încet un şir de omizi, în lanţ închis, ca un meridian peste conturul continentelor şi albastrul mărilor, fără nici o ţintă, orb şi neîntrerupt, monoton şi fără scăpare ; alte omizi procesionare de pin, mînate orb şi stupid de aceeaşi mistificare a instinctului care nu le lasă să moară, dar nici să trăiască o liberă şi deplină viaţă.

Se alătură mai apropiat de femeie ca să strîngă instinctiv lanţul.

În spatele jachetei sărace se vedea un nasture învelit cu postav negru decolorat, ros pe margine, lăsînd alb lemnul rotund de dedesubt. Degetele care ţineau geanta tremurau ; unghiile străbăteau goale prin vîrful mănuşilor vechi, umile şi cătînd zădarnic să se ascundă. Sub pălărie, pe ceafa cu tendoane întinse, spînzura o şuviţă de păr sur şi murdar. Femeia păşea repede, împiedicîndu-se, abia ţinîndu-se de ceilalţi.

Constantin Mogrea se depărtă şi rămase în urmă.

CASUȚA DE NISIP

Acolo, spre linia convexă a orizontului, unde verdele mării se împreună cu vioriul cerului, tremura o fluturare albă. Şi nu puteam desluşi de-i pînza unei bărci foarte îndepărtate, ori numai creasta de zăpadă a talazurilor. Era poate şi un pescăruş înecat, scufundat şi din nou ridicat din adîncuri.

Apoi, cînd nimic nu se mai văzu, degetele Sabinei se zvîrcoliră iarăşi în strînsoarea mea, luptînd să se smulgă. Am descleştat pumnul şi am cercat să vorbesc repede, despre întîmplări foarte de demult.

Soarele aprindea zidurile albe ale fostului Tomis. Se vedeau caicuri legănîndu-se în port. Un vapor se apropia pieziş, tras cu o nevăzută sfoară.

Amintii exilul celui ce scrisese *Arta iubirii*. Încercai să-l închipui rătăcind în asfinţiturile cu neguri, pe aceste tărîmuri rîpoase, aşteptînd să răsară pe întinderea apelor nălucirea unei galere din ţara cu statui albe. Pe acelaşi nisip jilav, plînsese poate cu fruntea îngropată în sfărămiturile de sidef ale scoicilor. Rostii şi versurile elegiei ce ne înduioşase odinioară, pentru tristeţele lui Ovid :

„La fumul unui foc de butuci de vie,
Unde se îndeasă sumane şi turme de oi,
Povesteai de zei frumoşi, aproape goi
Dintr-o cetate albă şi aurie.

Vorbele tale sunau ca măzărica de gheață
De pe copacii ce-i tremură viforile,
Tu le spuneai cum au lămîii florile
Și cum oamenii cred că înțelepciunea se învață"...

Îl voiam cerșind dragostea unei femei cu mîinile aspre și cu părul încîlcit sălbatic ; el care împărtășise iubirea Iuliei din neamul lui August. Îl vedeam suferind fără nădejde din această pricină.

— Fiindcă din iubire, numai suferința e cea care rămîne, Sabina !

Numele ei l-am rostit în șoaptă abia respirată. Era întîia oară cînd îl spuneam tare, așa cum îl dezmierdasem în gînd. Și începutul de mărturisire mă înspăimîntă. M-am oprit, cu sîngele zvîcnind spre inimă.

Sabina sări de lîngă mine în picioare, mă privi o clipă țintă în ochi. Păru că înțelege deodată ; roși și zvîrlind mantaua de pe umeri, fugi spre valuri, zveltă, în strîmtul costum de lînă neagră. Înotă cu înverșunare departe, atît de departe că îmi fu frică. Deasupra apei, se lăsă apoi să plutească nemișcată, cu fața în sus, cu mîinile întinse. Cîteodată talazurile o ascundeau. Și sufletul mi se umplu de dînsa, ca de un balsam care potolea, în sfîrșit, o durere ce o știusem pentru totdeauna nepotolită.

Atunci răsări la spatele meu Dan, cu părul asudat, cu mîinile ude și cu lopata de joacă sprijinită pe umăr, parodiind în miniatură ținuta unui lucrător istovit.

— Tăticule, căsuța-i gata !... Ți-o dăruiesc matale.

Îmi arătă sub mal coliba de nisip împodobită cu acoperiș de scoici trandafirii. Avea obrajii îmbujorați de înfrigurare și ochii aprinși. Ochii Elenei din cele din urmă zile, cînd numai atît mai trăia în figura albă ca perinele.

Toate se ruinară brusc ; cerul îmi apăru întunecat, marea posomorîtă. Am strîns trupul mic, lîngă piept, cu deznădejde. Din nou, pentru mine, nimic nu mai fu pe lume decît vietatea aceea fragedă, în care regăseam sufletul moartei.

Pe urmă, cînd seara a aprins constelațiile pe boltă, ne-am aflat pășind iarăși alături, în fîneața stropită cu

florile macilor. Tăcea. Între noi, Dan tropăia mărunt, prea timpuriu cuminte. O stea picură înaintea noastră. Pe urmă alta. Fără voie, mîinile s-au căutat în buclele arămii ale copilului și degetele Sabinei n-au mai fugit de încleștare.

Drumul cobora spre țărm, în nisipul fierbinte încă de arșița zilei. Era în văzduh ceva atît de amețitor, încît viața îmi păru într-acel ceas că are pentru ce să mai fie trăită.

Am stat acolo, pe nisip, în răsufletul mării.

Valurile împinse molatic din larg mureau la picioarele noastre. Nici un cuvînt nu-mi izvorî pe buze. Tăcerea ne strînse alături, fără nevoia mărturisirilor.

Dimineața, marea apare de pretutindeni în față, ca un zid.

În soarele proaspăt, vapoarele se încrucișează tîrînd după ele eșarfe de fum. Barca lui Ali se vede departe, pe luciul de smalț lunecînd în ritmul lopeților. Prin sticla ocheanului îl zăresc ireal de aproape ; cu fața măslinie și cu barba căruntă, plecată deasupra năvodului în care se zvîrcolesc, cu solzii prinși în sfori, peștii de argint. Dar altceva aștept. De după salcîmii cu frunza mărunță, din vila albă și fără acoperiș, ca un zar, știu că are să se deschidă o fereastră și o batistă are să fluture. Dimineața se umple atunci de lumină.

Sabina coboară spre țărm. Nici o mlădiere nu pierd din mersul elastic. O urmăresc după aceea, de la fereastra mea, înotînd în larg, atît de departe, că din nou inima mi se golește de teamă.

Cînd se întoarce, casca verde din jurul părului îmi pare, deasupra valurilor, o minunată floare a adîncurilor, o magică și unică floare a altor tărîmuri nepămîntene, pe care mi-o dăruiește marea.

— Tăticule, am plins o fulnică.

Dan mă trage de mînă, nerăbdător să-mi arate isprava. Mă supun greu. Mi-e grija aiurea. Acolo, sub umbrela vărgată, Sabina vorbește cu doi tineri, izbucnește în rîs și, cu vîrful pantofului, frămîntă nisipul. Ce vorbesc ? Ce-și

au de spus atît de vesel ? E unul cu dinții albi și puternici, de lup, și cu rîsul îndrăzneț, pe care îl urăsc fără pricină.

— Tăticule, hai !

Merg în silă. În nisip e o fîntînă mică, atît cît încape pumnul. În fund o furnică se frămîntă fără chip de scăpare. Înconjoară pereții mișcători, încearcă să urce și, sub picioarele subțiri, firele de nisip se rostogolesc tîrînd-o iarăși îndărăt. Pipăie cu antenele fine, crede că a găsit, din nou se înalță aproape de margine și din nou mărgeaua neagră lunecă în adînc. E ceva acolo din propria-mi zvîrcolire... Trîntit cu fața în jos, cu tîmplele în pumnii mici, Dan privește cu răbdarea unui învățat urmărind o experiență savantă. Pe urmă se înduioșează :

— Îi dau dlumul, tăticule... Poate ale și fulnica copii...

Eliberată, gîngania se oprește o clipă ametită și neîncrezătoare, apoi pornește în zig-zag, repede și mărunt, pe nisipul încropit.

Dan a rămas nemișcat. Sub fruntea bombată, peste care s-au revărsat buclele ca o perdea, crește o întrebare :

— Tăticule, și mama fulnicii cînd moare se duce în cer ?

Îl strîng la piept. Îmi cufund capul în inelele părului. Înăbuș un suspin. Dan mă privește cu ochii mirați și gravi, cu ochii triști ai Elenei.

Cînd încep viorile sus, la Cazino, mă ascund departe să n-ascult gemătul coardelor.

E un mal surpat, de lut galben, fără ierburi. Apa clipotește jos, înfiorător de adîncă. De acolo, ziua, urmăresc delfinii săltînd deasupra valurilor ca uriașe și lucii jucării mecanice.

Noaptea, apa nici nu se vede dedesubt. Se simte numai : chemare misterioasă.

Astup urechile să n-aud melodiile aduse pe aripi de vînt. Fiecare cînt a fost al ei și din amintire nu-mi pot alunga umbra Elenei, albă, așezată ca în viața de odinioară, înaintea clavirului.

Era așa de caldă căsuța noastră, cu glastre în geam, cu masa de cărți, unde Dan răsfoia albume cu priveliști colorate ! Acum, acolo sunt perdelele trase, ușile ferecate și numai vedenia celei ce nu mai este cutreieră încăperile.

Barca lui Ali s-a întors din larg. Dan îmi povesteşte întîmplările. L-a purtat Ali între genunchi, legănat de cadenţa vislelor. A prins o meduză şi doi crabi ce se zbat în găleata cu apă sărată. Mînuţele în gesturi aprinse desăvîrşesc povestea peripeţiilor. E mîndru şi-mi jură că o să se facă pescar, cînd „va avea balba albă"...

Tătarului îi rîd ochii oblici. Îşi scoate pipa dintre dinţi, ca să-l privească mai de aproape. Îi e drag şi-mi arată că are şi el undeva, dincolo de ape, doi nepoţi care nu-i trec peste înaltul genunchilor.

E ameţitoare atîta veselie, la cinci, cînd plaja se populează cu umbrele multicolore. Larma copiilor nu mai cunoaşte capăt. Cu lopeţi minuscule clădesc cetăţi de o clipă, pe care le spală pînă în zori valurile.

O caut cu ochii. Tresar cînd o zăresc acolo, rîzînd într-o ceată de femei cu veşmintele albe. Îmi răspunde cu o abia văzută tremurare de pleoape. Iar cînd vine alături, marea îmi pare un spectacol divin, numai pentru noi pregătit de la începutul veacurilor.

Înalţă amîndoi, Sabina şi Dan, un lăcaş de nisip ; cel mai minunat din cîte sunt pe întinderea plajei. Zidurile cresc netezite, cu ferestre de sidef. Cînd totul e gata, amîndoi deopotrivă copii bat în palme. Şi tot mai găsesc ceva de adăogat : un mănunchi de alge care închipuie brazdele unei grădini în miniatură, un grilaj de trestie, o podoabă uitată. Alături, capetele lor se apropie şi privirea mea îi îmbrăţişează pentru totdeauna apropiaţi.

De ce căsuţa aceea cu perdelele trase, de acolo, din oraşul îndepărtat de unde am fugit, de ce n-ar fi, de acum, căsuţa noastră ?

Cînd s-a ridicat să plece, flexibilă ca o nuia, Dan s-a acăţat de braţele Sabinei şi a sărutat-o lung, ca şi cum ar fi răspuns gîndului meu nebunesc.

Aseară, cînd luna se înălţa din adîncuri, am căutat-o să-i şoptesc în sfîrşit ceea ce nu îndrăznisem să cuget.

Erau și marea și luna, complici. Îmi era sufletul plin de dînsa. Uitam firele albe care mi-au nins tîmplele. Ca un vlăstar înmugurit într-o ciotură își deschidea drum spre viață încă o nădăjduire, cea din urmă...

Aveam s-o port la faleza verticală, unde singurătatea mă duruse nopți fără capăt. În sfîrșit, o mînă cu degetele de diafanul trandafiriu al scoicilor avea să-mi risipească de sub frunte gîndul cel negru.

Mi se părea în fiecare ungher că o văd, și nu era. Altă femeie visa cu bărbia în piept, pe banca noastră. Alta rîdea cu triluri, coborînd poteca într-o ceată plină de larmă. Alta rătăcea singuratică, aproape de prăpastia țărmului.

Într-acel ceas unde putea fi ?

Și am văzut-o.

În capătul cel mai ascuns al drumului. Luna le cădea drept în față. Fruntea Sabinei se înclinase pe umărul lui. L-am recunoscut : tînărul acela cu dinții puternici și cu rîsul îndrăzneț.

Fruntea Sabinei cobora pe umărul lui tot mai jos, asemeni unui potir de floare prea greu, și mîinile bărbatului dezmierdau mlădierile trupului, ca mîinile unui orb pipăind o amforă. Cum de-am știut înăbuși geamătul ?

Nici soarele nu mai are îndestulă lumină, seara, cînd descinde în peșteri de nori. Sub cel mai îndepărtat țărm, unde maluri surpate ne despart ca într-o cetate prăbușită, ne ascundem ceasuri fără sfîrșit. Eu și Dan. Din pumnii lui mici face cupe pentru nisipul de aur. În găoacea scoicilor ascultă hăuitul mării. Dar jocul lui e trist. Veselia lui sună silit.

De acum suntem iar numai noi.

Pe linia îndoită a zării se depărtează barca lui Ali. Umbrele se lungesc pe nisip, ne cuprind reci. E urîtă și goală cămara unde trebuie să ne întoarcem. Iar copilul nu mai știe să rîdă.

Atunci, deasupra noastră, pe creasta țărmului, răsar ei. Sunt obosiți, vin de undeva, de departe. Părul Sabinei e aproape de tot de buzele lui, și cum stau drept, închizîn-

du-ne cerul, rochia albă, tremurată de vînt, îl înfăşoară ca o îmbrăţişare.

Şi Dan i-a văzut. Căci pare deodată foarte atent numai la barca lui Ali, nemişcată acum pe linia orizontului.

Am deschis geamul, vîntul mării a năvălit sărat din întunerec, alungînd mirosul de spital.

La spatele meu, doctorul păşeşte în vîrful picioarelor. Îl simt nehotărît, acum după ce şi-a strîns cutia de catifea neagră, cuţitele de oţel. Ştiu ce vrea să-mi spună şi nu găseşte cuvînt.

Încerc să fumez şi fumul e amar. Îmi reazim fruntea de zid şi nu e îndestul de rece. Paşii doctorului s-au oprit aproape. Mă întorc şi nu e nevoie să-mi rostească cuvinte.

În patul lui mic, Dan zîmbeşte trist prin somn. E alb ca şi pernele. Buclele de aramă s-au topit ude de febră. Surîde prin somn şi surîsul sfîrşeşte în geamăt.

Pipăi sub cearşaful fierbinte trupul slab din care viaţa fuge. În închisoarea pieptului, inima zvîcneşte din ce în ce mai încet. Iar de sub pleoape, cînd se deschid, ochii lui mă privesc trist, ca ochii Elenei de dincolo de viaţă.

Acum, acolo sus, deasupra malului cu rîpi galbene, e un mormînt mic ca o jucărie.

Aştept să coboare noaptea, să-mi îngrop fruntea în ţărînă şi nimeni să nu vadă.

S-au golit vilele. E pustiu. Toamna a scuturat frunze. Ploile le-au putrezit. Neguri se înalţă. De săptămîni nesfîrşite rătăcesc printre casele cu obloanele trase. Vîntul chiuie în întunerec, plînge cu glas omenesc.

Astăzi dimineaţă am trecut în ploaie, pe potecile ude. Pe lîngă Cazinoul unde furtuna smulge afişe roşii de pe pereţi. În dosul ferestrelor, o slugă bătea ţinte în sicriul clavirului.

Ali s-a strecurat pe lîngă mine, în şuroiala picurilor, cu umerii încovoiaţi. N-a scos pipa din dinţi, am zărit cum muşcă din osul ros, întoarce capul şi se furişează, vrînd să nu vadă. În urmă l-am simţit oprindu-se.

Pe plajă, ploaia a netezit urmele. Din căsuţa de nisip a mai rămas doar o movilă neagră, unde flutură încă, strîmb, un steguleţ fără coloare. Căsuţa lui. Căsuţa noastră. Întind mîinile spre marea întunecată.

Acolo sus, deasupra malului, e un mormînt mic, ca o jucărie.

Aştept noaptea. Şi atîtea nopţi mai sunt de trăit !

*

Astfel sfîrşesc însemnările înecatului.

ZĂPADA

De două zile ninsoarea cădea tăcută peste oraşul acela întotdeauna posomorît şi glodos, de la cea din urmă margine a ţării.

Ceva proaspăt, tineresc şi mai puţin trist ca de obicei cobora din văzduh odată cu fulgii. Pe străzile întroienite, trecătorii păşeau înviorați de o bucurie fără pricină ; iar cînd, de peste zaplazuri, crengile merilor desfoiau deasupra lor flori reci de zăpadă, nu se grăbeau să le scuture de pe gene şi surîdeau cu o fericire copilărească. Întinderile albe şi nepătate aduceau aminte de vacanţe de altădată, de joile după-amiază, de jocuri nevinovate, fără grijă, în cetăţui de troiene, în grădini înzăpezite, într-o altă lumină orbitoare, care nu mai poate fi, sclipitoare, sonoră şi albă.

Nu se mai desluşeau, sub ascunzişul înfoiat al nămeţilor, nici viroagele negre de pe locurile virane, nici murdăria uliţelor desfundate, nici rugina întristătoare a acoperişurilor de tablă. Şi stolurile de corbi, ce nu-şi mai sfîrşiseră tot începutul iernii vaierul lor aspru, fugiseră undeva, răsfirați în funingine neagră peste mirişti ninse.

Acum oraşul era tăcut şi alb.

Părea un oraş ireal, fericit şi candid ; un ungher de planetă unde oamenii nu erau învrăjbiţi, nu mai aveau chipurile chinuite de nesfîrşită plictiseală, unde totul se petrecea fără făţărnicie, firesc şi simplu, pentru veşnicie.

De două zile, Ion Sîrbu întîrzia drumul spre casă, ocolind calea cea mai lungă, desfătîndu-se de legănarea molatică a fulgilor.

Aerul proaspăt îi alunga din nări mirosul leşietic al duşumelelor nespălate şi al cernelei violete, din cancelaria liceului.

De acolo, de la bustul lui Aron Pumnul, cu arama coclită îmbrăcată în veşmînt de zăpadă, calea cea mai dreaptă era pe uliţa Armenească, prin piaţa halelor, de dinaintea băcăniei lui Petrov, unde se adună la aperitive ofiţerii de la batalionul de vînători. Un sfert de ceas se oprea întotdeauna să ciocnească două ţuici, cu sardele înfipte în vîrful scobitorii. Era un popas obligatoriu, pentru a afla noutăţile tîrgului. Maiorul Steriade, cu pîntecul nedeslipit de tejgheaua soioasă, descheiat la gulerul tunicii pătate, povestea ştirile garnizoanei ; Ştefanache, arhivarul prefecturii, noutăţile politice, şi nenea Tăsică, grefierul, cele de la Tribunal. Madam Petrov, din cutia ei cu geamuri de sticlă, ridica fereastra pe care scria cu litere roşii „Casa" şi asculta cu luare-aminte, ţinînd o contabilitate a evenimentelor mai strictă decît acea a sferturilor de cafea Martinica şi orez turcesc, din condica cu tartaşele verzi dungate cu negru. După a doua ţuică, Ion Sîrbu culegea restul înşirat pe farfurioara de porţelan de degetele grase şi cu unghii roşii ale lui madam Petrov, strecura în buzunar pachetelul cu caramele pentru Lizeta şi pornea grăbit. În urmă, maiorul Steriade îi făcea semn de adio cu paharul, clipind dintr-un ochi, muşcînd o scobitoare în dinţii cariaţi.

Ştia că un sfert de oră nu mai era vorba decît despre el, de servitoarea pe care a dat-o afară fiindcă s-a purtat obraznic cu Lizeta, de scenele ei de gelozie, de pălăriile ei, de tot ce iscodeşte curiozitatea vecinilor şi fantezia dospită în drojdia aperitivelor. Totuşi, acolo venea în fiecare zi şi în fiecare zi acolo întindea el mîna oamenilor care-l urau şi pe care-i ura.

Acum, Ion Sîrbu se întorcea acasă pe drumul cel mai lung. Pe bulevardul gării, pe lîngă Biserica Sfîntul Ilie, unde copiii au făcut un gheţuş îngust, păzit de doi oameni de zăpadă cu ochii de cărbune. Pe urmă ocolea prin grădina publică.

Omătul era călcat de picior omenesc numai pe o pîrtie strîmtă. Molizii scuturau, la trecerea lui, din arcul crengilor destins brusc, pale de ninsoare peste trandafirii îmbrobodiți cu șumoioage de paie. În fund, pe lacul înghețat, era patinajul, și printre arbuștii cu mlădițele subțiri și viorii se vedeau acolo, lunecînd înclinați, bărbați cu albe haine de lînă și femei cu izbucniri de glasuri argintii în văzduhul cu ecoul limpede.

Ion Sîrbu își încetinea mersul. Nu-și putea desprinde ochii de la patinorii ce se deslușeau în depărtarea străvezie, zvelți, arcuind pe luciul gheței vertiginoase figuri. Izbutea să le urmărească ; acela înscria o triplă parafă ; perechea cealaltă, cu femeia în strai verde, un foarte sprinten și temerar tur de vals, cu fantezii acrobatice în text... Gîndul se întorcea la patinele ruginite de acasă. Altădată luase premii, bătuse recorduri, arbitrase concursuri. Era un as. De trei ani nu-și mai simțise piciorul strîns în curelele subțiri și în șuruburile de oțel. Grăbea pasul deodată, ca pe lîngă o ispită ce nu-i mai era de-acum îngăduită.

Portița grădinii se deschidea greu, întroienită. O împinse și de astă dată în silă și, înainte de a călca pragul, mai sorbi aerul rece, cu nesaț, ca și cum ar fi vrut să ducă cu dînsul înlăuntru, o provizie de libertate.

În sălița întunecoasă își acăță pălăria și tăcu, să asculte. În iatac se auzeau două glasuri. Ion Sîrbu se posomorî. Iarăși avea să-l întîmpine acolo viesparnica prezență a doamnei Haralamb ! N-are să se mai dezbare niciodată Lizeta de prieteniile acelea iscoditoare, de mahala ? Cu mîna pe clampa ușii, șovăi nehotărît. Ar fi dorit mai degrabă să-și ia din nou pălăria și să mai rătăcească un ceas prin ninsoare, decît să înfrunte iar și iar privirea de martiră resemnată a Lizetei.

Dar avea de lucru, îl încerca foamea ; își prefăcu o figură dinainte surprinsă pentru mosafira nepoftită.

— A ! madam Haralamb ! se miră cu bucurie ipocrită, intrînd.

În pelerina cu mărgele negre, madam Haralamb sări de pe scaun cu o sprinteneală care stătea rău trupului ei gras și feței buhăite de vîrstă.

— Dacă nu se-ndură să vină Mahomed la munte, vine muntele la Mahomed ! ţipoti cu glasul răguşit de tutun, risipind cu mîna fumul ţigării groase, pe care o aşează îndată, cu băgare de seamă, pe marginea scrumierei cu cap de pisică.

Ion Sîrbu nu-şi putea desprinde ochii de la farfurioara de porţelan. Era ciocnită, o ureche a pisicii ruptă, cu urme de cerneală, de pe o peniţă ce fusese rezemată cîndva acolo. În casa lui totul era acum dezordonat, murdar şi provizor.

Se sili să surîdă şi se lamentă de prea numeroasele obligaţii, care l-au făcut în vremea din urmă să-şi uite prietenii.

— Dealtfel, Lizeta e martoră ! adăogă întorcîndu-se către Lizeta şi vorbindu-i astfel întîia oară, indirect, după două zile de ceartă cît nu schimbaseră nici un cuvînt.

Lizeta îl privi cu ochii îmblînziţi şi recunoscători, sărindu-i într-ajutor :

— Tocmai asta-i spuneam, Jan... Tu, cu cărţile tale...

— Ci mai dă-le focului de cărţi ! se indignă madam Haralamb, aruncînd printre buzele rotunjite un colac de fum pe care îl contemplă cu admiraţie pînă se destrămă.

— Eu, în locul dumitale, n-aş lăsa frumuseţe de femeie să se topească între patru pereţi. Aş lua-o frumuşel la braţ şi i-aş trage o plimbare să-i meargă vestea, pe minunata asta de vreme. Uite Zamfireştii ! Îs luaţi de doisprezece ani... Ce zic eu ? Acuş sunt paisprezece la Sfîntu Ion şi-i vezi pe amîndoi, în fiecare seară, braţ la braţ, ca doi însuraţei, pe uliţa mare. Apropos de Zamfireasca !... Aţi auzit că nepoată-sa, Tincuţa, cea cu-n ochi saşiu, Doamne iartă-mă, se mărită cu Ioachimiu de la Vînători ? Ei, ce mai ziceţi la asta ?

Ion Sîrbu dădu din umeri, semn că nu mai zice nimic la asta. Se aşeză pe divan ; îşi întinse picioarele, desfăcu banda ziarului şi se cufundă în lectură, hotărît să nu mai asculte nici o vorbă din poveştile lui madam Haralamb, supranumită „gazeta tîrgului".

Alături, veni să se cuibărească între perne, la căldură, Ketty, căţeluşa mosafirei, cu panglică albastră la gît şi cu zurgălău mic, galben. Ion Sîrbu, care nu o putea suferi dintotdeauna, pîndi de după jurnal cînd nu se uita nimeni,

îi prinse pielea spinării între degete și o strînse cu ciudă, încleștînd fălcile, ca și cum își descărca cu această răutate de copil ceva din toată ura care-l înăbușea în clipa aceea împotriva lui madam Haralamb, a maiorului Steriade, a Zamfireștilor care se plimbă de paisprezece ani, în fiecare seară, braț sub braț pe ulița mare, împotriva lui însuși.

Cățelușa fugi lîngă sobă, cu sfîrcul de coadă strîns între picioarele subțiri de păianjen, și de-acolo mîrîi, privindu-l cu ochii bulbucați și lăcrimoși.

În sfîrșit, madam Haralamb se ridică să plece, după ce așeză în geanta de piele roșcată : tabacherea, țigareta, cutia de chibrituri, oglinjoara rotundă și scrisoarea de la cumnatul din Giurgiu, adusă s-o citească Lizetei. Ion Sîrbu o petrecu pînă la ușă, întrebă cu îngrijorare prefăcută dacă nu cumva cățelușa nu e amenințată să răcească în zăpadă, așa fără surtucaș cum a văzut că se poartă cățeii atît de prețioși, de rasă ; apoi, cînd portița din stradă se auzi în sfîrșit trîntită, deschise ferestrele larg, să iasă mirosul de fum rece și acru.

Rămași singuri, amîndoi își ocoliră privirile. Lizeta netezi cu mîna fața de masă, așteptînd ceva ; un cuvînt, cel dintîi semn al împăcării. Ion Sîrbu, rezemat de stîlpul sobei, prăjindu-și mîinile la spate, o privi o clipă dușmănos, pe sub sprîncene, apoi își strămută repede ochii la cadrul din față, unde se vedea închipuită într-o litografie stîngace trupul alb al Ofeliei plutind despletit pe ape.

Cînd întoarse ochii, Lizeta plîngea. Fără hohot, dreaptă, cu capul dat puțin pe spate, cu mîinile înfipte în scoarța divanului, cu buzele strînse. Lacrimile izvorau una după alta din ochii lărgiți, se rostogoleau în boabe rotunde pe obraji, picurau pe bluza albă ; și deznădejdea aceasta mută, fără zvîrcolire, topi deodată cu un val fierbinte bulgărul de gheață din sufletul lui Ion Sîrbu.

Nu-și dădu seama cînd s-a repezit de lîngă sobă, cînd i-a prins tîmplele în palme, ștergîndu-i cu sărutarea lacrimile sărate :

— Biata Lizon ! Lizeta mea...

Brațul Lizetei îi cuprinse gîtul cu deznădejde, obraz lîngă obraz, atît de aproape că îi simțea clipirea genelor ca o dezmierdare tăcută și supusă. În pieptul încleștat de pieptul lui, bătăile inimii zvîcneau repede sub sînul strivit

de îmbrățișare : biată palpitare de vietate cuibărită fricos în adăpostul de unde fusese alungată.

Tăceau și pentru amîndoi numai cuvintele ar fi adus balsamul așteptat. Dar cuvintele nu veneau.

Ceva ridicase de mult zid între ei. De cîte ori n-au stat așa, strînși unul lîngă altul, să încălzească spuza răcită ?... Îmbrățișările se desprindeau obosite. Nu mai știau să-și vorbească. Era între ei ca amintirea unui copil mort. Ion Sîrbu gemu. De-acum asta va fi viața lor, și mîine, și mai tîrziu, și întotdeauna. Vru să vorbească, dar nu înghină decît : Lizon, Lizon !...

Și din nou au tăcut.

De cîte ori în drum spre casă, ori zăvorît în birou, cu capul în mîini, atunci cînd în urechile astupate de podul palmelor tăcerea hăuia ca într-un ghioc, de cîte ori nu și-a urzit singur, în minte, cu vorbe fierbinți, explicația aceea așteptată, de care aveau nevoie ca de o eliberare ! S-ar fi plecat amîndoi deasupra sufletelor, ca deasupra unei fîntîni în paragină, unde, între mușchi și liane, în ochiul apelor zăcute în întunerec, ar mai fi deslușit poate oglindită o bucată de cer. Dar tăceau. Rămășița de dragoste dintre ei își căuta împlinire într-o sărutare, în dorinți repede mulțumite de un spasm, din care obiceiul topise orice savoare și nu lăsase decît o scurtă înfierbîntare animalică. Se ridicau amîndoi rușinați ; ea tipărindu-și rochiile boțite, el privind în altă parte, cu dușmănia întoarsă la loc. O ura atunci. Pentru chipul cum se acăța de buzele lui, pentru cutele subțiri de la colțul ochilor cu pudra ștearsă de plîns, pentru dorința aprinsă în el cu o clipă înainte.

O strînse mai tare ca să-și alunge amintirea. Dar femeia se desprinse încet, să asculte. Se auzeau zurgălăii unei sănii apropiindu-se, izbucnind sonor sub fereastră, depărtîndu-se undeva, în ninsoare, spre capătul străzii.

— Ca atunci ! se înfioră ea, înfiptă din nou în buzele lui, să-i soarbă răsuflarea.

„Ca atunci" însemna ca în după-amiaza cea dintîi, cînd au coborît în tîrgul acela. Era zăpada ca și acum, căzută moale peste case. Orașul tăcut li se păruse în sfîrșit adăpostul căutat pentru dragostea lor. Nu ame-

ninţa să-i întîmpine nici un trecător cunoscut. Nici un prieten de care să se ferească. Povestea lor n-o ştia nimeni. Îşi închipuiau viaţa lor ruptă de-acum de restul lumii, trăită numai pentru ei.

O sanie îi purtase uşoară pe străzi mărginaşe, printre livezi de mahala cu garduri de nuiele şi cu stoguri de fîn ninse, cu lătrături rustice de cîini lîngă hambare. În cîmp se vedea, departe, un deal cu păduri albăstrii în ceaţă, un mal de rîu cu rîpi prăpăstioase ; pe o culme, un conac cu grădină prăvălată pe coastă şi cu şiruri negre, geometrice, de viţă îngropată sub zăpadă. Fumul se înălţa subţire din hogege. Un ţăran, cu o sanie pe tălpi de lemn, se ferise într-o parte, sprijinit cu o mînă de boii fumurii, şi le dăduse ziua bună prietenos. Totul li se făgăduia curat, alb, tihnit şi simplu.

Cînd s-au întors în ietacul încălzit, cu clinchenitul zurgălăilor în urechi, după ce i-a desfăcut şoşonii ei mici, ca două încălţări de copil, sărutarea de pe divanul unde stăteau muţi astăzi fusese fără sfîrşit. Cum ar fi crezut atunci că toate nu sunt decît o amăgire, că se vor putea privi duşmănos odată, că în pernele divanului mototolite, au să-şi înăbuşe hohotiri de plîns ?

Lacrimile femeii începură din nou să picure.

Acum înţelegea şi el. Se împlineau trei ani. Cu o săptămînă în urmă, răsfoind hîrtiile dintr-un sertar, pomenise data la întîmplare, aproape mirat că numai trei ani au trecut. Lui i se păruse o veşnicie ! Şi Lizeta aşteptase un cuvînt, un semn recunoscător de amintire. Toată jertfa nu fusese a ei ? Nu părăsise atunci tot pentru dînsul ? Nu-şi ruinase viaţa ? Nu pentru el era scoasă din rîndul celorlalte, femeie care-şi abandonase bărbatul bolnav, să fugă cu altul ?

Asta era aniversarea lor. Sărutare silnică, fără nădejde şi fără vorbe.

Mila îl înăbuşi. Se ridică fără curaj s-o privească în ochi.

— Lizeta... Vrei să aduc o sanie ?

Apoi repede, ca să-şi ascundă stînjenirea acestei întrebări, rostite fără să gîndească, cu o jalnică schimă glumeaţă :

— Să turbe Zamfireștii lui madam Haralamb !... Soții model, de pe ulița mare.

Lizeta îl privi fără încredere, cu mîinile uitate în poalele rochiei, cu ochii plînși. Ion Sîrbu roși. Vorbele îi sunară fals ; gluma, proastă și prefăcută ; graba, silită. Totul era acum mincinos și prefăcut în viața lor.

Afară ninsoarea se potolise. Pluteau ici, colo numai fulgi singurateci, cei din urmă, scuturați din norii care se retrăgeau spre răsărit, dezvelind o jumătate albastră și înaltă de cer. Ion Sîrbu se simți ușor. Bun. Aproape fericit. Încetini mersul pînă la piața cu sămii, să-și limpezească hotărîrea.

Vor merge amîndoi pe aceleași străzi de atunci, la aceeași margine de tîrg. Locurile, ninsoarea, amintirea le vor ușura să-și vorbească în sfîrșit, să-și lămurească pentru ea și pentru el însuși gîndurile. Nu erau vinovați. Aceasta o vedea limpede acum, cu bucurie. Erau biete victime și atît ! Tîrgul acela afurisit !... Ar fi trebuit să se aștepte de la început. Era așa de firesc ! Oamenii le-au închis ușile, fiindcă oamenii nu pot ierta unei femei dragostea în afară de legiuirile lor fățarnice. De-aceea i-au scornonit viața, i-au umilit. Ea încă nu poate ști cît a îndurat el, în fiecare zi ; glume răutăcioase, conspirația din jurul lor, ipocrită, disimulată, răutăcioasă. I le-a ascuns. Și suferința aceea ascunsă s-a răzbunat. L-a făcut nerăbdător, i-a torturat nervii. Cînd se întoarce acasă, cu pumnii strînși, nu mai poate avea gînd decît pentru ei, brutele ! Și aceasta trebuie să sfîrșească acum. Numai iubirea lor îi poate izbăvi. Vor merge aiurea, în alt tîrg ; va cere mutarea ; se va duce singur, la bărbatul ei, cartoforul acela maniac care n-a vrut să audă de despărțenie, și va izbuti să-i capete libertătea. Atunci vor împlini și formalitatea aceea, de care dragostea lor n-a avut nevoie. Gurile rele au să amuțească. N-are să mai fie silit să se oprească în fiecare zi la aperitive, el căruia nu-i place nici o băutură, numai ca să păstreze legături cu oamenii ce i-au închis ușile caselor cu nevestele lor slute, proaste, ipocrite, dar legitime.

Ion Sîrbu își aminti inscripțiile cu cărbune de pe zidurile liceului, cu numele ei și al lui ; încleștă dinții. Cum i-au ucis tot ce avea bun, omenesc, în viață !...

Mergea acum drept, hotărît, fericit. Se birui. Da, se birui ! Numai pe ea o iubise, numai pe ea trebuia s-o iubească. A suferit atîta lîngă el ; din pricina lui are acum pleoapele roşii ; şi traiul acesta, cu umilinţi şi cu mîhniri nemărturisite, i-a crestat cutele de la coada ochilor, veştejindu-i obrazul îmbătrînit înainte de vreme. Şi ce superb îşi purta capul frumos şi statura înaltă în saloanele unde a cunoscut-o, înainte de a o fi iubit...

Ion Sîrbu se opri să cumpere flori. Cîteva garoafe palide, florile ei. Vor fi cei dintîi semn al împăcării celei din urmă ; pentru totdeauna.

Vînzătoarea cu părul şi cu genele roşii le înfăşură în hîrtie subţire, lăsînd descoperite corolele cu miros răcoros şi pipărat. Cînd i le trecu în mînă, îşi aminti faţa clientului şi surîse încreţindu-şi obrazul urît şi stropit cu pistrui :

— Domnul profesor n-a mai dat de mult pe la noi. Altădată...

Ion Sîrbu nu răspunse. „Altădată" ! Ce au toţi cu dînsul ? De ce-i ţin socoteala fiecărui pas, ca unui răufăcător ? Ce ochi nesuferiţi are ovreica asta : roşii, ca ochii iepurilor de casă !... Trînti uşa de sticlă. În stradă aproape să se izbească piept în piept cu o trecătoare. Călcă în zăpadă, alături de cărarea bătută de paşi, prea strîmtă, şi ridică pălăria cu o bucurie ce-i inundă brusc sufletul.

— A ! domnule profesor... Pasăre rară ! se miră trecătoarea.

Domnişoara Emilia, sora directorului, îi întinse mîna, ridicată numai pe jumătate fiindcă la cot îi atîrnau de o parte şi de alta, de două curele subţiri, patinele care-şi sunară oţelul. Ion Sîrbu sărută vîrful degetelor înmănuşate şi merse alături, păşind peste mormanele de zăpadă. Fetiţa aceasta cu ochii micşoraţi de un surîs îl intimida întotdeauna.

— Mergeţi la patinaj, domnişoară Emilie ? întrebă ca să vorbească ceva.

Domnişoara Emilia pufni, zîngănindu-şi patinele. Era într-adevăr o întrebare stupidă. Haina albastră de lînă, boneta de sub care frizau pe tîmple inelele părului negru, patinele spînzurate la cot spuneau mai lămurit ca orice

răspuns unde mergea. Ion Sîrbu se posomorî, cu mîhnirea atît de adînc scrisă pe figură, încît domnișoarei Emilia îi păru rău că îl tratează ca pe camarazii ei de patinaj; juni veseli și impermiabili tachinărilor.

Vorbiră pe urmă despre timp, despre cele mai recente cărți, despre lucruri neînsemnate, încetinindu-și nesimțit mersul pînă în fața grădinii publice. Ion Sîrbu se însufleța fără să ia seamă, simțea o mulțumire nelămurită să meargă alături de fetișcana aceea cu mintea sprintenă și capricioasă, cu nevinovate răutăți în vorbă, cu întrebări naive. Din cînd în cînd o privea cu coada ochiului. Era subțire, cu sînul rotunjit crud în flanela de sport, cu picioarele fine și înalte. Sărea cu grații de pisică peste bulgării de zăpadă, închidea ochii cînd ninsoarea de pe copaci se scutura deasupra ei și-i rămînea în pudră albă, în cîrlionții părului. Dar obrazul mai cu seamă, îmbujorat puțin de frig, cu pielea fragedă și străvezie, avea ceva atît de tînăr și atît de proaspăt, încît fără nici o legătură firească de gînduri lui Ion Sîrbu îi amintea răcoarea din jurul izvoarelor păduratice, cu apă transparentă în culcuș de mintă.

În fața grădinii se opriră. Întîia oară văzu de aproape că are verdele ochilor străbătut de fire aurii și genele neobișnuit de lungi, încovoiate la vîrfuri.

Atunci abia, domnișoara Emilia descoperi florile din învelișul de hîrtie mătăsoasă.

— O ! ce frumoase !

Ion Sîrbu le întinse cu grabă :

— Îmi dai voie ?...

Fata se opri din zîmbet, serioasă deodată :

— Domnule profesor, nu sunt pentru mine ! Nu vreau să...

Apoi, roșind :

— La revedere !

Se răsuci pe călcîie și porni mărunt pe aleea grădinii, spre lacul înghețat din fund, între arbuști cu mlădițele viorii.

Ion Sîrbu privi depărtîndu-se haina albastră, cotind după răsuciturile aleii, sărind zveltă și tînără, cu agerime de căprior, peste meterezele de zăpadă. Lumina scînteia pe oțelul patinelor luciri de armă. A fost așa sau i s-a părut

că o clipă a întors şi dînsa capul ? Ce tînără e... Ce lungi genele şi ochii ce limpezi, cu verdele străbătut de striaţii aurii... Şi ce catifelată pielea, acolo, la colţurile ochilor încondeiaţi, unde pleoapele Lizetei sunt înălbăstrite de pudră...

Se întoarse încet, spre piaţă, să caute sania. Se gîndi cu nesfîrşită plictiseală că Lizeta îl aşteaptă de mult acasă, cu pălăria în cap, ridicînd nerăbdătoare colţul perdelei, să-l vadă ivindu-se în capătul străzii.

Paşii îl tîrau din ce în ce mai greu.

Tot ce gîndise în drumul de adineaori era risipit, gol, absurd, fără putere de îndeplinire. Ce au să-şi vorbească ? Ce mai pot să-şi vorbească ?

În dreptul lui Petrov, îl întîmpină maiorul Steriade, cu mantaua fluturînd, mestecînd un capăt stins de havană. Era prea vesel. În zilele lui de chef. Se cunoştea de departe.

— Eşti captivul nostru ! tună, punîndu-i mîna pe umăr în semn de posesiune. Nici un moft, amice ! Să-ţi spun una nostimă, cu asta, frate, cu Lola de la Braun.

Se lăsă tîrît. Ar fi făcut orice, ar fi mers oriunde, ar fi ascultat oricîte inepţii, numai să întîrzie întoarcerea acasă.

Înlăuntru era adunată toată ceata. Nenea Tăsică ajunsese probabil în „faza melancolică" ; tăcea, cu privirea înfiptă în paharul golit. Ştefanache, arhivarul Prefecturii, povestea ceva foarte ţicălos la urechea lui madam Petrov, roşie şi cu ochii pudic aplecaţi deasupra condicei de socoteli. Un ofiţer necunoscut, cu părul tuns cu maşina şi cu mustăţi stufoase, explica, cu jumătate de trup întinsă peste tejghea, dintr-un plan de luptă improvizat cu chibrituri şi cu drojdie de cafea, cum s-a rupt frontul la Mărăşti, unde intervenţia lui a fost decisivă, deşi ingratitudinea contemporanilor o ignora. Intrarea lui Ion Sîrbu fu primită cu urlete. Profesorul de latină se abătuse de la program. Călca acolo la ore neobişnuite. Minunea se cerea sărbătorită.

— O baterie ! Dublă ! suspină maiorul Steriade, împingîndu-şi cu o sfîrlă chipiul pe ceafă.

Apoi, întorcîndu-se către cușca de sticlă :

— Madam Petrov, întreabă-l, te rog, dacă are bilet de voie, de acasă...

Ceata izbucni în alte urlete și cel mai înverșunat se frămîntă ofițerul necunoscut, care nu știa despre ce e vorba. Risipi chibriturile și se întoarse către noul venit, să înceapă explicația de la capăt. Ion Sîrbu observă că are fire de păr groase și cărunte pe nări și în urechile roșii, iar în creștetul tuns cu mașina, pînă la piele, o cicatrice albă și lucioasă de tăietură...

Tîrziu, Ion Sîrbu se întorcea spre casă, împiedicîndu-se în șoșonii descheiați. Nu se ținea bine pe picioare. Nu era deprins cu vinul. Îl durea capul, la tîmple, ca două ținte înfipte. Dar nu simți frigul. Se întunecase. Începeau să se aprindă luminile. În fața casei opri. Umbra crengilor tremura albăstrie și imaterială pe zăpada luminată de becul electric. În mînă ținea florile cumpărate. Erau ude de vin, veștede, tîrîte pe tejghea.

Se clătină cînd deschise portița. Se propti să răsufle cu sete.

Atunci, de undeva, din închipuire ori aievea, pe o stradă, în noapte, sunară depărtîndu-se zurgălăii unei sănii, din ce în ce mai stins ; chemare muribundă a amintirii.

Ion Sîrbu se mai uită o dată la flori. Apoi le aruncă jos, în zăpadă, și le călcă apăsat cu piciorul.

FEREASTRA

În stradă, casa cea veche privea cu un singur ochi, muced și posomorît.

Primăvara, după cea dintîi noapte cu ploaie caldă, în soarele dimineții se deschideau să soarbă viață proaspătă toate ferestrele orașului. După stolurile ridicate, se iveau slujnice cu broboade albe, bucovinence cu sînul pietros în pieptare de catifea cusute cu fir, gospodine în haine spumoase de dantelă cu flori colorate și mari.

Toate fețele apăreau tinere în lumina poleită a răsăritului. Ochii căutau cu un fraged surîs la cerul albastru-ud, la mugurii liliecilor plesniți în vîrfuri de crengi crude, la mărunțele gingănii punctate negru și roșu, dezmorțite pe treptele de piatră.

Ziua începea odihnită și nouă. Viața se făgăduia limpede ca cerul spălat și înalt, unde călătorea, sus de tot, topindu-se, o ultimă fulgurare de nor, ca pieptul roz-mătăsos de flamand.

De undeva, peste grădinile piersicilor pavoazați cu flori de hîrtie — căci pentru o pavoazare festivă păreau florile livezilor ! —, de undeva, zbicind pămîntul jilav, primăvara șuvoia un val molatec de aer din țările sudului, altul decît acel de azi-noapte : rărit, ușor, străveziu.

Iar păsările zburau aproape de oameni, prietenoase și gureșe. Trecătorul ar fi așteptat fără mirare să se așeze una pe umăr, să-i ciugulească un grăunte din palmă, să-i gîngure în ureche, să-i dezmierde obrazul cu puful gingaș

al gușii, alintîndu-se ca în cel dintîi veac, cînd totul era în dumbrăvile pămîntului, fără dușmănie, simplu și bun.

Numai fereastra întotdeauna închisă se uita atunci la hohotirea aceasta, a lumii și a tinereții, și a tuturor învierilor, cu un ochi neclintit și cețos, de mort.

Cînd trecătorul ridica din întîmplare privirea bucuroasă, sticla vînătă și ostilă îi amintea deodată sloiurile de gheață care astupă sprintena viață a rîurilor iarna, și totul devenea rece și deznădăjduit.

O mîhnire fără alinare ucidea toată gîlgîirea primăverii.

Ziua era acum la fel cu celelalte; iar omul pășea cu fruntea spre pămînt, la necazurile lui din fiecare ceas, singur și întunecat, ca un orb care ar bîjbîi drumul într-o hrubă umedă.

Într-o asemenea dimineață, un bețiv dezmățat și fără guler s-a oprit pe trotuarul din față, vorbind cu sine și amenințînd cu pumnul. Ochiul sleit, de stîrv, îl supăra foarte. Îi strepezea veselia de cîte ori se întorcea dondănind și împleticindu-se.

Acum avea să sfîrșească.

Culese o piatră colțuroasă și, opintindu-se cu mare mînie, cum ar fi purces să doboare un taur, izbi în sticla de plumb. Geamul se sfărmă cu un țăcănit scurt și negrul spărturii rînji încă mai sinistru în trandafiriul zorilor. Dar bețivul își plescăi palmele, încîntat de ispravă, și porni mai departe, ciorovăindu-se cu un tovarăș nevăzut.

A doua zi, fereastra arătă din nou același ochi vînăt, posomorît și intact. Că s-a mai aflat în tot orașul un geam tot atît de vechi și turbure să-l înlocuiască atît de îndată a fost tuturor de mirare. Oamenii spun că bețivul și-a făcut seamă singur, cum l-au găsit înecat în iazul cel mlăștinos și coclit, de la bariera Ciungilor.

Și totul a rămas cum a mai fost, în tîrgul acela mocnit de la marginea țării, unde nimănui nu i se întîmplă niciodată nimic.

Dar fereastra cea încruntată și neliniștitoare, ca privirea de gheață a unui cadavru, a fost deschisă și ea odinioară în zid, să răsfețe glastre de flori și să primească răcoarea dimineților, care înțeapă nările ca un pahar spumos de șampanie.

Cînd s-au ridicat temeliile casei — cine din toată strada îşi mai aminteşte acum ? — se prelungea o vară grea de belşug ca un uger plin. Crengile livezilor se încovoiau trosnind de rod. Dinspre bariere scîrţîiau carele cu bucate aurii de pe cîmp.

După ploi furtunoase şi repezi, curcubee cum nu se mai văzuseră de mult întindeau arcuite punţi aeriene de la un nor la altul, deasupra caselor cu streşini de şindrilă, peste vîrfurile stufoase de nuci şi peste sclipirea metalică a bisericilor ; iar bătrînii aduceau har Domnului pentru asemenea semne de îndelungă rodnicie şi pace.

La zaplazuri, în asfinţit, se adunau să se minuneze vecinii. Casa nouă, a străinilor, creştea mai semeaţă ca toate.

Unii vorbeau despre un fecior de boier, care şi-a mistuit averea prin străine ţări şi cu puţinul rămas se ascunde aici de ochii lumii, să-şi dureze adăpost de pocăire. Alţii spuneau că ar fi un tînăr întors de undeva, de la carte, din depărtate oraşe de la capătul lumii, unde sunt turnuri care ajung pînă la cer şi împăraţii se plimbă în caleaşcă de aur, cu cai purtînd în locul ochilor scoşi smaragde cît pumnul. În sfîrşit, alţii credeau a şti că e vorba despre nepotul unui diregător mare din Ţara de Jos, care a luat din dragoste o fată străină şi săracă, aşteptînd aici să se domolească mînia bătrînilor. Şi multe încă îşi mai împărtăşeau cu mîna la gură şi clătinînd din cap, cînd, încet, dinspre hanul Bungeţoaiei, veneau cei doi necunoscuţi, cu copila cea minunată păşind cuminte înaintea lor, ca un alb heruvim.

Bărbatul purta haină cenuşie cu reveruri late de mătase, ţilindru fumuriu cu margini mari, baston cu mîner rotund şi sculptat de fildeş ; era înalt, bălan, cu mustaţa subţire, cu un puf moale ca laba de iepure pe lîngă urechi şi cu ochii albaştri. Femeia purta veşminte albe, cu rochia strînsă la mijloc şi umflată de crinolină la şolduri, cu mînecile înfoiate deasupra umerilor şi cu sînii mici rotunzind mătasea, aşa cum se mai văd şi acum în fotografiile palide ale anticvarilor şi în albumuri vechi, pe care nimeni nu le mai deschide. Părul negru-albastru era despărţit cu o dungă albă pe frunte şi atîrna în inele lungi, încu-

nunînd obrazul de ceară ; ochii luceau umezi ca păcura sub sprîncenele subțiri încondeiete.

Mergeau braț sub braț ; înaintea lor pășea neastîmpărat și mărunt copila în rochie albă, cu bonetă albă, cu pantofi albi, răsucind o umbrelă albă : o jucărie mică și vie, mai neînchipuită decît orice jucărie văzută pînă atunci de copiii sărmani ai acelui sărman tîrg.

Străinii se opreau înaintea zidurilor cu schele. Peste cărămizile roșii, lucrătorii întindeau cu mistria tencuiala aspră, cîntînd. Erau italieni cu fețele arămii, cu pălării uriașe, cu batiste roșii și galbene legate în jurul gîtului, cu pieptul dezvelit în cămașă, musculos și întunecat de păr. Rodeau în dinți pipe negre și scurte.

Sus, pe punțile de scînduri clătinate elastic sub pași, sau jos, cioplind granitul treptelor cu ciocane care împroșcau scîntei, lucrul și-l întovărășeau cu cîntece melodioase și sonore. Toată strada învățase cîntecele acele, iar în fiecare ogradă se auzeau seara, îngînîndu-se cu stîngăcie sub nuci și sub vișini, romanțe din țara cu cipri și portocali.

Un vătaf, cu pălăria în mînă, deslușea stăpînilor de ce întîrzia sfîrșitul. Un chervan care s-a rupt pe drum, grînzi care n-au fost pe măsură, lemnăria furată de haitul apelor și mînată în jos, spre Galați.

Femeia învîrtea cu nerăbdare umbrela pe umăr, întrebînd bărbatul să-i tălmăcească în graiul său spusele vătafului, iar umbrela răsucindu-se deștepta un vînt ușor care răcorea obrazul bărbatului cu o nevăzută dezmierdare.

— Încă două săptămîni ! Cît de încet trec zilele. Cît de încet !...

Femeia tăia cu vîrful pantofului auriu, în praful moale de var și de cărămidă, desene încrucișate, semne de neastîmpăr, pe care le suprima cu o singură netezeală ușoară de talpă.

Înconjurau zidurile aproape sfîrșite : aici va fi ietacul lor, dincoace ietacul copilei, dincolo odaia unde să-și înșire dulapurile lui cu cărți. Femeia strîngea ascuns, între degetele subțiri, mîna bărbatului și mîna bărbatului răspundea strînsorii, lăsînd așa să se simtă fierbinți bătăile sîngelui, viețile lor supuse și împletite pentru veșnicie.

La plecare, fetița se desprindea greu din brațele unei lucrătoare din țara Italiei : femeie cu părul negru și cu buzele cărnoase ca vișina. La gîtul copilei, atîrnase cu un șnur subțire un medalion oval : o madonă de metal alb și ieftin. Femeia lămurea, rîzînd cu toți dinții albi, că a lăsat acolo, în satul ei lîngă marea albastră, o odraslă aidoma și că o ghicitoare i-a menit soartă plină cu măreții : un prinț din os regesc și mantie de hermină.

De focul vorbei, de oboseala muncii și de căldura aurie a razelor oblic trimise din asfințit, obrazul povestitoarei era învăpăiat. Pe genele lungi ninsese praf fin de cărămidă, deasupra buzelor cu o umbră brună de puf răsăreau cîteva boabe mici de sudoare, și avea în toată înfățișarea ceva puternic, frumos și sălbatic, care încînta ochii ca o divinitate a verii pîrguite. Pînza albastră a bluzei palpita pe sînii voinici, ca o pînză de barcă suflată de vînt, acolo, în Adriatica natală.

Copila purta ochii rugători de la mamă la străină și îndărăt, strîngînd darul înfierbîntat în pumnul mic. I-au dat voie să primească iconița albă și ocrotitoare. Italianca a sărutat lacom obrajii, cu buzele ei coapte ca fructele, și în genele cu praf de cărămidă înotau lacrimi.

Pe urmă, toți ochii au fost chemați către zborul săgetat al unei rîndunici. Pasărea neagră cu pieptul alb intra și ieșea piuind prin fereastra încă fără pleoape de sticlă. Cuiburile de rîndunele aduc fericire.

La primăvară, sub acoperiș, vor prinde tăblii rotunde de lemn, așa cum au văzut în Bretania, îndemn pentru păsările cerului să-și dureze adăpost fericit lîngă adăpostul lor de fericire. Nu-și asemuia și ea oare soarta cu a păsărilor străbătînd pustiuri de pămînt și de ape, ca să-și afle aici cuib moale și cald, durat pentru veșnicie ?

Atunci însă, cînd zidurile au fost isprăvite și casa cea nouă a privit pe fereastra din stradă, spre oraș, cu un ochi tînăr, limpede și voios, multă vreme nimeni n-a mai păsit dinspre hanul străinilor.

Înciuetorile strălucitoare de alamă ferecară uși pustii. Au trecut ploile toamnei cu tînguirile nocturne ale vîntului de echinox, iarna cu potopire domoală de fulgi

şi cu sprintene chemări de zurgălăi în văzduh ; peste casa cea nouă troienele au nins netăiate de pîrtie şi nestrivite de picior omenesc. Nici o urmă de fum n-a încălzit viaţa înlăuntru, în încăperile vaste, deşarte şi reci.

La taifasurile tîrzii, de la gura sobei, şi la felegeanele de cafea, din nou trecură de la o casă la alta, în toată uliţa, zvonuri despre aceste întîmplări turburătoare.

Unii ştiau că nepotul diregătorului din Ţara de Jos ar fi căpătat iertare şi n-are acum de ce-şi mai căuta surghiun într-un tîrg ticălos ca al lor. Alţii aflaseră că jarul iubirii se stinsese prea timpuriu şi că femeia a plecat înapoi, în ţara ei depărtată, unde tîrgurile numără atîta norod cît o împărăţie şi unde au început să umble un fel de balauri de schijă şi de oţel, de le zice tren şi merg fără cai, pufnind funingine şi jăratec. În sfîrşit, mai erau acei care puteau spune fără cea mai mică îndoială, că femeia bolnavă de piept s-a dus să afle căldură sub alt soare mai blînd, pe tărîmuri care n-au văzut niciodată ninsoare.

Iar alţii, mai iscoditori, au mers pînă la hanul Bungeţoaiei şi, cercetînd, au aflat două odăi pline de lăzi închise, de veşminte, cărţi, omuşori păgîni de piatră şi femei goale, de marmoră albă. Odăile erau plătite pe-un an înainte. străinii plecaseră nu se ştie unde ; aveau să se întoarcă nu se ştie cînd.

În primăvară, tîrziu, cînd mieii cu canaf roşu în urechi zburdau în livezi şi clopotele deniilor umpleau cu glas de bronz nopţile albastre, stăpînii casei s-au întors într-adevăr, neaşteptat.

Erau numai bărbatul şi copila, în veşminte negre.

Două zile n-a contenit descărcatul carelor grele. O slujnică bătrînă şi aprigă în vorbă priveghea orînduiala lucrurilor gingaşe, deşertate din lăzi, dezvelite din cuiburi uşoare de hîrtie şi de pai.

Omul străin, aşezat pe o treaptă de piatră, privea această frămîntare fără să vadă, urmărînd ceva nespus, din negura de dincolo de oameni şi de dincolo de viaţă.

La întrebări răspundea depărtat, fără să asculte, îi era tot una ; aici ? dincolo ?... O strîngere de umeri ţinea locul cuvintelor.

Copila însă scormoni cu mare și voios neastîmpăr toate ungherele, bătu din palme de bucurii neașteptate, se afla fericită de atîtea evenimente ; într-un colț de zid își durase dintr-un jîlț de catifea întors cu spătarul în jos un poștalion de unde mîna cai nevăzuți, pe închipuite drumuri repezi, așa cum străbătuse pînă aci zile și nopți. Un răstimp, cît trecea o umbră nesimțită alături, bucuria i se stingea. Se apropia de omul împietrit pe treapta de piatră, îi întindea spre gît mînușițele albe și mici în mînecile negre.

Omul îi cerceta cu o tristă luare-aminte ceva în ochii cu fire de aur, care semănau cu alți ochi.

Sub streașina vopsită roșu, o pereche de rîndunele își zidise la începutul primăverii cuib de humă cenușie așa cum dorise cu o toamnă în urmă cea care lipsea acum. Dar nimeni nu le vedea ! Cărăușii descărcau lăzile ștergîndu-și sudoarea cu podul palmei, caii strănutau cu botul în traista cu ovăz, fetița în haina cernită călătorea cu închipuirea departe și omul nu-și desprindea privirea din pămînt.

Iar piuitul cristalin al paserilor cădea în urechile surde fără răsunet, ca o grindină de argint înghițită fără urme de un nămol cleios.

Se păstra obicei în acea vreme, orice nou lăcaș omenesc să fie sfințit cu o cetire creștină.

Slujnica cu plisc de vrăjitoare a știut să descopere în acel tîrg necunoscut slujitorul Domnului, cel mai bătrîn și mai omenos. După ce stropi cu apă sfințită încăperile și risipi fum albastru și miresmat de cădelniță, părintele Iov a fost poftit să binecuvînteze și un pahar de vin chilimbariu și gros, — adus din depărtate și calde locuri.

Părintele Iov a strîns odăjdiile cu aurul stins, le-a orînduit împăturite pe-o măsuță, cu crucea culcată pe pieptul Evangheliei și a așteptat să vină spovedania necunoscutului.

Nu era om cu multă învățătură acest părinte Iov. De trei ori numai în viață trecuse dincolo de hotarele ținutului pînă la celălalt tîrg mai de aproape ; dar suflete îndestule pătrunsese cu ochii lui decolorați și vechi, scormonind în cele mai necunoscute și triste adîncuri.

Cărțile puzderie, chipurile de femei goale dăltuite în piatră, peretele dinspre răsărit fără icoană și fără lumina nestinsă a candelei dovedeau că omul rătăcise calea smereniei ori nici n-o cunoscuse vreodată. Se arăta cu adevărat, de la o vreme, un asemenea tineret fără temerea lui Dumnezeu, plin de toate mîndriile, cutezînd toate fărădelegile și pierdut în toate deșertăciunile. Părintele Iov înțelese că are înainte un astfel de om nou, deși nu știa să deslușească pe muchia de piele a cărților aliniate în rafturi numele domnului de Voltaire și al lui Jean-Jacques, *Contractul social* și alte catehisme păgîne. Mai înțelese din veșmintele întunecate, din cadra ovală înfățișînd femeia cu ochi care nu mai puteau fi din această lume, din vorba șovăitoare și din pauzele îndelungi între cuvinte, mai înțelese că omul era frînt de o mare durere și că viața i se arată împrejur pustie.

Ce-a grăit atunci, nimeni nu știe. Nici el n-ar fi putut spune pe urmă.

Orfana cu haina neagră asculta picurul vorbelor, simțea pe frunte și pe buze încă florile reci ale crucii de argint, așa cum fuseseră apropiate de frunte și de buze, la sfîrșitul rugăciunii, și nu știuse cum să le primească, fiindcă nimeni nu o învățase vreodată. Sprijinită de scaunul bătrînului bun înțelept, cum sunt moșnegii basmelor, stătea cuminte sub mîngîierea degetelor petrecute prin păr, noduroase, uscate și mirosind a tutun. Nu pricepea, dar glasul venea dintr-o lume blîndă, care, de cînd nu mai avea dezmierdare de mamă, îi lipsea.

Și, ciudat ! Îi lipsea mîngîierea de mamă, dar în același timp, în cugetu-i de copilă se strecura un simțimînt nou, nelămurit, necunoscut și rău. De ce toți vorbeau numai de dînsa, de mama ? De ce toți numai pe dînsa, pe mama, o plîngeau ? Numai pe dînsa ? Bătrînul acesta blajin și sfătos nici n-o cunoscuse. Dar tot despre dînsa pomenea, spunînd că-i fericită acolo unde se află, acolo, unde nu e durere. Atunci de ce-o plîng ?

Iar în simțimîntul ciudat și nelămurit, și rău creștea o îndîrjire de pizmă pentru această uzurpatoare din mormînt, spre care mergeau toate lacrimile, toate cuvintele duioase, făcîndu-i pe toți să uite că are și ea drept la bucurie, la joacă, la dezmierdări.

Acestea poate că i-au stat o clipă scrise în ochi și pe chip, căci preotul bătrîn, înainte de a pleca, a privit-o lung, clătinînd din cap și rostind :

— Uite ! Ai o datorie aci, mai aproape, pe pămînt, nu în pămînt. Un suflet pe care trebuie să-l îngrijești, ca să nu se piardă de pe calea Domnului !...

Vorbele n-au răspuns în inima bărbatului tînăr și văduv. Nu era loc pentru ele.

Părintele Iov a plecat. Copila s-a strîns într-un ungher.

Stăpînul casei a rămas singur ; a deschis fereastra spre oraș și pînă la asfințit a ascultat tăcerea.

Un gînd se lămurea și se întuneca.

Era într-adevăr plină de spaimă învățătura rece și fără mîngîiere a cărților rînduite la spate, în dulapul cu ușa de sticlă. Trupul mîncat de putreziciune, larve aciuate în globul ochilor, carnea verzuie desfăcută de pe os, și după un an, mai tîrziu, în locul obrazului lipit cald de obrazul tău, în locul buzelor care-au șoptit șuierător, rînjetul alb al țestei... Aceasta era viața ? Aceasta era moartea ? Aceasta pierduse ? Învățătura cărților îi păru, întîia oară, înghețată și dușmană.

Omul fu împresurat de dureroase fantome. Dincolo de viață trecu un fior de mister. Luceafărul se aprinse și tremură alb. Pe un deal, departe, buciumă glas vechi și grav, dintr-o negură de trecut. Și clopotele începură să cheme lin în noaptea albastră, pentru deniile pregătind în rugăciune și canon miracolul învierii din fiecare primăvară.

Omul alungă cu mîna chemările din necunoscut și se desprinse de la fereastră.

În sticla abia începută mai rămăsese vin aromat și gros, din țările cele străine și calde.

Pe urmă, totul a fost în strada tăcută ca întotdeauna.

O casă vie mai mult, trei oameni mai mult ; o fereastră încă deschisă în lumina dimineților și glastre cu mușcate roșii și cu cerceii domniței sculptați în mărgean.

Străinii nu mai fură străini.

Strada îi cuprinse. Viața îi cuprinse.

Slujnica veche, cu clonț, roboti în vecini ; omul cunoscu alți oameni ; fetiței din fereastră cu coatele reze-

mate îi rîse din drum altă vietate tînără. Dulapul de cărți rămase închis. Peste tomurile domnului de Voltaire, păianjenii țesură pînze subțiri. Străinul își făcu prieteni, chestiuni mari se discutau cu aprindere : un principe era răsturnat și în țară intra cu poștalion și alai un domnitor nou, de altă lege.

Întîmplări grele chemau toată luarea-aminte aiurea.

Spre cadra ovală din părete, ochii căutau tot mai rar, și undeva, sub alt soare, un braț de pămînt se scufunda încet, ierburi încîlcite creșteau deasupra, o inscripție se spăla de ploi, oase albe se dezveleau dedesubt în întunerecul veșnic : totul fu ca întotdeauna și viața trecu peste toate.

Străinul era acum pentru toată lumea domnul Apostol. Domnul Constantin Apostol, devenit pe rînd conu Tache și mai apoi conu Tăchiță Apostol, volterian, dascăl de școală, cu un început de burtă, opozant neîmblînzit și furtunos orator la importante adunări și serbări. Părul i se rări în creștet. Dimineața, cu peria udă, aducea de pe tîmple în sus o cărare meșteșugită care ascundea luciul alb ca genunchiul.

Albastrul ochilor se turbură. Conu Tăchiță Apostol iubea vinul și întîrzia adesea în aprinse discuții, care umpleau de cutremurare auditoriul cînd demonstra, negru pe alb, matematic, că Dumnezeu este o pură născocire a popilor și a neroziei omenești, că legile țării sunt o rușine a veacului și că dreptatea nu e născută odată cu lumea în firea lucrurilor, ci numai o convenție abstractă ca oricare alta. Cu cît creștea numărul paharelor, cu atît mai aspre se îmbulzeau cuvintele de osîndă.

Citeodată, conu Tăchiță alunga departe, cu mîna, aceste foarte arzătoare chestiuni prezente, ca să cheme amintiri și întîmplări de aiurea, din Apusul unde n-avea să se mai întoarcă niciodată.

Se perindau nume sonore și cunoscute, figuri celebre, înveșnicite în gravurile cărților, ascultătorii tăceau cu smerenie și întindeau gîtul cu luare-aminte să nu scape nici un cuvînt.

Conu Tăchiță rîdea răgușit și gros, pe urmă se înduioșa pentru propria-i soartă. Suspina cu ochii păinjeniți

după această lume luminoasă şi se căina amar că e osîndit să mucezească în mijlocul unor barbari, exilat şi neînţeles, cum a mai fost cîndva sărmanul Ovidiu, surghiunit de mînia lui August printre barbarii traci, cei cu cojoace miţoase, şi printre ciobăniţe mirosind a zăr.

Atunci se întorcea acasă tîrziu după miezul nopţii, împleticindu-se pe mai multe cărări, trîntind uşile, cu măruntaiele muncite de un cumplit sughiţ.

Aprindea lumînările fumegoase înaintea tabloului oval şi rămînea pe un scaun, cu coatele pe genunchi şi cu obrajii în pumni, privind neclintit şi cerîndu-şi iertare. Din nou nu se putea împăca gîndului că tovarăşa i-a rămas pierdută fără întoarcere, că nu mai ajunge la dînsa nici o chemare şi că l-a lăsat aici, cu arcul vieţii frînt, cum se mai învîrt încă gîndacii după ce le-ai smuls capul.

I se părea că aude paşi la spate. Şi într-adevăr erau paşi la spate.

Venea copila în cămaşă lungă şi albă de noapte, ca veşmintele îngerilor din icoane, îndemnîndu-l cu o asprime precoce în glas, care nu era îngerească :

— De ce nu te duci la culcare, papa ? Lasă tabloul acesta...

Domnul Constantin Apostol făcea un semn nehotărît cu mîna, pe jumătate mustrător, pe jumătate glumeţ :

— Tu mă trimiţi la culcare ? Ar trebui eu să te-ntreb de ce nu dormi ?...

— Lasă tabloul acesta, papa !...

În glasul copilei nu era nici o înduioşare, nici una. În privirea ei din acea clipă, nici o gingăşie copilăroasă, nici una.

Dar domnul Constantin Apostol strîngea din umeri. Ce putea şti şi înţelege o copilă ? Rămînea singur înaintea tabloului.

Apoi, negurile vinului puneau pîclă groasă între el şi cadră.

Aşa adormea şi aşa îl prindea ziua, cu hainele mototol, nebărbierit, zburlit şi de nerecunoscut ; căci cu încetul straiele cu croială pariziană fuseseră înlocuite cu haine de rînd, ca ale oricărui alt barbar din tîrg. Cînd dispărură şi aceste ultime vestigii vestimentare ale Occidentului, domnul Constantin Apostol nu se mai deosebi întru nimic

de concetățenii săi care nu trecuseră niciodată bariera orașului, larve omenești viermuind într-o vîscoasă baltă de superstiții și de jalnică ignoranță.

Numai copila, crescînd, însufleți cu viața ei tînără odăile deșarte.

Ceva în ochi strălucea acum din lumina cu fire subțiri de aur a altor ochi.

Dar tinerețea plină de neastîmpăr nu cunoscu tristețea înfiorată de presimțiri care umbrise cealaltă privire. Soarele clar al dimineților era numai lumină, primăverile numai albastru spălat de cer și fragedă floare de măr. Cînd fereastra se deschidea să primească năvala înviorată a zorilor, domnișoara Ana (toți știau acum că se numește Ana) întindea brațele subțiri și pleca trupul zvelt spre soarerăsare, însetată, ca spre o minune numai pentru tinerețea ei urzită.

Lectura cărților cu scoarțe care începeau să-și piardă culoarea în dulap nu-i veșteji nimic din lacoma bucurie de a trăi. Mîna alese cu o prestiință de la nimeni învățată povestirile celor mai nefericite iubiri în care descoperi fericire : Paul et Virginie, Atala, Manon Lescaut...

Înnegurați o clipă, ochii cetitoarei din jîlțul de la fereastră se plimbau peste casele mici ale tîrgului neînsemnat și ticălos, fără să vadă nucii boltiți, gardurile putrede, trecătorii în hainele lor mizere și anacronice.

Urmăreau într-o vale cu luxuriantă vegetație de liane și cu metalice țipete de păsări stranii pe Paul purtînd trupul Virginiei și lăcrimau la aceste dureri de pe alte tărîmuri și din alt veac.

Apoi, întoarsă la viața aievea, privirea se limpezea. Mihnirea durerilor închipuite și depărtate nu făcea decît încă mai prețuită bucuria neînsemnatelor nimicuri trăite : straturile de petunii și de pansele, înflorite într-o singură noapte ; puii cloștii hărțăgoase, aurii ca gogoșile de borangic ; viitorul cetit în palmă și menit în ghioc, de țiganca cu sînii arămii spînzurînd dezveliți și cu părul gros împletit ca o coamă de cal : tot ce, în acel mic univers cît o tipsie, lua însemnătate de eveniment.

Cum albina știe cu misterios și precis instinct să descopere în floarea cea mai respingătoare parfumul fin de

polen şi filtrează aurul mierii din sucul cel mai amar, asemenea ochii domnişoarei Ana refuzau să poposească la tot ce era vulgar în faptele semenilor, iar totul rămînea în jurul ei pur şi transfigurat.

Ea nu suspina după depărtatele ţări, care mai apăreau în amintirile copilăriei, cu oraşe minuscule şi ireale, ca acele văzute în cristalul broşelor cu inscripţia *Souvenir*. Nici nu tînjea după balurile sălilor cu sute de policandre, unde un mlădios locotenent de lăncieri cu tunica muiată în fireturi se înclina cu nespună graţie să invite la dans contesa cu umerii curbi şi cu privirea langhid strecurată prin penele evantaiului pufos de struţ.

Acestea se petreceau ca într-o altă planetă, inaccesibilă.

O lume fără fiinţă, a cărţilor.

Lumea cea reală era alături, mărginită aici în cinci camere umbroase şi tăcute. În grădina din fund, cu meri şi cu pomuşoară. În ograda cu tot soiul de orătănii, peste care domnea cu drept de viaţă şi de moarte baba cea gîrbovă, cu spinarea încă mai cocîrjată şi cu pliscul de vrăjitoare mai încovoiat spre buze, ca şi cum s-ar fi plecat să vadă dacă i-a mai rămas măcar un singur dinte strîmb şi tocit în gingie.

Iar fiindcă domnişoara Ana nu vedea nimic din ce e întristător şi urît, nu pizmuia acum pe nimeni şi nu regreta nimic.

Astfel, asemuirea cu cadra ovală din perete era încă mai desăvîrşită şi mai neliniştitoare.

Aceeaşi făptură, în două vieţi.

Una, depărtată şi nepămînteană, cum apar fantomatic imaginile în oglinzile vechi cu apa împîclită. Cealaltă, sclipitoare de neastîmpăr, cu obrajii învolţi şi cu glasul cristalin, în care nu pătrundea, ca în celălalt glas, nici o modulaţie de mîhnire fără pricină şi de presimţiri, care cheamă, ele, destinul.

Într-acea vreme de mari schimbări, voievodul cu toată suita străbătea ţara din ţinut în ţinut, ca să urmărească mersul prefacerilor.